

"HYTTA ER DER SJELEN HØRER TIL"

- En undersøkelse av verdier i fritidslandskapet
og hyttefolks landskapssyn

"THE CABIN IS WHERE THE SOUL BELONGS"

- A study of values in the recreational landscape
and cabin- users view on the landscape

Marianne Harstad Hallan

UNIVERSITETET FOR MILJØ- OG BIOVITENSKAP
INSTITUTT FOR LANDSKAPSPLANLEGGING
MASTEROPPGAVE 30 STP. 2010

Marianne Harstad Hallan
Masteroppgave
Institutt for landskapsplanlegging,
UMB

“Hytta er der
sjelen hører til”
- en undersøkelse av verdier i
fritidslandskapet og hyttefolks
landskapssyn

BU

Vegen var gådd.
Varden var nådd.
Der kjende eg sæl,
der skyna eg vel:
Mitt liv må eg liva i kjærleik og tru.
No vil eg min vegen til bygdar att snu.
Eg vil byggje min fridom eit bu.

Ikkje hus eller hytte,
hall eller horg.
Ikkje attlæst kloster,
slott eller borg. -
Ikkje byliv med gatur og torg.

Men mot himlen ein blånande
rein katedral,
med spir upp mot stjernur
i titusundtal,
og med tropp upp i fager spiral.

(...)

Ikkje rikdoms trå
i fortærande jag,
men nøgd med Guds nåde
som ny gjev kvar dag
eit strålande riddarslag.

Ikkje armodi myrk,
ikkje trældomsliv.
Men ein friviljug fatigdoms
fritt gjevne liv,
ja, eit åndelegt fjellbu-liv.

Olav Aukrust, Fra *Himmelvarden*, 1916

Takk til

Veileder Tore Edvard Bergaust, ILP

Hytte.no

Norges Hytteforbund

Alle velforeninger og turistkontorer i kommunene som har formidlet undersøkelser, og svart på spørsmål

Medstudenter som har gitt råd, vært diskusjonspartnere og skapt et bra miljø

Simen og Linux

Familien

Alle som har kommet med gode råd, og alle som bidratt med hyttebøker, bilder, korrekturlesing, videreformidling av og svar på nettundersøkelsen, intervjuene og andre henvendelser.

Alle som har bidratt med gode opplevelser på fjellet.

Tusen takk for alle bidrag og all hjelp og støtte.

Forord

Utgangspunktet for denne oppgaven var at jeg ville jobbe med noe som var relativt nytt for meg, der jeg også kunne bruke mine samlede erfaringer fra studiet i landskapsarkitektur. Jeg var også interessert i å velge en oppgave der jeg kunne forske og finne ute av noe, før jeg bega meg ut i arbeidslivet.

Temaet ble til ut fra et utgangspunkt laget av veileder Tore Edvard Bergaust, og formet videre av meg etter undersøkelser og forberedelser til oppgaven. Valget av tema var nok mye påvirket av personlige erfaringer med hytte og fjell, men også på bakgrunn av at landskapsarkitektens rolle og nytte i forvaltning av fjellområder er et tema som ikke er nevnt mye gjennom studietiden. Spesielt i forbindelse med hytteutbygging. Dermed var det aktuelle problemstillinger å sette seg inn i.

Oppgaven er begrenset til å gjelde hytter, og folk med erfaring fra hytteliv, på fjellet.

Jeg har jobbet med denne oppgaven alene, og har satt pris på det å kunne utfordre meg selv, og det å ikke kunne sette bort ting til andre. Samtidig ser jeg at det å ha en diskusjonspartner, å få fram tanker som jeg kanskje ikke greier å tenke selv, hadde vært nyttig. Jeg håper at mine diskusjoner med veileder, andre studenter og andre fagfolk har fylt den rollen, slik at oppgaven har fått et innhold som svarer til forventningene.

Det å jobbe med denne oppgaven har vært interessant for meg både personlig og faglig. Det har vært en prosess som har ført til utvikling på mange områder, som har fått meg til å tenke, og som har gitt meg mulighet til å tenke nytt i forhold til framtidige arbeidsområder.

Oppgaven har gjort at jeg har fått kontakt med mennesker som har mye å fortelle, som er engasjerte og som har meget tette bånd til hytta og hyttelandskapet, og dette har også lært meg mye om respekt for mennesker med ulike utgangspunkt og ulik bakgrunn.

Som ny landskapsarkitekt er jeg sikker på at denne oppgaven har gitt meg erfaringer som kan hjelpe meg videre i mitt profesjonelle liv, men også kunnskap som har utviklet meg som menneske.

Marianne Harstad Hallan

Sammendrag

Synet på fjellandskapet og bruken av hytta har forandret seg gjennom historien, fra å være skarpt forskjellig mellom borgerskap og arbeidere, til et syn og en bruk med bakgrunn i borgerskapets tanker og et snev av arbeidernes mentalitet, som "alle" har adoptert. Mye tyder på at vi i dag fortsatt har et romantisk forhold til fjellandskapet og bruken av hytta, og at hytta har stor betydning for den moderne nordmann. Hytta og landskapet ser ut til å bety mye for vår nasjonalfølelse.

Utbyggingen av hytteområder er også et felt der det har skjedd en utvikling, fra nærmest ukontrollert utbygging, til behov for kontroll, og til dagens situasjon der kontrollen er der, men det er vanskelig for kommunene å velge mellom inntekt og de verdiene som gir inntekten. Utfordringene er å ta hensyn til alle verdiene i fjellandskapet, men også sikre at bygda får noe å leve av. For å få til dette er man avhengig av nøye planlegging og undersøkelser i forkant, blant annet for å finne ut om eventuelle nye hyttefelt kommer til å ta i bruk lokal næring, slik at bygda tjener på utviklingen, og for å kartlegge om man greier å ta hensyn til blant annet kultur, natur og landbruksverdier i fjellandskapet.

Ifølge mine undersøkelser blant hytteeiere og hyttegjester som bruker fritiden sin i fjellandskapet har man et grunnleggende romantisk forhold til hytta og fjellandskapet, ikke helt ulikt borgerskapets romantiske landskapssyn som man kunne se på 1700 og 1800- tallet. Denne romantiske tankegangen gjør noe med vår nasjonalfølelse, og er samtidig noe mange av oss er oppdratt i. Hyttelivet på fjellet er en egen kultur, med et sett med vaner og rutiner som de aller fleste synes det er helt greit å holde seg til, fordi det fungerer. Hytta skaper for mange en identitet og en tilhørighet, som mange går glipp av i vår verden der man hører til så mange plasser i løpet av et liv. Hytta er der, hele tiden.

Man vil at landskapet på hytta skal gjøre det lett å drive med de aktivitetene man vil, noe som som regel går ut på å gå skitur, fottur eller sykle, drive med alpint, eller fiske og plukke bær. Et åpent landskap, som for eksempel seterlandskapet, blir satt høyt. Også fordi det inneholder en historie og en tradisjon som mange hyttefolk liker å se tilbake til. Mange respondenter ønsker "villmark" lett tilgjengelig, og mange vil føle seg alene med naturen, ikke helt ulikt turistene som vandret i Norges fjell på 1800- tallet. Hytta og hyttelandskapet betyr rekreasjon, avslapning, samvær med familie og venner, og ikke minst avstand til hverdagens kjas og mas. Og det betyr mer uteliv og aktivitet.

Undersøkelser som de gjort i denne oppgaven kan gi et bedre bilde på hva hyttebrukerne i Norge egentlig ønsker. Slike undersøkelser kan brukes i en planleggingsprosess, for å kartlegge ulike ønsker og behov, også hos lokalbefolkningen. På den ene siden kan dette komplisere prosessen, men på den andre siden kan man oppdage at hyttebrukerne ikke er så opptatt av å ha hytta midt i "villmarken". Kanskje kan man greie å legge hyttene i de mindre sårbare områdene, så lenge hyttebrukerne har mulighet til å bevege seg ut i naturen? Dette ville kunne være med på å løse noen av de utfordringene som vi ser i dagens hyttekommuner, hvor mange av hyttefeltene kryper stadig nærmere verdifulle naturområder.

Abstract

How people look at the mountain- landscape and the use of the mountain- cabin has changed through the history, from being significantly different between “the bourgeoisie” and the “working man”, to a view and a use put together by the bourgeoisies thought's and the working man's mentality, which we all have adopted. There are a number of factors that indicates a romantic relation to the mountain- landscape and the use of the mountain- cabin. The cabin is of great importance to the modern Norwegian. The cabin and the landscape seems to be vital for our feeling of being Norwegians.

Building of cabins or areas with a high concentration of cabins have also changed the last years, from almost no control from the local authorities, to the need for control, and to today's situation where the authorities have established regulations. However it is a dilemma for the local authority to prioritise profit or the resources that gives the profit. The challenge is to take into consideration the resources in the mountain- landscape, but also secure the income for the local county and their inhabitants. To manage this we need thorough planning and investigation before a development takes place.

According to my studies among cabin- owners and cabin- guests who uses their leisure time in the mountain- landscape, most people have a romantic relation to the cabin and the landscape in the mountains, not very different from the bourgeoisies relations to this landscape in the 18th and the 19th century. This romantic thinking does something with our feeling of being Norwegians. At the same time a lot of norwegians are born and raised into a cabin life. The life in a cabin in the mountains is a “culture”, with some special habits and traditions that most people think is comfortable to stick to, because it works for them. For many people the cabin means identity and belonging, which is a factor many of us miss in this modern world. For many people, work and home change several times during their life, but the cabin is something stabile.

Most people seek the landscape where they can preform perform the activities they want to do, which mostly is hiking, skiing or biking, or alpine skiing. An open landscape, for instance areas with summer mountain pasture, is highly appreciated. Also because it shows our history and a tradition which many cabin- users like to look at. Many respondents appreciates wilderness nearby their cabin, and they want to feel “alone with the nature”. The cabin, and “cabin- life”, means recreation, relaxation, beeing with family and friends, and getting away from everyday life. And it means more outdoor- life and activities.

Studies like the one performed in this report can give a better picture on what cabin- users in Norway really prioritise. These studies can be used in planning processes to map different needs and wishes, both by the cabin- users, and by the local authorities and their inhabitants. In one way this can complicate the process, but it may also lead to improved acces to the mountain- areas with better planned and coordinated organisation. Maybe we can manage to put new cabins in the less vulnerable areas, as long as the cabin- users has the possibility to access the nature in the mountain- areas. Such solutions can contribute to a less challenging planning, and hinder the cabin- areas to occupy the vulnerable nature in the mountain- areas.

Nøkkelord

Landskap, Landskapssyn, Natur, Hytter, Hytteutbygging, Fritidslandskap, Kvaliteter, Fritidshus, Verdier

Keywords

Landscape, view on landscape, nature, cabin, development, recreational landscape, kvalities, holyday home, values

Innholdsfortegnelse

Masterforside standard	
Forside	s.1
Dikt: Bu	s.2
Takk til	s.3
Forord	s.4
Sammendrag/Abstract	s.5
Nøkkelord/Keywords	s.6
Innholdsfortegnelse	s.7
Bilde- og figurliste	s.9
Definisjoner	s.13
<u>Kap. 1 Innledning og metode</u>	<u>s.16</u>
1.1. Innledning	s.17
1.2. Metode	s.19
1.2.1. Bakgrunn for oppgaven; Litteratursøk	s.20
1.2.2. Undersøkelsene	
- Induktiv tilnærming og kvalitativ metode	
- Utvalg	
- Datainnsamling	
- Bearbeidelse og analyse av data	
1.2.3. Min rolle som forsker og evnen til å være objektiv	s.31
1.2.4. Etske og vitenskaplige utfordringer ved kvalitative undersøkelser	s.31
<u>Kap. 2 Bakgrunn</u>	<u>s.34</u>
2.1. Landskapssyn	s.35
2.1.1. Om landskap og landskapssyn	s.35
- Landskap og kulturlandskap	
- Forskjellige utgangspunkt, forskjellig landskapssyn	
2.1.2. Utvikling av landskapssynet mot dagens tanker om natur og fjellandskap	s.37
- Landskapssynet gjennom kunsten	
- Landskapssynet i samfunnet	
2.2. Hytta før og nå	s.54
2.2.1. Sommerhus og klassemøte	s.54
2.2.2. Fjellhytta; Jakt og fiske for nikkersadelen	s.54
2.2.3. Hyttelivet som næring for bygda	s.56
2.2.4. Hytta etter krigen; et fristed for alle	s.57
2.2.5. Hevet standard med rot i tradisjoner; boblebad og torvtak	s.58
2.2.6. Bruk av hytta og følelser for hyttelivet	s.59
2.2.7. Den norske hytta i dag	s.60
2.3. Utbygging av hytteområder i fjellet	s.61
2.3.1. Dagens situasjon	s.61
2.3.2. Utfordringer	s.62
- Stor hytteutbygging og planlegging av hytteområder	
- Viktige hensyn og arealinteresser	
- Utbygging	

<u>Kap. 3 Datainnsamling: Resultater og analyse</u>	s.73
3.1. Resultater	s.75
3.1.1. Intervjuene	s.75
- Hytteeiere	
- Hyttegjester	
3.1.2. Nettundersøkelsene	s.94
- Hytteeiere	
- Hyttegjester	
3.1.3. Hyttebøkene	s.116
3.2. Analyse og drøfting av resultater	s.125
3.2.1. Sammenstilling og analyse	s.125
- Landskapssyn og verdier	
- Aktivitet og bruk av landskapet	
- Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk	
- Forholdet til hytta og landskapet	
- Hyttebøkene	
<u>Kap. 4 Avslutning og svar på problemstilling</u>	s.136
4.1. Forhold til landskapet, landskapssyn, viktige elementer og kvaliteter	s.137
4.2. Fremtidig bruk og kunnskapsbehov	s.138
<u>Kap. 5 Kilder</u>	s.141
5.1. Skriftlige og muntlige kilder	s.142
5.2. Kilder for illustrasjoner og dikt	s.147
<u>Vedlegg</u>	s.148
-Vedlegg 1: Utbygging av hytteområder, tillegg til oppgaven	s.149
-Vedlegg 2: Artikkel fra Norsk hytteforbunds hjemmesider	s.155
-Vedlegg 3: Henvendelse til respondenter om intervju	s.156
-Vedlegg 4: Side som innledning til nettundersøkelse	s.157
-Vedlegg 5: Intervju hytteeiere	s.158
-Vedlegg 6: Intervju hyttegjester	s.162
-Vedlegg 7: Nettundersøkelse hytteeiere	s.166
-Vedlegg 8: Nettundersøkelse hyttegjester	s.171
-Vedlegg 9: Rapportskjema for vurdering av hyttebøker	s.175
-Vedlegg 10: Resultater med diagrammer, intervju hytteeiere	s.177
-Vedlegg 11: Resultater med diagrammer, intervju hyttegjester	s.185
-Vedlegg 12: Resultater med diagrammer, nettundersøkelse hytteeiere	s.193
-Vedlegg 13: Resultater med diagrammer, nettundersøkelse hyttegjester	s.204

Bilde- og figurliste

For- og delforsidefoto:

- Forside: Bilde tatt mot Brattefjell og Sudbø- fjellene, Seljord kommune. s.1
Foto: Marianne Harstad Hallan.
- Forside kapittel 1: Avdalsfossen i Utladalen i Årdal. Foto: Kari Harstad Hallan s.16
- Forside kapittel 2: Hyttefelt ved Sletterust, ved Tyin (Årdal), bildet tatt mot fjellet Mannsbergi. s.34
Foto: Tom Hallan
- Forside kapittel 3: Utsikt mot Grotvassdalen i Åmotsdal, s.73
Seljord kommune, med hunden Linux. Foto: Marianne Harstad Hallan
- Forside kapittel 4: Elva Sandsetåi. Bildet er tatt mot Grønuten, i s.136
Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan
- Forside kapittel 5: Elva Sandsetåi. Bildet er tatt mot Lonebakk. s.141
Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan
- Forside Vedlegg: Tyttebær. Åmotsdal, Seljord kommune. s.148
Foto: Tom Hallan

Bilder i tekst

- Detalj av fjellbjørk, Åmotsdal. Foto: Marianne Harstad Hallan s.3
- Romantisk landskap med historie og natur. Vangsmjøsa, Oppland. Foto: Tom Hallan s.34
- Familie i friluft: Anna Bergaust med brødre og fettere, Ringsaker, ca 1915. Foto: Anna Bergaust, s.44
brukt med tillatelse fra Tore Edvard Bergaust
- Eng og fjellandskap, bondens og turistens landskap. Hemsedal. Foto: Ingunn Bergheim Landsnes s.46
- Bilde fra hyttebok, typisk norsk, det norske flagget og glade nordmenn på ski i vinterfjellet. s.47
Fra ca. 1940- tallet. Foto: Ukjent, hentet fra hyttebok med tillatelse av eier.
- Blåbærris, Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan s.49
- Alpinbakke om våren, Rauland, Vinje kommune. Foto: Frederik Videm s.51
- Atlanterhavsveien. Foto: Sissel Vestervik Montasje: Marianne Harstad Hallan s.53
- Gammelt bilde, sannsynligvis fra Vinje kommune. Hest med kløv og kjentmann. Foto: Ukjent s.55
- Bilde av utdrag fra hyttebok, om den lange turen opp til hytta. Foto: Marianne Harstad Hallan, s.55
hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier
- Byfamilie på hyttetur med kokke og tjenestefolk. Hemsedal Fra ca. 1940- tallet. s.56
Foto: Ukjent, hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier.

Noen hadde mulighet til å bygge seg hytte på fjellet også rett før og under krigen. Hemsedal, Fra ca 1940- tallet. Foto: Ukjent, hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier.	s.57
Hytte i hyttefelt i Rauland, Vinje kommune. Foto: Knut Runar Bruflot	s.58
Vannet Gammin, Hemsedal. Ro og rekreasjon i naturen. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.59
Hyttefelt i Rauland, Vinje kommune. Nye, tettbygde hyttefelt, med store, moderne hytter, med en "tradisjonell" utforming. Foto: Knut Runar Bruflot	s.61
Tradisjonell hytte, og moderne hyttefelt. Øverste bilde er av hytte ved foten av Skarbunuten i Åmotsdal, Seljord kommune. Nederste bilde er av hyttefelt i Rauland, Vinje kommune. Foto: (øverst) Marianne Harstad Hallan, (nederst) Knut Runar Bruflot Montasje: Marianne Harstad Hallan	s.62
Relativt spredt hyttebebyggelse i Sudbødalen, Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.65
Hyttefelt som skaper barriere for tilgangen til naturen. Rauland, Vinje kommune. Foto: Knut Runar Bruflot	s.66
Naturverdier. Tjern i Vinje kommune. Foto: Frederik Videm	s.68
Gammel seterbu, Hemsedal. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.69
Sau i fjellet, Besseggen. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.70
Flora i fjellet: Skogstorkenebb, Geranium sylvaticum. Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.71
Seterlandskap i Hemsedal. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.76
"Villmark" i Grotvassdalen, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.77
Tur i vinterlandskap. Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Tom Hallan	s.78
Fjell og utsikt. Fra Tindeveien (Øvre Årdal - Turtagrø), sett mot Hurrungane. Foto: Tom Hallan	s.79
Kos i hytteveggen. Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.80
Familietur i vinterlandskap. Grotvassdalen, Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Andreas Harstad Hallan	s.83
Opplevelser med natur og dyr i seterlandskapet. Hemsedal. Foto: Tom Hallan	s.84
Vinterlandskap. Budor, Hedmarksvidda. Foto: Tom Hallan	s.84
Vårløsning. Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Tom Hallan	s.86
Eksempler på hyttenavn med opphav fra landskapselementer og natur. Hemsedal. Foto og montasje: Marianne Harstad Hallan	s.87
Fisketur i åpent og "urørt" terreng. Grotvassdalen, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.88

Utsnitt av slalombakke. Foto: Stine Bjoland Harstad	s.89
Seterlandskap med fjellet Skogshorn i bakgrunnen. Hemsedal. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.91
Kanotur i Hemsedal: Storevann og Gammin. Foto: Kari Harstad Hallan	s.92
Fotomontasje; Alle årstider har sin sjarm. Bilder fra Åmotsdal, Hemsedal og Årdal. Foto: Marianne Harstad Hallan (v), Tom Hallan (nr. to f.v., nr. en f.h.), Ingunn Bergheim Landsnes (nr. to f.h.). Montasje: Marianne Harstad Hallan	s.94
Utsikt mot Torvkjønn og Møsvatn fra Lifjellveien, Seljord kommune. Foto: Tom Hallan	s.96
Spredt hyttebebyggelse med mye vegetasjon, bra for vern mot vær og innsyn. Ved Bjåen seter, Åmotsdal. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.97
Seterlandskap. Bjåen seter i Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.98
Åpent skiterreng i morgensol. Skarbu- området, Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Tom Hallan	s.99
Hyttefelt og skianlegg. Tyinkrysset. Foto: Tom Hallan	s.100
Vilt og bratt fjellandskap. Bilde tatt fra Tindeveien, mellom Årdal og Turtagrø. Foto: Tom Hallan	s.101
Tur i fjellandskap. Bossnuten, Seljord kommune. Foto: Andreas Harstad Hallan	s.102
Bål. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.102
Vedlikehold og praktisk arbeid. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.103
Ferdsl i fjellandskap. Borssnuten, Seljord kommune. Foto: Andreas Harstad Hallan	s.105
Skitur i snøstorm. I området ved Grotvassdalen, Seljord kommune. Foto: Kari Hallan	s.108
Spredte hytter i fjellskogen. Bjåen- området, Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.109
Vilt, storslagent og bratt landskap. Torolmen, Sletterust. Foto: Tom Hallan	s.110
Kveldsstemming. Budor, Hedmarksvidda. Foto: Tom Hallan	s.111
Naturen rett utenfor hytteveggen. Hemsedal. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.114
Fotomontasje: Detaljer fra årstidene. Åmotsdal/Hemsedal Foto: Marianne Harstad Hallan (nr.en f. v., nr to f. h.), Tom Hallan (nr. to f.v., nr. en f.h.) Montasje: Marianne Harstad Hallan	s.116
Detaljer fra elv og fiskeing. Sandsetåi, Åmotsdal, Seljord kommune. Foto og montasje: Marianne Harstad Hallan	s.118
Vakkert fjellandskap i solnedgang. Hemsedal. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.119

Seterbu i forfall. Hemsedal. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.119
Det er ikke bare i dag vi setter pris på et landskap som innbyr til turer. Fra ca. 1940- tallet. Hemsedal. Foto: Ukjent, hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier	s.120
Plan for hytte fra 1940- tallet. Bygging og vedlikehold ble godt dokumentert i hytteboka. Foto: Ukjent, hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier	s.121
Været er viktig i hyttebøkene. Oversikt over vær og temperatur fra ferien. Foto: Ukjent, hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier	s.124
Tilsynelatende urørt landskap med fisker. Grotvassdalen, Seljord kommune. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.126
Seterlandskap. Hemsedal. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.127
Vinterlandskap på fjellet. Fra Bossnuten med utsikt mot Vindeggen og Mefjell, Seljord kommune. Foto: Andreas Harstad Hallan	s.129
”Barndommens grønne dal”. Åmotsdal, Seljord kommune. Foto: Tom Hallan	s.134
Bilde av utdrag fra hyttebok, om været og den fantastiske naturen. Foto: Marianne Harstad Hallan, hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier	s.134
Hytteliv og seterdrift med geiter i Hemsedal, ca. 1940- tallet. Foto: Ukjent, hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier	s.135
Fotomontasje som viser flere av hyttebrukernes ønsker i ett bilde. Bilder fra Hemsedal og Skarbunuten i Seljord kommune. Foto: Tom Hallan (en f.h.), Marianne Harstad Hallan(øvrige) Montasje: Marianne Harstad Hallan	s.140
Bilde i vedlegg 4: Grotvassdalen, Seljord kommune. Bildet var brukt som illustrasjon på info- ark. Foto: Marianne Harstad Hallan	s.157
<u>Faktabokser</u>	
Faktaboks 1, Romantikken. Vinter ved sognefjorden.	s.38
Faktaboks 2, Nasjonalromantikken. Brudeferden i Hardanger.	s.39
Faktaboks 3, Realisme og romantikk. Heidi.	s.40
Faktaboks 4, Realismen. Albertine i politilegens venteværelse.	s.41
Faktaboks 5, Nyromantikkk. Torvmyr på Jæren.	s.42
Faktaboks 6, Stemningslandskap. Seljefløyten.	s.43
<u>Figurer</u>	
Figur 1: Figuren viser forskjellen i alternativer under analysen av spørsmålet om verdier i landskapet.	s.28

Definisjoner

Siden denne oppgaven inneholder både en del basert på litteratur og en del basert på andre menneskers uttalelser i forhold til emnet, vil det være umulig for meg å definere alle ord slik de er brukt på en tilfredsstillende måte.

Uttalelsene fra hytteeiere og hyttegjester i Kapittel 3, *Datainnsamling; Resultater og analyse*, vil være basert på respondentenes individuelle tolkning og definisjon av ulike ord. De definisjonene som er formulert her gjelder derfor for alle delene av oppgavene, med forbehold om eventuelle variasjoner i Kapittel 3, *Datainnsamling; Resultater og analyse*.

Biologisk mangfold:

”Biodiversitet, mangfoldet av levende organismer, som oftest representert ved arter eller gener. *Arts mangfoldet* angir et områdes antall av arter samt hvordan antallet *individer* fordeler seg på de artene som finnes i området. Det genetiske mangfoldet angir den arvelige variasjonen, både innen og mellom bestander av *organismer*” (Store Norske Leksikon 2010a).

”**Byfolk**”: Fellesbetegnelse på folk som kommer fra mer urbane områder enn hytteområdene ligger i. Ofte brukt av folk fra bygda i en spottende tone, men her mest brukt som en beskrivelse av folk som kommer fra mer urbane områder til bygda for å oppholde seg på en hytte.

Data: Informasjon, ”faktiske opplysninger; oppgave (især med angivelse av tall, tidspunkter o.l., ofte i tekn. sammenheng)” (CapLex 2010).

Empirisk univers/populasjon: Empirisk betyr ”erfaringsmessig, som bunner i eller stemmer med erfaringen” (Store Norske Leksikon 2010b), mens univers betyr ”verden, det hele, verdensaltet; (i statistikk): populasjon, utvalg som observasjoner tas fra” (Store Norske Leksikon 2010m). I denne sammenheng betyr det det utvalget man har å ta av når man skal velge ut respondenter til intervju og spørreundersøkelser. ”samtlige undersøkelsesenheter som forskeren vil si noe om” (Halvorsen 1993:97).

”**Fjellet**”: Fjell blir definert som ”høytliggende landområde, gjerne over tregrensen” (Store Norske Leksikon 2010c). I denne sammenheng er det brukt som et videre begrep, og det er en flytende grense mellom fjell og lavland, det varierer dessuten hvordan hyttefolket definerer fjellet. Fjellet defineres her som litt under, ved og over skoggrensen, og også dalførene som ”hører til” fjellområdene kommer her inn under fjellbegrepet. ”*Skoggrensen* er grensen for så tette samlinger av trær at de kan kalles skog” (Store Norske Leksikon 2010l). Skoggrensens høyde over havet varierer rundt om i landet, og høyden over havet faller fra innlandet og mot kysten, og fra sør mot nord.

Forskning: *Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling* (OECD) opererer med begrepet *forskning og utviklingsarbeid*, forkortet FoU (Store Norske Leksikon 2010d). Dette defineres slik;

”kreativ virksomhet som utføres systematisk for å oppnå økt kunnskap, herunder kunnskap om men nesket, kultur og samfunn, og omfatter også bruken av denne kunnskapen til å finne nye anvendelser.”

Innenfor denne definisjonen kan denne oppgaven kalles forskning. Når jeg i noen tilfeller bruker ordet forskning i anførselstegn er det fordi en masteroppgave ikke i alle sammenhenger vil defineres som forskning.

Fritidshus/fritidsbebyggelse:

”Fellesbetegnelse for hus som bare benyttes i forbindelse med ferie og fritid ved privat bruk (eller utleie) og som kan benyttes for overnatting, det vi i dagligtalen vanligvis omtaler som *hytter*” (Store Norske Leksikon 2010e).

Fritidsbebyggelse er bebyggelse som består av fritidshus, for eksempel hyttefelt.

Hytte:

”Mindre hus (særlig til fjells, ved sjøen eller ute i skog og mark), bygd til bruk under jakt eller annet friluftsliv, se ”fritidshus”, også brukt om store, villalikhende fritidshus, de største ofte kalt hyttepalasser” (Store Norske Leksikon 2010f).

Hyttebruker: Person som har brukt eller eier og bruker en hytte (i dette tilfellet på fjellet)

”Hyttefolk”: Fellesbetegnelse for gruppen av mennesker som eier eller bruker hytter i et mindre eller større område.

Kulturlandskap:

”landskap som helt eller delvis er blitt omformet fra den opprinnelige naturtilstand på grunn av menneskers virksomhet. Uttrykket er av generell karakter og omfatter både landsbygd, by- og industrilandskap. Mellom kulturlandskapet og naturlandskapet finnes ingen helt skarpe grenser” (Store Norske Leksikon & Bruun 2010).

Kvalitativ: ”har sammenheng med en kvalitet, til forskjell fra *kvantitativ*, som angår mengde eller omfang” (Store Norske Leksikon 2010h).

Kvantitativ: ”som angår mengde eller omfang, til forskjell fra *kvalitativ*, som angår kvalitet” (Store Norske Leksikon 2010i).

Landskap: Fra Den Europeiske landskapskonvensjonen (ELC); ”et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer” (Miljøverndepartementet 2000)

Landskapsopplevelse: Hvordan hver individuelle person opplever et landskap, hvordan et landskap oppleves. Mye til felles med landskapssyn.

Landskapssyn:

”Med landskapssyn menes det kognitive aspektet ved landskapet, med andre ord de kunnskapene, erfaringene og forestillingene som er knyttet til landskapet(...) Rent logisk kan de to begrepene landskap og landskapssyn skilles fra hverandre, på samme måte som vi skiller ånd og materie” (Christensen 2002:232).

Lokalbefolkning: Fellesbetegnelse på befolkningen som bor og lever på et sted, de er lokale på stedet. Her brukt om befolkningen som bor i de bygdene/områdene som folk bygger hytte i. I denne sammenheng er også ordet *bygdefolk* brukt.

Natur:

”i videste forstand den del av virkeligheten som ikke er bearbeidet av mennesket, men fremkommet ved organisk utvikling; det motsatte av kultur. Naturlig brukes også som motsetning til kunstig, om en opprinnelig karakter” (Store Norske Leksikon 2010j).

Naturlighet: I denne sammenheng noe som er mindre bearbeidet enn det man ser som urbant eller det man anser som hverdagslandskapet, noe som ikke føles kunstig.

Respondent/informant/intervjuobjekt: ”Person som blir spurt i en meningsmåling” (Store Norske Leksikon 2010k) / ”Person som man får informasjon, opplysninger fra” (Store Norske Leksikon 2010g) / person som har blitt intervjuet av en annen for å få en uttalelse om en sak eller gi et bilde av personen. Disse begrepene vil i denne oppgaven brukes om menneskene som har svart på intervjuer og nettundersøkelser.

”Villmark”/”urørt” natur: Respondentene har generelt lagt denne betydningen i ordene;

”...en motvekt til byen, et sted der menneskenes påvirkning ikke er fullt så tydelig for vanlige folk, og der følelsen av å være alene med landskapet er mulig å oppnå. Det skal være ”ute i naturen” (hentet fra kapittel 3.1. *Resultater*).

Den faglige definisjonen av villmark er

”områder som ikke er vesentlig forstyrret av menneskelig aktivitet. Etter hvert som verdens folketall øker og jakten på naturressurser intensiveres, minker arealet på gjenværende villmarksområder. Dersom man definerer villmark som områder mer enn 5 km fra nærmeste tekniske inngrep (vei), utgjør dette knapt 12 % av arealet i Norge” (Store Norske Leksikon 2010n).

På samme måte vil det ikke finnes helt urørt natur i Norge, men respondentene har allikevel brukt dette begrepet om landskaper som fremstår som lite berørt av menneskelig ferdsel eller inngrep.

Kapittel 1

Innledning og metode

1.1. Innledning

Tema for denne masteroppgaven i landskapsarkitektur er landskapssyn og fritidslandskap. Jeg ville undersøke hvordan hyttefolk ser på det landskapet de tilbringer fritiden sin i.

Ifølge A. L. Christensen er det slik at;

”med en byråkratisk holdning til landskapet blir landskapet og dens mangfoldige helhet oppdelt og delt i sektorer for boligfelt, industri osv. uten tanke for hva slags syn folk som lever i landskapet har på landskapet” (Christensen 2002 s. 230)

Dette sier noe om at folks syn på landskap bør integreres mer i planleggingen. Det er derfor interessant å undersøke landskapssyn i forhold til ulike landskap og deler av befolkningen, slik denne oppgaven er et eksempel på.

Jeg observerer gjennom artikler, forskning og litteratur at den vanlige oppfatningen er at hytta betyr mye for mennesker i Norge i det samfunnet vi lever i i dag, både for opplevelse, aktivitet og identitet, og at man har en slags romantisk forestilling om hva hyttelivet skal inneholde. ”Nordmenn har et romantisk forhold til landskap” (Bettum 2010) og det gjelder kanskje særlig fritidslandskapet. Jeg har ønsket å finne ut om disse tankene stemmer med virkeligheten.

Ifølge en rapport utarbeidet for Norsk institutt for naturforskning (NINA) etter en undersøkelse av holdninger til hytteliv og utvikling av hytteområder er ”en bedre forståelse av hvordan hyttene brukes, hvilke opplevelser folk har der, og hva hytteeierne mener om forvaltning, utvikling og effekter på miljøet” (Kaltenborn et al. 2005:11) noe det trengs mer kunnskap om. Det finnes ikke veldig mye forskning om hyttelivet i Norge, og ikke fra et landskapsarkitektsynspunkt. Det er derfor et meget aktuelt område å arbeide med.

Som det kommer fram av problemstillingen har jeg fokusert på folks syn på, og opplevelse av landskapet, fra en landskapsarkitekts synspunkt, men jeg vil allikevel komme inn på noen av de andre temaene som nevnes i sitatet fra NINAs rapport fordi det enkelte ganger henger nært sammen med folks opplevelse av fritidslandskapet, og det vil være nyttig å også ta opp noen av disse temaene i intervjuene og undersøkelsene for å få fram ulike sider av spørsmålene.

Jeg har valgt å jobbe med tre problemstillinger som forholder seg til mennesker som bruker sin fritid i fjelllandskapet. Problemstillingene er formulert slik;

- Hva slags forhold har det moderne mennesket til sitt fritidslandskap? Hva utmerker seg som viktig i landskapet for de som bruker sin fritid i fjellet?
- Hvilke landskapssyn og kvaliteter er det som vektlegges?
- Kan preferansene folk har i forhold til fritidslandskap si noe om hvilke landskap som kan være aktuelle for utbygging, og hvilke som bør forbli urørt?

Opgaven ble av hensyn til tid og kapasitet begrenset til kun å gjelde fjellet. Jeg anså også hyttelivet på fjellet og ved sjøen som så forskjellig på enkelte områder, at det ikke var hensiktsmessig å dekke begge deler i en oppgave.

For å undersøke tema og svare på problemstillingene har jeg foretatt en studie av aktuell litteratur og forskning. Temaene jeg har undersøkt er landskapssyn, hytta før og nå, og dagens utbygging av hytteområder. Temaene er valgt fordi de alle berører områder som er viktige for hvordan hytteeiere og gjester ser på fritidslandskapet sitt. Dette fungerer som et kunnskapsgrunnlag for både meg og leseren.

Deretter undersøker jeg hytteeiere og hyttegjesters forhold til sitt fritidslandskap gjennom intervjuer og

nettundersøkelser, og disse undersøkelsene og analysen av dem blir presentert som hoveddelen av oppgaven.

De to delene som utgjør arbeidet med svaret på oppgaven (kapittel 2 og 3) er delt i kapitler som kan leses sammen eller hver for seg, men som er laget for å støtte opp om hverandre.

1.2. Metode

I denne delen av oppgaven beskrives metode for litteratursøk, og for innsamling av data og analyse av disse. Dette for å gi et bilde på hva slags prosesser som er gjennomgått for å komme fram til et endelig resultat. Formålet med undersøkelsene og studiet av litteratur og forskning var å få en helhetlig forståelse av hyttefolks syn på landskapet de tilbringer fritiden sin i.

- Hva slags forhold har det moderne menneske har til sitt fritidslandskap og hva utmerker seg som viktig i fjellandskapet?
- Hva slags landskapssyn og hvilke kvaliteter vektlegges av disse menneskene
- Og kan disse preferansene kan si noe om hvilke landskap som kan være aktuelle for utbygging, og hvilke som bør forbli urørt.

For å begrense oppgaven ble det bestemt at oppgaven bare skulle dekke fjellandskapet og hytter på fjellet.

1.2.1. Bakgrunn for oppgaven: Litteratursøk

Som en bakgrunn for egne undersøkelser, har jeg gjennomgått et studium av relevant litteratur og forskning. Dette er presentert i kapittel 2, bakgrunn, som et kunnskapsgrunnlag før gjennomgangen av min egen undersøkelse blant hytteeiere og hyttegjester på fjellet. Bakgrunnsstudiet er delt i tre deler med utgangspunkt i problemstillingen som skulle svares på;

- Landskapssyn, der jeg presenterer hvordan nordmenns landskapssyn har utviklet seg siden 16/1700-tallet og frem til nå, og hva som har påvirket det
- Hyttelivet før og nå, der jeg presenterer utviklingen av hyttelivet og ”hyttekulturens” historie i samme tidsperiode
- Utbygging av hytteområder, der jeg gjør rede for dagens situasjon og utfordringer innen utbygging av hytteområder.

Disse tema ble utarbeidet på grunnlag av tidlige undersøkelser om hva som var relevant i forhold til problemformuleringen og hva jeg ønsket å undersøke.

Kapittelet om Landskapssyn er avgrenset til å gjelde fra 1600- 1700- tallet fordi jeg gjennom egen vurdering og samtale med veileder anså tiden fra 1600- tallet og starten av romantikken for å være mest relevant i forhold til problemstillingen. Jeg har også tatt utgangspunkt i borgerskapet, da de var de første mottagerne av de strømningene som skjedde i kultur og samfunn på den tiden. Etter mine undersøkelser starter også hyttelivets historie i Norge omtrent på samme tid, og det var derfor naturlig å la disse historiene gå parallelt. Temaet utbygging av hytteområder ble undersøkt for å få et innblikk i hva slags utfordringer hyttene og hyttefolket fører med seg.

Jeg startet arbeidet med utgangspunkt i bøkene *Det norske landskapet* av A.L. Christensen, og J. Frykman og O. Löfgrens bok *Det kultiverte mennesket*, som ble anbefalt av veileder. Disse bøkene forteller mye om landskapssynets utvikling, og har vært grunnlaget for kapittel 2.1., *Landskapssyn*, og dermed også til dels grunnlaget for hele oppgaven, sammen med mine egne undersøkelser. Fra disse bøkens litteraturlister ble jeg ført videre til ny litteratur og forskning som kunne gi meg interessant innsikt i temaene jeg hadde valgt å dekke.

I tillegg har jeg samlet inn interessante, aktuelle artikler, og oppsøkt blant annet miljøverndepartementet på internett for å undersøke ulike stortingsmeldinger og veiledere, særlig i forbindelse med kapittel 2.3., *Utbygging av hytteområder*.

I søket etter relevant litteratur har ulike søkeverktøy på internett vært benyttet. Først og fremst *BIBsys* og *ISI*

Web of Science har vært gjennomført med søkeord som hytte, utbygging, utvikling, landskapssyn, turistforening, landskap, fjell, og natur.

I tillegg til denne litteraturen er også en del litteratur lånt fra private samlinger av blant annet lokalhistorie.

1.2.2. Undersøkelsene

Metoden brukt i denne undersøkelsen av landskapssyn er utarbeidet med utgangspunkt i beskrivelsene i bøkene *Å forske på samfunnet- en innføring i samfunnsvitenskaplig metode* av Knut Halvorsen og *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier* av Mai Britt Postholm, og tilpasset mitt behov. I tillegg er det brukt annen støttelitteratur.

Med en problemstilling som den i dette tilfellet er det anbefalt å følge en intensiv strategi med få enheter (få intervjuobjekter) og mange variabler (ulike spørsmål) (Halvorsen 1993). Det er også en slik strategi jeg har fulgt i dette prosjektet, og den passer godt inn i en kvalitativ metode for datainnsamling og vurdering. Med en slik strategi er det mindre mulighet til å generalisere, men man får mer detaljkunnskap. Samtidig har jeg med nettintervjuet fått inn et relativt stort antall svar, slik at man vil allikevel kunne si at resultatene kan fortelle noe om tendensene.

Det var nødvendig å velge metoder som passet til oppgaven og fungerte med de begrensede midlene og den tiden jeg hadde til rådighet. Intervjuer og nettundersøkelser, samt vurdering av hyttebøker ble ansett som overkommelig og også som gode kilder for å svare på problemstillingene mine. Disse metodene for datainnsamling var også enkle å formidle til en såpass stor og mangefarget gruppe som ”hyttefolk” er. Jeg anså også at jeg hadde alternativer for datainnsamling nok til at jeg kunne tilby folk den metoden som passet for dem. Ved å både tilby alternativer der jeg tok meg av skrivingen, og alternativer der respondentene utførte hele undersøkelsen selv, kunne jeg også møte utfordringer med folk som av en eller annen grunn ikke kunne bruke PC eller ikke kunne skrive.

Ved å sammenstille det som var formålet med undersøkelsen, de ressursene jeg hadde tilgjengelig og den informasjonen jeg var ute etter, kom jeg fram at jeg skulle bruke en hovedsakelig kvalitativ metode for innsamling og analyse av data.

Alle skjema utarbeidet for datainnsamling, presentasjon av oppgave og undersøkelser brukt for å få kontakt med respondenter og informasjonsark om nettundersøkelse, samt resultatene av undersøkelsene fremstilt som diagrammer ligger som vedlegg til denne oppgaven (Vedlegg 2 - 13).

Induktiv tilnærming og kvalitativ metode

Jeg har valgt å ha en induktiv tilnærming til spørsmålene jeg tar opp. I en induktiv tilnærming springer ikke problemstillingene ut av presise oppfatninger om et fenomen uttrykt i form av en teori, men ut fra mer eller mindre tilfeldige og enkeltstående iakttagelser (Halvorsen 1993:45). Dette er en metode som for eksempel benyttes når man arbeider innefor nye og lite utforskede felt. Med denne tilnæringsmåten prøver man å nærme seg en virkelighet uten forhåndsbestemte hypoteser, uten særlige forutsetninger og med en ganske vag problemstilling. Formålet er ikke å belyse holdbarheten av teorier, men ”å utvikle begreper om et fenomen og få en størst mulig helhetsforståelse av fenomenet” (Halvorsen 1993:80). I en induktiv tilnærming til et spørsmål bruker man som regel en kvalitativ metode for innsamling av data og analyse, men man låser seg normalt ikke til en bestemt datainnsamlingsmetode. Jeg anser dette som en fordelaktiv tilnærming til spørsmålet jeg stiller meg i oppgaven, som trår relativt ukjent mark når det gjelder undersøkelser av landskapssyn.

For å undersøke hyttefolks holdning til sine fritidsomgivelser, har jeg som nevnt valgt å bruke en kvalitativ metode for datainnsamling og analyse, med utgangspunkt i nettbasert spørreskjema, eller en såkalt enquete, med en stor andel ”åpne spørsmål”, intervjuer, og undersøkelser av hyttebøker. Jeg har valgt å gjøre en kvalitativ vurdering fordi landskapssyn handler mye om personlige holdninger, meninger og følelser, og

inneholder mer enn bare det som kan beskrives av statistikk og tall.

”Kvalitative metoder bygger på teorier om fortolkning (hermenautikk) og menneskelig erfaring (fenomenologi)(...) Kvalitative forskningsmetoder kan brukes til systematisering av og gi innsikt i menneskelige uttrykk, enten språklige ytringer (i skrift eller tale) eller handlinger (adferd)” (Forskningsetiskekomiteer 2010:7).

Disse metodene passer dermed godt inn i mine undersøkelser, der jeg skal se på menneskelige opplevelser og erfaringer med landskapet.

Kvalitative data sier noe om de ”ikke- tallfestbare” egenskapene hos undersøkelsesenheter, for eksempel hva som er typisk, mens kvantitative data er målbare, de kan uttrykkes i tall eller andre mengdetemer (Halvorsen 1993). Kvalitative forskningsmetoder kan brukes både som selvstendige forskningsverktøy, og som verktøy sammen med en mer kvantitativ tilnærming. Kvalitativ og kvantitativ tilnærming metode utelukker altså ikke hverandre, og man kan fint plassere seg et eller annet sted på en skala mellom de to med sine metoder for datainnsamling og analyse (Fossåskaret et al. 1997).

Ved å undersøke noe med en kvalitativ metode gjør man gjerne noen veivalg underveis i prosjektet, ettersom forskeren får ny innsikt. Sagt på en annen måte er det som Cato Wadel har blitt sitert på i boken *Metodisk feltarbeid- produksjon og tolkning av kvalitative data*: ”Kvalitativ forskning innebærer en ”runddans” mellom teori/hypoteser, metode og data mens forskeren driver feltarbeid” (Paulgaard 1997) eller som Halvorsen sier; ”Kvalitativ forskning kan vanskelig gjennomføres etter et fastlagt opplegg” (1993).

Dette er noe av grunnen til at kvalitative metoder er kritisert innen en del fagfelt, siden slike valg underveis, med tradisjonelle, naturvitenskaplige forskerøyne kan sees på som en trussel mot forskningens validitet og pålitelighet. Samtidig kan en slik tilnærming åpne for ny og uventet kunnskap, som kan danne grunnlag for nye problemstillinger. I dette tilfellet har blant annet det som etter hvert har kommet fram gjennom mine undersøkelser av litteratur og kontakt med respondenter, videre formet mine endelige problemstillinger i forhold til temaet; noen elementer som var viktige i utgangspunktet, har etter hvert blitt tillagt mindre vekt ettersom jeg har fått mer innsikt i hva spørsmålet egentlig går ut på, og arbeidet har tatt nye vendinger ettersom kunnskapen om hva som var relevant ble større.

Når man utarbeider intervjuer innen en kvalitativ metode er det viktig at intervjuene også åpner for oppfølgingsspørsmål som følger opp kunnskap som i utgangspunktet var ukjent for intervjueren/forskeren (Forskningsetiske komiteer 2010). Derfor skal det kvalitative intervjuet være relativt åpent. I denne oppgaven har jeg utarbeidet et relativt standardisert intervju, som også har vært utgangspunktet for nettundersøkelsen og vurderingsskjema for hyttebøker, men i intervjusituasjoner har det vært åpnet for oppfølging av enkelte tema utenfor ”planen”. Også nettundersøkelsen legger opp til frie svar, og har kun noen spørsmål med faste svaralternativer, også de med mulighet til å spesifisere nærmere med egne ord.

Innenfor denne oppgavens avgrensninger var det ikke ønskelig med et alt for stort datagrunnlag. Med for store mengder data er det lett å gå seg ”vill”, og man mister kanskje viktige essenser av dataene (Forskningsetiske komiteer 2010).

Et for stort datagrunnlag har da heller ikke vært noe problem i denne oppgaven, da det har krevd relativt stor innsats kun å få inn de nødvendige data.

Utvalg

Når man foretar undersøkelser slik som i denne oppgaven, er man interessert i å sikre et representativt utvalg fra ”det empiriske univers” eller populasjonen, i dette tilfellet alle med fritidsbolig på fjellet eller som har vært gjest i en slik fritidsbolig. I oppgaven var det viktigste å få info fra alle relevante variabler, dvs. folk med

forhold til forskjellige typer hytter, det ble derfor ikke utarbeidet noe spesiell prosedyre for utvalg av respondenter, da behovet ble ”skapt” underveis. Målet var ikke få svar fra én spesiell gruppe, jeg ville få svar fra så mange ”typer” hyttefolk som mulig, slik at man kunne se om man så de samme tendensene innen landskapssynet hos de forskjellige menneskene. Ved utvalg til kvalitative undersøkelser med en induktiv tilnærming brukes ofte et slikt ”strategisk utvalg”, fordi formålet er å få mest mulig kvalitativ info fra de enhetene man anser som typiske, eller få info fra så ulike typer enheter som mulig. Man vil rett og slett snakke med eller undersøke de som er best egnet.

Ulempen med et slikt utvalg er at utvalget ofte vil ha et element av selvutvelgelse, fordi de som sier ja ofte vil være vesensforskjellig fra de som ikke ønsker å delta (Halvorsen 1993). Jeg har allikevel valgt å bruke en slik fremgangsmåte, og har forhåpentligvis fått svar også fra de som ville reservert seg, ved å gi flere alternative måter å får fram sine svar på (intervju eller nettundersøkelse).

Ved en induktiv tilnærming skjer utvalget av enheter under prosjektets gang, siden målet er å få et utvalg som er så kvalitativt forskjellig som mulig. Derfor har jeg underveis valgt tilfeller som avviker mest mulig fra de som allerede er undersøkt, blant annet ble det nødvendig i slutfasen av nettundersøkelsen, å formidle denne kun til områder med fritidsleiligheter og mer eksklusive hytteområder, da det manglet svar fra denne typen fritidsbolig.

Det er også brukt en type ”ikke- sannsynlighetsutvalg” for å foreta et utvalg, nemlig ”utvalg ved selvseksjon”, der enhetene selv avgjør om de vil være med i utvalget (Halvorsen 1993). Formidlingen av nettundersøkelsen og intervjuet gjennom nettsider og gjennom mail- lister i velforeningene presenterte undersøkelsen for mange relevante enheter, men enhetene valgte selv om de ville svare. Et ikke- sannsynlighetsutvalg har ingen statistisk basis, men siden undersøkelsene ikke skulle vurderes kvantitativt, så jeg det som en relevant metode. Oppgaven gav heller ikke tid og ressurser til å gjøre et mer statistisk utvalg og størrelsen på det teoretiske universet av hytteeiere og -gjester var veldig vanskelig å tallfeste.

For å komme i kontakt med en så heterogen gruppe som mulig ble nettsiden hytte.no og foreningen Norges hytteforbund kontaktet, da de ble ansett som forum som ble brukt av en god variasjon av hytteeiere. I første omgang ble en etterlysning etter hytteeiere og – gjester som ønsket å bli intervjuet i forbindelse med oppgaven lagt ut sammen med en presentasjon av oppgaven, og deretter også en presentasjon av nettundersøkelsen med linker til denne.

Dette skapte fort de første kontaktene til intervjuer, men interessen dalte raskt. Det ble derfor nødvendig å gå mer aktivt til verks for i første omgang få tak i intervjuobjekter til de litt dypere intervjuene. Jeg måtte også åpne for at noen intervjuer måtte sendes til respondentene, slik at de fungerte mer som dyptgående spørreskjemaer. De fleste respondentene er dermed valgt ut gjennom tidligere kjennskap til folk i andre sammenhenger, med et mål om å dekke et visst utvalg av ”typer” hyttelandskap i fjellet. Det er også på denne måten hyttebøkene har vært undersøkt, og her har det også vært viktig at bidragsyterne allerede har et tillitsforhold til studenten, fordi en hyttebok i mange tilfeller er en svært verdifullt ting. Derfor er hyttebøkene lånt av mennesker som studenten allerede hadde god kjennskap til.

Videre ble nettundersøkelsen formidlet til ulike hyttevelforeninger, med et så stort som mulig mangfold i type landskap, og type hyttefelt. Undersøkelsen ble også formidlet gjennom min egen nettside og studentmail- lister. Dette, i tillegg til formidlingen gjennom ”hytte.no” og ”Norges hytteforbund”, har ført til et stort mangfold av svar, fra ulike geografiske områder, med ulike typer landskap, og ulike typer hytter. I mange tilfeller er det også benyttet en snøballsutvalgsmetode, der jeg fra en respondent har fått navn på andre aktuelle respondenter.

I enkelte tilfeller der det har vært vanskelig å få til intervju på en praktisk mulig måte, har respondenter fått velge hvilke måte de ville svare på, etter at de har tatt kontakt.

Datainnsamling

For innsamling av data har jeg brukt en form for *metodetriangulering*, det vil si en kombinasjon av kvalitative og kvantitative datainnsamlingsmetoder, der informasjon fra intervjuene og hyttebøkene er samlet inn med en kvalitativ metode, mens nettundersøkelsen er mer kvantitativ. Dette er en fordel fordi de fleste sosiale fenomener har både kvalitative og kvantitative sider (Halvorsen 1993). For meninger er det en fordel å bruke spørreskjemaer, mens for mer latente holdninger er intervjuer en fordel. Jeg har allikevel valgt å kalle det en kvalitativ undersøkelse, fordi utformingen av nettundersøkelsen opererer helt på grensen av hva man kan si er kvantitativt, med stor andel åpne spørsmål og valg for respondenten. Ved å bruke litt av begge disse metodene kan man få fram både kvalitative og kvantitative sider ved et fenomen, og man kan kontrollere gjennom de kvantitative undersøkelsene, at folk gjør det de sier de gjør i de kvalitative undersøkelsene (Halvorsen 1993). ”Kvalitative tilnæringsmåter egner seg til å få fram tvetydigheten i folks holdninger og det ofte selvmotsigende i deres atferd” (Halvorsen 1993:138).

All formidling av intervju og undersøkelser har vært vedlagt en presentasjon av studenten, oppgaven og en forklaring av personvernet (anonymisering). Navn og andre sensitive opplysninger registrert av meg, var kun for eventuelt å kunne gå tilbake å fjerne ting som respondentene hadde ønsket å fjerne. Intervjuer og nettundersøkelser ble lagret i låst skap eller på PC med kode.

Jeg sørget med vilje for å ikke gi alt for mye informasjon om oppgaven før intervjuer og nettundersøkelser, for å unngå at respondentene svarte det de trodde jeg ville at de skulle svare. Jeg ville at samtalen skulle flyte så fritt som mulig. Etter at intervjuene var gjennomført, kunne jeg fortelle mer inngående om oppgavens tema og formål. I vedlegg 2, 3 og 4 vises eksempler på informasjon gitt i forkant av intervju og undersøkelse.

Formålet med datainnsamlingen var å undersøke hyttefolks forhold til landskapet de omgir seg med på fritiden, hva som er viktig i landskapet og hva slags landskapssyn som utmerket seg. Det skulle også gjøres en vurdering på om denne typen undersøkelsen kunne brukes som et planverktøy.

I tillegg ble oppgaven i samarbeid med veileder også begrenset til å bare gjelde fjellet. Dette på grunn av begrenset kapasitet og fordi jeg anså problemstillingene på fjellet og ved sjøen som såpass forskjellige at det ikke nødvendigvis passet i samme oppgave.

I denne oppgaven var det altså ikke interessant å snakke med lokalbefolkningen, eller grunneiere, som har et helt annet forhold til landskapet i hytteområdene, men det som var aktuelt var å snakke med de som bruker fjellandskapet til fritid og rekreasjon i forbindelse med hytter. Jeg ønsket å finne ut hva det er de ønsker av landskapet de oppholder seg i på fritiden, slik at man ved en senere anledning kan undersøke om det er det man får med moderne hytteutbygging. Forholdet som lokalbefolkningen har til slik utbygging er ikke mindre viktig, men altså ikke tema i denne oppgaven.

Jeg bestemte meg tidlig for å snakke med både de som eier hytter, og de som bare har vært gjester på hytter, fordi disse kunne ha et noe forskjellig syn på landskapet, og ulike ting som ble sett på som viktig. Det er dessuten mange som ikke eier hytter som allikevel tilbringer svært mye tid på leid hytte eller familiehytte i fjellet.

Ved innsamling av data slik som dette vil det alltid være noe usikkerhet i forhold til enkelte respondenters relevans for oppgaven. Så også her. I forhold til nettundersøkelsen ble det en definisjonssak om folk synes de hadde hytte på fjellet eller ikke, og om de dermed følte seg truffet i forhold til om de var i målgruppen for undersøkelsen. Sånn sett hadde jeg nok ikke definert fjellet godt nok i presentasjonen av undersøkelsen. Allikevel er det svært få som har vært uklare i forhold til dette. Enkelte helt klare tilfeller (hytter ved sjøen) er plukket ut av utvalget, mens enkelte tvilstilfeller er tatt med i utvalget fordi de hadde relevans for oppgaven.

Oppbygging av intervjuene og spørreundersøkelsene var slik at de første spørsmålene var relativt enkle, i nettundersøkelsene spørsmål med svaralternativer. De mest omfattende spørsmålene var til slutt. Jeg la også

noen korte, enkle spørsmål innimellom noen av de lange, for at de ikke skulle føles for tungt. Jeg oppdaget etter hvert at ulempen ved å ha de lange spørsmålene til slutt, var at enkelte ble litt lei, og var meget lite snakkesalige på de siste spørsmålene. Allikevel fungerte det slik for de alle fleste at de lette spørsmålene i begynnelsen var som en oppvarming, slik at man fikk tenkt litt før de siste, omfattende spørsmålene. Jeg valgte derfor å beholde denne oppbygningen.

Jeg oppdaget også at noen spørsmål ble for like. Blant annet hadde jeg to spørsmål om hva man gjør ute på hytte, et gjaldt landskapet og et gjaldt uteaktivitetene rundt hytta. Resultatet på disse spørsmålene var enten at man svarte det samme på begge, at man ikke svarte på et av spørsmålene, men at jeg fikk de svarene jeg ville ha på det andre som liknet, eller at man skjønte forskjellen og svare forskjellig på de to spørsmålene. Spørsmålene har dermed ført til et mangfold av svar, men ved ettertanke burde jeg ha gjort disse spørsmålene mer ulike eller forklart bedre hva som var forskjellen.

Gjennomføring av intervju

Intervjuene har inneholdt 11 spørsmål, eller tema som jeg gikk ut fra i intervjuene, i tillegg til utfylling av en del bakgrunnsinformasjon om respondenten og hytta. De personlige intervjuene er gjennomført ved at respondentene har tatt kontakt med meg gjennom mail eller telefon, og meldt seg frivillig etter annonsering slik det er beskrevet under avsnittet Utvalg. Enkelte har også meldt seg etter å ha hørt om undersøkelsene i andre sammenhenger. Jeg har dermed møtt respondentene hjemme hos dem, eller på annet avtalt sted, og fulgt det allerede utarbeidede intervjuet som en rød tråd. Intervjuene har vært uformelle intervjuer, altså intervjuer der man følger en ”guide” for hva man skal ta opp, men samtalen flyter fritt og respondenten tvinges ikke inn i en bestemt måte å tenke på. Det har vært lagt stor vekt på å la respondentene prate så mye som mulig uten min innblanding. Dette for å få fram ting jeg kan ha oversett i utarbeidelsen av intervjuet. Derfor har spørsmålene i det på forhånd forberedte intervjuet bare vært et minimum av det jeg har fått svar på. Intervjuer og samtaler vil, selv med fokus på en uformell stemning, være en kunstig situasjon for mange, slik at svarene vil være til en viss grad påvirket av dette.

Gjennom intervjuene har jeg som intervjuer også vært nødt til å tolke mimikk, tonefall og kroppsspråk, slik man gjør ved vanlige samtaler, og i enkelte tilfeller også følge opp med spørsmål for å sjekke om jeg har tolket kombinasjonen muntlig svar og kroppsspråk riktig. Jeg føler at dette har foregått uten problemer, og at jeg har fått med meg alle nyansene av svarene folk har kommet med.

I enkelte tilfeller har det vært nødvendig å formidle intervjuene på mail, og åpne for at respondentene selv har fått fylle ut intervjuet hjemme, mens jeg har vært tilgjengelig for spørsmål på mail og telefon. Det viser seg at svarene ikke blir mindre omfattende, selv om jeg ikke følger det opp direkte. Jeg har derfor sett på disse bidragene også som en fullverdig del av intervjuene.

På grunn av dårlig tilgang til intervjuobjekter og begrenset tid har jeg ikke fått utført så mange intervjuer som jeg skulle ønske, og heller ikke i et så stort mangfold som jeg skulle ønske. Antallet intervjuer ble til slutt 8 stk. intervjuer av gjester, og 12 stk. intervjuer av hytteiere.

Intervjuer av hyttegjester var spesielt vanskelig, og min teori er at det kommer av at mange er usikre på om de var kvalifisert til å svare. Det er dessuten vanskelig å ”finne” gjestene, som ikke nødvendigvis er tilknyttet en spesiell velforening eller et spesielt område, og de som er intervjuet er dermed ofte folk som har en eller annen tilknytning til hytteierens hytter. Dette var bakgrunnen for ønsket om å lage nettundersøkelser som var lettere tilgjengelig, lettere å formidle, og virket mindre alvorlig for respondentene. Personlige intervjuer er tidkrevende og krevende å få respondenter med på fordi det krever litt mer enn bare noen tastetrykk. Det ble derfor bestemt at de få intervjuene som ble gjort, skulle fungere som en utdyping av det som kom fram av nettundersøkelsene.

Gjennomføring av nettundersøkelse

Nettundersøkelsene ble utarbeidet etter utprøving og gjennomarbeiding av intervjuene, og er bearbejdede versjoner av disse. Undersøkelsene inneholdt 11 spørsmål i tillegg til utfylling av en del bakgrunnsinformasjon om respondenten og hyttene. Et av formålene med disse undersøkelsene var å få inn så mange svar som mulig, for å skaffe mye informasjon og for å eventuelt bekrefte eller avkrefte det som kom fram ut fra intervjuer og hyttebøker.

Slike undersøkelser er selvadministrerende, respondenten må selv sette seg ned og svare, og de krever dermed litt mer gjennomarbejdede spørsmål og spørreskjemaer. Data fra slike undersøkelser er individualistiske, man betrakter individet som en isolert sosial enhet. Slike undersøkelser kan også på et vis bli for demokratiske, ved at hver respondents svar teller like mye uavhengig av deres faktiske innflytelse på den gruppen vi undersøker (Halvorsen 1993). I dette tilfellet blir undersøkelsene vurdert kvalitativt, og svarene blir dermed ikke regnet som en del av et gjennomsnitt eller framstilt i tall og grafer. Hvert svar vil telle like mye, men det er innholdet i svaret som er viktig.

Nettundersøkelsene var utarbejdet med utgangspunkt i intervjuene. Dette for at det skulle bli lett å sammenlikne resultater fra de forskjellige datainnsamlingsmetodene i ettertid. I nettundersøkelsen er det imidlertid enkelte tilleggsspørsmål og enkelte av spørsmålene er byttet ut med avkryssningsspørsmål, der man får alternativer. Spørsmålene som er utformet slik er vurdert til å være spørsmål som i alle tilfelle ikke ville fått lange og utdypende svar, derfor var det mulig å lage alternativer som passet. Type hyttefelt som hytta ligger i er et eksempel, der alternativene er;

- ”Hyttefelt med mange hytter innenfor samme område og tett mellom hyttene (”hyttelandsby”),
- Område med ferieleiligheter
- En del hytter innefor samme område, men et stykke til ”naboen”
- Hytta ligger i et vanlig boligområde
- Hytta ligger alene og vi kan ikke se nabohytta”

I tillegg har alle avkryssningsspørsmål fått en ”annet” kategori, der man kan spesifisere. Lukkede spørsmål som dette, med svaralternativer som er gitt, kan få respondenten til å gjenkjenne noe, mens åpne spørsmål der respondenten kan svare hva han vil, kan gi respondenten mulighet til å huske noe (Halvorsen 1993).

Jeg erfarte på enkelte spørsmål at man burde hatt flere eller andre alternativer: På spørsmålet om høyeste gjennomførte utdanning, burde man hatt et alternativ som dekket de som hadde fagutdanning og fagbrev som høyeste utdanning, fordi de ikke passet inn under noen av de andre alternativene.

Det samme var tilfellet under spørsmålet om hvorfor man valgte området som lokasjon for en fritidsbolig. Dette spørsmålet hadde alternativene;

- ”Har spesielle minner knyttet til området
- Har familie/venner som har hytte her
- Området har spesielle kvaliteter som jeg er ute etter (spesifiser hva slags)
- Området passer til aktiviteter som jeg vil drive med
- Tilfeldigheter
- Annet (spesifiser)”

Jeg så at spørsmålet også burde hatt et svaralternativ som var ”arv”. I undersøkelsen havnet alle disse under ”annet”, mens det i realiteten er en ganske stor gruppe som ikke har hatt full valgfrihet i forhold til valg av lokasjon, men der den største grunnen til lokasjon er at man har arvet hytta.

Spørsmålet ”Hvor ofte er du på hytta?” er også et spørsmål som etter nærmere ettertanke burde hatt andre eller flere alternativer. I dette spørsmålet der det siste alternativet er ”en gang i mnd.” er det mange som har valgt å

svare ”annet”, og spesifisere for eksempel hvor ofte de bruker hytta til forskjellige årstider. I analysen legger jeg inn et alternativ ”Oftere”, der jeg putter inn de som har spesifisert flere ganger, og ”varierende” for de som antyder en varierende bruk av hytta gjennom året.

En del av spørsmålene har mulighet til å krysse av på flere alternativer, og man kan også la være å svare på noen spørsmål, slik har det vært gjennom både intervjuer og nettundersøkelser, men det kommer nok klartest fram under nettundersøkelsene. Jeg gjorde det slik fordi jeg heller ville få et halvferdig svar, enn ingen svar, og jeg ville unngå at noen lot være å svare på undersøkelsen fordi de ikke likte ett av spørsmålene. Ved mer kvantitative undersøkelser kan slike ubesvarte spørsmål skape problemer, ved at det blir ”hull” i statistikken. Dette kan naturligvis skje også i en kvalitativ undersøkelse, men siden det er innholdet jeg er mest opptatt av, vil slike hull ikke bli så tydelige. Det vil allikevel vise seg ved at man i resultatene kan få inntrykk av et færre antall respondenter enn totalantallet på enkelte spørsmål, og man skal ha dette i tankene under analysen og fremstillingen av resultatene. Det har vært få spørreskjemaer som er levert ufullstendige.

Ved at folk får lov til å svare på flere alternativer får man også ”flere svar enn det er respondenter” på enkelte spørsmål, slik man kanskje tydeligst ser på diagrammene brukt i analysen (se vedlegg 10 – 13). Det kan være misvisende, men jeg har vurdert det slik at det er mange ting som kan være viktige og det er relevant å få med alt. Hvert alternativ står for seg selv, og det som er relevant er å se hvor mange som synes de forskjellige alternativene er relevante, hvilke alternativer som er mest ”populære”.

Det har også vært mulighet til å svare på undersøkelsene flere ganger fra samme PC. Dette kan føre til at en person svarer flere ganger, noe som er uheldig, men det var nødvendig da det ved flere tilfeller var flere personer i samme familie som ville svare på undersøkelsene fra samme PC.

Ved slike åpne nettundersøkelser risikerer man også å få useriøse svar eller at folk over- eller underrapporterer, noe som kan gjøre resultatene mindre holdbare. Ved helt klare tilfeller av useriøse besvarelser hadde jeg i utgangspunktet en holdning om at disse skulle tas ut fra datagrunnlaget før noe analyse ble utført. Det vil alltid være en uklar grense her, og man kan aldri se om alle besvarelsene er helt ærlige og seriøse. Det er en sjanse man må ta. I dette tilfellet har det ikke vært innlevert noen besvarelser som helt klart var useriøse, eller der jeg har fått inntrykk av store over- eller underdrivelser.

Nettundersøkelsen ble publisert gjennom nettstedet Opinio, som tilbyr et gratis verktøy for spørreundersøkelser til studenter (ObjectPlanet 2010). På denne nettsiden har jeg en konto der alle svar er samlet, og det blir i tillegg automatisk utarbeidet noe statistikk på bakgrunn av enkelte spørsmål. Tilgangen til spørreskjemaene, ett for hyttegjester og ett for hytteeiere, får man gjennom linker, som jeg har formidlet sammen med en presentasjon av undersøkelsene, oppgaven, og informasjon om anonymitet. Når et skjema er fylt ut, og respondenten trykker på avslutt, blir svarene automatisk sendt til min konto. Det ble satt en dato for stenging av nettundersøkelsen da denne ble åpnet 2. september 2009. Denne datoen var 19. mars 2010. Nettundersøkelsene hadde da vært åpne i 7 mnd. På dette tidspunkt hadde det kommet inn 158 svar på undersøkelsen for hytteeiere og 24 svar på undersøkelsen for gjester.

Denne datainnsamlingen har fungert så nært som smertefritt. Det har også i nettundersøkelsen vært vanskelig å nå hyttegjester, men jeg har her fått en del flere svar enn på intervjuene, og anser den mengden svar jeg har fått, i tillegg til hyttebokinnlegg fra hyttegjester, som et godt nok grunnlag for å gjennomføre en kvalitativ analyse.

Undersøkelse av hyttebøker

I utgangspunktet var hyttebøkene ment å skulle være en stor del av oppgaven. Det ble imidlertid tidlig klart at jeg ikke ville greie å få nok informasjon ut fra hyttebøkene, og med nok variasjon, til å si veldig mye om hyttefolks landskapssyn. I tillegg skapte innsamlingen av hyttebøker en utfordring i forhold til personvern, og hyttebøkene er dessuten en så kjær verdi for mange at det ble et stort ansvar å ta vare på dem på riktig måte, og

en stor utfordring bare å få folk til å låne dem ut. Derfor ble vurderingen av hyttebøkene kun en kuriositet og et tillegg til de viktigere datainnsamlingsmetodene; Intervjuene og nettundersøkelsene.

Hyttebøkene er med på å utfylle de andre datainnsamlingsmetodene og gi verdifull informasjon om mange forskjellige typer menneskers landskapssyn gjennom flere år. Det er også en kilde til uttalelser om landskapet fra hyttegjester, som har vært vanskelig å få tak i gjennom intervjuer og nettundersøkelser.

For undersøkelse av hyttebøkene ble det utarbeidet vurderingsskjema med samme spørsmål som intervjuene. Dette for at resultatene skulle kunne sammenliknes senere. Det ble også satt av stor plass til generelle kommentarer som kunne ha noe å si for vurderingen av hyttebøkene.

Hyttebøkene og de utdrag fra hyttebøker jeg har mottatt fra enkelte, ble lest igjennom og vurdert ut fra vurderingsskjemaet. Man kan si at jeg stilte de samme spørsmålene til hyttebøkene, som jeg stilte til respondentene i intervjuene.

I alt 5 hyttebøker og utdrag av hyttebøker ble vurdert.

Bearbeidelse og analyse av data

Analyse defineres av K. Halvorsen som å ”kategorisere innsamlet informasjon med sikte på å beskrive hva en har funnet”(1993:111).

Som nevnt tidligere i kapittel 1.2.2., *Undersøkelsene* under punktet *Induktiv tilnærming og kvalitativ metode* har jeg valgt å gjøre en kvalitativ analyse av data som er samlet inn. Dette er en intuitiv analyse som tar utgangspunkt i foreliggende tekster, i mitt tilfelle intervjuer, svar på nettundersøkelsene og hyttebøkene. Det finnes ifølge Halvorsen to former for kvalitativ analyse; Helhetsanalyse og delanalyse (1993).

- Delanalysen forutsetter at tekstene kan deles opp i utsagn som kan kategoriseres eller telles opp. Både intervjuene og nettundersøkelsene kan analyseres på denne måten, men også hyttebøkene, siden de allerede er bearbeidet inn i et skjema med de samme tema som i intervjuene. Til tross for at jeg i denne oppgaven har arbeidet kvalitativt har jeg hatt relativt standardiserte spørsmål i alle typene av datainnsamling, og det gjør det dermed enklere å kategorisere svarene og å sammenlikne.
- Helhetsanalysen går ut på at man danner seg et helhetsinntrykk, og velger ut situasjoner eller sitater som illustrerer dette inntrykket. Ulempen her er at resultatet kan bli veldig farget av forskerens egne tanker. Dette er viktig å være klar over i prosessen ved bruk av en slik metode. I forhold til analyse av hyttebøkene er dette en god metode.

Utfordringene med disse metodene er å beskrive helheten, uten å gå glipp av den kompleksitet og variasjon som kjennetegner de mer sosiale fenomener. Jeg mener at jeg med mine mange svar på nettundersøkelsen vil kunne få fram denne kompleksiteten, og underbygge, eller eventuelt avvise de svar jeg har fått på intervjuene. Det er viktig at man gjennom en analyse passer seg for å tolke svarene slik at respondentene ikke kjenner seg igjen (Halvorsen 1993; Postholm 2010). De involvertes selvforståelse må tas på alvor, samtidig som forskeren skal tolke svarene ut fra et perspektiv som ofte kan virke fremmed for de utforskede. Dette er ofte en utfordring i kvalitativ analyse av data.

”Det anbefales å benytte en kombinasjon av delanalyse og helhetsanalyse” (Halvorsen 1993:137), og det er også det jeg har gjort i denne oppgaven. Hovedvekten er på delanalysen, mens en helhetsanalyse vil være som et bakteppe og som vurdering av hyttebøkene.

I analysen forsøker jeg å oppsummere hva som er det mest vanlige landskapssyn, og få oversikt over hvordan de forskjellige typene hyttefolk tenker om fritidslandskapet sitt, og hvordan de bruker det, samtidig som jeg prøver å sette resultatene i en sammenheng og drøfte.

Jeg startet arbeidet med å få oversikt over resultatene ved å rett og slett ”telle opp” de forskjellige typer utsagn,

og lage grupper av de som handler om det samme. Jeg gikk gjennom intervjuer og undersøkelser for å lage grupper av svar (svaralternativer) som passet sammen under hvert spørsmål, slik at det var lett å ”krysse av” hva de forskjellige hadde svart. For nettundersøkelsen var enkelte av spørsmålene allerede laget med alternativer, og disse ble også lagt inn. Alle resultatene ble lagt inn i fire ulike regneark, et for intervju av eiere, et for intervju av gjester, et for nettundersøkelse av eiere og et for nettundersøkelse av gjester. Dette for å lettere kunne sammenlikne svar på enkelte spørsmål og for å enklere se hva som er de mest fremtredende tendenser. Diagrammene utarbeidet gjennom denne prosessen finnes som vedlegg 10 - 13.

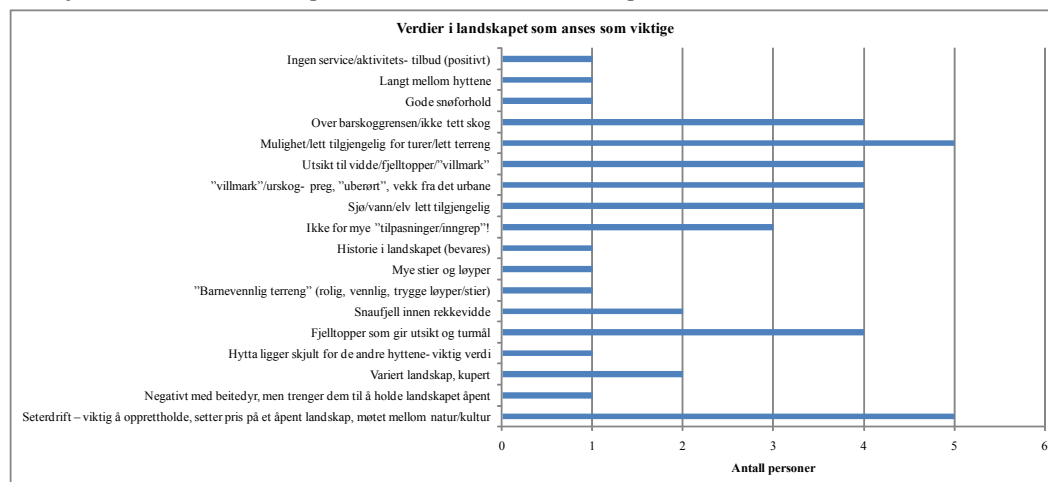
Jeg vil imidlertid ikke basere all min forklaring av analysene på disse, selv om de har en stor rolle i min forståelse av dataene. Siden dette er en kvalitativ undersøkelse vil også elementer som ikke kommer fram av diagrammer og tabeller, være viktig. Derfor vil disse figurene kun være en del av arbeidet med å komme fram til resultatene som grunnlag for analyse, mens en helhetlig vurdering av svarene også blir en viktig del av det endelige resultatet, og dette kan vanskelig framstilles med tabeller og diagrammer.

Før svarene på intervjuene skulle behandles, ble de kodet, slik at de fra dette punktet var helt anonyme. Nettundersøkelsene ble kodet automatisk.

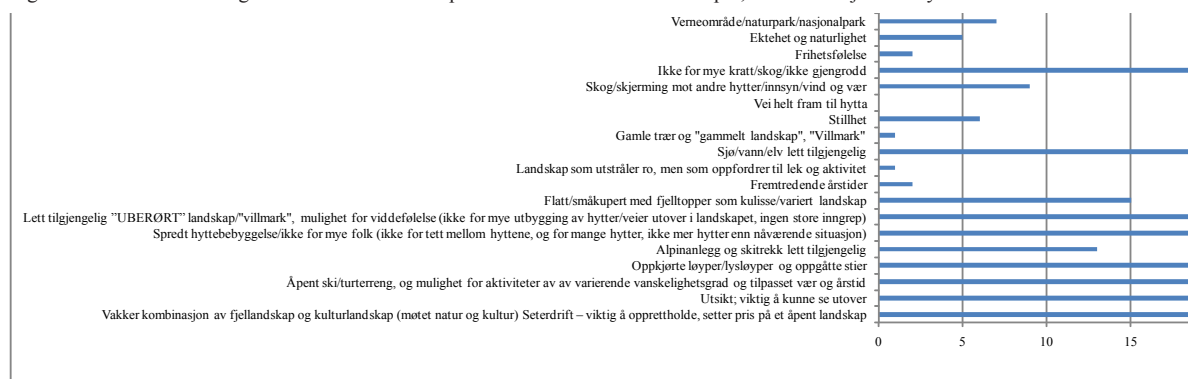
Under noen av spørsmålene, for eksempel spørsmålet om verdier i landskapet vil man se at det under de ulike datainnsamlingsmetodene er forskjellige ”alternativer” mellom for eksempel nettundersøkelsen for eiere og intervjuene for eiere. Dette var fordi alternativene ble utarbeidet underveis i bearbeidelsen, for å få med alle nyansene av svar og ikke fjerne noe av betydningen av det som ble sagt, og formuleringene av ulike uttalelser varierte. Dette var altså ikke alternativer som lå der når undersøkelsene ble besvart, men ”grupper” som jeg puttet svarene inn i under arbeidet med å få oversikt over resultatene.

Figur 1

Forskjeller i alternativer for spørsmålet om verdier i landskapet.

Figuren viser utsnitt av diagrammet utarbeidet for spørsmålet om verdier i landskapet, ut fra intervjuer av hytteeiere

Figuren viser utsnitt av diagrammet utarbeidet for spørsmålet om verdier i landskapet, ut fra nettundersøkelsen av hytteeiere

De forskjellige alternativene (men allikevel like) kan gjøre det vanskeligere å vurdere de forskjellige datainnsamlingsmetodene mot hverandre, men innefor hver gruppe av data (datainnsamlingsmetodene) vil de gi et godt bilde på tendensene, og det er det viktigste. Dermed kan denne metoden både skape en ”feilkilde” men også bidra til at jeg er sikker på at hvert alternativ dekker tilstrekkelig de svarene som er lagt under alternativet. For å være sikker på å få med all informasjon har jeg vært nødt til å formulere ganske mange alternativer, og når de alternativene jeg allerede hadde ikke var tilstrekkelige måtte jeg formulere flere underveis. Det er derfor en viss variasjon, men allikevel vil mange av spørsmålene og alternativene gå på det samme og de vil være mulig å sammenlikne.

Under bearbeidelse av enkelte spørsmål, for eksempel standard på hytte, har jeg vært nødt til å formulere alternativer som ikke alltid passer perfekt til de forskjellige situasjonene, men alternativene viser eksempler på hva som er innefor ”gruppen” for eksempel vil en hytte med strøm og vann (men bare kaldt) havne under alternativet Høy standard (strøm, men ikke vann, vei helt fram) og ikke alternativet over som er Alle fasiliteter (strøm, vann, vei helt fram +++), fordi jeg anser ikke den type hytte som hytte med alle fasiliteter. Alternativene er altså bare for å si noe generelt om typen hytte.

I vurderingen av hvilke alternativer som passer best til de forskjellige svar, har jeg i noen tilfeller vært nødt til å bruke mitt generelle inntrykk av hele intervjuet, for å plassere svar under riktig alternativ. De fleste alternativene er spesifikke, og lett å plassere riktig, mens det for andre svar har vært vanskelig å finne en riktig plassering. Noen ganger har et svar passet under to forskjellige alternativer, og jeg har måttet se an helheten av intervjuet og de små ekstra kommentarene, for å finne ut hvilke som passet best. I enkelte tilfeller har det vært aktuelt å lage et nytt alternativ, slik at ikke noe av meningen forsvinner.

Man skal i slike tilfeller være forsiktig med å legge mer i enkelte svar enn det som står der. Derfor har det vært viktig at jeg ikke har brukt ”helheten” i intervjuet til annet enn å sette svaret under riktig ”alternativ”, mens ved for stor usikkerhet har jeg heller laget et nytt alternativ, enn å presse et svar inn under et alternativ som ikke passet, eller som respondenten eller jeg i min vurdering ikke kunne stå inne for.

Jeg ble nødt til å bestemme meg for hva slags svar som skulle høre til under de forskjellige alternativene, slik at samme svar kom under samme alternativ hver gang. Mange respondenter svarte det samme, og mange alternativer var relativt like, slik at det var viktig at jeg tolket de samme variasjonene over et svar likt til enhver tid.

Jeg kunne selvfølgelig laget mange alternativer på spørsmålene i utgangspunktet slik at respondentene måtte velge, men jeg ville ikke låse folk til et spesielt svar. Jeg ville at folk skulle kunne tenke fritt og fortelle, istedenfor å måtte velge mellom forhåndsdefinerte alternativer. Det ville også være vanskelig for meg å utarbeide tilstrekkelige alternativer uten noen erfaringer med hva folk ville svare.

For hvert av spørsmålene ble det utarbeidet diagrammer som på en enklere måte visualiserte resultatene. Det å systematisere svarene i grafer og statistikk var nødvendig for å få en ordentlig oversikt over hva som var mest vanlig i det store antallet svar jeg fikk. Det skulle derimot ikke foretas noen statistiske vurderinger av resultatene, diagrammene var bare for bruk til bearbeidelse av resultatene slik at det skulle være mulig å gjøre en analyse. Disse diagrammene og tallene jeg fikk ut av bearbeidelsen, ble brukt som utgangspunkt for å beskrive resultatene slik jeg har gjort i kapittel 3.1., Resultater. Kapitlet ble delt opp på samme måte som regnearkene, etter innsamlingsmetode og gjester eller eiere, og hver del ble delt inn i temaer som var utarbeidet på grunnlag av problemstillingen. Temaene var:

- Landskapssyn og verdier
- Aktivitet og bruk av landskapet
- Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk
- Forholdet til hytta og landskapet

Under hvert tema tok jeg for meg resultatene av de spørsmålene som berørte de forskjellige temaene.

Inndelingen var slik i forhold til kombinasjonen tema/spørsmål (spørsmålene for gjester der de er annerledes er vist i parantes);

- Landskapssyn og verdier

”Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:

- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?

- Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?”

- Aktivitet og bruk av landskapet

”Hvordan bruker du/dere landskapet rundt hytta?” (“Hvordan brukte du/dere landskapet rundt hytta?”)

”Hva gjør du/dere ute når dere er på hytta?” (“Hva brukte du/dere tiden på ute?”)

(I tillegg svarte gjestene på spørsmålet ”Hva er det første du/dere gjør når dere besøker en hytte?”)

- Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk

”Hvorfor valgte du/dere dette området som lokasjon for en fritidsbolig?” (“Hvorfor valgte du/dere å besøke dette området?”)

”Hvordan er bruken av landskapet annerledes på hytta enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?” (Hvordan er bruken av landskapet annerledes på en hytte enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?)

- Forholdet til hytta og landskapet

”Hva betyr hytta for deg/dere?” (“Hva betyr det å besøke denne hytta for deg/dere?”)

”Hvorfor drar du/dere på hytta?” (“Hvorfor drar du/dere på hyttetur?”)

”Hvordan bruker du/dere hytta? (selve bygningen)” (“Hvordan har du/dere brukt hytta? (selve bygningen)”))

”Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av dette området?”

”Har du spesielle opplevelser knyttet til stedet/omgivelsene, eller barndomsminner knyttet til dette landskapet?” (“Har du noen barndomsminner/tidligere opplevelser knyttet til denne typen landskap?”)

De andre spørsmålene som kan sees i intervjuene og nettundersøkelsene (Vedlegg 5 – 8) er brukt for å gi en presentasjon av hvem respondentene er i begynnelsen av resultatene fra hver datainnsamlingsmetode.

Hyttebøkene er også gjennomgått ved hjelp av et skjema utarbeidet på grunnlag av intervjuene (Vedlegg 9). Resultatene av disse undersøkelsene presenteres på samme måte og gjennom samme tema som nettundersøkelser og intervjuer.

Etter å ha gått igjennom alle resultater, analyserte jeg resultatene på grunnlag av kapittel 2., *Bakgrunn*, og kunnskap og tanker jeg har gjort meg i løpet av arbeidet med denne oppgaven. Analysen er delt opp i *Sammenstilling og analyse*, og *Hyttebøker*, der jeg presenterer en sammenstilling av kunnskapen som har kommet fram gjennom undersøkelsene, drøfting av resultatene i forhold til problemstillingen og trekker linjer til temaene presentert i kapittel 2., *Bakgrunn*.

Hyttebøkene er vurdert kun gjennom en helhetsanalyse, der jeg gjør rede for hva som kommer fram som viktig og vurderer dette i forhold til syn på landskapet, bruk av landskapet og betydning av landskapet.

Den mest utførlige analysen er foretatt i forhold til resultatene fra hytteeierne og gjestene. Resultatene for hytteeierne, gjestene og hyttebøkene var så like at jeg ikke så det som fordelaktig å foreta en analyse av alle de tre delene separat, men konsentrerte analysen av punktene som kom fram om hytteeiere og gjester, for da å ha dekket alle punktene også fra hyttebøkene. Selve analysen som foretas for hytteeierne og gjestene er altså felles for alle delene.

Ut fra resultatene og analysene får jeg et grunnlag for å si noe om syn, bruk og betydning av landskapet.

Enkelte sitater og eksempler er brukt i presentasjonen av resultatene og i analysene for å belyse de ulike funn og illustrere. Sitatene er anonyme, det vil si at det er ikke sagt noe om alder, kjønn, bosted eller navn på den som er sitert. Dette av hensyn til personvernet.

Gjennom beskrivelsene og analysene av data var den største utfordringen å ikke legge mer i svarene enn det respondentene hadde oppgitt. Det var lett å tenke at hvis respondenten tenker sånn og slik, så mener de sikkert slik, men det er viktig å passe seg for å ikke tolke mer ut av svarene enn det er grunnlag for. En del av mine tanker gjennom intervjuene har blitt bekreftet gjennom oppfølgingsspørsmål og andre svar, og også gjennom nettundersøkelsen har respondentene svart mer enn det jeg spurte om. Jeg har derfor hatt en viss mulighet til å tolke og analysere litt utenfor akkurat det som var svaret på spørsmålet, men det har vært en utfordring å vite hvor grensen går for hva som er mine tanker og hva som er respondentens. Allikevel føler jeg at jeg har taklet utfordringen på en god måte.

1.2.3. Min rolle som forsker og evnen til å være objektiv

Som ”forsker” er det nødvendig å vurdere og å analysere undersøkelser og kildemateriale med så lite forutinntatte holdninger som mulig, men allikevel, som en person med interesse for og erfaring med landskapsopplevelse, og som snart er utdannet landskapsarkitekt, har jeg viss forståelse av temaet, som ikke blir uten innflytelse og betydning i vurderingen. Selv om kvalitative undersøkelser, som den som blir presentert i deler av denne oppgaven, ofte tar utgangspunkt i å være så lite forutinntatt som mulig, vil det alltid være et innslag av ”forskerens” forståelse eller en formening om hvordan situasjonen arter seg, før fenomenet blir undersøkt (Bekkevold 2008).

Grunntemaet for denne oppgaven, landskapsopplevelse, er ikke et ”verdifritt” tema, og jeg har ved å velge å jobbe med dette temaet generelt, og hytter og fjellandskap spesielt, signalisert hva slags interesser jeg har og hva slags verdier jeg prioriterer.

Jeg har selv erfaring med opplevelse av landskap, hytteliv og fjellandskap, og har interesse av å undersøke sammenhengen mellom disse også med tanke på hvordan hytter og hyttefelt blir bygget i dag. Når ”forskeren” har en slik forutforståelse av det temaet han eller hun skal forske på, er det både en feilkilde og en forutsetning for innsikt (Paulgaard 1997). I tolkningen av kilder og undersøkelser kan man risikere å tillegge kildematerialet resultater som ikke åpenbart kan tolkes ut fra tekstene. Det er også en fare for at jeg tolker resultatene positivt eller negativt, farget av mine holdninger, uten å riktig se nyansene i det å oppleve landskapet. Man kan også oppleve en slags ”kulturblindhet” som følge av forståelse for egen kultur, der man tar enkelte ting for gitt, noe som i slike oppgaver som denne er verdt å nevne.

Samtidig vil min bakgrunn ha gjort det lettere for meg å sette meg inn i de forhold som blir beskrevet gjennom litteratur og intervjuer, og det vil ha gjort det lettere å komme i kontakt med intervjuobjekter og utarbeide intervjuer som treffer de opplevelsene jeg har ønsket å undersøke. Jeg vil også ha hatt lettere for å forstå hva litteratur og intervjuobjekter vil fram til, og deretter skape forståelse gjennom denne oppgaven for hva landskapsopplevelsen til ulike hyttefolk går ut på og hvordan dette kan brukes. Det er jo et faktum, som nevnt av May Britt Postholm, at ”å forske kvalitativt innebærer å forstå deltakernes perspektiv” (2010:17). Med min bakgrunn håper jeg å ha denne forståelsen.

Jeg håper og tror at jeg gjennom diskusjon med veileder og andre fagfolk, og gjennom studier av litteratur, har så langt som mulig eliminert ulempene ved min personlige interesse for temaet, og at dette heller enn en ulempe har blitt en ressurs i arbeidet med oppgaven.

1.2.4. Etske og vitenskaplige utfordringer ved kvalitative undersøkelser

All forskning innebærer etiske utfordringer, og særlig når man er i kontakt med mennesker og bruker kontakt med mennesker i sin datainnsamling. I kvalitativ forskning har man dessuten ofte et nært forhold mellom forsker og deltager (Postholm 2010). I forbindelse med dette kan det oppstå utfordringer, blant annet i forhold

til hvor grensen går mellom personlig integritet og samfunnets krav på informasjon (Halvorsen 1993). Ved å oppfordre informanter til å snakke åpent og ærlig, pådrar man seg som forsker etiske forpliktelser (Postholm 2010). Det er viktig at respondenten ikke føler stress eller press. Dette kan påvirke resultatet av forskningen i feil retning.

Etiske dilemmaer kan oppstå i alle faser av et forskningsarbeid, og er primært knyttet til personene som blir utforsket. Ifølge boken *Å forske på samfunnet* har Kidder oppgitt ti punkter med eksempler på tvilsom forskningspraksis som en vanligvis bør ta avstand fra;

- ”Involvere folk i forskning uten deres samtykke
  - Presse folk til å delta
  - Tilbakeholde forskningens egentlige formål for de utforskede
  - Villedde undersøkelsesobjektene ved å gi dem bevisst feilaktig informasjon
  - Lede undersøkelsesobjektene til å foreta handlinger som svekker deres selvrespekt
  - Sette til side retten til selvbestemmelse
  - Utsette undersøkelsesobjektene for fysisk eller mentalt stress
  - Trengte inn i folks privatliv
  - Tilbakeholde fordeler (for eksempel behandlingsopplegg) for deltagere i kontrollgrupper
  - Unnlate å gi de utforskede fair behandling og vise dem omtanke og respekt
- (...) (Halvorsen 1993:166)”

Hvis det er en fare for at forskningen kommer innpå noen av disse punktene, bør man forsøke å oppnå samme informasjon på en annen måte, uten de etiske betenkeligheter (Halvorsen 1993).

I denne oppgaven har jeg ikke berørt noen av disse punktene, men det vil være en definisjonssak om det å besøke folk, og snakke med dem om noe som betyr så mye for dem som hytta og landskapet rundt, er å ”trengte inn i folks privatliv”. Jeg har ikke følt det slik, i og med at folk selv har tatt initiativ til å snakke med meg i utgangspunktet. Jeg har heller ikke fått noen indikasjoner på at folk har vært ukomfortable med situasjonen.

Det er viktig å ”holde det man lover” i forhold til respondentene, og forskeren har en forpliktelse til å tilbakeføre resultatet av forskningen til deltagerne, i en forståelig form, hvis dette er ønsket. I forhold til denne oppgaven er det flere av respondentene som har ønsket å se oppgaven når den er ferdigstilt. Dette er noe som må avgjøres i etterkant av instituttet (ILP) og meg selv, som har rettigheter til oppgaven.

I forskning er det viktig at påstander og konklusjoner skal kunne dokumenteres, og ha belegg i kilder, referanser og tallmateriale som andre skal kunne kontrollere i etterkant. Og det er viktig å være objektiv; ”Overenstemmelse med virkeligheten er høyeste sannhetskriterium” (Halvorsen 1993:171). Dette prinsippet vil i mange sammenhenger komme i strid med prinsippet om å verne sine informanter og kilder. I denne oppgaven vil det ikke være mulig å gå tilbake å finne ut hvem som har sagt hva i intervjuer og spørreundersøkelser, og heller ikke hvor hyttebøkene kommer fra. Utgangspunktet for alle datainnsamlingsmetodene var at respondenter og informanter skulle være anonyme, og dette må veie tyngst her. Derfor vil det ikke være mulig å se svarene direkte, men andre prosesser som er gjennomgått vil være redegjort for, og da særlig gjennom dette kapittelet, kapittel 1.2., *Metode*.

I forhold til bruk av informanter skal man alltid ha fått informert samtykke av respondentene (Postholm 2010). Dette innebærer at man informerer om forskningen, og at respondenten deretter sier ja til å være med. I denne oppgaven er dette gjort ved at mulige respondenter i utgangspunktet har blitt informert om oppgaven, hensikt og formål, og hva jeg trenger informantene til. I forbindelse med intervjuene har respondentene tatt kontakt, fått mer informasjon og deretter samtykket til å være med. Det samme gjelder bidrag i hyttebøker. I forbindelse med nettundersøkelsen er det informert om oppgavens problemstilling og formål i tillegg til hvilke anledning den skrives i, i forkant av at man trykker seg inn på undersøkelsen, men man er også informert om hvordan undersøkelsen foregår i selve undersøkelsen. Ved å trykke på send samtykker respondenten samtidig til at jeg bruker deres svar i min oppgave. I både intervjuene og undersøkelsene har det hele tiden vært mulighet til å

trekke seg/avslutte, og trekke sin besvarelse.

Personer som er avbildet på illustrasjoner i oppgaven har gitt sin tillatelse til dette.

Disse etiske prinsippene er ikke regler, men de kan gi støtte når man støter på ulike valg gjennom en forskningsprosess. Det har vært viktig for meg å ha slike prinsipper i bakhodet gjennom arbeidet med masteroppgaven, og jeg har tro på at jeg har greid å behandle temaet og informantene med respekt.

Kapittel 2 Bakgrunn

I dette kapitlet gjør jeg rede for temaene Landskapssyn, Hyttelivet før og nå, og Utbygging av hytteområder. Dette for å skape et grunnlag for å forstå hoveddelen av oppgaven som tar for seg en undersøkelse av hytteeiere og hyttegjesters forhold og syn på sitt fritidslandskap. Kapitlet og de forskjellige underkapitlene kan også leses separat som en informasjon om de forskjellige tema. Dette kapitlet er basert på allerede utført forskning på temaene, og annen litteratur innen de forskjellige emner.

2.1. Landskapssyn

2.1.1. Om landskap og landskapssyn

To hovedbøker har vært grunnlaget for dette kapitlet om landskapssyn; *Det norske landskapet, om landskap og landskapsforståelse i kulturhistorisk perspektiv* skrevet av Arne Lie Christensen, og *Det kultiverte mennesket* skrevet av J. Frykman og O. Löfgren. I tillegg er det brukt annen støttelitteratur.

De to bøkene sier blant annet dette om landskapssyn;

”Med landskapssyn menes det kognitive aspektet ved landskapet, med andre ord de kunnskapene, erfaringene og forestillingene som er knyttet til landskapet(...) Rent logisk kan de to begrepene landskap og landskapssyn skilles fra hverandre, på samme måte som vi skiller ånd og materie” (Christensen 2002:232).

Landskapssynet kan være en viktig nøkkel til forståelse av et samfunn og en epokes kultur (Frykman & Löfgren 1994).

”Gjennom å studere det kulturelle landskapet som mennesket bærer med seg, kan vi få tak i viktige grunntema i deres verdensbilde eller se strukturer i organiseringen av selve bevisstheten” (Frykman & Löfgren 1994:70). Disse to sitatene er utgangspunktet for denne beskrivelsen av det norske landskapssynet, som hovedsakelig dekker utviklingen de siste 100 - 200 år.

Landskap og kulturlandskap

I A. L. Christensens bok, *Det norske landskapet* hevdes det at det norske landskapsbegrepet i dag i stor grad er påvirket av tradisjonen med landskapsmalerier (2002). Denne tradisjonen startet i renessansen, og hensikten var ofte å dokumentere landeiendom. I denne sammenheng betyr ordet landskap et sceneri, eller panorama. ”Et område betraktet utenfra, som et bilde” (Christensen 2002:197). I løpet av 1700- tallet fikk man etter hvert en ny oppfatning av begrepet ”landskap”. Et landskap ble nå sett på mer som en del av jordoverflaten, det bildet øyet ser i et enkelt blick (Christensen 2002). Dette ble grunnlaget for den nye typen landskapsmalerier, og landskapsbegrepet ble nå også brukt om miljøer som ikke var formet av mennesker, som urskoger eller fjellandskap. Et slikt landskapsbegrep ble viktig for den romantiske tradisjonen som kom noe senere.

Kulturlandskap som begrep ble først anvendt av tyske geografer omkring 1900, og i Norden fra ca. 1930, om landskap som er påvirket av mennesker (Christensen 2002). Begrepet kom inn i dagligtalen fra slutten av 1960- årene, da bevisstheten rundt miljøvern, økologi og vern av kulturminner ble større. Etableringen av begrepet kulturlandskap ble viktig for erkjennelsen av at landskapet er en prosess i møtet mellom det menneskeskapte og naturgrunnlaget.

Kulturlandskapsbegrepet er brukt på forskjellig måte innenfor forskjellige fagkretser, og i den senere tid har man nesten sluttet å bruke begrepet kulturlandskap innefor kulturfagene, fordi man er mer opptatt av hvordan folk rent generelt har forholdt seg til omgivelsene på. Det er dessuten blitt en utfordring at det i våre dager stort sett er kulturlandskap over alt, og begrepene landskap og kulturlandskap blir derfor brukt om hverandre. Derfor snakker man nå oftest om landskap, eller menneskenes omgivelser.

I denne oppgaven er begrepet landskap brukt slik det er definert i Den europeiske landskapskonvensjonen (ELC), og som også nevnes under *Definisjoner* i begynnelsen av oppgaven.

Forskjellige utgangspunkt, forskjellige landskapssyn

Når man betrakter landskapet, ser man det gjennom forskjellige kulturelle filtre, ulike måter å se og lese landskapet på, og man har et annet forhold til et landskap når man ser det innenfra og bruker det daglig, enn når man ser det utenfra som turist (Christensen 2002; Frykman & Löfgren 1994).

Hvor stor nærhet et menneske har til sine omgivelser, og hvordan mennesket ser på dette landskapet, kommer an på hva man opplever i landskapet, om man påvirkes av vær og vind, om man jobber i landskapet eller om man bare reiser igjennom. 1800-tallets bonde som måtte slite og streve og hadde en helt annen nærkontakt med jorda, hadde sannsynligvis et helt annet syn på landskapet enn dagens bonde, som har moderne maskiner og en større avstand til jorda han arbeider med.

Det er forskjell på å betrakte landskapet utenfra, og innefra, som forskjellen på turist og bonde, og ovenfra og nedenfra, som stortingspolitikere og bygdefolk.

Vi må kunne si at et menneske med en hytte har et slags innenfra - perspektiv på landskapet som omgir han eller henne på hytta, og at mange har et nært forhold til det landskapet de betrakter og bruker rundt hytta. Men samtidig har de ikke det samme synet som de som arbeider i dette landskapet, og som har jorda som næring. Hyttefolket har som regel en annen kulturell bagasje, et utgangspunkt fra et annet sted. Samtidig har mange også en familiær tilknytning til området de har hytte i, og det å være på hytta gir en sjanse til å føle at man kommer tilbake til sine røtter (Kaltenborn et al. 2005). Når man betrakter et landskap utenfra kan man også oppdage andre verdier i landskapet, enn de som ser det innenfra, og som kanskje er så vant til å se landskapet at de overser enkelte elementer, eller ikke ser enkelte elementer som verdifulle.

Ifølge A. L. Christensen vil de som har makt ofte betrakte landskapet ovenfra og utenfra. ”Slik var det på 1800-tallet, og slik er det i dag” (Christensen 2002:230). Og dette ”utenfra - perspektivet” er ofte grunnen til konflikter når for eksempel styresmaktene gjør bestemmelser om bruk og vern av arealer, som de som ser landskapet innefra er uenige i. Fordi man ”ser ulike ting” i landskapet.

Beskrivelser av et landskap inneholder mye mer enn bare det estetiske, og lyd, lys, lukt og følelser er like viktige og varierer etter hva slags utgangspunkt man har (Christensen 2002). Ofte blir det som er viktig for en, nøye beskrevet og forklart når man forteller om landskapet, selv om det ikke nødvendigvis trenger å være det som utmerker seg visuelt.

Mennesker i dag knytter også nære bånd til natur og landskap der de bor, men i dag knyttes gjerne disse båndene til flere steder gjennom livet, og vi har ikke det nære båndet til landskapet gjennom arbeidet (Christensen 2002).

I vår tid, der kontrasten mellom jobb og fritid, produksjon og konsum, hjem og omverden og mellom natur og ikke- natur er stor, opplever mange mennesker en lengsel etter en identitet, et sted nærmere naturen og et særpreg (Aarflot 2009; Christensen 2002; Frykman & Löfgren 1994). Dette behovet dekkes for mange av bygdelandskapet, hytta og landskapet hytta ligger i.

2.1.2. Utvikling av landskapssynet fram mot dagens tanker om natur og fjellandskap

Jeg starter denne beskrivelsen av utviklingen av landskapssynet i førindustriell tid, fra omtrent 1600/1700-tallet, da hyttelivets historie på mange måter startet (jf. Kapittel 2.2., *Hytta før og nå*).

Ifølge boken Norsk byhistorie er førindustriell tid fram til ca 1840, da industrialiseringens første fase startet i Norge (Helle et al. 2006). Det var på denne tiden man virkelig begynte å få øynene opp for at naturens estetiske verdier også var verdt å filosofere over, og til og med etter hvert lovprise som noe fantastisk og spektakulært (Gaukstad 1998). Denne romantiske estetiske holdningen til naturen er grunnlaget for den moderne naturbetraktningen vi har i dag.

Vi starter altså historien et par tiår før vi går inn i den kulturstrømningen som vi kaller romantikken, som i følge M. Malmanger i *Kunsten og det skjønne*, varte fra ca. 1790 årene og helt fram til midten av det 19. århundre i Europa (Malmanger 2005). I Norge kom denne perioden litt senere, ca. 1814 – 1820 tallet (Bergaust 2010b; Pharo et al. 1998b). Romantikken, og senere nasjonalromantikken (fra ca. 1830/1840 i Norge) var viktige perioder i forhold til hvordan mennesket så på landskapet, og synet på landskapet fra den tiden har på mange måter fulgt oss helt fram til vår tid. Disse periodene og kulturelle strømningene passet også godt med det som skjedde i Norge på denne tiden, nemlig frigjøringen fra Danmark, dannelsen av vår egen grunnlov i 1814, og letingen etter en egen, norsk identitet (Bostad 2001; Christensen 2002; Gaukstad 1998; Melkild 1999).

Landskapssynet gjennom kunsten

Malerkunsten og dikterkunsten har til alle tider hatt stor betydning for hvordan landskapssynet har utviklet seg (Bergaust 2010b), og kunsten generelt har vært en viktig formidler av ikke bare landskapssyn, men også nye tanker på andre områder, til befolkningen.

Romantisk landskap med historie og natur.
Foto: Tom Hallan

Romantikk og nasjonalromantikk

Slutten av 1600 tallet og 1700 tallet var preget av opplysningstid og etter hvert en økende industrialisme og byvekst i Europa. Romantikken kom som en reaksjon på opplysningstidens fornuftstro og den nye industrialiseringen som gjorde store inngrep i natur og miljø (Pharo et al. 1998b). I romantikken var malerne opptatt av å skildre det forgjengelige og farene som alltid truet, for eksempel ved hjelp av bilder av stormer og skipsforlis. Romantiske malerier viste naturens gang, uten mennesker, det var naturen selv med sitt skrekkelige og farlige innhold som var viktig. Dette kan man blant annet se eksempel på i J.C. Dahls maleri *Vinter ved Sognefjorden*, som ble malt i 1827, og slike landskap skapte fascinasjon.

Boks nr. 1

Kilde: Nasjonalmuseet

Maleriet *Vinter ved Sognefjorden* (1827) malt av Johan Christian Dahl representerer godt romantikkens symbolikk. Bautasteinen, som minner om fortiden, solen som skinner på toppen av steinen symboliserer en oppvåkning og en ny tid, og kråkene på bakken som kan bety et varsel om sykdom og død. Bildet er mindre dramatisk enn mange andre romantiske malerier, men inneholder allikevel en følelse av dramatik, en dyster stemning, og til tross for dette også noen tegn på at man er på vei mot en ny vår (Pharo et al. 1998b).

Fra de første tiårene av 1800-tallet, da kunstnere som Johan Christian Dahl (1788 -1857), Adolph Tiedemann (1814 – 1876) og Hans Gude (1825 – 1903) levde og begynte sitt virke, ble fjellandskapet og folket som levde der etter hvert fremstilt som det norske, det tradisjonelle, og det naturlige, og det storslåtte (Christensen 2002; Pharo et al. 1998b). Fra å vandre i fjellet for å ”forske” på naturen som ble sett på som gold og øde, hadde man nå mer interesse av å avbilde naturens prakt, og kunstnere, botanikere og andre vitenskapsmenn la ut på tur for å skildre villmarkens dramatiske skjønnhet, frihet og evighetsfølelse (Gaukstad 1998).

Den nasjonalromantiske perioden begynte i Norge rundt 1830, og man fikk enda mer fokus på det nasjonale, det norske, og det ”ekte og opprinnelige som har overlevd i folkedypet” (Pharo et al. 1998b:13). Motivene var ikke lenger fullt så pompøse og dramatiske, og man fikk inn mer av kulturen i bildene, ikke bare naturen. Nasjonalromantikken i Norge har i stor grad påvirket folks landskapsyn i årene etter denne perioden. Eksempel på den nasjonalromantiske tradisjonen ser man blant annet i J.C. Dahls bilde *Hjelle i Valdres* som ble malt i 1851 og det kjente *Brudeferden i Hardanger* av A. Tiedemann og H. Gude.

Kilde: Store Norske Leksikon 2010

I bildet *Brudeferden i Hardanger* fra 1848 av Tiedemann og Gude, ser man mange av de elementene som var viktig i nasjonalromantikken. Bildet har en mer positiv stemning enn mange av de romantiske bildene, og vi ser representanter for ”det ekte norske” i det bunadskledde brudefølget, stavkirken og fjellet og fjorden (Pharo et al. 1998b).

J.C. Dahl, Tiedemann og Gude malte ikke bare den norske fjellnaturen for å vise fram det flotte landskapet, men også for å vise fram den norske storhet og tradisjon (Bergen kunstmuseum). På denne tiden ble fjell- og dalbygdene i de indre delene av Sør- Norge sett på som bærere av den Norske kulturen (Christensen 2002). Man mente at disse områdene ikke enda var ødelagt av påvirkning utenfra, og man fant elementer i dette landskapet som var tjenlig som symboler for det norske: Fjell og daler, kraftige former på husene, og brunsvide tømmervegger, kulturen var særpreget og vakker og var en kontrast til det ”moderne”.

Landskapsidealet der det Norske fjellandskapet ble fremstilt som det ekte, rene og frie, men også det ukontrollerbare, der naturen ble sett på som en urkraft som var utenfor menneskets fatteevne og kontroll, kalles *Det sublime landskapssynet* (Christensen 2002; Frykman & Löfgren 1994; Gaukstad 1998). Innenfor dette idealet ble fjellandskapet sett på som noe eksotisk, men det sublime ble også et begrep for ”den foretrukne form for skjønnhet” (Malmanger 2005:166). Malerier som viser det sublime landskapssynet viser gjerne store utsyn der menneskene er små i forhold til naturen. Lady Emily Lowe rapporterte i 1856, etter en sommerreise fra Lærdal til Kristiania at ”blant Norske fjellfolk er det ingen som gir et sannere bilde av den storslåtte og

forferdelige naturen enn det folkeslaget som bor i Hallingdal” (Dokk et al. 2003:13), og dette kan man vel si er ganske beskrivende for det sublimе synet på landskapet; Storslått og forferdelig.

Parallelt med dette utviklet det seg et annet syn på landskapet, *Det pittoreske* (Christensen 2002; Frykman & Löfgren 1994). Her la man sammen det sublimе og det idylliske, man lot natur og kultur møtes, og det naturlige ble mer et utrykk for noe fornuftig, og mennesket skulle tilpasse seg naturens lover. Framstillingen av landskapet og bøndene skulle ikke være ”heroisk”, men demokratisk, hverdagslig og vakkert. Man viste gjerne mindre og mer intime utsnitt av naturen og bondelivet. Med denne utviklingen gikk naturen fra å være noen eksotisk, til å være ”naturlig”. ”Man forsøkte med dette begrepet å gripe en ny trang til ”naturlighet” og en økende naturbegeistring” (Malmanger 2005:167).

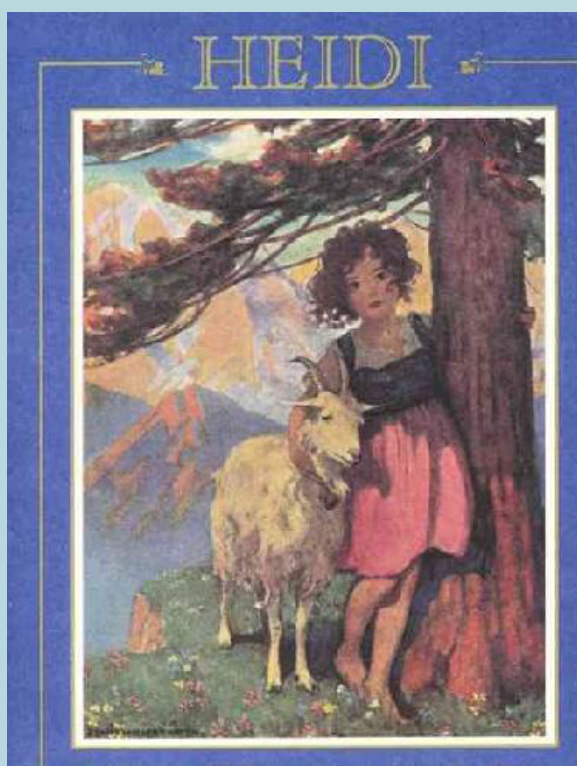
Realisme; engasjement for virkeligheten

Mot siste halvdel av 1800 tallet utviklet det romantiske landskapssynet seg, og man var ikke lenger bare opptatt av å fremstille glansbilder i kunsten, men også skyggesidene i samfunnet.

Dette var starten på den realistiske tradisjonen i kunsten, og av de norske kunstnerne som utdannet seg på denne tiden, som regel i Tyskland, ble mange store realister (Pharo et al. 1998a). Dette gjaldt blant annet Kitty Kielland (1843 – 1914), Harriet Backer (1845 – 1932), Erik Werenskiold (1855 – 1938) og Theodor Kittelsen (1857 – 1914).

I realismen var det viktig at alle detaljer skulle være så naturtro som mulig. De historiske miljøene skulle fremstilles korrekt, og bondens hverdag var fortsatt et yndet motiv for de norske kunstnerne. Målet var for mange norske kunstnere å skildre den norske virkelighet, som man mente var knyttet til landsbygda, uten den nasjonalromantiske bearbeidelsen av motivet. Man ville vise akkurat hvordan det var, med de detaljene som fulgte med, og bildene var ofte usentimentale og direkte. Derfor finner man også mye nød og fattigdom i disse bildene.

Boks nr. 3

I 1881 ble også boken *Heidi* skrevet av den sveitsiske forfatteren Johanna Spyri. Boken er et eksempel på den romantiske og realistiske tradisjon i skrivekunsten, med sine skildringer av landskap og bondekulturen oppe i Alpene, men den beskriver også den store forskjellen på byen og landsbygda, og avstanden mellom borgerskapet og bøndene oppe i fjellet slik det var i Sveits på denne tiden (Spyri 1959). Boken har på mange måter overføringsverdi til de Norske forhold, som et land med fjellbygder, spektakulær natur, og bondekultur. Det var også med alpelandskapet som forbilde at det perfekte bildet på fjellandskaper som noe eksotisk ble skapt i Europa (Lyngø 1993).

Kilde: FAY school 2010

Selv om man kan si at disse kunstnerne framstilte mer av virkeligheten enn i den nasjonalromantiske tradisjonen, kan man allikevel ha i bakhodet som nevnt i boken *Billedkunsten i realismen* at bøndene som blir framstilt står fram som en representant for en gruppe, eller en idé, som ble produsert i tidligere perioder, nemlig ideen om den norske bonden (Pharo et al. 1998a). Og bakgrunnen var fortsatt å gi folk en føling med norsk natur og folkeliv, som kilde til nasjonalfølelse og identitet. Så hvor realistisk mange av disse bildene enn var, så var det basert på en idé laget av relativt utenforstående.

Med dette nye engasjementet i å skildre virkeligheten, fikk mange kunstnere og diktere opp øynene for urettferdighet og fattigdom, og en del så det som sin rolle å formidle disse lidelsene ut til folket. Her var blant andre Christian Krogh en viktig aktør, og et av bildene han malte med nettopp et slikt engasjement var *Albertine i politilegens venteværelse* (1885-1887), som skildret en prostituert kvinne og hennes skjebne. Krogh skrev også en roman basert på Albertine, som skapte sterke reaksjoner og ble beslaglagt av politiet.

Boks nr. 4

(Utsnitt) Kilde: Nasjonalmuseet

Christian Kroghs bilde *Albertine i politilegens venteværelse* fra 1885 – 1887 er et typisk realistisk maleri. Bildet forestiller prostituerte som venter på å få utført sin jevnlige sykdomskontroll hos politilegen. Samtidig med arbeidet med dette bildet, skrev kunstneren romanen ”Albertine”, som ble beslaglagt dagen etter den ble gitt ut, og som skapte stor debatt om politiets rolle i den offentlige prostitusjonen på denne tiden (Pharo et al. 1998a).

Nyromantikk og mystikk

Fra realismen går man over i den nyromantiske perioden (Pharo et al. 1998a). Denne startet omtrent i 1890 i Norge, og realistene tilpasset seg på forskjellige måter til disse nye strømningene i tiden. Her var Kitty Kielland en tidlig representant. Det var også på denne tiden at Hamsun fikk sitt gjennombrudd med romanen *Sult*, og han var med sine romaner en stor skildrer av norsk landskap (Bergaust 2010b).

På mange måter er nyromantikken bare en videreføring av den gamle naturromantikken, en viktig del av den romantiske kunsten der man fremstilte en nesten religiøs lengsel etter den ekte og uberørte naturen og der man gav naturen en egenverdi, som aldri helt forsvinner i norsk landskapsmaleri (Pharo et al. 1998c).

På 1800- tallet ble historiene om tusser og troll, og det mystiske i naturen, nedtegnet, og borgerskapet og kultureliten fattet interesse for dem (Bergaust 2007; Christensen 2002; Frykman & Löfgren 1994). Fra å være lokal kultur og tradisjon, ble disse historiene et symbol på en borgelig, felles norsk kultur. Utvalgte deler av denne kulturen ble tatt inn i natur- og landskapssynet som vokste fram gjennom romantikken, nasjonalromantikken, realismen og nyromantikken. Romantikeren opplevde mystikken i utmarka som egenskaper ved menneskesinnet, som fant sin gjenklang i naturen, og i nyromantikken fikk disse historiene en spesiell plass i billedkunsten. Det var på denne tiden den såkalte naturmystikken gjorde seg gjeldene, og historiene om det mystiske i naturen, eventyr, sagn og folketro kom inn i maleriene, representert ved blant andre T. Kittelsen (1857 – 1914).

Boks nr. 5

Kilde: RootsWeb 2010

Kitty Kielland malte flere bilder med motiver fra Jæren. Dette er malt i 1882 og heter *Torvmyr på Jæren*. Bildet representerer den tidlige nyromantikken, og man ser også at man har elementer av naturmystikk i bildet. Belysningen og atmosfæren gir en melankolsk stemning og himmelen som speiles i myrdammen antyder et mystisk innhold.

Man åpnet også med dette for andre kvaliteter enn bare fjellskapet, og også skogslandskap og seterlandskap med dyr, ble stadig vist fram i kunsten. Disse landskapene inneholdt historier og sagn som egnet seg som motiver.

Gjennom 1800- tallet utviklet vitenskapen seg, naturen ble på mange måter avmystifisert, og naturvitenskapen avfeier ”naturens herskere” og overnaturlige vesener som gammel overtro. Med ny teknikk og naturvitenskap kunne menneskene nå beherske og manipulerte naturen på en helt annen måte enn den førindustrielle bonden gjorde. Allikevel, kanskje som en slags motvilje eller motvekt mot den moderne utviklingen, utviklet denne nye naturmystikk seg innenfor kunst og kultur, og fasinerte særlig borgerskapet. Borgerskapet fortalte dermed folket at det ikke fantes noen overnaturlige vesener ute i naturen, for deretter å skape en slik ny mystikk selv. ”Denne nye naturmystikken var ikke forankret i brukslandskapet, der de mystiske vesenene dukket opp før, men i borgerskapets nye fritidslandskap som blir utrustet med helt nye kulturelle verdier” (Frykman & Löfgren 1994).

I nyromantikken oppsto også det som blir kalt ”stemningslandskap”, der man ofte prøvde å fange de stille, nordiske sommerkveldene, med himmelen som speilet seg i vann, og en blålig fargetone som understreket stemningen (Pharo et al. 1998a). Denne stilen ble til etter at en del av de kjente realistene samlet seg på gården til Christian Skredsvik i Bærum sommeren 1886. Senere er dette kalt ”Fleskumsommeren”, etter navnet på gården.

Boks nr. 6

Kilde: NRK 2003

I bildet *Gutten med seljefløyten* viser kunstneren Christian Skredsvik noe av tradisjonen med stemningslandskap. Bildet er malt i 1889 (Cappelens forlag 2010), altså tre år etter den såkalte ”Fleskumsommeren”. Motivet er enkelt å fatte, gir en god stemning og viser til bondekulturen og naturen.

Skumring og nattestemning som fikk fram den mystiske naturen ble foretrukket. Mange av kunstnerne ønsket en nasjonal kunst, som skulle være dekorativ og lett å forstå. Bildene måtte ikke være for kompliserte med mye perspektiv, lys og skygge, men skulle inneholde ”norske” farger. Kunstnerne søkte dermed igjen til bondebefolkningen og deres tradisjoner for å skape en nasjonal billedkunst.

Nye tider, gamle tanker

Etter denne perioden, i årene før første verdenskrig, går man i norsk kunst over til nye virkemidler og uttrykksmåter, alt med bakgrunn i bruddet med realismen på slutten av 1800- tallet (Pharo et al. 1998c). Kunstnerne omformet den virkeligheten folk kunne se, og Edvard Munch var en viktig aktør på denne tiden. Fargene, formene og følelsene fikk betydning og nytt innhold i kunsten, og kunstnerne skapte debatt.

For landskapssynet i Norge ser det allikevel ut som det er romantikken, men også nasjonalromantikken,

realismen og nyromantikken som har betydd mest, og på mange måter kan man se at nordmenn fortsatt har et romantisk forhold til landskapet, særlig bondens landskap, som i vår tid er omformet til fritidslandskap (Bergaust 2007).

Som generelle tendenser påvirket alle disse strømningene i kunsten også naturligvis det norske borgerskapet, men i Norge var denne gruppen relativt liten (Christensen 2002). Med Norges begrensede bykultur og relativt begrensede borgerskap så hadde de aller fleste en viss tilknytning til landsbygda også, ved at mange av dem var embetsmenn på bygda. De hadde derfor en tilknytning også til landsbygdas landskapssyn, selv om de hørte til i borgerskapet. Man kan tenke seg at de norske embetsmennenes landskapssyn dermed var litt mer jordnært enn de engelske turistenes syn på det norske landskapet.

Den “vanlige” delen av befolkningen ble alltid påvirket av disse kulturelle strømningene litt på etterskudd, og først når man begynte å trykke opp bilder for salg, kom denne påvirkningen og dette synet ut og satte spor etter seg, for eksempel i hvordan vanlige folk betraktet landskapet. Dette kommenteres nærmere under avsnittet *Landskapssynet i samfunnet*, i dette kapittelet.

Gjennom kraftige virkemidler og god hjelp fra de samfunnsendringene man gikk igjennom påvirket kunsten borgerskapets landskapssyn, og etter hvert påvirker også borgerskapets tanker om landskap, natur og fritid i naturen, den ”vanlige mannen i gata” (Frykman & Löfgren 1994). Resultatet er et romantisk syn på naturen, kulturlandskapet og fjellandskapet, med naturlighet, bondens landskap og det enkle livet som hovedelementer. Og dette synet har på mange måter holdt seg helt fram til i dag.

Familie i friluft., ca. 1915. Foto: Anna Bergaust. Lånt og brukt med tillatelse fra Tore Edvard Bergaust

Landskapssynet i samfunnet

Borgerskapets landskapssyn

Borgerskapet i førindustriell tid så på landskapet på en distansert og virkelighetsfjern måte (Christensen 2002; Frykman & Löfgren 1994; Gaukstad 1998). Man hadde en estetisk holdning til naturen, som var annerledes enn den holdningen som bønderne og arbeiderne hadde. Denne estetiske, ”sett utenfra - holdningen” til naturen var også annerledes enn hvordan begrepet natur ble brukt fra antikken og fram til ca. 1700, da man gjerne snakket om natur som en tings indre, usynlige virkelighet.

Disse estetiske følelser til natur og landskap ble først virkelig merkbare på 1700- tallet. For borgerskapet var på denne tiden snødekte fjell og store fosser et symbol på noe vakkert, vilt, og eksotisk. Det var villmarken borgerskapet var opptatt av, og den trakk til seg både kunstnere og natursvermere, men også det primitive og pittoreske livet til lokalbefolkningen vakte interesse. Mye av inspirasjonen kom fra England, der overklassen var lei av kultur, og ville ”tilbake til naturen” (Dokk et al. 2003; Melkild 1999). Disse hadde igjen blitt inspirert av den franske filosofien, der det enkle livet på landet ble fremelsket (Bergaust 2010a). For overklassen var ”byen stedet for forurensning og dårlig livsførsel, mens landet var stedet for det gode og naturlige livet” (Lyngø 1993:4).

Det engelske borgerskapet ville ikke bare ut på landet, men også til alpenasjonen Sveits, som gav grunnlag for ”alperomantikken” der man var fascinert av fjellandskapet og den ville naturen. Også Norge hadde en tilstrekkelig jomfruelig natur, og en tilstrekkelig usivilisert befolkning, og ble derfor et yndet reisemål rundt begynnelsen av 1800- tallet. Spesielt gjaldt dette Vestlandet og Hardanger, men etter hvert også resten av Sør- Norge. De engelske lordene leide elver på åremål, fisket laks, gav seg ut på lange fjellvandring og bygde seg enkelte steder til og med jakt- og fiskehytter, eller ”jaktslott”. Et gammelt ordtak sier "Anten er han spikande galen, elder so er han engelskmann", og dette uttrykker godt lokalbefolkningens syn på slike utferder som turistene la ut på (Den norske turistforening 2010).

Bondens landskapssyn

Det borgerskapet syns var vakkert og spesielt, var det som bygdefolket så hver dag, og som de arbeidet i (Christensen 2002). De hadde bondens landskapssyn og for bygdefolket var en vakker grønn eng, eller en kornåker, noe som tilfredstilte dem, og som fortalte dem at de kanskje kunne overleve neste vinter også. De som levde i og av naturen, fikk fra de var små, og gjennom livslang læring, et naturlig forhold til den, og de fikk stor innsikt i økologiske prosesser i naturen. Det var de avhengig av for å kunne høste noe av naturen. Folk måtte kort sagt lære seg å mestre landskapet. Derfor var også selve arbeidet i landskapet viktig, og denne holdningen styrte folks syn på hva de kunne tillate seg å gjøre. Og landskapet var ikke bare én arbeidsplass, det var mange (Frykman & Löfgren 1994). Som Frykman og Löfgren sier i sin bok *Det kultiverte menneske*; ”Enhver økonomiske aktivitet hadde sitt eget kognitive kart eller sin egen referanseramme”(1994:44).

Det å gå en tur i landskapet bare for å oppleve, var ikke noe man gjorde (Christensen 2002; Frykman & Löfgren 1994). Landskapet var for bygdefolket det som stadig sendte ut signaler om hva som burde gjøres, for å unngå kaos og uorden. Det var Herrens vilje som styrte arbeidet, og arbeidet man hardt og fulgte landskapets signaler ville man oppnå lykke og velstand.

For den førindustrielle bonden var det også et skarpt og definert skille mellom innmark og utmark: På den ene siden innmarka som var kontrollerbart og forutsigbart, og på den andre siden utmarka som var noe potensielt farlig og ukontrollerbart (Christensen 2002). I innmarka hadde bonden selv kontroll, mens i utmarka rådde overnaturlige vesener og farlige rovdyr, og mange av disse vesenene ble definert som herskere over naturen (Frykman & Löfgren 1994). Hvis man ferdes i utmarka, måtte man tilpasse seg. Utmarka ble forbundet med noe negativt, mens innmarka var det trygge og hjemlige. Med denne tanken kom også en holdning om at naturen ikke måtte rotes til, de usynlige kreftene som var i naturen måtte ikke forstyrres. Man var avhengig av å holde de overnaturlige vesenene i godt humør, for at avlingen skulle bli god og året skulle bli vellykket, disse

vesenene var nemlig både straffere, eller hevner, og hjelpere, alt avhengig av hvordan man oppførte seg mot dem og naturen (Frykman & Löfgren 1994). Dette har på mange måter vært med på å hindre store inngrep i naturen, og å konservere kulturen (Christensen 2002).

“For bygdefolket var en vakker grønn eng, eller en kornåker, noe som tilfredstilte dem, og som fortalte dem at de kanskje kunne overleve neste vinter også” Foto: Ingunn Bergheim Landsnes

Frigjøring og nasjonsbygging

I Norge ble borgerskapets tanker om fjellnaturen som et slikt storslagent skue med et viktig og historisk innhold, godt mottatt (Bostad 2001; Christensen 2002; Gaukstad 1998; Melkild 1999; Pharo et al. 1998b). Selve landskapet og det nasjonalromantiske synet på landskapet ble viktig for nasjonsbyggingen i Norge, spesielt fordi Norge på denne tiden var inne i en ny tid, der landet i 1814 hadde blitt fri fra unionen med Danmark. Før midten av 1800- tallet eksisterte det ikke en felles norsk kultur, bare mange forskjellige regionale kulturer. Man manglet en samlende og egenartet nasjonal identitet. Derfor ble det viktig å finne natur- og kulturtrekk som kunne defineres som ”Typisk norsk”.

Etter hvert som byborgere, som turister, kunstnere og vitenskapsmenn, oppdaget de regionale kulturene utover 1800- tallet, ble deler av disse kulturene tatt inn i en slags felles norsk kultur. Man kan si det skjedde en borgeliggjøring av bondekulturen. Norske daler, fjorder, fjell og norsk bygdekultur passet godt til å bli definert som noe ”typisk norsk”, og det var dessuten så langt unna våre tidligere formyndere, danskene, som man kunne komme. Med dette fikk fjellnaturen ikke bare en estetisk betydning, men det ble også opphøyet som et nasjonalt ikon. Det var dette landskapet de første turistene som inntok fjellandskapet på 1800- tallet kom for å se.

“Norske daler, fjorder, fjell og norsk bygdekultur passet godt til å bli definert som noe typiske norsk.” (Bildet er ikke tatt i samme tid som teksten omtaler)
Foto: Ukjent. Hentet fra hyttbok med tillatelse fra eier

Moderne tanker: Turgåing og nikkersadel

Mot midten av 1800- tallet begynte enkelte, som folkeminnesamleren og forfatteren Peter Christian Asbjørnsen (1812 – 1885), å beskrive noe så ”moderne” som å gå tur, som rekreasjon, kilde til ro og hvile, og som en måte å finne tilbake til noe opprinnelig og ekte (Christensen 2002). Den Norske turistforening ble grunnlagt i 1868, tuftet på tanken om å hjelpe folk til å få tilgang til ”naturskjønnheten” (Den norske turistforening 2010; Dokk et al. 2003; Gaukstad 1998). Fra dette tidspunkt ble det vanligere også for nordmenn, særlig de mer velstående, ”nikkers- adelen” som de nokså spottende er kalt, å vandre utenfor allfarveg. På disse vandringene kunne man nyte landskapet, folkekulturen og bygdelivet som ble så viktig særlig gjennom nasjonalromantikken, og det var Jotunheimen og Vestlandsfjella som var de mest populære turmål.

Det kom på denne tiden fram et mer tvetydig syn på landskapet, som tidligere nevnt under kapittel 2.1.2. under punktet Nyromantikk og mystikk, noe også Asbjørnsen som vitenskapsmann representerte. På samme tid som borgerskapet var opptatt av den gamle, ”opprinnelige” kulturen, naturmystikken og naturen, hilste de ny avansert, vitenskapsbasert teknologi velkommen med begeistring. De var glade for den nye utvikling, men det var med en følelse av at noe var i ferd med å forsvinne.

Med ny teknologi, og nye måter å reise på, kom også en ny måte å se landskapet på (Christensen 2002; Frykman & Löfgren 1994). Nå hadde man muligheten til å betrakte landskapet mens man fór forbi med tog eller gjennom køyene i dampskipet, og landskapet ble mer sett på som et panorama, et vakkert bilde, eller et maleri. Dette landskapet kunne også betraktes fra turstier, utsiktsplasser og rasteplasser. Mens en vandringsmann bruker alle sine sanser i opplevelsen av landskapet, vil den som reiser med motorisert fremkomstmiddel, være mer opptatt av det han ser. Og denne måten å ferdes på fikk etter hvert også et større opplevelsesinnhold. I boken Det norske landskapet sies det blant annet at ”Fotturen ble en romantisk opplevelse i takt med utbyggingen av jernbanen, og i neste omgang fikk togreisen et romantisk innhold i takt med utviklingen av bilismen.” (Christensen 2002:320). Vi velger i dag ikke bare mellom forskjellige framkomstmidler av praktiske årsaker, men også fordi vi er ute etter forskjellige opplevelser av omgivelsene.

Opplysning og tilgjengelighet for folk flest

Rundt 1850 begynte enkelte, blant annet Chr. Tønsberg å trykke opp kjente landskapsbilder av ulike kunstnere, slik at de ble tilgjengelige for ”folk flest” (Bergaust 2010b; Digitalarkivet 2000). På denne måten fikk allmuen tilgang til kunstens påvirkning, som tidligere kun hadde vært tilgjengelig for borgerskapet. Til disse trykkene fulgte også ofte tekst om hvor bildet var fra, skrevet av for eksempel P. Chr. Asbjørnsen.

På samme måte fungerte lærebøker i skolen, ”skillings- magasiner” og allmenn tilgjengelig litteratur, som formidler av tidens landskapssyn ut til folket (Bergaust 2010b). Disse mediene fungerte som oppdragelse av folket, og det var ikke lenger bare borgerskapet som ble påvirket, men også resten av befolkningen, særlig ettersom flere og flere barn fikk gå på skole. Medier som skolebøker påvirket den oppvoksende generasjon innen alle klasser. Nordahl Brun Rolfsens lærebok Læsebog for folkeskolen som ble gitt ut i 1892, og brukt i skolen i nær 100 år (Cappelens forlag 2010) er et eksempel på slike bøker, som oppdro flere generasjoner. Disse skolebøkene inneholdt tekster av kjente norske forfattere, og bilder laget av norske kunstnere. Rolfsen skrev også flere andre skolebøker.

Det romantiske landskapssynet og oppdagelsen av de regionale kulturene og de ”nye” stedene førte til at mange områder fikk nye, ”romantiske” navn (Christensen 2002). Blant annet er Jotunheimen et relativt nytt navn, og det har fått navn etter Jotnene, eller ”de underjordiske”, og hadde en spesiell klang for de nye brukernes romantiske landskapssyn.

Industrialisering

Gjennom slutten av 1800- tallet gikk landskapet gjennom store forandringer grunnet en stadig økende industrialisering og det første hamskiftet (ca. 1860 – 1960) (Christensen 2002). Estetiseringen og idealiseringen av landskapet kan oppfattes som et svar på den forandringen som skjedde med landskapet.

Også bøndene moderniserte og effektiviserte, men de fikk ikke mer fritid av den grunn. For bøndene var landskapet fortsatt et produksjonslandskap, og det å bruke det som rekreasjon var fortsatt lite aktuelt. Samtidig godtok bøndene det romantiske bildet som borgerskapet hadde av landskapet, og begynte å se en del av det samme som borgerskapet så i produksjonslandskapet.

De fleste steder begynte ikke lokalbefolkningen i fjellbygdene å ”gå tur” før lenge etter annen verdenskrig (Dokk et al. 2003). I 1914 uttalte Just Thoner, kommunelege på Gol, i skeptiske ordelag at ”Jeg tror det er stor fare for nu, naar kreti og pleti skal tilfjelds paa ski, at snittet er viktigere end stoffet klærne er laget av” (Dokk et al. 2003:52). Det var mye som var ”rart” når det gjaldt disse turgående byfolkene, selv for en lege.

Med utgangspunkt i den borgelige naturlæren ble også et viktig element det ”å være ensom med naturen” (Frykman & Löfgren 1994). Den følelsesrusen og landskapsopplevelsen som blir beskrevet i forhold til natur er ofte basert på følelsen av ensomhet, men ikke nødvendigvis i negativ forstand. Og borgerskapets følelser for naturen utvikler seg etter hvert til å bli ”den riktige følelsen”, det var slik man skulle se på og bruke landskapet og naturen.

Arbeiderklassens kultur og landskapssyn

Utover fra midten av 1800- tallet vokste det etter hvert også fram en større arbeiderklasse i Norge (Christensen 2002). Denne arbeiderklassen beholdt sin nære forbindelse med bøndene og jordbruket, og enkelte etablerte seg også som småbrukere slik at de hadde noe å falle tilbake på når tidene ble dårlige. I løpet av de første 20 årene av 1900- tallet ble også det å ha ferie vanlig for arbeiderne, og disse ble ofte tilbrakt på landet. Man opprettholdt dermed forbindelse mellom by og land ved at arbeiderne reiste ut på landet i ferien.

“Tradisjonen med å samle, og dyrke små jordlapper hadde en viktig økonomisk rolle” Foto: Marianne Harstad Hallan

Flukten fra byen og til naturen, og lengselen etter et naturlig liv blir også viktig for arbeiderklassens kultur på 1900- tallet (Frykman & Löfgren 1994). Den kulturelle rammen for disse naturopplevelsene var som nevnt under punktet *Industrialisering*, skapt av den borgelige kulturen, og deres syn på fritid og natur påvirket etter hvert alle klassene i samfunnet. Utover på 1900- tallet ble også borgerskapets begreper for naturopplevelse, mer allment benyttet. Før dette hadde det vært klare skiller mellom bøndene og arbeideres beskrivelse av landskapet, og borgerskapets mer romantiske syn og skildringer, men utover på 1900- tallet gjennomsyret borgerskapets holdninger og språk i forbindelse med natur og landskap samfunnet, slik at det til slutt ble sett på som den opprinnelige måten å tenke på, eller en ”ur - tankegang”. Hyttelivet og ferdsel i naturen ble etter hvert, og kanskje særlig i mellomkrigstiden og etter andre verdenskrig, ikke bare et romantisk symbol for borgerskapet, men også et symbol på arbeiderklassens nye frihet og mulighet til fritid.

Men arbeiderklassen hadde en tradisjon som ikke var utviklet ut fra allmuesamfunnet, men heller hadde opphav i lønnsarbeiderklassen som dukket opp på landsbygda under industrialismens gjennombrudd (Frykman & Löfgren 1994). Som nevnt hadde store deler av arbeiderklassen fortsatt kontakt med landsbygda, og tradisjonen med å samle, og dyrke små jordlapper hadde en viktig økonomisk rolle. Denne tradisjonen tok mange av arbeiderne med inn i sin fritid, blant annet i kolonihagene, og senere, kanskje særlig samler- og høstingstradisjonen, også til sine små hytter ved sjøen, på fjellet og i skogen der man plukket bær og sopp, og fisket i elv og vann.

Arbeiderklassens etter hvert voksende turkultur har sammen med borgerskapets landskapssyn og opprinnelige påvirkning betydd mye for hvordan vi bruker hytta i dag.

En ny tid

Etter andre verdenskrig ble den naturlige kontakten mellom by og land på mange måter brutt: Færre bønder og økt mekanisering gav ikke rom for byfolk som skulle på gårdsferie eller på ferie på landet (Christensen 2002). Fra den tid har bøndene blitt færre og færre, og den mentaliteten som var i bondebefolkningen, med tanker og oppfatninger om hvordan landskapet skulle holdes i hevd og holdningen og plikten til å ta over og føre gården videre, er forandret. Samtidig som vi vet mer om økologiske sammenhenger og har fått et mer helhetlig perspektiv på landskapet gjøres det vel så mange skadelige inngrep i naturen.

”Borgeliggjøringen” av bondekulturen som har skjedd i Norge, har bare blitt delvis opptatt av de som lever og jobber i fjellandskapet (Melkild 1999). Det er fortsatt forskjell på hvordan vi ser på landskapet rundt oss, etter hva slags utgangspunkt vi har. Det gamle borgerskapets verdier og holdninger har ikke blitt fullstendig ”adoptert” av bygdefolket, men de er tatt i bruk som måter å bruke fjellet på. Melkild nevner det slik;

”den ”borgelige” bykulturen har et natursyn som på den ene siden har naturen og landskapet som nedslagsfelt for romantiske og estetiske projeksjoner, og på den andre siden fungerer sted, landskap og hendelser som midler for å vise at tid har gått og hendelser har skjedd, at man har opplevd ting. I bondekulturen har man integrert handling og opplevelse i et individuelt og spesifikt landskap, og man opererer ikke med en lineær tidsopplevelse.”(1999:145).

Bøndene er i mindretall, og resten av befolkningen bruker bondens landskap som kulisser for sin fritid (Christensen 2002). Avstanden mellom bønder og resten av befolkningen blir større og dette får konsekvenser for hvordan dette landskapet, som er så viktig både for rekreasjon og produksjon, blir forvaltet. Disse motsetningene skaper konflikter; Man vil beholde både det ”gamle” jordbrukslandskapet, og det ville, slik at det kan brukes til rekreasjon, samtidig som man vil produsere slik at maten blir billig.

Mange av de største inngrepene i naturen skyldes også at folk flest har fått mer fritid, flere vil ut i naturen, og det skal skje på en mest mulig behagelig måte. Her er spesielt de mest sårbare områdene opp mot høyfjellet og nederst mot sjøen utsatt. Man oppfatter landskapet som en vare, ikke som dynamiske systemer som ødelegges dersom man ikke tar hensyn. Denne varen skal profileres og tilpasses for å trekke til seg folk, samtidig som det er akkurat dette som kan ødelegge de verdiene man er interessert i.

Man former landskapet slik at det skal bli så lettvindt som mulig å oppleve det, og for at det skal gi de opplevelsene man er interessert i. Foto: Frederik Videm

Det tvetydige landskapssynet som P. Chr. Asbjørnsen representerte er nå blitt mer en noensinne en realitet og et problem (Christensen 2002). Vi liker å fremheve vår litt ”anti-urbane” holdninger som nordmenn, og vår ”naturlige” tilknytning til naturen, men disse tankene får i dag konkurranse av en mer internasjonalt rettet urban kultur. Denne kulturen truer på mange måter den eldre hyttekulturen der en enkel stil og lite komfort blir fremhevet.

Samtidig har fokuset og kunnskapen om Økologi, miljøvern, og vern generelt økt de siste årene (Bergaust 2010a). Dette har også gjort noe med folks landskapssyn. For at mennesket skulle overleve som art, måtte vi høste av naturen, og dermed endret vi landskaper og økosystemer. Måten denne høstingen er gjort på gjennom tusener av år brukes som forklaring på den økologiske krisen vi er inne i i verden i dag (Ibsen 1997). Miljøvern har røtter tilbake til nasjonalromantikken, og forskning gjort i England helt tilbake på 1600-tallet, der de vitenskapelige kretser prøvde å løse problemene med forurensning i forbindelse med det store kullforbruket.

Utover det 20. århundre har miljøvern gått fra å være individets oppgave, til å bli et område der vitenskapsmenn og lekfolk sto sammen for å påvirke politikerne og store bevegelser er dannet. Miljøvern har gått fra å ha fokus på lokale og nasjonale innsatsområder, til å se problemene mer globalt.

Fra å ha et enkelt, estetisk syn på landskapet, er dette synet nå mer sammensatt. De aller fleste vet at det er mer ved landskapet enn det vi ser, dette lærer vi på skolen, gjennom media og gjennom arbeidslivet. Denne kunnskapen kompliserer det tidligere estetiske landskapssynet, og det blir vanskeligere å lukke øynene for de biologiske og økologiske faktorene, som det er enklest å overse når vi skal forme vårt perfekte fritidslandskap. Man ser ikke lenger landskapet og naturen bare som et bilde og noe man kan bruke, som vi mennesker er herre over, men også noe som trenger en innsats for å tas vare på. Det å ta vare på det opprinnelige landskapet viser seg også som viktig for hyttefolket, som det kommer fram i kapittel 3.,

Datainnsamling; resultater og analyse. I en spørreundersøkelse gjort av NINA for å undersøke holdninger til hytteliv og utvikling av hytteområder, kommer det fram at de fleste i undersøkelsen har et natursyn som tenderer mot et økosentrisk perspektiv (Kaltenborn et al. 2005); de sier seg enig i at naturen er sårbar og at den ikke tåler hva som helst av menneskelig påvirkning. Samtidig mener de aller fleste at dagens hytteområder, deres hytter, ikke har noe spesielt negativ innvirkning på miljøet eller relasjonene til lokalbefolkningen. På den annen side ønsker få av hytteeierne mer utbygging eller endringer i landskapet. Jeg kommer også inn på dette temaet i mine vurderinger av egne innsamlede data i kapittel 3., *Datainnsamling; resultater og analyse.* Dette ønsket er i NINAs undersøkelse forklart ved folks behov for å ha hytta som noe stabilt og forutsigbart i et amfunn som stadig er i endring.

I sammenheng med den generelt økte bevisstheten om landskapets og landskapselementenes betydning har Norge også skrevet under Den europeiske landskapskonvensjonen (ELC) som forplikter oss til å ta vare på alle typer landskap, også de mer uanselige (Miljøverndepartementet 2000). Slike avtaler kan føre til en ny og annen bevissthet rundt landskapet generelt, og forskjellige landskapers verdier. Landskapet skal ikke lenger bare sees på som et bilde, men en viktig del av folks identitet. Slik har det vært for befolkningen i mange år, nå kan skal forvaltningen også ta hensyn til denne dimensjonen av landskap. Kanskje fører det til at landskapet sees mer som et hele, sammensatt av alle de delene som skaper et landskap, også de faktorene man ikke kan se. Og som skal forvaltes med hensyn til alle disse delene.

Fra rundt 1900 og utover til i dag har byen og landet, arbeidet og fritiden, utviklet seg til å stå for ulike liv (Frykman & Löfgren 1994). Flukten fra det stressende bylivet, og ut på landet eller til fjellet oppleves for mange som en tilbakevending til naturen. Ifølge boken *Det kultiverte mennesket* hører menneskenes kjærlighet til naturen med til ”de seige strukturene” som skaper kontinuitet mellom det svunne bondesamfunn og det moderne samfunn (Frykman & Löfgren 1994:44). Den seine industrialiseringen og urbaniseringen i blant andre Norge og Sverige gjør at vi i disse landene står nærmere naturen og ”livet på landet” enn befolkningen i mange andre vestlige land.

Det er gjennom tiden på hytta eller i campingvogna at en realiserer seg selv, finner seg selv, lever ekte og nær naturen (Bergaust 2010b; Frykman & Löfgren 1994). Det er ”myten om det uberørte”, vår vilje til å komme ut i villmarken. Den villmarken som egentlig bare er et ungt kulturlandskap, som trenger skjøtsel og stell for å være slik at det passer til vårt bilde på fritidslandskapet. Man har en fascinasjon for møtet mellom det menneskeskapte og naturgrunnlaget som også bekreftes av de undersøkelsene som presenteres i kapittel 3., *Datainnsamling; resultater og analyse*, og det er her vi innbiller oss at vi vender tilbake til et tradisjonelt produksjonslandskap, der vi er aktive ute, ”produserer”, dyrker og samler.

I dag dukker det også opp en ny type tilleggslandskap, der fritidslandskapet på landet er formet for å tilfredsstille våre behov for rekreasjon eller friluftslivslignende aktiviteter (Bergaust 2010a); Badeland, temaparker, og anlegg for ulike aktiviteter i landskapet, eller som legger opp til spesielle landskapsopplevelser, skal møte våre behov for å drive med spesielle aktiviteter eller få spesielle opplevelser uten for stor innsats. Mange av dem skaper illusjoner av tradisjon og aktiviteter man har drevet med i hundrevis av år, men med elementer som også møter våre moderne behov.

Noen av de nye rasteplassene og ”turistveiprosjektet” langs veiene våre er eksempler på at man lager ”kunstige” steder, med nøye gjennomtenkt utsikt og landskapsopplevelse, som fører våre tanker om det perfekte landskap. Men som sett utenfra, fra det vakre landskapet, kan være et gedigent inngrep. Et eksempel er *Atlanterhavsveien*, som gir de kjørende en opplevelse av landskapet og en nærhet til naturen som man ikke ser maken til i andre veiprosjekter. Den britiske avisen *The Guardian*, har pekt på *Atlanterhavsveien* som den fineste turistvegen i verden (*The Guardian* 2006). For de som kommer fra sjøsiden eller flygende over kan dette kunstverket imidlertid fortone seg som et enormt inngrep i en sårbar natur (Bergaust 2007).

“...Atlantehavsveien, som gir de kjørende en opplevelse av landskapet og en nærhet til naturen som man ikke ser maken til i andre veiprosjekter (...) For de som kommer fra sjøsiden eller flygende over kan dette kunstverket imidlertid fortone seg som et enormt inngrep i en sårbar natur” Foto: Sissel Vestervik

Denne utviklingen i landskapssyn som har skjedd fra før romantikken, gjennom industrialiseringen og fram til i dag kan si mye om den kulturrevolusjonen som har skjedd (Bergaust 2010b; Frykman & Löfgren 1994). Industrialismens nye landskapssyn er et resultat av de store skiftningene innen arbeidsliv og samfunn i denne perioden, og det viktige er ikke selve den fysiske forandringen av landskapet, men vår opplevelse av det.

Den førindustrielle bonden hadde naturen som sin veileder, og fulgte en syklisk og naturbunden rytme, de hadde en naturhusholdning og en allsidig utnyttelse av landskapet. Dette står i sterk motsetning til dagens lineære og rasjonelle tidsoppfatning, og vår spesialisering og segmentering. Forandringene som har skjedd har skapt store motsetninger hos dagens jevne nordmann, forskjellene og avstandene er større mellom arbeid og fritid, hjem og omverden, og natur og ikke-natur, enn de var for hundre år siden. Vår opplevelse av landskapet og naturen i dag er helt annerledes enn bondens og fangstmannens opplevelse før industrialismen. Vi assosierer i dag følelser som naturlighet, ektehet og sanselighet med ”landsbygda”, og disse følelsene blir en del av det nye landskapet. ”Hjemlengsel” er for mange likestilt med lengsel etter det opprinnelige, deres barndoms ”grønne dal” som en av respondentene i undersøkelsen som presenteres i kapittel 3., *Datainnsamling; resultater og analyse* kalte det, et fritidslandskap på landet som fremkaller nostalgi. Fortsatt betyr ”Hjem til jul” for mange å reise tilbake til landsbygdas landskap der snøen ligger tjukk og alle stjernene kan sees på himmelen. I dette landskapet får også historien, nasjonen, hjembygda og drømmen om bondesamfunnet sin plass.

Disse drømmene om naturlighet, bondens landskap og det enkle livet er formet med utgangspunkt i kunsten, og den borgelige kulturen og deres romantiske landskapssyn, som er spredt til alle samfunnslag og videreutviklet av arbeiderklassen og menigmann gjennom de siste hundre – to hundre år (Frykman & Löfgren 1994).

2.2. Hytta før og nå

Den norske hytta har gått gjennom en utvikling fra å være et privilegium for de bedre stilte, gjennom å være et symbol på arbeiderklassens økte rettigheter og fritid, til å være et luksus- sted, som ”alle” enten har eller vil ha. Det er nesten forventet at man skal på hytta på fjellet i vinterferien, og at man skal bruke en uke i sola i fjellheimen i påsken. Samtidig gir TV- programmer som Jakten på kjærligheten og Farmen på TV2 og Der ingen skulle tru at nokon kunne bu på NRK, inspirasjon og lyst på et sted utenfor byens kjas og mas med mulighet til å ”trekke tilbake til røttene” (Kaspersen 2010). Dette går fram av en artikkel om trenden om å kjøpe småbruk på landet, og det er grunn til å tro at folks motivasjon til å kjøpe seg hytte handler om mye av det samme.

I de følgende kapitlene presenterer jeg utviklingen av ”Den norske hytta”, for å gi en oversikt over hvor dype røtter denne institusjonen har her i Norge.

2.2.1. Sommerhus og klassemøte

Det er usikkert når den første hyttebebyggelsen kommer i Norge (Rosander 1992). Allerede på 1600 og 1700-tallet finnes det små gårder eller sommerhus i nærheten av bymarken, som var Kongens eiendom til allmenn benyttelse for byens borgerskap. Ettersom den økonomiske situasjonen i byene ble bedre, mistet disse eiendommene sin funksjon, og de mest velbeslåtte innbyggerne skaffet seg egne ”lystgårder” rett utenfor byen. I den borgelige kulturen ble naturen ofte forbundet med sommeren, som var da man hadde mulighet til å komme seg ut i den frie natur (Frykman & Löfgren 1994). Sommeren var den intensive og annerledes tiden, der man flytter ut i naturen, ut til sommerhusene og friheten i naturen. Disse sommerferielandene innebar et klassemøte, der de borgelige kom inn i bøndenes og arbeidernes verden, der ”ferie og fritid” ikke var særlig aktuelt. På den måten påvirket også byborgerne bøndene og arbeiderklassen med sitt landskapssyn og sine naturoplevelser. Dette fikk påvirkning på hvordan arbeiderklassen senere brukte sin fritid.

Utover 1800- tallet flyttes interessen også til havet og sjøen, og sommervillaen oppstår under utenlandsk påvirkning (Rosander 1992). Ettersom friluftslivet øker i popularitet øker interessen for sjøhytten ytterligere. Det å ”gå på tur” bare for nytelsens og rekreasjonens skyld, blir noe som gjøres av vitenskapsmenn, kunstnere og forfattere/folkekunstsamlere som for eksempel Peder Christian Asbjørnsen, som også skriver om dette og sine møter med lokalbefolkning og kultur (Christensen 2002).

2.2.2. Fjellhytta: Jakt og fiske for ”nikkersadelen”

Rundt 1870- tallet, under påvirkning av Den Norske turistforening og de engelske lordenes entusiasme for den norske fjellnaturen, dukker de første private hyttene opp på fjellet (Rosander 1992). Disse hyttene var også påvirket av seterbruket i bygdene og på fjellet. Ofte var hyttene gamle stuer som hadde stått på gårdene, og som man fikk fraktet opp på fjellet på vinterstid med hest (Dokk et al. 2003; Johannessen 2008). I noen tilfeller fulgte også gamle møbler og innredning av forskjellige slag med, og bygdefolket ristet på hodet over at byfolket ville betale for slikt gammelt skrap. Det var heller ikke uvanlig for borgerskapet på denne tiden å leie seg inn på gårdene om sommeren for å oppleve fjellnaturen (Melkild 1999).

Denne første typen hytter ble i utgangspunktet brukt som tilhold under jakt og fiske, for jegere og fiskere – som gjerne var folk som konsuler og skipsredere (Dokk et al. 2003; Rosander 1992). Disse var de eneste som hadde råd til å skaffe seg slike eksklusive jakthytter i fjellet.

I tiåret før første verdenskrig var det spesielt mye snakk om rypejakt og rypeterreng i Kristiania og på Østlandsområdet, og mange velstående menn skaffet seg hytte og jaktterreng i fjellet (Johannessen 2008; Melkild 1999). Det å gå på rypejakt med hagle og hund var status, og ingen vanlig måte å jakte på for bønder og bygdefolk. ”Jagten og det fælles samvær” var det som var viktig, og man sparte ikke nødvendigvis på luksusen i forhold til mat og drikke, selv om man var ute i villmarken. Man kunne ha med seg både kokke og tjenestepike for en periode på jakthyttene, og de var ofte de eneste kvinnene som var med. Fruene var hjemme med barna mens mennene dro på fjellet for jakt og fiske.

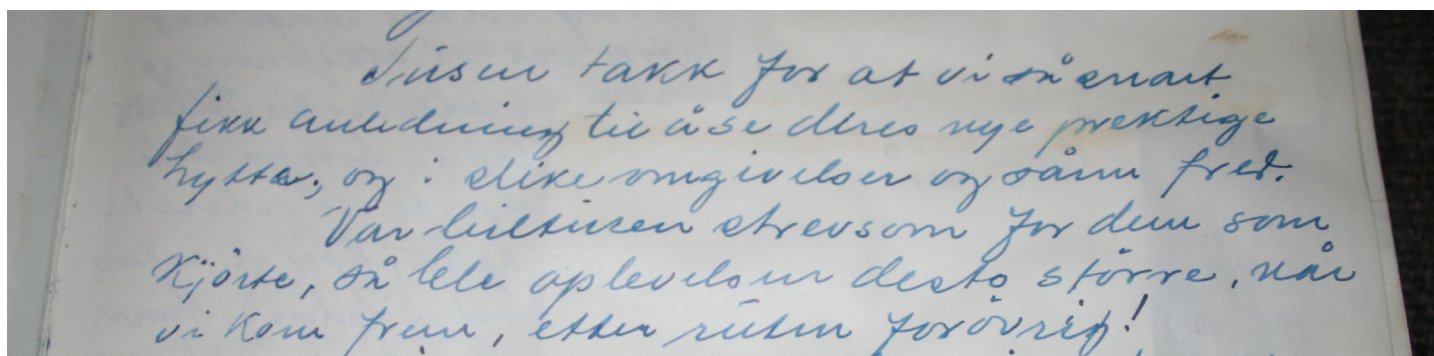

Lokalbefolkningen ble brukt som snekkere, transportører med båt og hest, guider, og rådgivere for jakt og fiske i området. Ifølge blant annet boken Jakten og det fælles samvær hadde bygdefolket og hyttefolket et relativt godt samarbeid og forhold, selv med litt forskjellig syn på natur og landskap, og begrenset forståelse for hverandres interesser (Dokk et al. 2003; Johannessen 2008). Byfolket gav også en ekstraintekt for grunneiere og bønder, som kom godt med.

“Lokalbefolkningen ble brukt som snekkere, transportører med båt og hest, guider, og rådgivere for jakt og fiske i området” Foto: Ukjent

I forbindelse med disse fjellhyttene var selve reisen opp til hytta nesten som en egen ekspedisjon (Johannessen 2008; Thomsen & Imsland 2004). Ofte måtte man bruke både tog, og etter hvert kanskje bil, båt og hest, både som kløvdyr, kjøredyr og ridedyr. Denne store opplevelsen er gjerne grundig beskrevet i hyttebøker fra gammelt av.

“Var bilturen strevsom for den som kjørte, så ble opplevelsen desto større når vi kom fram...” Hilsenen i hytteboka er ikke fra samme tid som blir omtalt i teksten, men viser at man også senere hadde utfordrende reiser til hytta. Foto: Marianne Harstad Hallan, fra hyttebok, med tillatelse fra eier.

Også bøndene og bygdefolket hadde på sin måte et ”hytteliv” (Melkild 1999). Selv om det var ansett som jobb, dekket det å dra på setra med dyra om sommeren automatisk et behov for rekreasjon. Her la man på en måte hverdagen bak seg, fikk avstand til gården og jobben, og fikk et annet perspektiv på ting. Akkurat de faktorene som også var borgerskapets bakgrunn for å dra til fjells. Så selv om bygdefolket nok så litt rart på byfolket som dro til fjells, så hadde man allerede da noen av de samme fordelene av å bruke fjellet, selv om utgangspunktet var forskjellig. Selve vekslingen var det som var viktig. Det å kunne dra fra hverdagslandskapet, og til noe annet.

Noen år inn på 1900- tallet, ble det bygget en del små ”sportshytter” langs sjøen, på fjellet, og i skogen (Rosander 1992). Det dukket også opp små koier og hytter rundt omkring, bygget av mennesker fra arbeiderklassen og den lavere middelklassen. Dette var enkle hytter på ett plan, plassert på lite bearbejdede tomter. Disse hyttene var av samme type som små- husene i kolonihagene, som var arbeiderklassens første bidrag til hytteutviklingen på begynnelsen av 1900- tallet.

2.2.3. Hyttelivet som næring for bygda

I en del dalbygder ble utleie av hytter og stølsbuer til turister en viktig næring utover på 1920- 1930- tallet, da utbedring av veiene og bensinmotorens inntog i fjellheimen gjorde sitt til at turistene strømmet til fjellet og bygdene (Dokk et al. 2003). Man ble etter hvert svært klar over hva slags økonomiske muligheter som lå i turisme, og det ble blant annet sagt at ”Det er like mykji om å gjera å få leigd ut stølsbue som å få kælvi i kyre” (Dokk et al. 2003:9). Det gjaldt å ”få dei til å koma att neste år” og ”stelle gødt med byfølkji” (Dokk et al. 2003:10). I stølsbuene bodde byfamilien og stølsfamilien vegg i vegg (Dokk et al. 2003). Mange fikk et nært forhold, og gjestene kom igjen år etter år. To ulike verdener møttes, og begge hadde noe å fortelle hverandre. Den kontakten som man som turist den gangen hadde til bygda og folket som bodde og arbeidet der, er i dagens masseturisme nesten forsvunnet.

Etter hvert ble det også bygget en del egne hytter til utleie, som ikke gav den samme nærheten til folket i bygda, men som tjente sin rolle som base for fjellturere.

”Byfamilie” på hytte på fjellet. Foto: Ukjent. Hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier

I krigsårene og tiden etter krigen, med bil-, jakt-, reise- og bygningsrestriksjonene som fulgte, var det vanskelig med hyttebygging og hytteturer for andre enn noen få spesielt utvalgte (Johannessen 2008; Rosander 1992). I noen bygder forekom det en del ”matturisme”; Folk som leide seg et billig husvære, og reiste rundt på stølene på jakt etter mat, slik at de kunne ta med seg mat tilbake til byen og sørge for god og næringsrik kost til ungene (Dokk et al. 2003). Denne matomsetningen var ikke ufarlig for noen av partene, for slik omsetning var strengt ulovlig. ”Matturistene” og kontakten med dem ble viktig for å få turismen i gang igjen etter krigen. Noen få familier flyktet også fra byen og oppholdt seg i fjellbygdene i perioder.

Hytta under de forskjellige byggestadier i løpet av sommeren 1943

Noen var heldige og hadde nok ressurser til å bygge seg hytte før og under krigen.

Foto: Ukjent. Hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier

2.2.4. Hytta etter krigen; et fristed for alle

Erling Dokk Holm sier i sin artikkel Fra hytte til heim – en refleksjon om det andre stedet at ”hytta har som bunnplanke vært en måte å bygge nasjonen på, fritiden har vært fysisk koblet til det norske terrenget og den norske naturen”(2007:23). I følge Holm har hytta gjort for den Norske patriotismen etter 2. verdenskrig det samme som Tiedemann og Gude gjorde for nasjonalromantikken på 1800- tallet. Kunstnerne Tiedemann og Gude trakk fram den norske naturen og knyttet den til den norske folkesjela i en tid da folket var på leting etter en norsk identitet. På samme måte som hytta etter krigen har fungert som en måte å gi folk en tilknytning til denne naturen som noe romantisk, noe fritt, sunt, et symbol på frihet og noe som er tilknyttet vår felles norske tradisjon som ingen kan ta fra oss. Og i motsetning til på 1800- tallet var dette nå også noe som favnet om arbeiderklassen som tidligere for det meste hadde vært en tilskuer til og mottager av denne kulturen.

Når restriksjonene slippes opp rundt 1960 dukker den ”tradisjonelle” hytten opp i skogen, ved sjøen og i fjellet, og antallet hytter øker kraftig (Rosander 1992). Denne tradisjonelle hytten er romslig, kan brukes også om vinteren, er ofte i tømmer, med innvendig furupanel, har en rustikk innredning, og en høyere standard i forhold til de enklere hyttene bygget før krigen. Før hadde fjellturismen i hovedsak vært et sommerfenomen, nå var fjellet tilgjengelig også om vinteren (Dokk et al. 2003; Johannessen 2008). Det var også på denne tiden at den store påskeutfarten startet, da folk leide seg inn på setrer for påsken, for å gå på ski, nyte landskapet og sole seg (Melkild 1999). Etter hvert tok også en del av lokalbefolkningen del i denne nye tradisjonen og mange steder var dette den første gangen som bøndene, eller kanskje helst den yngre generasjon på gårdene, oppsøkte setrer og buer inne på fjellet spesielt for rekreasjon.

Det var ikke lenger slik at hytta var for menn, men det ble et familiested. Det var dessuten enklere å komme seg

rundt med bil, og turen til hytta tok ikke lenger en hel dag, eller kanskje flere. Den vanlige middelklassen og arbeiderklassen fikk en bedre økonomi, og mer ferie og tid til den luksus som en hytte var. Dermed ble hytta ikke bare et borgerskapsfenomen, men også et symbol på arbeiderklassens frihet. Og arbeiderklassen formet denne kulturen etter sine preferanser, der bærplukking, fiske og vandring ble viktigere enn rypejakt med hund.

2.2.5. Hevet standard med rot i tradisjoner: Boblebad og tørvtak

Det var også fra rundt 1960-tallet og utover at det begynte å dukke opp alpinanlegg i mange fjellområder (Dokk et al. 2003). Det startet med skitrekking opp på fjellet, men ble snart utvidet til slalombakker, og etter hvert tilhørende fasiliteter.

De områdene som før andre verdenskrig hadde vært sommerdestinasjoner, ble nå mer brukt om vinteren, og man utvikler aktivitetstilbud både for vinter og sommer, for å tiltrekke seg turister og hyttefolk hele året. Utelivstilbud, skiskole, preparerte løyper, ridesenter, golf, organisert fiske, toppturer, og kulturtilbud med utgangspunkt i "gammel bygdetradisjon" er etter hvert tilbud som folk i visse områder forventer å ha i forbindelse med hytteferien.

Fra etter krigen og fram til ganske få år siden var den nøkterne norske hytta, det å bære vann, tenne stearinlys og parafinlamper en bekreftelse på en dypere tilhørighet til det opprinnelige levesettet og naturen, og en nesten historisk erfaring for mange (Kiran 2007). I våre nye hyttefelt, med høyere standard og flere tilbud, er ikke akkurat nøkternhet noe ideal lenger, men det rustikke, det historiske og tradisjonelle er fortsatt noe man prøver å oppnå. Helst med de samme tilbud som hjemme.

Samtidig ser man at de som har fritidsbolig med lavere standard, som må gå et stykke for å nå fram, og som må tilpasse seg mer til naturen, setter ekstra pris på det de har (Melkild 1999). I masteroppgaven *Seterbruk og bruk av setra* av Mildrid Melkild fremstilles blant annet den veien man må gå på beina eller på ski, for å komme seg til, i dette tilfellet, setra, som så viktig del av opplevelsen, at mange ofrer litt mer luksus for å oppleve dette. Det at man må bruke en viss tid for å komme seg dit, den kroppslige erfaringen som forteller at man har kommet riktig, den forventingen man bygger opp, gjør at når hytta dukker opp der framme blir det et ekstra gledelig gjensyn.

Dagens hytter utformes ofte i forhold til det som folk anser som tradisjonell byggestil, med overdrevne symboler på noe som en gang var mer nøkterne løsninger på setre og gårder (Christensen 2002), men folk vil også ha komfort og tilbud i nærmiljøet. Det er nesten så man kan si at det har utviklet seg en særegen byggeskikk spesielt for fjellhytten, inspirert av bondekulturen, naturen og til og med i noen områder, alpelandbyer.

“Dagens hytter utformes ofte i forhold til det som folk anser som tradisjonell byggestil, med overdrevne symboler på noe som en gang var mer nøkterne løsninger på setre og gårder”
Foto: Knut Runar Bruflot

2.2.6. Bruk av hytta og følelser for hyttelivet

Fortsatt er muligheten for friluftsliv og rekreasjon, det å komme bort, avkobling, det å komme i kontakt med naturen i rurale omgivelser og oppleve avstand fra hverdagslivet, viktig, men i dag er hytta også mange steder vel så viktig som base for sportsaktiviteter og et sted å komme til (Farstad et al. 2008; Kaltenborn et al. 2005; Melkild 1999). Hyttene brukes både sommer og vinter, og skiturer og fotturer er de hyppigste aktivitetene, men også det å se på fugler og dyr, plukke bær og sopp, sitte ute å slappe av, og soling er også vanlige aktiviteter. De fleste hytteeiere har i dag liten eller ingen kontakt med bygda eller lokalsamfunnet, bortsett fra ved kjøp av varer og tjenester.

Folk har en stor grad av tilknytning til naturen og landskapet rundt hytta, spesielt de som er involvert i stedsavhengige aktiviteter (Kaltenborn et al. 2005). Hyttelivet er for det meste forbundet med positive følelser, og blir sett på som mentalt restaurerende. Det er også flere undersøkelser som viser at nærhet til natur og naturlige omgivelser kan ha en restorativ og stressreducerende effekt (jmf. Hågvar ; Ulrich) Dermed kan man også si at hyttelivet kan bidra til god helse. På landstedet ”lever man mer enn man eksisterer” i motsetning til i byen (Hald 1992:30).

“På hytta lever man mer enn man eksisterer” Foto: Marianne Harstad Hallan

Hytta blir et annet hjem, men med mulighet for å leve et litt annet liv (Melkild 1999). Fysisk arbeid, vedlikehold av hytta osv. oppleves her som rekreativt, istedenfor slit. Man skaper sin egen verden rundt hytta, der man selv er sjef og får bestemme. For mange oppfattes tiden på hytta som en tid der man reiser litt tilbake i tid, og får mulighet til å ”være naturlig”. Det er en fasinasjon i det at man er på et sted, som er en del av en større og ukjent verden. Kontrasten mellom det lille trygge, som er hytta og den tomte som man har kontroll på selv, og det store, ukjente, som er landskapet rundt, er viktig. Kanskje særlig for barn, der denne kontrasten blir ekstra tydelig, og den store verdenen utenfor blir ekstra stor.

Med en økende grad av et mer fleksibelt arbeidsliv, har man også fått mulighet til å ta med seg jobben på hytta (Farstad et al. 2008). Hvorvidt dette skjer vil være et spørsmål om vilje og muligheter rent teknisk, men mange vil være bevisste på at man ikke skal blande arbeid og fritid, og unngår å ta med seg jobben på hytta. Allikevel viser enkelte undersøkelser at mange ville jobbet fra hytta hvis de hadde mulighet til det (Farstad et al. 2008). Ifølge en undersøkelse gjort av Bygdeforskning ser man generelt at yrkesaktive fritidsboligbrukere bruker fritidsboligen mindre enn brukere som ikke er i jobb (Farstad et al. 2008). Pensjonister og trygdede bruker fritidsboligen betydelig mer enn brukere som er i jobb, hele 52 dager gjennomsnittlig i året, i forhold til de yrkesaktive brukerne som bruker hytta gjennomsnittlig 32 dager i året. Det er naturlig å tro at dette har med at de yrkesaktive har en større tilknytning til sitt faste bosted gjennom jobben.

Undersøkelser viser at de fleste hytteeiere mener at deres hytteliv i dagens hytteområder ikke har noe vesentlig negativ innvirkning på miljøet eller relasjonene til lokalbefolkningen (Kaltenborn et al. 2005), men man har, som nevnt i kapittel 2.1., *Landskapssyn*, også et bevisst forhold til at naturen er sårbar og ikke tåler for store utbygginger.

2.2.7. Den norske hytta i dag

I dag er det (pr. januar 2009) 394 102 fritidsbygninger (hytter, sommerhus og lignende) i Norge (Statistisk sentralbyrå 2009). Her er bolighus og våningshus som brukes som fritidsbolig ikke inkludert. De fleste fritidsboliger i Norge eies av nordmenn. For utenlandsk fritidsboligeierskap i Norge kreves en spesiell konsesjon, og det er derfor få utenlandske fritidsboligeiere (Arnesen & Overvåg 2009; Farstad et al. 2008). I motsetning til Sverige er de fleste fritidsboliger i Norge bygget nettopp for dette formålet, bare ca. 6,5 prosent av fritidsboligene her til lands er omregistrerte gårdsbygninger eller permanente boliger.

Ifølge et fagnotat om fritidsboligfenomenet i Norge, utarbeidet av Norsk senter for bygdeforskning i 2008, er den gjennomsnittlige fritidsboligbrukeren rundt 50 år, lever i et fast parforhold, og har ikke barn boende hjemme (Farstad et al. 2008). Det er omtrent like mange fritidsboligeiere som har primært bosted på landet, som i byen, men de aller fleste som bruker en fritidsbolig, bor til daglig i enebolig. 75 prosent av fritidsboligbrukerne har 3 timer eller mindre reisetid til hytta, og mange kunne tenke seg å flytte permanent til sin ”hyttekommune”.

Hyttevevforeninger er et relativt nytt fenomen, og har fulgt de etter hvert større hyttefeltene med flere behov for tilpasninger; Man skal ta vare på sine ”rettigheter” og sørge for at man får mest mulig ut av hyttelivet.

I 2010 er det fortsatt slik, til tross for finanskrisen og nedgangstider, at hytte er noe ”alle” vil ha (DN.no 2010; Kaspersen 2010; Mikalsen 2010; Sparre 2010). Men fra å ha hatt et stort behov for luksus og komfort, med hytter til mange millioner som resultat, ser man nå at de fleste legger seg på et litt mer nøkternt nivå. Folk flest har ikke råd til en hytte midt i alpinanlegget, og i nedgangstider blir luksusen fjernet. Men grunntanken er der fortsatt; Hytta for aktivitet og rekreasjon, for å komme bort og ta seg inn etter hverdagens kjas og mas.

2.3. Utbygging av hytteområder i fjellet

I dette kapittelet skal jeg presentere kommunenes og utbyggernes utfordringer og prosesser i forhold til planlegging av hytteområder.

2.3.1. Dagens situasjon

Etablering av hytter og hyttefelt i fjellet er et tema som er svært mye diskutert og som skaper konflikter, særlig i fylker med mye fjellturisme.

Antallet fritidsboliger har fordoblet seg siden 1970 (Horgen 2007), og i de typiske ”fjellhyttefylkene” Hedmark, Oppland, Buskerud og Telemark er det til sammen 145 374 fritidshus (Statistisk sentralbyrå 2009). De tre aller største fjell- og skoghyttefylkene i Norge er Oppland og Buskerud, og Hedmark med hhv. ca. 40 000, ca. 40 000 og ca. 30 000 fritidsboliger hver (Miljøverndepartementet 2007; Statistisk sentralbyrå 2009).

Mange hytter i samme område, og til dels tett utbygging. Foto: Knut Runar Bruflot

36 prosent av norske husstander eier en fritidsbolig, mens ytterligere 19 prosent disponerer en fritidsbolig, noe som betyr at vel halvparten av norske husstander kan defineres som fritidsboligbrukere (Farstad et al. 2008). Fra å være en drøm preget av nøkternhet og nærhet til naturen, har hyttekulturen i dag forandret karakter til også å inneholde krav om servicefunksjoner, opplevelsesanlegg og luksus, i tillegg til ønsket om å være alene med naturen, i jomfruelig terreng og med mas og kjas på stor avstand (Mæland 2005). Denne kombinasjonen av krav er umulig å innfri, og skaper vansker for kommunenes planlegging.

Fritidsboligbrukere i Norge er i hovedsak en kjøpesterk gruppe (Farstad et al. 2008). Ifølge et fagnotat utarbeidet for Norsk senter for bygdeforskning om fritidsboligfenomenet i Norge, har 65 prosent av

fritidsboligbrukerne 500 000 kr eller mer i årsinntekt. Denne gruppen er dermed svært viktig for kommunene de velger å bygge fritidsbolig i. Dette, i tillegg til den økte etterspørselen etter fritidsboliger, har ført til at mange kommuner satser på fritidsboliger som utviklingsstrategi.

“Fra å være en drøm preget av nøkternhet og nærhet til naturen, har hyttekulturen i dag forandret karakter til også å inneholde krav om servicefunksjoner, opplevelsesanlegg og luksus” Gammel hyttebebyggelse, ny hyttebebyggelse. Foto: Marianne Harstad Hallan, Knut Runar Bruflot

En oversikt over mål fra styresmaktene for hytteutbygging og planleggingsprosessen i praksis finnes som vedlegg 1.

2.3.2. utfordringer

Hytteutbygging skaper store utfordringer både for sentrale, regionale og lokale myndigheter. I det følgende presenteres flere av disse utfordringene konkret, og litt om hva som blir gjort og hva som anbefales fra myndighetenes side.

Stor hytteutbygging og planlegging av hytteområder

Ifølge Miljøverndepartementets veileder ”Planlegging av fritidsbebyggelse” som ble utgitt i 2005, øker antallet fritidsbygg som blir bygget i løpet av et år stadig, og også størrelsen på hyttene har økt (Miljøverndepartement-

et 2005). I årene 2000 til 2005 lå antallet ferdigstilte fritidsboliger pr. år på rundt 4000 – 5000 (Miljøverndepartementet 2007). I tillegg kommer utbygginger og forbedringer av eksisterende fritidsbebyggelse i omtrent samme omfang, samt utbygging av teknisk infrastruktur. Gjennomsnittsstørrelsen på fritidsboligene har økt fra 62 m² i 1983 til 100 m² i dag (Horgen 2007). Nær 4000 fritidshus befinner seg innenfor verneområder som er registrert i nasjonal vernebase, noe som gir ekstra utfordringer i forhold til natur og kulturverdier (Miljøverndepartementet 2007).

I alt utgjør fjellområdene rundt 47 % av Norges landareal (utenom Svalbard) og på dette arealet ligger ca. 5 % av bygningsmassen (Miljøverndepartementet 2007). Ca. 60 % av bygningene som ble tatt i bruk i fjellet i årene 2001 – 2006 var fritidshus.

På 70- tallet fikk vi på fjellet i Norge en hytteboom, der ”alle” skulle bygge hytte i fjell- og utmarksområder (Horgen 2007). Helt fram til midten av 1980- tallet var fritidsboligene relativt små, og med enkel standard, enten de lå i hyttefelt, eller som spredte enkelthytter. Selv om disse enkle hyttene gjorde lite av seg hver for seg, beslagla denne ”hytteboomen” store arealer av fjell- og utmarksområder. De første hyttefeltene som ble bygget var kun basert på enkle disposisjonsplaner, uten krav til planprosess eller miljøutredninger i forkant (Horgen 2007).

Ønske om utvikling

Plan og bygningsloven som trådte i kraft i 1986 kom med et krav om at alle kommuner skulle utarbeide en arealplan som del av kommuneplanleggingen (Horgen 2007). Målet var å sikre en helhetlig og langsiktig arealplanlegging. Som følge av dette, og statlige mål om utvikling av reiselivet, ble store arealer i fjellområdene regulert for fritidsboliger og reiselivsutvikling. Dette var også i tråd med de lokale utviklingsmål og grunneiernes ønsker.

Disse kommuneplanene har vært av avgjørende betydning for hvordan hytteområdene har utviklet seg på 90-tallet (Horgen 2007). Planene har også etter hvert ført til at vi har fått en mer helhetlig vurdering i forhold til miljø, landbruk og andre interesser.

Ikke alle kommuner har oppfylt kravet om revisjon av arealplanene, og velger heller å dispensere fra planene der det er aktuelt (Horgen 2007). Mange kommuner benytter seg ikke av de mulighetene de har til å regulere hyttebyggingen, og det er for eksempel få kommuner som har vedtatt noe maksstørrelse på eksisterende hytter, altså hvor mye man får lov til å utvide eksisterende hytter. Fortsatt skjer mye utbygging etter svært grovmaskede planer, med unøyaktige kart, og upresise angivelser av terrengbehandling, plassering, og infrastruktur. I slike tilfeller, og ellers, er oppfølgingen i praksis svært viktig, og små justeringer kan i mange saker sikre en mye bedre plassering og terrengtilpasning enn hva som var planlagt.

Mange hytteområder har i utgangspunktet blitt til ut fra prinsippet om at alle grunneiere som ønsker det skal få legge ut noen tomter på sin teig, fordelt etter eiendomsstørrelsen (Miljøverndepartementet 2005). Dette har ofte vært bakgrunnen for konflikter mellom hytteutbygging og natur-, miljø-, og kulturinteresser, fordi eiendomsforholdene er lagt til grunn for planleggingen, ikke hvor de forskjellige verdiene befinner seg. Naturen følger ikke eiendoms grensene, og gjennom planlegging som bare tar hensyn til hvor grensene går, risikerer man å dele opp viktige natur- og kulturområder.

Mål og krav i planleggingsprosessen

Arealpolitikken i fjellkommunene er i dag gjerne tett knyttet til lokale og regionale mål om å snu den negative utviklingen i folketallet, og å legge til rette for reiseliv og annen næringsutvikling (Miljøverndepartementet 2007). Mange av fjellkommunene er små, og har begrensede ressurser, men forvalter samtidig store nasjonale verdier innen natur og kultur. Verdistigningen på hytter de siste årene fram til finanskrisen har vært stor, fra 2002 til 2008 har prisen på hytter steget med 103,27 % (NA24 2006; Wonderland resort 2009) og på Kvittfjell, som er et av områdene der prisstigningen har vært høyest, har gjennomsnittlig kvadratmeterpris gått opp 28 % i 2009, sammenliknet med ”kriseåret” 2008 (NTB & ABCNyheter 2010). Da er det ikke så rart at de fleste

kommuner som har hatt muligheten, har ønsket å utnytte hyttebygging til å skape arbeidsplasser og inntekter (Horgen 2007). Det kan være en utfordring for disse kommunene å utarbeide planer som både tar hensyn til kommunens behov for å skape et livsgrunnlag, verdiskapning og aktivitet, og de kultur- og natur- verdiene som kommunen forvalter og som gjerne er grunnlaget for verdiskapningen (Kommunal- og regionaldepartementet 2008; Miljøverndepartementet 2007).

Lokalisering og dimensjonering av hytteområder er bare ett av mange temaer som skal dekkes i kommuneplanen (Miljøverndepartementet 2005). I mange kommuner vekker allikevel dette mest interesse fordi det har en så stor økonomisk betydning for mange. I forbindelse med dette arbeidet er det store utfordringer:

- Statlige og regionale retningslinjer skal følges
- Evt. Utbyggingsområder skal ikke komme i konflikt med nasjonale og regionale natur-, og kulturminne- eller bruksinteresser, og de skal dimensjoneres etter forventet behov for plass i anleggsperioden
- Planleggingen skal bidra til samarbeid om planlegging og utbygging mellom utbyggere og grunneiere
- Det skal avgjøres hvilke omfang og tempo i utbyggingen som vil fungere optimalt for næringslivet
- Detaljeringsgraden i kommuneplanen skal både gi tilstrekkelig styring og nok frihet til å utforme hytteområder som blir etterspurt (Miljøverndepartementet 2005)

Utbygging av hytteområder: Fortetting og spredte enkelthytter

Når det gjelder utbygging av hytteområder, er det i hovedsak to ”typer utbygging”; Fortetting av eksisterende hytteområder og bygging av spredte enkelthytter (Miljøverndepartementet 2005). Begge disse utbyggingsmåtene har sine utfordringer.

Ved ønske om fortetting av eksisterende hytteområde er det visse hensyn man må gjøre seg opp en mening om at (Miljøverndepartementet 2005);

- Det blir de samme grunneierne og bygdelag som hele tiden får inntektene fra utbyggingene
- De hytteeierne som har bygd etter gamle planer og tillatelser, får reduserte kvaliteter på omgivelsene på grunn av den økte tettheten av hytter.
- Grøntområder, ski -, og løypenett blir oppdelt og avskåret
- Ved krav om helårsvann, vei, strøm og avløp får man enda større inngrep i naturmark
- Trafikkbelastningen øker på eksisterende lavstandard veier, som ikke er bygget for så stor belastning
- Nye, større hytter kan bryte stilmessig med eldre, små hytter

Samtidig vil en fortetting også ha visse fordeler (Miljøverndepartementet 2005);

- Arealforbruket, både til selve hytta og infrastrukturen, blir mindre enn å bygge et helt nytt hyttefelt. Man kan dermed unngå konflikter med andre arealinteresser.
- Man kan få muligheten til å heve teknisk standard på eksisterende områder, og legge til rette for økt bruk også av de gamle hyttene, og også økt verdi på disse.

Det er uansett viktig å ha klare politiske retningslinjer i forhold til en slik utbygging, og presisere hva slags regler som gjelder for utforming av hytter og omgivelser, og utforming av reguleringsplaner i forkant av utbyggingen.

Bygging av spredte enkelthytter er den ”tradisjonelle” måten å bygge hytter i Norge (Miljøverndepartementet 2005). Vi har hatt stor plass i Norge og mange steder har folk hatt mulighet til å plassere hytter og tomter nesten hvor de selv ville. Denne byggingen har gjerne ingen forankring i en formell plan. Fritidsbebyggelse er som

nevnt i vedlegg 1, under avsnittet *Statlige mål for arealpolitikk og utbygging i fjellheimen (...)* ikke tillatt i LNF-områder, hvis ikke det er gitt egne bestemmelser for dette (Plan og bygningsloven 2008).

Spredd hyttebygging har også noen utfordringer som må vurderes når kommunen skal avgjøre sin utbyggingspolitikk (Miljøverndepartementet 2005);

- En enkelt hytte beslaglegger et relativt lite fysisk areal, men et mye større område visuelt og bruksmessig, for eksempel av et terreng brukt til friluftsliv
- Slik hyttebygging på eller i nærheten av seterstøler kan føre til brukskonflikter og reduksjon av kulturlandskapsverdier
- Framføring av veg kan føre til minst like store inngrep som resten av hytta.
- I mange tilfeller kan den ene hytta i neste omgang bli brukt som begrunnelse for å oppnå dispensasjon for flere hytter.

Selv om slik bygging gir noen utfordringer, er det også positive sider med spredt hyttebygging (Miljøverndepartementet 2005);

- Det er ofte større muligheter til å justere tomtearrangering og hytteplassering slik at ulemper for andre interesser reduseres
- Der det er lite utbyggingspress krever denne typen utbygging små planressurser. Utbygging kan skje direkte med hjemmel i kommuneplanens arealdel, eller evt. på grunnlag av søknad og eventuelt bebyggelsesplan, jf. Plan- og bygningslovens § 11 – 11, andre ledd (Plan og bygningsloven 2008).
- Mange legger større vekt på beliggenhet og avstand til naboen, enn standard på hytte (Miljøverndepartementet 2005). Mange slike hytter vil derfor ikke ha tilgang til vann og strøm, eller veg til hytta, hvis det er det kommunen legger opp til, og blir dermed anlagt med mindre inngrep i den store sammenhengen.

Relativt spredte hytter i et snøkledd landskap. Foto: Marianne Harstad Hallan

Moderne utbygging av fritidsboliger skjer gjerne i felt, og som oftest utenfor de tradisjonelle bygdesentra (Østlandsforsk 2010). Slike hyttefelt skaper nye ”rekreasjonsbyer” eller landsbyer i utmarka, og disse har ofte en slik tyngde at de påvirker utviklingen i de nærliggende tradisjonelle by - og bygdesentra. Dette kan gå ut over det lokale næringslivet som oftest er etablert i de opprinnelige bygdesentra.

Konflikt mellom friluftslivsverdiene og næringsinteresser

Store infrastrukturtiltak i fjellet gir store virkninger i landskapet, og påvirker i stor grad både natur og vilt, men også friluftslivet og den opplevelsen av uberørthet og lite kommersiell tilrettelegging som Norge er kjent for (Miljøverndepartementet 2007). Etablering av fritidsboliger vil alltid føre til privatisering av arealer, og hytter og infrastruktur i forhold til disse vil fungere som barrierer i forhold til naturtilgjengelighet (Mæland 2005). Forvitrede naturlandskap har ikke den samme attraksjonsverdien som et inntakt og uberørt landskap. Kvaliteter som uberørthet, lite kommersiell tilrettelegging, og mulighet for friluftsliv vil sannsynligvis bli stadig viktigere for Norge i reiselivssammenheng, ettersom slike kvaliteter er noe som blir en knappere ressurs i Norge og verden forøvrig ettersom årene går.

“Etablering av fritidsboliger vil alltid føre til privatisering av arealer, og hytter og infrastruktur i forhold til disse vil fungere som barrierer i forhold til naturtilgjengelighet” Hyttefelt som dette skaper stengsler for de som vil ut i landskapet som ligger bak.

Foto: Knut Runar Brufflot

Fjellandskapet er spesielt sårbart i forhold til natur og kulturverdier, landskap og klima, og krever ekstra omtanke og langsiktig tenking, når det gjelder utarbeidelse av planer om inngrep og utvikling. I fjellet bruker inngrep lang tid på å repareres naturlig. Dette blant annet på grunn av klima, voksesesong og artenes evne til revegetering. Særlig inngrep som i utgangspunktet bare er midlertidige og er tenkt at skal vokse igjen, kan i mange tilfeller stå som sår i landskapet i mange år.

Turister og hyttefolk tar med seg store penger, men man risikerer å miste mye av de kvalitetene folk en gang kom, og fortsatt kommer, til fjellandskapet for å se og nyte (Dokk et al. 2003; Farstad et al. 2008). Ikke minst på grunn av manglende langsiktig planlegging fra kommunene.

Natur- og kulturvernverdier er et av de viktigste kriteriene for lokalisering av hyttebygging (Oppland fylkeskommune 2000). Hvor attraktivt et hytteområde er henger tett sammen med verdier knyttet til landskap, vegetasjon, klima og naturkvaliteter. Derfor er det viktig med kunnskap om og hensyn til naturverdiene, ikke bare for det biologiske mangfoldet sin del, men som grunnlag for å gjøre et område attraktivt for utvikling og hyttebygging.

Hytteutbygging og friluftsliv generelt har som grunnlag to sider, som kommer klart fram i *Lov om friluftsliv*, § 1 *Lovens formål*. Der står det blant annet at lovens formål er ”å verne friluftslivets naturgrunnlag” og å sikre allmennhetens rett og mulighet til å utøve friluftsliv (Friluftsloven 1957; Oppland fylkeskommune 2000). Dette er to hensyn som i visse områder kan komme i konflikt med hverandre. Man skal altså både ta vare på den naturen som er grunnlaget for utøvelsen av friluftslivet, og sikre at alle skal ha mulighet til å drive med friluftsliv. I mange tilfeller, som for eksempel i et utbyggingsområde for hytter, kan man i dag se at det er vanskelig å få til at denne litt utvidede formen for friluftsliv (hyttelivet), som altså alle skal få drive med, ikke skal gå på bekostning av natur- og kulturkvaliteter.

Økt press på arealene, og krav til høyere standard

Hoveddelen av hyttebyggingen skjer i dag i områder med høy standard, men det bygges stadig en del spredt (Horgen 2007). Hyttene som bygges på denne måten ligger som regel langt fra veg, og har verken strøm eller vann. Disse hyttene representerer ”den norske hytta” og forbindes ofte med naturtilpasset og miljøvennlig utbygging. Ofte er det flest av disse enkle hyttene utenfor de største hyttekommunene.

Ifølge Bjørn Casper Horgen og hans artikkel *Nasjonal, bærekraftig hyttepolitikk*, er det nå en økende tendens til oppkjøp og utbygging av slike frittliggende hytter (2007), noe som kan føre til økende press på standardheving og vegbygging, som igjen fører til at den tidligere ganske miljøvennlige hytta ”tar mer plass”. Dette vil igjen kunne føre til økte konflikter i forhold til natur-, landskaps-, og friluftsverdier. Derfor er det viktig at kommunene innfører regler for hyttestørrelse og standard for eksisterende, spredte hytter.

Selv om det finnes spredt hyttebebyggelse med enkel standard, er hovedfokuset i dag stort sett rettet mot hyttelandsbyen; større hytteområder, med høy standard, og ofte tilknyttet alpinanlegg eller andre større reiselivsdestinasjoner (Horgen 2007). Den store konsentrasjonen av hytter innenfor samme område, fortettingen, den økende størrelsen på hyttene og individuelle utbyggingsformer har vært, og er, grunnlag for kritikk og diskusjoner.

Miljøhensyn og utbyggingskostnader gjør at hytteområdene blir stadig mer konsentrerte. Samtidig går utbyggingene raskere, noe som fort kan gå ut over kommunenes kvalitetssikring, og muligheten til å utnytte utviklingen positivt. I tillegg til at det, som tidligere nevnt under temaet *Utbygging av hytteområder: Fortetting og spredte enkelthytter*, kan dannes egne ”hyttesentrum” som flytter fokus fra det egentlige bygdesentrum og på mange måter tar den økonomiske vinningen fra den lokale næringen.

Etablering av teknisk infrastruktur i fjellområder, og ofte også i områder med store natur-, miljø-, og kulturverdier, skaper utfordringer (Miljøverndepartementet 2005). Det er viktig at teknisk standard avklares tidlig i planprosessen. Dersom dette ikke avklares tidlig, og må legges inn senere, kan det i mange tilfeller føre til uforholdsmessige store landskapsinngrep i et sensitivt landskap, og store økonomiske belastninger. Derfor bør overordnet infrastruktur avklares i kommuneplanen, mens detaljert infrastruktur avklares i reguleringsplan.

Ifølge B.C. Horgen og hans artikkel, kreves det i dag like stor plan- og utbyggingskompetanse for å gjennomføre en vellykket hytteutbygging, som en vellykket boligutbygging (2007). Det er dermed viktig å overføre kunnskap og erfaring fra utbygging av boligområder, til utbygging av hytteområder. I tillegg krever slik utbygging også kompetanse i forhold til sårbarhet, landskap og klima. Særlig når det gjelder fortetting av hytteområder er det mange involverte parter, og det krever god kommunikasjon mellom kommune, utbygger og hytteeiere.

Viktige hensyn og arealinteresser

Miljøverndepartementet gav ut veilederen *Planlegging av fritidsbebyggelse* i 2005. I denne veilederen gir man en oversikt over viktige hensyn og arealinteresser i forbindelse med bygging av fritidsbebyggelse (2005). Disse hensynene er som regel synonyme med store utfordringer når det gjelder hytteområder. Videre i dette kapitlet vil jeg presentere noen av disse hensyn basert på anbefalingene i miljøverndepartementets veileder.

Naturverdier

Det første temaet som nevnes er naturverdier. Hvor attraktivt et hytteområde er har nær sammenheng med verdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, vegetasjon, klima og andre naturgitte kvaliteter. Ifølge veilederen bør det være et prinsipp at hytteutbyggingen ikke ødelegger kvalitetene i et område, men derimot bidrar til å sikre dem. Dette er en stor utfordring. Norge har hatt som nasjonalt mål etter Regjeringen Bondevik II, å ”stans tap av biologisk mangfold innen 2010” (Miljøverndepartementet 2003). Dette toget har allerede gått, men formålet er fortsatt viktig. For å sikre at man bevarer disse kvalitetene er det essensielt at man legger ned mye arbeid, og god kunnskap i planleggingen. Da kan man unngå å ødelegge verdier, og få til en lokalisering av hytteområder slik at utnyttningen ikke er konfliktylt, men at man allikevel lager attraktive hyttefelt. Det anbefales å unngå visse områder av hensyn til naturverdiene (Miljøverndepartementet 2005):

- Store sammenhengende områder uten tekniske inngrep
- Områder langs vann/vassdrag
- Truede naturtyper med rikt biologisk mangfold, sjeldne eller unike økosystemer
- Leveområder for villrein og andre sårbare eller truede arter, randsoner inn mot leveområdene og inn mot viltkorridorer
- Nærområder til nasjonalparker eller landskapsvernområder der hyttebygging vil gi press mot sårbare naturverdier.

Naturverdier. Foto: Frederik Videm

Kulturminner og kulturmiljøer

I veilederen nevnes også Kulturminner og kulturmiljøer som en av de viktigste arealinteresser sammen med naturverdiene (Miljøverndepartementet 2005). Ofte er steder som i tidligere tider har vært bebodd, populære områder å bygge hytter eller boliger på i dag. Det er også en sammenheng mellom områder med stort biologisk mangfold, for eksempel gamle beitemarker, og potensialet for å finne kulturminner. Dette er ofte attraktive hytteområder, men utbygging kommer ofte i konflikt med kulturminneinteressene. Veilederen henviser her til St. meld. Nr. 21, Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand (2004 – 2005), som presenterer noen retningslinjer som påvirker hyttebygging og kulturminner (Miljøverndepartementet 2005):

- Kulturminner bør ligge i romslige spesialområder
- Verneverdige bygningsmiljøer bør sikres gjennom arealplaner
- Ta hensyn til gamle stier og vegfar
- Verdifulle kulturmiljøer bør ikke legges ut til hyttetomter
- Hytter bør ikke legges innenfor eller inntil verdifulle seterområder
- Ta vare på bygningen i sitt naturlige miljø

Man er også i St.meld. nr. 26, Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand (2006 – 2007), som er den siste i rekken, opptatt av å ta vare på kulturminner slik at de bevares også som grunnlag for næringsinteresser (Miljøverndepartementet 2007).

Kulturminner og kulturmiljøer. Foto: Marianne Harstad Hallan

Friluftsliv

I miljøverndepartementets veileder blir også friluftsliv tatt opp (Miljøverndepartementet 2005). For mange er utøvelse av friluftsliv og tilgang til naturopplevelser den viktigste motivasjonen for å ha hytte, og stadig flere vil ha denne tilgangen ved hjelp av en hytte (Miljøverndepartementet 2005; Oppland fylkeskommune 2000).

Etter hvert som hyttebyggingen øker og gir flere mulighet til å utøve friluftsliv med utgangspunkt i hytta, er dette med på å redusere omfang, kvalitet og tilgjengelighet til de friluftsområdene som allerede finnes, og som har blitt brukt tidligere. Eksempler på dette kan være veier som nå brøytes, og ødelegger gamle traseer for skiløyper, friluftsområder som forsvinner på grunn av utbygging, og økt slitasje på nærområdene som fører til at områdene mister noe av sin verdi.

Stortingsmelding nr. 39 (2000 – 2001) *Friluftsliv* sier det slik i kap. 7.1, om hva som er viktig å tenke på i forbindelse med utbygging i forhold til friluftsliv:

” Å ta vare på naturen, kulturminna og kulturlandskapet som grunnlag for friluftsliv er eit ansvar for alle sektorar. Det er ei sentral utfordring å unngå at ein byggjer ned areal som er verdifulle for friluftsliv og at ein tek omsyn til friluftslivsinteressene når ein byggjer. Dette kan m.a. skje ved at ein tek vare på stigar, grøntkorridorar, landskapstypar, variasjon i naturtypar, badeplassar, utsiktspunkt, område med kulturminne og andre verdifulle areal for ferdsel og opphald. Det er òg viktig å minimere negative visuelle verknader av t.d. kraftlinjer, master for mobil telekommunikasjon og vindkraftanlegg.”(Miljøvern departementet 2001).

Det at alle skal ha rett og tilgang til friluftsliv, og at man samtidig skal ta vare på de verdiene folk setter pris på, er kanskje den største utfordringen i forhold til hytteutbygging og ferdsel i fjellandskapet.

Reindrift og landbruk

En viktig faktor i forhold til hyttebygging og bruk av landskapet er også hensynet til reindrift og landbruk (Melkild 1999; Miljøverndepartementet 2005). Hyttebygging vil kunne påvirke tamrein på beite både gjennom den konkrete plasseringen av hytter, og gjennom økt ferdsel i forbindelse med hyttene. Også andre beitedyr som ku og sau kan påvirke plasseringen av hyttebebyggelse, og de oppfattes av mange hytteeiere som inntrengere. Større ferdsel og hyttebebyggelse i et område kan skape ufordelaktige møter mellom beitedyr og menneskelig aktivitet, som sauer og kuer som trækker inn på hyttetomten, og hunder som oppfører seg truende mot beitedyr. Samtidig oppfattes det å ha hytte i tilknytning til et levende kulturlandskap som attraktivt av mange. Derfor må man legge til rette for fri ferdsel ut til utmarka, og avklaringer i forhold til inngjerding og bruk, og dette må skje i planleggingsfasen.

Ikke alltid like populære i hyttefeltene. Foto: Marianne Harstad Hallan

Landskap

Særlig etter at Den europeiske landskapskonvensjonen (ELC) trådte i kraft i 2004, har man fått mer fokus på landskapet som en helhet og hvordan det påvirkes av det vi gjør. Landskap er dermed også en viktig faktor som skal tas hensyn til (Miljøverndepartementet 2005). Hyttebygging i fjellet og i innlandet skjer ofte i store, åpne landskapsrom, der god utsikt er en viktig kvalitet. Dette fører også til at hyttene blir godt synlige fra områdene rundt. Derfor blir organisering av hyttefeltene, avgrensning, gruppering og utforming viktig for hvordan landskapet oppfattes. Mange hytter legges i særlig verdifulle eller eksponerte landskaper, og det blir da spesielt viktig å ta vare på så mye som mulig av landskapet i og rundt hytteområdene. Dette er viktig for å (Miljøverndepartementet 2005):

- Opprettholde landskapets kvaliteter innen natur, kultur og estetikk
- Beholde landskapet som grunnlag for aktiviteter
- Ta vare på identitetsfølelsen og tilhørigheten til området
- Skjerme mot vær og vind

Vegetasjon

Vegetasjon er en betydningsfull faktor i landskapet, og viktig å ta hensyn til i forbindelse med utbygging av hytteområder (Miljøverndepartementet 2005). Den kan i tillegg til å være et landskapselement som er viktig estetisk og biologisk, si mye om hvordan grunnforholdene er på stedet, hvor stor verneverdi og slitestyrke området har, og hvor stor bruksverdi det har. Ifølge miljøverndepartementets veileder bør det kreves vegetasjonsregistreringer i områder som skal bygges ut der man legger vekt på jordbunnsforhold, vegetasjonens karakter og hvilke begrensninger og muligheter vegetasjonen byr på. I forhold til vegetasjon er det enkelte typer som er ekstra viktig å ta vare på, i tillegg til vegetasjon som er vernet (Miljøverndepartementet 2005):

- Vegetasjon på overordnede landskapstrekk
- Store trær og sammenhengende vegetasjonsbelter og grupper
- Trær i randsoner og overgangssoner

Det er i tillegg til disse punktene anbefalt å begrense inngrep så mye som mulig, og beskytte vegetasjon som skal tas vare på under anleggsperioden.

Flora i fjellet. Foto: Marianne Harstad Hallan

Klima

Klima er ofte essensielt i forhold til plassering av hytter, og sol og skygge har innvirkning ikke bare på kosen på hytta, men også på energibruk (Miljøverndepartementet 2005). Vegetasjon har også mye å si her, og hensyn til et fordelaktig klima på hytta bør også virke positivt i forhold til å ta vare på vegetasjon, som igjen er positivt i forhold til det å gjøre hyttene mest mulig ”usynlige” i terrenget.

Lokalbefolkning og hytteutbygging

Den store utviklingen av fritidsboliger enkelte steder innebærer også at lokalbefolkning og fritidsboligbrukere må leve side om side, og disponerer de samme geografiske områdene (Farstad et al. 2008). Dette kan føre til utfordringer sosialt sett, og konflikter i forhold til utnyttelse av rurale områder er ikke helt sjeldent, ofte på grunn av ”byfolks” ofte idealiserte bilde av landsbygda. Fritidsboligbrukere bruker som nevnt i kapittel 2.1., *Landskapssyn* oftest stedet som rekreasjon, mens for lokalbefolkningen er ”landsbygda” det samme landskapet som de jobber og lever i til daglig. Den allerede nevnte konflikten mellom beitedyr og hytteeiere kan for eksempel nevnes her.

I tillegg kan fritidsboligsatsning føre til en forandret estetikk, ødelagt vegetasjon og forsøpling, som naturlig nok kan skape en motstand fra de som ser på et landskap som ”sitt”. Enkelte steder har man også sett at det eksisterer en så stor sosial distanse, og en kulturforskjell mellom fritidsboligbrukere og fastboende, at det sees på som et problem.

På tross av dette oppfattes fritidsboligutbygging mange steder som en sosial ressurs, ved at det skaper liv i fraflytningstruede bygder. I en undersøkelse av holdninger til fritidsboligfenomenet blant fastboende i fritidsboligkommuner kom det fram at nesten halvparten var delvis eller svært enige i at fritidsboligturismen førte til flere fordeler enn ulemper (Farstad et al. 2008). Allikevel viser det seg også i den samme undersøkelsen at de fleste vil unngå ytterligere utbygging av fritidsboliger.

Utbygging

Vi ser gjennom dette avsnittet om utbygging av hytteområder at planlegging og utbygging av hytteområder er et svært sammensatt og konfliktfylt tema. Selv om det er mange gode hensikter i veilederen fra Miljøverndepartementet, og mange viktige retningslinjer, kan det få til en plassering som både ivaretar natur- og kulturverdier, ikke forstyrrer friluftslivet, ikke forstyrrer beitedyr og landbruk, passer godt inn i landskapet, ikke ødelegger for mye vegetasjon og har et godt lokalklima, være en stor utfordring. I tillegg, med dagens krav til service og komfort, vil hyttebygging gjennom vegbygging og annen infrastruktur stadig gjøre større inngrep, som igjen virker inn på punktene som er nevnt.

Dette området innen planleggingen er utsatt for konflikter der man ikke kan gjøre alle parter fornøyde, som for eksempel i forhold til friluftsliv der alle skal ha muligheten til å drive friluftsliv, samtidig som nettopp denne bruken ødelegger forutsetningene for aktiviteten. For å unngå konflikter i framtiden og en best mulig utnyttelse av fjellområdene med hensyn til både utbygging og natur- og kulturverdier, er det et mål fra myndighetene sin side å få til bedre regionale samarbeid, og mer gjennomtenkt planlegging på alle nivåer, og i forhold til alle faktorer involvert. Kommunene og regionene må rett og slett gjøre seg opp en mening om hvordan utviklingen skal bli, før det skjer. Dette er en forutsetning for å få til et så godt resultat som mulig, for alle parter. Kanskje er det også på dette området relevant å få en oversikt over hva folk vil ha, hva slags landskap er det man vil omgi seg med? Er man heldig passer dette sammen med de andre verdiene man vil ta vare på.

Kapittel 3

Datainnsamling: Resultater og analyse

I denne delen av oppgaven presenterer jeg det som har vært hoveddelen av oppgaven, spørreundersøkelsen og intervjuene blant hytteeiere og hyttegjester, og studier av hyttebøker.

Formålet med undersøkelsene og datainnsamlingen som er gjort var som det fremkommer av problemformuleringen å finne ut;

- Hva slags forhold det moderne menneske har til sitt fritidslandskap og hva utmerker seg som viktig i dette landskapet?*
- Hva slags landskapssyn og hvilke kvaliteter som vektlegges av disse menneskene*
- Og om disse preferansene kan si noe om hvilke landskaper som kan være aktuelle for utbygging, og hvilke som bør forbli urørt.*

For å finne ut dette har jeg tatt utgangspunkt i fjellet og hyttene der.

I de neste kapitlene vil jeg vise resultatene av mine undersøkelser blant hytteeiere og hyttegjester i Norge, og analysene av disse resultatene. Alle resultater og analyser er basert på uttalelsene til et visst antall respondenter og må tolkes som akkurat det, ikke nødvendigvis som generelle tanker og meninger. Til dette har ikke datamengden vært stor nok i en slik relativt begrenset oppgave.

Når jeg snakker om hyttefolk i denne delen av oppgaven, er det altså snakk om de som har deltatt i undersøkelsene, men resultatene for disse kan allikevel sees på som en indikasjon på hvordan forholdene er blant resten av hyttefolket, og det er det de er ment å være.

Resultatene av undersøkelsene presenteres i den rekkefølgen de er utført, og hver del henviser til en datainnsamlingsmetode. Resultatene av intervjuene og nettundersøkelse er igjen delt opp i hytteeiere og hyttegjester, som igjen er delt opp i temaer som er viktige for problemstillingen jeg har utarbeidet. De samme tema er også brukt i presentasjonen av hyttebøkene. Temaene brukt for å dele opp resultatene er;

- Landskapssyn og verdier*
- Aktivitet og bruk av landskapet*
- Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk*
- Forholdet til hytta og landskapet*

Under disse temaene presenterer jeg resultatene av spørsmål som berører temaene. Resultatene og svarene vil i de fleste tilfeller presenteres kronologisk med de vanligste (de hyppigst besvarte) svarene først.

Til slutt vil jeg trekke resultatene sammen, analysere det som har kommet fram og svare på problemstillingen min med undersøkelsene og kunnskapen som jeg har presentert tidligere i oppgaven (kapittel 2., Bakgrunn) som grunnlag.

Intervjuene, nettundersøkelsene, vurderingsskjema for hyttebøker og resultater og vurderingsalternativer på spørsmål vist med diagrammer finnes som vedlegg 5 - 13.

3.1. Resultater

3.1.1. Intervjuene

Jeg har gjennom intervjuene snakket med 8 personer som har vært gjester på fjellhytter og 12 eiere av fjellhytter. På grunn av denne forskjellen i antall respondenter vil jeg naturlig nok ha et begrenset grunnlag for analyse når det gjelder gjester, og man vil ikke kunne få like klare svar og en like stor variasjon som gjennom intervjuene av hytteeierne (eier- intervjuene).

Det er relativt få personer som er intervjuet, og dette gir begrenset mulighet til å generalisere, men man kan få sjansen til å gå litt dypere. Resultatene av nettundersøkelsene som kommer under kapittelet *Nettundersøkelsene*, gir et mer generelt bilde da det er basert på et mye større antall respondenter.

Intervjuene har fordelt seg over alle aldre fra under 20 år til over 79. Når det gjelder intervjuene av gjester (gjeste- intervjuene) er det ingen personer i aldersgruppene under 20 år, 30 – 39 år, 60 – 69 år, eller over 80 år som har besvart. I eier- intervjuene er det bare gruppen over 80 som ikke er representert.

Respondentene på eier- intervjuene fordelte seg kun på tre fylker, Oslo/Akershus, Østfold og Telemark, der Oslo/Akershus er sterkest representert. Gjeste- intervjuene har hatt respondenter fra samme antall fylker, men her er det Oslo/Akershus, Østfold og Vestfold som er representert, fortsatt med Oslo/Akershus som den største gruppen.

Kjønnsfordelingen har vært rimelig jevn; Hytteeierne har fordelt seg på syv kvinner og fem menn, mens respondentene på gjeste- intervjuene har vært tre kvinner og fem menn.

Utdannelsesnivå hos respondentene har vært varierende. Respondentene til eier- intervjuet har fordelt seg med henholdsvis to med videregående som høyeste utdanning, fem med høyskole, tre med universitetsutdanning og to som har svart annet. I gjeste- intervjuet er fordelingen to respondenter på hvert av nivåene som er nevnt. Ingen av respondentene har hatt Grunnskole som høyeste utdanning.

Jeg har også registrert hva slags type landskap hyttene som er besøkt ligger i. Det har her vært helt opp til respondentene å vurdere hva de syns om plasseringen til hytta, hva slags landskap de definerer det til å være. Fordi betydningen av forskjellige ord som beskriver landskap kan variere noe fra person til person, vil dette kun gi en liten pekepinn på hvordan hyttene fordeler seg i landskapet.

For hytteeierne er det i fjellskogen, og i nærheten av vann, elv eller sjø de fleste hyttene ligger. Noen har også angitt i myrområde og ved tregrensa som plassering av hytta. En respondent angir plasseringen som Vidde. En respondent har angitt plasseringen kun som fjell.

For hyttegjestene kommer også fjellskog, og i nærheten av vann, sjø eller elv høyt opp, sammen med ved tregrensa. Her er det også to respondenter som angir plasseringen fjell og en med plasseringen Vidde.

Frekvensen på hyttebesøkene hos hytteeierne er også registrert; Fire av respondentene oppgir at de er på hytta oftere enn 1 gang i måneden, tre respondenter sier fem til åtte ganger i året, mens en gang i måneden og 1-4 ganger i året får to respondenter hver. En av respondentene oppgir at det varierer hvor ofte man er på hytta gjennom året.

Intervjuene har med dette dekket et visst spekter av forskjellige mennesker med forskjellig bakgrunn og kan sammen med nettundersøkelser og intervjuer gi et grunnlag for å vise hvordan status er i forhold til spørsmålene jeg har stilt meg i problemformuleringen i denne oppgaven.

Hytteiere

Landskapssyn og verdier

Under dette temaet er det spesielt et av spørsmålene og svarene på dette jeg vil vektlegge. I intervjuet ble respondentene spurt om hva slags verdier som var viktige i landskapet rundt hytta. Jeg ba også om at respondentene skulle fortelle om landskapet med egne ord, slik at jeg gjennom dette, og hva respondentene valgte å fortelle om, kunne få et inntrykk av hva som var viktig, bra eller negativt med landskapet. Denne tanken fikk jeg gjennom A.L Christensens bok *Det norske landskapet*, som forteller at når mennesker skal beskrive et landskap fritt, er det ofte det som er viktigst for en som blir nøye forklart og beskrevet, ikke nødvendigvis det som utmerker seg visuelt (2002). Spørsmålet var som følger;

”Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:

- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?
- Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?”

Det som utmerker seg som viktigst gjennom intervjuene er å ha lett tilgang til å gå tur og bevege seg i landskapet. Et variert og kupert landskap anses som det rette, og det gjør det interessant å ferdes i landskapet. Like viktig, og sannsynligvis også i sammenheng med dette behovet for å kunne bevege seg i landskapet, ansees seterlandskapet, et åpent landskap der natur og kultur møtes, og der man ser at det har skjedd noe. Disse landskapene beskrives som enkle å ferdes i, men også estetisk vakre og de tilbyr noe mer enn ”bare” natur.

“...Seterlandskapet, et åpent landskap der natur og kultur møtes, og der man ser at det har skjedd noe” Seterlandskapet ansees som enkelt å ferdes i samtidig som det er estetisk vakkert, og tilbyr noe mer enn bare natur. Foto: Marianne Harstad Hallan

En verdi som også kommer fram hos en respondent er ”historien i landskapet” som er viktig. Dette henger også sammen med dette møtet mellom natur og kultur som kulturlandskapet/ seterlandskapet blir en representant for. Enkelte uttrykker også at det å ha beitedyr rundt i landskapet er en viktig verdi, og foreslår dette som en løsning på gjengroing, skog og kratt som flere mener at er et problem. En av respondentene mener at beitedyr er negativt, men nødvendig for å holde landskapet åpent.

Tilgangen til et ”urørt” landskap, en slags villmark, og en motsetning til det urbane ansees også som en viktig verdi i fjellandskapet. Det varierer hvordan respondentene oppfatter villmark og urørte landskaper, men hovedtyngden er i de fleste tilfeller lagt på det at det man kaller villmark skal være en motvekt til byen, det skal være et sted der menneskenes påvirkning ikke er fullt så tydelig for vanlige folk, og der følelsen av å være alene med naturen er mulig å oppnå. Det skal være ”ute i naturen”. Om man ønsker kun utsikt til denne villmarken eller om man ønsker at den skal være lett tilgjengelig for å ferdes i, varierer. Resultatene fordeler seg omtrent likt mellom de som er mest opptatt av utsikten til det ”urørte”, og de som gjerne vil ha mulighet til å ferdes i et slikt landskap.

I sammenheng med dette nevnes også behovet for å begrense inngrep og ytterligere utbygging. Det skal ikke være for mye tilpasninger i landskapet, og eventuelle inngrep skal helst forsvinne fort eller ikke forekomme.

”Villmark” eller et relativt uberørt landskap, der man har følelsen av å være alene med naturen. Foto: Marianne Harstad Hallan

Noen spesielle elementer i landskapet viser seg å være viktig for flere; Fjelltopper som turmål og noe å hvile øynene på, og vann, eller elv lett tilgjengelig. Begge disse elementene er viktige deler av fjellandskapet og også noe som gjør at dette landskapet innbyr til aktiviteter, som bading, fiske, båtaktiviteter, og toppturer. Enkelte nevner ikke bare konkret fjelltoppene, men vil ha ”snaufjell innen rekkevidde”, et ordentlig høyfjellslandskap.

Enkelte elementer kommer også fram som viktige for noen få respondenter. Blant annet nevnes det at det

ikke er noen service tilbud som positivt, mye stier og løyper, gjerne lette og barnevennlige, fremheves. Også i forbindelse med behovet for villmark, nevnes et ønske om at det skal være stor avstand mellom hyttene og at hytta skal ligge skjult for de andre hyttene.

Aktivitet og bruk av landskapet

Når det gjelder aktivitet i landskapet og bruk av landskapet har intervjuene inneholdt to spørsmål som har omhandlet dette. Det ene spørsmålet var ”hvordan bruker du/dere landskapet rundt hytta?”, og var ment å skulle handle om det store landskapsrommet, ”hele landskapet” rundt hytta. Det andre spørsmålet var ”hva gjør du/dere ute når dere er på hytta?”, og var ment å skulle dekke alle uteaktiviteter, også de man gjør rett utenfor hytta, som vedhugging, spising ute og leking i nærmiljøet. Som nevnt i kapittel 1.2.2. *Undersøkelsene*, under avsnittet datainnsamling, har enkelte respondenter blandet disse spørsmålene, derfor henger disse to spørsmålene veldig tett sammen.

Resultatet av spørsmålene viser at alle respondentene, utenom én eneste, bruker landskapet til tur- aktiviteter, herunder sykkeltur, skitur og gåtur. Denne aktiviteten utmerker seg åpenbart under begge spørsmålene, og henger da også naturlig sammen med det mest tydelige resultatet på verdi- spørsmålet, nemlig behovet for et åpent landskap, som er lett å gå i.

Enkelte oppgir også at de av og til kjører til et annet område for å gå tur, men dette viser seg ikke som viktig for flertallet. Det viktigste er å gå ut av døra på hytta, og gå tur. En av respondentene oppgir trening som en viktig uteaktivitet. De fleste ser ikke ut til å se på vandringer i landskapet, og fjellturer, som trening, men anser det kun som ”aktiviteter”.

“Alle respondentene, utenom en, bruker landskapet på hytta til turaktiviteter”. Foto: Tom Hallan

Når det gjelder bruk av hele landskapet, er også mulighet til fiske tydelig viktig, noe som også henger sammen med behovet for vann, eller elv lett tilgjengelig, som nevnt under temaet Landskapssyn og verdier. Fiske og andre aktiviteter ved vann kan også trekkes fram som viktig fra spørsmålet om uteaktiviteter ved hytta. Fiske er noe flere gjør, selv om det innebærer å måtte bevege seg litt for å komme til vannet. Dessuten kommer også bærplukking fram hos mange som et viktig tidsfordriv, en tradisjon og noe man gjør for å ta med seg noe av fjellet hjem. Det er ikke nødvendigvis noe man bruker mye tid på, men den lille tiden man rusler i fjellet og plukker bær, er en veldig viktig del av høstaktivitetene.

Bare det å se på utsikten, betrakte spesielle landemerker, fjelltopper, vann eller liknende elementer, blir også trukket fram av enkelte som en viktig del av hva man gjør, under begge spørsmålene. Også det å bare rusle, og utforske området rundt hytta, se på naturen, og se på historie i landskapet, betrakte det som er "sitt eget", tenke på hva som kan gjøres, hva som har forandret seg og hva som blir neste prosjekt anses av noen som en viktig del av aktivitetene.

"Bare det å se på utsikten, betrakte spesielle landemerker, fjelltopper, vann eller liknende elementer" Utsikt til fjelltopper. Foto: Tom Hallan

En av respondentene oppgir også at en betydelig del av aktivitetene er å gå turer der man finner seg nye ruter til kjente mål, og blir kjent i nye områder innefor "sitt" landskap. Den samme respondenten nevnte også at en av de tingene man gjør under denne utforskningen av landskapet er å følge med på flora og fauna, forandringer over tid, for eksempel forandring i fiskebestand som man oppdager gjennom fiske, og forandringer i hekkesteder for småfuglene, "fiskeørn, kongeørn og gaupespor gir fine opplevelser". En respondent nevner også det å betrakte dyr og natur som en viktig del av uteaktivitetene ved hytta.

Uteaktivitetene på hytta går generelt mer mot aktiviteter som å spise ute, kose seg i sola, ha besøk av venner og naboer på trappa eller terrassen, enn aktivitetene ellers i landskapet. Dernest kommer det å "ha den gode samtalen" og det å koble av, som betydningsfullt for enkelte. En av respondentene oppgir at på hytta har man "tid og plass rundt seg til å gjøre ting man ikke gjør hjemme".

Sammen med dette kommer også vedlikehold, arbeid i nærområdet og på hytta fram som viktige aktiviteter, både nevnt under aktiviteter ved hytta og i landskapet. Mange nevner arbeid for å hindre gjengroing som svært viktig, i sammenheng med ønsket om et åpent landskap som nevnt under temaet *Landskapssyn og verdier*, mens andre er mer opptatt av spesielle bygningsprosjekter eller utbedringer. Generelt virker det som dette arbeidet er betraktelig mer lystbetont enn det samme arbeidet hjemme, eller man har mer tid og mindre press på utførelsen. Mange føler at de er med på å forme sitt eget miljø, og har mer mulighet til det på hytta enn hjemme.

“Spise ute, kose seg i sola” Foto: Marianne Harstad Hallan

For den yngste av respondentene var også lek en viktig aktivitet i landskapet rundt hytta. Selv om respondenten var over ”lekealder” hadde respondenten minner om lek både i vann og på land, med bruk av naturkreftene som bekker og vann i leken, og med elementer i naturen som små berg og fjell som mål for klatrelek og oppdagelsesreiser. Og selv i ganske voksen alder foregår fortsatt denne leken på hytta, også sammen med de voksne. Det er kanskje et barns måte å oppdage landskapet på, på samme måte som ”voksne” gjør gjennom turer, vandringer og betraktning. Under spørsmålet om uteaktiviteter er også lek og aktiviteter med barn nevnt av to respondenter.

To av respondentene nevner aktivitet med hund, turer eller trening, som en viktig del av uteaktivitetene i landskapet.

En av respondentene oppgir at hytta ikke fører til noen andre uteaktiviteter enn hjemme.

Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk

Spørsmålene om grunner til valg av hytteområde, og hva som er annerledes på hytta kommer inn under dette temaet. Spørsmålene var henholdsvis ”Hvorfor valgte du/dere dette området som lokasjon for en fritidsbolig?” og ”Hvordan er bruken av landskapet annerledes på hytta enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?”.

På spørsmålet om grunn til valg av hytteområde, har jeg under intervjuene hatt mulighet til å få en litt større

variasjon i svar enn under nettundersøkelsene, der dette spørsmålet ble utarbeidet med faste svaralternativer.

Den vanligste grunnen ut fra intervjuene, til valg av område som lokasjon av fritidsbolig, er arv og familie. De aller fleste har enten arvet hytte eller, som nest vanligste grunn, har bekjente eller familie som har hytte i området. Man har ofte besøkt familie eller venner i området tidligere, og likte etter hvert området så godt at man ønsket å bygge sin egen hytte der. Det virker altså ikke gjennom respondentenes svar som selve landskapet har spesielt mye å si. Men en kombinasjon av egen historie og tradisjon, mulighet for å drive med de aktivitetene man vil og et innbydende landskap. ”Spesielt landskap” og det at det er fine kvaliteter i landskapet, trekker da også opp som et av de vanligste svarene etter arv og familie/venner.

Det at det er lite folk i området er også viktig for enkelte, og man kan også her trekke en parallell til spørsmålet om verdier i landskapet, der behovet for ”urørt” landskap og villmark sto sterkt. Faktisk er det også en respondent som har nevnt ”urørt villmark” som en av grunnene til valg av område. Man skal ikke trenge å ha folk innpå seg hele tiden, og mulighet for å være litt alene, ikke nødvendigvis se folk hele tiden, er viktig for valget for flere av respondentene.

En respondent oppga også at grunnen til valg av hytteområde at området ”ikke var et typisk hytteområde”, det var altså liten sjanse for at det i fremtiden skulle bygges flere hytter og at området plutselig ble besøkt av mange mennesker. Som en motvekt til dette er det også en respondent som oppgir at en av grunnene til valg av hytteområde var at ”alle skulle bygge hytte der”, det var et ”moteområde” som det faktisk var sannsynlig at ville bli noe fortettet av hytter.

Det er også begrunnelser som kommer fram som handler mer om spesielle aktiviteter; at området har mange muligheter sommer som vinter, at området gir gode treningsforhold, at området passer til spesielle aktiviteter og at man har elv og vann i nærheten (for aktiviteter og bruk i hytta) er viktig for enkelte.

I tillegg er frisk fjellluft, ro og trivsel viktige begrunnelser for noen.

En respondent oppgir at det var tilfeldig at valget av hytteområde falt på akkurat det området som ble valgt.

Spørsmålet ”Hvordan er bruken av landskapet annerledes på hytta enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?” ble laget for å få fram hva som var unikt med bruken av landskapet på hytta, og om dette landskapet eller hele situasjonen førte til at man var mer ute i landskapet enn hjemme.

De fleste oppgir at de er mer ute, noen uten noen videre forklaring, de er rett og slett bare mer ute, sånn er det på hytta. Andre uttrykker dette gjennom hvorfor og hvordan. To respondenter oppgir også at ikke bare er de oftere ute, men man er også ute over lenger tid. I et intervju oppgir en respondent at utelivet på hytta ikke er så langt unna ”normalen” fordi de etter hvert har endt opp med å være så mye på hytta, at det nesten har blitt ”hjemme”.

Det at man på hytta ikke har forstyrrelser som jobb, ingen stress eller mas, ingen mobildekning, strøm eller PC, nevnes av mange respondenter som viktigste grunnen til at man er mer ute på hytta. Man har rett og slett ikke noe annet som gjør at man heller vil være inne, og uteaktivitetene blir dermed de mest ”underholdende”. Som begrunnelse for hva som gjør bruken av landskapet annerledes er det flere andre faktorer som blir nevnt, i tillegg til faktorene som er nevnt ovenfor:

- Man er mindre tilgjengelig og det er friere hva man driver med, ingen får tak i deg, man har færre planer.
- Turmuligheter, i tillegg til at landskapet ikke er det man ser hver dag, er det mange steder så uendelig mange flere variasjonsmuligheter enn hjemme.
- God plass, god avstand til andre og stor frihet. Gjennom intervjuene har jeg inntrykk av at enkelte ikke føler denne ”ute i naturen - følelsen” før de har tilstrekkelig avstand til andre mennesker, eller har tilstrekkelig stort område å betrakte som ikke er påvirket i stor grad av mennesker. Mange går mye tur

hjemme, men det å ”være ute” er ikke et så stort tema hjemme som på hytta, eller det handler om noe helt annet.

- Man har tilgang til badevann og fiskevann som fører til aktiviteter som er forskjellige fra de man driver med hjemme.
- Utsikt er viktig for mange, og dette er også en kvalitet som fører til mer uteliv.
- Man treffer kjente og andre som driver med friluftsliv i landskapet, for noen er dette en motivasjon for å komme seg ut, og å treffe andre med samme interesser.

Som begrunnelse for hvorfor man er mer ute har man også forskjellige innfallsvinkler

- ”Vil man gjøre noe så gjør man det”, det er en større frihet på hytta, ikke for at man skal gjøre ting som ikke er lov, men for eksempel å gå tur i dårlig vær, å gå tur der det ikke er noe sti, og være ute når man hjemme hadde måttet sitte inne å jobbe.
- ”Kan gå rett ut i naturen”, man trenger ikke kjøre noe sted for å få en naturopplevelse, man kan bare åpne døra, så er man ”i naturen”.
- Man bruker landskapet praktisk; som nevnt under temaet Aktiviteter og bruk av landskapet er det mange som anser vedlikehold og prosjekter ute som en viktig og ofte positiv del av utelivet på hytta. Dette fører også til større bruk av uteområdene.
- Man nyter naturen mer, fordi man har tid, lyst og ser kvalitetene bedre her enn hjemme der tiden ikke alltid strekker til.

Forholdet til hytta og landskapet

Under dette temaet vil jeg ta fram spørsmålene som handler om betydningen av hytta, hvorfor man drar til hytta, hvordan selve hytta blir brukt, hva slags betydning været har og om man har barndomsminner eller andre minner fra området. Spørsmålene var formulert slik;

- ”Hva betyr hytta for deg/dere?
- Hvorfor drar du/dere på hytta?
- Hvordan bruker du/dere hytta? (selve bygningen)
- Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av dette området?
- Har du spesielle opplevelser knyttet til stedet/omgivelsene, eller barndomsminner knyttet til dette landskapet?”

Spørsmålet om betydning av hytta var ment å skulle dekke både følelser og tanker om selve hytta, men også betydning for spesielle aktiviteter i landskapet og rundt hytta. De fleste respondentene har fokusert på begge dimensjonene av spørsmålet og fortalt både helt konkret om hva hytta betyr for aktiviteter og handlinger, men også hva slags følelser som ligger i det.

De aller fleste respondentene assosierer hytta og hyttelandskapet med ord som fristed, kos, avslapning, koble av, nyte, hygge, komme vekk fra hverdagen. Det er noe man ”gjør” både inne og ute og det er lettere å koble av i et annet landskap enn hjemme. Bare to respondenter har ikke nevnt et av disse ordene for å beskrive hyttas betydning.

Det neste som utmerker seg som viktig er familiesamhold og besøk. Flere snakker om at det er det stedet som de virkelig er sammen med familien, og også uteaktiviteter ser ut til å gjøres i fellesskap. Under to av intervjuene kom respondentene fram til at terskelen var mye lavere for å ha besøk på hytta enn hjemme, og at man også inviterte folk som man ikke kunne tenke seg å invitere hjemme. Dette trodde respondentene var fordi man har en så klar holdning at alle gjør som de vil på hytta, det er noe alle vet, slik at man ikke trenger å være sammen hele tiden. Dessuten er det å være ute så viktig, at plassen man skal samarbeide og være sammen på blir så mye større, man har hele landskapet å oppholde seg på.

Som tredje viktigst er det som også kom fram under temaet *Aktivitet og bruk av landskapet* som nevnt over, nemlig muligheten til å gå tur, drive med spesielle aktiviteter, og da særlig fysisk aktivitet. For en del er det dette hyttelivet betyr, å kunne bevege seg ute i naturen.

Familiesamhold, og det å kunne bevege seg ute i naturen er viktig. Foto: Andreas Harstad Hallan

Det er også her andre betydninger som kun noen respondenter har nevnt, også disse tidligere nevnt under andre temaer;

- Frisk luft
- Historie og tradisjon, dette er særlig viktig for de som har arvet hytta, og kanskje oppholdt seg der i barndommen. Enkelte har også bygget hytta selv, og har laget sine tradisjoner, ting man alltid må gjøre, turer man alltid må gå. Noen trekker også fram myter og sagn, historier om elementer i landskapet, som en viktig del av opplevelsen.
- At man kan gjøre hva man vil, tiden er ikke så viktig, man har god tid.
- Ikke TV og strøm. For mange er dette en viktig del av det å kunne slappe helt av, skru av mobiltelefonen og bare glemme resten av verden for en stund.
- Spesielle prosjekter er viktig for enkelte, som vi også har sett under temaet *Aktivitet og bruk av landskapet*. Det å gjøre noe praktisk, særlig ute, forme omgivelsene og passe på tomt og hytte er en spesiell del av opplevelsen for mange.

En respondent har også trukket fram det å være tett på natur og dyr, og selve naturopplevelsen som en viktig betydning av hytta. Det at hytta kan brukes hele året er også fremhevet.

Tett på natur og dyr. Foto: Tom Hallan

Generelt har jeg gjennom samtale med respondentene oppfattet hytta og landskapet rundt hytta som av stor betydning i disse menneskenes liv. En respondent dro det så langt som å si at ”hytta er der sjela hører til(...) ingen steder betyr så mye for meg som disse hyttene”, og dette henger godt sammen med det som kommer fram i forskningsprosjektet *Fritidsmentalitetens betydning for dagliglivets kultur* der et av intervjuobjektene har sagt det så fint som at på landstedet ”lever man mer enn man eksisterer” i motsetning til i byen (Hald 1992:30). Dette er også noe som respondentene i intervjuene og undersøkelsene til denne oppgaven har uttrykt flere ganger; ”Hjemme er man, på hytta lever man”.

Spørsmålet om hvorfor man drar på hytta, skulle i utgangspunktet stå for seg selv, men også fungere som en utdyping av hva det var som var så viktig og verdifullt på hytta, at man kanskje kjører i flere timer for å komme dit. Det faller derfor naturlig sammen med spørsmålene om hva som er verdifullt i landskapet, ulike aktiviteter og grunn til valg av hyttelandskap.

Det er også en stor overvekt som på dette spørsmålet uttaler ting som Avslapning/komme bort/nullstille seg/fristed/”vekk fra byens kjas og mas”, som grunner til å dra på hytta. Hele 10 av 12 respondenter har dette som begrunnelse for å dra på hytta.

Kanskje litt overraskende er det neste som dukker opp som viktig, om enn ikke så viktig som punktet ovenfor, det å se til hytta, og å passe på at alt er som det skal. Det er altså ikke slik at man tenker bare kos og avslapning først, og så gjør praktiske ting når man allerede er der, men mange har det som en viktig baktanke når de tar seg en tur på hytta. Som tidligere nevnt under temaet *Aktivitet og bruk av landskapet*, virker dette vedlikeholdet mer lystbetont enn hjemme, eller man føler at man har mindre press i forhold til å ”få det gjort”.

Deretter kommer svar som vi også kjenner igjen fra tidligere spørsmål; Felleskap, tilknytning til stedet (pga tradisjon eller historie, ”der hvor sjela er”), det å ”komme seg på fjellet”, drive med aktiviteter (tur, ski, friluftsliv), og trene er viktig. I tillegg er det også nevnt at hytta er en ferie som gir like god avslapning som en hvilken som helst sydenferie, men som ikke koster så mye.

“Hytta er der sjela hører til...” Foto: Tom Hallan

Også her er det å gjøre andre ting enn hjemme, og å oppleve naturen, trukket fram som begrunnelser for bruk av hytta. En respondent har også sau på beite i sitt hytteområde, og har tidvis det som en viktig grunn for et besøk på hytta og i landskapet rundt.

Jeg tok også med spørsmålet om bruk av selve hytta i datainnsamlingen. Dette for å finne ut hvor viktig selve bygningen var, og hva den ble brukt til, og se også ut fra dette hvor viktig livet utenfor hytta er.

De aller fleste oppgir, naturlig nok, hytta som sted for soving og spising. Viktig er også hytta som ramme rundt kveldskos og i sosiale sammenhenger. En del respondenter trekker fram lange måltider som en stor del av hyttelivet. Mat virker generelt veldig viktig enten det inntas ute eller inne, og man tar seg gjerne bedre tid i både tilberedning og spising.

Aktiviteter som spill, lesing og bare det å tenke over hva man har gjort i løpet av en dag fremgår som et bruksområde for hytta for en del, mens det å jobbe (hjemmekontor), se på utsikten fra hyttvinduet, vedlikeholde hytta inne og se på TV er nevnt, men ikke av mange. Når det gjelder det å jobbe fra hytta, er det enkelte som uttrykker den holdningen at jobben ikke slipper inn på hytta. Hytta skal være et sted der jobben ikke hører til, og det er svært få som antyder bruk av hytta som hjemmekontor. Ifølge en undersøkelse av fritidsboligfenomenet i Norge gjort av Bygdeforskning, har tidligere undersøkelser vist at mange hytteeiere har en sterk holdning til å ikke blande jobb og fritid ved å ta jobben med på hytta, nettopp fordi hytta skal være et sted med avstand til hverdagen og et sted for rekreasjon (Farstad et al. 2008).

To respondenter har oppgitt at hytta bare er en base for turer med bil eller på beina, og to har også nevnt spesielt at man er lite inne på hytta.

Jeg ville også ha med et spørsmål om været og årstidene i undersøkelsene mine. Man snakker ofte mye om været på hytta, men hvor mye har det egentlig å si når man er på fjellet, der man ofte merker naturkreftene i mye større grad enn hjemme? Fører dårlig vær til mer inneliv og mindre fasinasjon for landskapet, eller blir

vær sett på som en egen ”opplevelse”? Og er det sånn at man bruker hytta hele året, eller er fjellhytta egnet for bare enkelte årstider?

Fem av tolv respondenter oppgir at ved for dårlig vær, er man mer inne. Like mange sier at ”alle årstider har sine kvaliteter” og man kan bruke hytta og landskapet året rundt, men til forskjellige ting.

En av respondentene forteller at man bruker hytta og området hele året, men at man enkelte måneder velger å være hjemme på grunn av vårløsning på fjellet og at forholdene på den tiden er bedre hjemme.

Vårløsning. Foto: Tom Hallan

Aktivitetene tilpasses til årstid, som ski om vinteren og tur på beina om sommeren, og vær, som at man driver med mindre vedlikeholdsaktiviteter utenfor hytta i regn, men heller går lenger turer. En respondent sier det slik at ”bruken av nærområdet er forskjellig etter været, mens bruken av landskapet er likt”, der landskapet defineres som det store landskapsrommet rundt hytta.

To respondenter oppga at været og årstiden hadde liten eller ingen påvirkning på hvor mye de var ute, eller hva slags aktiviteter de drev med.

Enkelte respondenter forteller at de nesten bare bruker hytta enten sommer eller vinter; en at man nesten ikke bruker fjellhytta om sommeren, mens to oppgir at vinteren er den tiden man ikke er så mye på hytta. I disse tilfellene handler det mest om interesse for ski - gåing, henholdsvis at man bruker hytta minst om sommeren fordi man er mest interessert i skigåing, og at man bruker hytta minst om vinteren fordi skigåing ikke er noe man driver med. Respondentene som brukte hytta mest om sommeren har dessuten oppgitt litt for lange, mørke kvelder som grunn for at de ikke bruker hytta så mye om vinteren. Respondenten som helst er på hytta om vinteren har også oppgitt spesielt at det er skisesongen som er den viktigste tiden.

Gjennom arbeidet med dette spørsmålet hadde jeg på forhånd laget et alternativ som var er ute til sola går ned avhengig av årstid. Jeg var etter egen erfaring forberedt på at denne holdningen til været og årstiden ville komme fram. Det stemte ikke. Selv om landskapet og ”ute” er veldig viktig, og været ikke betyr så veldig mye på hytta som hjemme, så er man ofte like fasinert av det å sitte inne å se på været som ”arbeider” med landskapet og naturen.

”Har du spesielle opplevelser knyttet til stedet/omgivelsene, eller barndomsminner knyttet til dette landskapet?” Dette spørsmålet stilte jeg både for å få et inntrykk av hva man husket best fra alle årene med hytta, hva som var så viktig med landskap og hytte at det hadde satt seg ordentlig fast i minnet.

Mange respondenter har bygget hytta selv, eller vært med på det sammen med familie, og har dermed en sterk tilknytning til både hytta og landskapet, og den opplevelsen det var å bygge noe selv sammen med sine nære og kjære. I kapittel 2.1.1. *Om landskap og landskapssyn, avsnittet Forskjellig utgangspunkt, forskjellig landskapssyn* snakker jeg om innenfra og utenfra - perspektiv på landskapet, og hvordan man har forskjellig syn på landskapet hvis man har opplevd å føle naturen og landskapet på kroppen under for eksempel arbeid, enn hvis man bare betrakter det fra utsiden. Når man bygger sin egen hytte, rydder på egen tomt, henter vann i elva for murerarbeid, og med egen kraft fjerner stein og hugger ved, da får man et annet forhold til landskapet og det man har bygget, enn når man er hjemme i ”byen”. Mange omtaler dette som om det er et behov man har, også i sammenheng med den større gleden man har av vedlikeholdsarbeid på hytta. Og det er et behov som man ikke får dekket hjemme, eller som man ikke har like stor glede av å få dekket hjemme. Det å bruke kroppen til noe nyttig, ”skape noe ut av naturen”, bygge noe selv, det skaper en sterk tilhørighet.

Mange oppgir at de ikke har noen spesielle minner fra landskapet før hytta ble bygd, men minnene fra etter hytta ble bygd er sterke. Som regel snakkes det om minner om spesielle aktiviteter og lek, eller minner om egne barns læring og erfaringer. Familieopplevelser i forbindelse med hytta er viktig.

Tre av respondentene trekker fram historier og minner om sagn og landemerker i landskapet. For disse respondentene var historiene og gjenstander som fulgte med, en viktig del av selve hyttas identitet og navn. Flere av hyttene har navn etter landskapet de står i, som igjen har fått navn etter bruken av landskapet gjennom historien.

“Flere av hyttene har navn etter landskapet de står i”
Foto: Marianne Harstad Hallan

For enkelte av respondentene har hytta gått i arv, og man har oppholdt seg på hytta og i landskapet fra man selv var barn og gjennom mange år. Samtidig med at man kanskje har vært med å forme hytta og landskapet har man også gjennom dette sett forandringer i landskapet, man har minner i forbindelse med spesielle elementer i naturen som kanskje har vært landemerker som bare noen få visste om, ofte til og med med egne navn. Man har opplevd landskapet og hytta under mange forskjellige forhold, sammen med mange forskjellige mennesker og under forskjellige perioder i livet. Det skaper en tilknytning.

En av respondentene oppgir minner fra aktiviteter i samme type landskap som hytta står i som svar på spørsmålet. Jeg har inntrykk av at mange har ”prøvd ut” fjellandskapet på forhånd, gjennom venner og familie i andre fjellandskaper, før de bestemmer seg for å kjøpe eller bygge hytta.

Hyttegjester

Landskapssyn og verdier

Under dette temaet har jeg igjen tatt for meg spørsmålet:

- ”Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:
- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?
  - Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?”

Som hos hytteeierne ble det også her fokusert svært mye for tilgjengeligheten i landskapet i forhold til turer av forskjellige slag. Et åpent terreng der man lett kan ta seg fram både på ski og på beina, er det flest setter pris på. Rett og slett det å lett komme seg ut i naturen.

Et uberørt landskap uten inngrep, og ikke for mye andre hytter og mennesker er det neste som kommer fram, sammen med behovet for et varierende landskap, småkupert med ”fjelltopper som kulisser”.

Deretter kommer ønsket om elv og vann i nærheten av hytta, til fiske og vannaktiviteter, og like viktig er det møtet mellom natur og kultur som man får i kulturlandskapet på fjellet med seterlandskap og det mer ville og naturlige i bakgrunnen. Det var altså ikke fullt så mange av hyttegjestene som satte pris på kulturlandskapet, som jeg så i intervjuene av hytteeierne.

Fisketur i et åpent, relativt urørt terreng med fjell, vidde og vann. Foto: Marianne Harstad Hallan

Et ”vilt og bratt landskap som fascinerer” er også nevnt som en verdi. Det ville og kanskje litt skremmende er altså noe som tiltrekker, både som et vakkert skue og noe å utfordre seg selv fysisk i, ikke helt ulikt den romantiske tankegangen om fjellandskapet som er beskrevet i kapittel 2.1., *Landskapssyn*.

Det er også kommet fram noen verdier som ikke fremgår som like viktige, men som allikevel bør nevnes;

- ”Landskap som utstråler ro, men som oppfordrer til lek og aktivitet”. En del av respondentene nevner en spesiell ro (”ro i sjela”) som man får av å være på hytta og i landskapet rundt, samtidig som man ofte fokuserer på aktivitet. Selv om dette ikke ble nevnt av så mange under dette intervjuet, sier det mye om hva mange trekker fram i forbindelse med fritidslandskapet.

- Spredt hyttebebyggelse (ikke for tett mellom hyttene, og for mange hytter).

- Alpinanlegg. For noen er aktivitet i alpinanlegg en av de viktigste grunnene til å reise på hytta. Denne verdien kommer tydeligere fram gjennom presentasjonen av nettundersøkelsene i kapittel 3.1.2., *Nettundersøkelsene*.

- Utsikt; viktig å kunne se utover. Denne verdien framstår som ikke fullt så viktig i disse intervjuene, som i intervjuene gjort med hytteeiere. Kanskje har det noe med hvorfor man er på hytta å gjøre? Hva slags forhold man har til det man ser i landskapet? Kanskje er utsikten viktigst for de som vet hva de ser på, og som kan henge disse inntrykkene på ”mentale knagger” sammen med minner om opplevelser i landskapet.

“For noen er aktivitet i et alpinanlegg en av de viktigste grunnene for å dra på hytta.” Foto: Stine Bjoland Harstad

Aktivitet og bruk av landskapet

Under dette temaet har jeg for hyttegjestene tatt med et ekstra spørsmål, i tillegg til de som også presenteres for hytteeierne; ”Hva er det første du/dere gjør når dere besøker en hytte?”. Jeg ønsket gjennom dette å undersøke hva som var viktigst, om folk tok i bruk landskapet med en gang, satt seg på trappen med en kaffekopp eller tok en tur.

Det viser seg at det å betrakte landskapet, se seg rundt, registrere hvor nærmeste hytte er og hva slags landskap man har rundt seg, er noe av det viktigste, sammen med det å hilse på vertskapet. Så kan man se seg rundt inne og organisere seg, pakke ut og ta seg en matbit.

En respondent som har besøkt en hytte nær en elv, sier at det første man gjør er å løpe ned til elva for å ta den første fisken!

Uteaktivitetene, som ble dekket av spørsmålene ”Hvordan har du/dere brukt landskapet rundt hytta?” og ”Hva har du/dere brukt tiden på ute?”, ser ut til å ha mange likhetstrekk med hytteeiernes utendørssyssler. Turer i fjellet, på beina, på ski, eller sykkel, er tydelig det aller viktigste under begge spørsmålene. Å ”dra på utflukter” er også nevnt av en respondent, ment mer som bilturer til et mål. Under ”bruk av landskapet” kommer også, som i eier- intervjuene, fiske høyt opp, men fremstår ikke som fullt så viktig. Enda mindre tydelig er det under spørsmålet om ”uteaktiviteter” der kun en respondent har nevnt fiske som viktig. Dette kan ha sammenheng med hva man anser som ”uteaktiviteter” og hvor nær tilgang man har til fiskemuligheter.

Det å betrakte landskapet, se på utsikten, ta inn inntrykk og få nye inntrykk viser seg også som relativt viktig under ”aktiviteter i landskapet”, sammen med rekreasjon.

I tillegg har en respondent nevnt det å være ute i frisk luft som noe man gjør i landskapet, og det å se på historie, hvordan landskapet har blitt brukt gjennom tidene trekkes også fram.

Under spørsmålet om ”uteaktiviteter” kommer det sosiale, det å kose seg i solveggen på hytta sammen med venner og familie, fram som viktig. Også det å spise ute og å sole seg ute er nevnt. Mange av respondentene i disse intervjuene har vært på hyttetur fordi de har vært invitert av venner eller familie, og samhold med disse både ute og inne blir naturlig nok en stor del av opplevelsen.

Tre respondenter har svart at det man gjør ute på hytta er å ”slappe av, nyte fjelluften og føle skogens ro”. Dette henger tett sammen med hytteeiernes svar når det gjelder betydning av hytta som et sted for avslapning, å komme seg vekk og å koble av, og viser at det ikke bare er eierne som føler denne effekten av hytta og landskapet.

Hyttegjestene driver også med vedlikehold. Kanskje som en tjeneste for eierne av hytta, eller kanskje som et tidsfordriv eller prosjekt. Det er to respondenter som oppgir at de gjerne også driver med vedlikehold når har besøkt en hytte.

En respondent har angitt at det å gå tur for å handle er en uteaktivitet man har bedrevet. Hundetrening er nevnt av en annen respondent.

Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk

Under dette temaet har jeg igjen valgt å se på spørsmålene som handlet om valget av fritidslandskap, og bruk av landskapet i forhold til hjemme:

”Hvorfor valgte du/dere å besøke dette området?

Hvordan er bruken av landskapet annerledes på en hytte enn hjemme, og hva gjør det annerledes?

Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?”

Som nevnt under temaet *Aktivitet og bruk av landskapet* er mange hyttegjester på hyttetur for å besøke venner og familie. Dette kommer også tydelig fram i svarene på spørsmålet om hvorfor respondentene valgte å besøke det spesielle området. De aller fleste oppgir det at venner eller familie har hytte i området, som eneste grunn. En respondent har også oppgitt at den spesielle turen var en felles tur med venner, der disse vennene bestemte hvor man skulle dra.

Begrunnelsene ”hytta kan brukes hele året” og ”vakkert landskap” er besvart av en respondent hver.

“Vakkert landskap”. Foto: Marianne Harstad Hallan

Under spørsmålet om bruk av landskapet i forhold til hjemme har mange svart at de er mer ute, på grunn av mindre forstyrrelser av PC, mobiltelefon og TV. ”Landskapet innbyr til uteliv” dekker også mange av respondentenes svar, de mener at fjellandskapet gir muligheter for en type uteliv som de ikke har så mye av hjemme. En respondent har spesielt lagt vekt på de spesielle aktivitetene man kan utøve på fjellet, fiske i fjellvann og toppturer, som gir en annen opplevelse av utelivet. Og atter en annen oppgir at landskapet i fjellet fører til mer fysisk aktivitet.

Noen av respondentene oppgir at landskapet på hytta har en annen funksjon, det er et landskap som er ment å brukes til friluftsliv og naturopplevelse, på en annen måte enn hjemme der landskapet i dette tilfellet blir brukt til jordbruk, altså til praktisk nytte, og der man ikke ser rekreasjonsverdiene så godt.

Enkelte respondenter oppgir også at det at man er nærmere naturen, man ”hører bekkesuset istedenfor bilstøy”, gir mer lyst til å være ute. En har også oppgitt ”større ro” som begrunnelse for at man er mer ute.

Forholdet til hytta og landskapet

Betydningen av å besøke hytta og fjellandskapet er dekket av spørsmålet ”Hva betyr det å besøke denne hytta for deg/dere?”. Også under dette spørsmålet kommer selve begrunnelsen for manges besøk fram, nemlig det å

besøke familie og venner som har hytte i fjellandskapet. ”Samvær med familie og venner” er det dermed det mest brukte svaret, og også ”god mat og drikke” blir besvart av en del, med en henvisning til lange måltider ute og inne med lange samtaler og god vin.

Deretter dukker det som også var det viktigste svaret fra hytteeier- intervjuene opp, nemlig det å komme seg bort fra ”kjø og mas” og å slappe av. Dette antyder en annen og dypere verdi i dette landskapet enn bare det at familie og venner oppholder seg der. Det er noe i landskapet som gir denne avslapningen og denne følelsen av å komme bort. Kanskje er det bare kontrasten til hjemmelandskapet, men det kan også være slik som enkelte har antydnet under temaet *Landskapssyn og verdier*, at uansett hvor de kommer fra, så gir dette landskapet som ofte har så mye mer plass og luft, en indre ”ro i sjela”.

Naturopplevelse, ”unike muligheter for opplevelse utendørs”, og fysisk fostring er, som gjennom de tidligere spørsmålene, viktig. Det er disse spesielle opplevelsene og aktivitetene i et landskap ulikt det hjemme, som stadig trekkes fram, sammen med nærheten til naturen som gjør at man kan oppleve både flora og fauna som føles nært på kroppen. Det å ”gjøre noe man ikke alltid gjør” og ”se nye områder” trekkes fram av enkelte og antyder også hva slags behov man har for å se et annet landskap enn hjemme, og hva slags rekreasjonseffekt dette kan ha.

“Naturopplevelse, ”unike muligheter for opplevelse utendørs”, og fysisk fostring” Foto: Kari Harstad Hallan

Det har også kommet fram svar som kun er besvart en gang, men som ikke nødvendigvis er mindre viktige;

- Tradisjon
- Hygge og kos
- Frisk luft
- Spesielt landskap

Disse er alle svar som også trekkes fram under andre temaer.

Jeg ville også undersøke enda mer generelt hvorfor man velger å dra på hyttetur på fjellet. Ved å spørre mer generelt håpet jeg å få fram mer av hva det var som gjorde fjellandskapet spesielt. Spørsmålet var ”Hvorfor drar du/dere på hyttetur?”.

Også her kommer behovet for å oppleve noe annet enn hjemme, og det å oppleve en annen natur og andre turmuligheter fram. Sammen med det å være sammen med venner og familie, som også har kommet fram tidligere, er det tydelig det viktigste svaret på dette spørsmålet.

Deretter kommer svar som;

- Naturopplevelse
- Stenge hverdagen ute
- Fysisk aktivitet
- Slappe av
- oppleve fjellet

Også disse svarene går igjen både under de tidligere temaene hvor jeg har presentert svar fra gjeste- intervjuene og under hytteeierintervjuene.

Mindre viktig fremstår svar som;

- Å ha det litt enklere enn hjemme
- Friluftsliv
- oppleve et ”vidt” og åpent landskap

Men man kan også se på disse svarene som andre formuleringer av de svarene som vi nå etter hvert kjenner igjen: Naturopplevelse/opplevelse av fjellet, forandring fra hverdagen og avslapning/rekreasjon.

Vær og årstid kan bety mye på fjellet, men har det noe å si for hvordan man oppfatter landskapet, og hvordan man bruker det? Det som kommer tydeligst fram blant gjestene er at ved for dårlig vær, er man rett og slett inne, og landskapet er mindre interessant å bruke. Et annet svar som er like tydelig er at man tilpasser seg til vær og årstid, men man er mer aktiv enn hjemme uansett. Hjemme har man altså en lavere terskel for å holde seg inne, og kanskje er man mer kreativ i forhold til alternative aktiviteter ute når man er på fjellet. Tre respondenter oppgir at været og årstiden ikke påvirker noe spesielt i forhold til bruk og opplevelse av landskapet, og en respondent sier at ”alle årstider har sin sjarm”, det er ulike fortrinn ved de forskjellige årstidene, og hvis man tar hensyn til det kan man få en god bruk av landskapet hele året.

Det er også tre respondenter som svarer at det er ulike krav til vær avhengig av årstid. Mens nedbør om sommeren kan føre til mer inneliv, kan snøvær om vinteren være like fint å gå skitur i som sol.

To respondenter oppgir at man får et bedre inntrykk av landskapet ved fint vær, og man kan tenke seg at gjestene kanskje er mer avhengig av fint vær, fordi de har mindre tid til å oppleve mulighetene ved landskapet også ved dårligere vær.

En av respondentene oppgir at man bruker fjellet mindre om vinteren. I denne respondentens tilfelle var det alder som var den begrensende faktoren, og siden landskapet blir mindre tilgjengelig når det er dekket av snø, satte det en naturlig stopper for bruken av området om vinteren.

Når det gjelder tidligere minner eller opplevelser fra fjellandskapet hadde jeg i tankene at det kunne være slike opplevelser som trakk folk tilbake til landskapet, og som gav dem en spesiell opplevelse av det.

De aller fleste av gjestene jeg har intervjuet, oppgir at de har barndomsminner fra ferier i fjellandskapet, og to respondenter snakker spesielt om reiser gjennom fjellandskap i forbindelse med bilferier, som gode opplevelser. Kun en respondent har ingen erfaring eller opplevelser med fjellandskap fra før.

“Alle årstider har sin sjarm”. Foto: Marianne Harstad Hallan, Tom Hallan, Ingunn Landsnes. Montasje: Marianne Harstad Hallan

3.1.2. Nettundersøkelsene

Undersøkelsene har vært gjennomført på nett og er utarbeidet på bakgrunn av intervjuene. For en mer effektiv datainnsamling, og for at det skulle være lett for alle å svare på, er enkelte spørsmål utformet med svaralternativer utarbeidet på bakgrunn av utprøvingen av intervjuene. Dette vil også føre til at analysene av noen av spørsmålene ikke har mulighet til å bli fullt så dyptgående, som de kan bli ved analyse av intervjuene.

Også her har jeg delt undersøkelsene inn i ”gjester” og ”eiere” og det har vært to forskjellige spørreskjemaer som har ligget ute for besvarelse. Svarene er som i presentasjonen av intervjuene, delt inn under temaene;

- Landskapssyn og verdier
- Aktivitet og bruk av landskapet
- Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk
- Forholdet til hytta og landskapet

Nettundersøkelsene er besvart av 158 hytteeiere og 24 gjester.

Respondentene fordelte seg på nesten alle aldre. I nettundersøkelsen for hytteeiere (eier-undersøkelsen) var det flest i gruppen 50 – 59 år, med 68 respondenter, mens gruppen 40 - 49 år hadde 36 respondenter og gruppen 60 – 69 år hadde 31 respondenter. Gruppen 30 – 39 år hadde 9 respondenter, 20 – 29 hadde 7, gruppen 70 – 79 år hadde 6 respondenter og gruppen under 20 år hadde kun 1 respondent. Gruppen 80 og over hadde ingen respondenter.

I nettundersøkelsen for hyttegjester (gjeste- undersøkelsen) var det kun de 6 yngste gruppene som svarte. Gruppen 20 – 29 år hadde flest respondenter, 11 stk, etterfulgt av gruppene 50 – 59 og 60 – 69 med hhv. 4 respondenter hver. Gruppen 30 – 39 år hadde 3 respondenter, og gruppene under 20 og 40 – 49 år hadde hhv. 1 respondent hver. Gruppene 70 – 79 år og over 80 hadde ingen respondenter.

Kjønnsfordelingen på besvarelsene var for hytteeierne 58 kvinner og 100 menn, og for hyttegjestene 11 kvinner og 13 menn.

Fordelingen på hjemstedsfylker har vært relativt spredt i forhold til hytteeierne. 97 av respondentene har angitt Oslo/Akershus som hjemstedsfylke, Hedmark og Buskerud har hhv. 10 respondenter hver, Vestfold har 8 og Østfold har 7. Deretter er respondentene jevnt fordelt på resten av fylkene, bortsett fra Sogn og fjordane og Aust Agder som ikke har noen respondenter.

Blant hyttegjestene er også Oslo/Akershus oftest besvart, med 12 respondenter, og Østfold har 3 respondenter. Deretter følger Rogaland, Hedmark, Buskerud, Sør- Trøndelag, Vestfold, Troms, Nord- Trøndelag, Aust Agder og Møre og Romsdal med 1 respondent hver. Resten av fylkene har ikke hatt noen respondenter.

Respondentene har fordelt seg utover alle utdanningsnivåer. Av hytteeiere var det flest med høyskole som høyeste utdanning, 68 respondenter, deretter kom universitet med 55 respondenter og videregående med 26 respondenter. 2 har oppgitt grunnskole som høyeste utdanning, og 7 har oppgitt annet. De fleste som har oppgitt *annet* har gått ulike typer fagskoler.

Av hyttegjester hadde 10 respondenter universitet som høyeste utdanning, 7 hadde høyskole, 6 hadde videregående skole, og 1 har oppgitt grunnskole.

På spørsmålet om plassering av hytta er fjellskog sterkest representert gjennom både hytteeierundersøkelsen og undersøkelsen for gjester. Deretter følger på begge undersøkelsene fjell, som er et begrep som sier litt mindre om plasseringen. For hytteeierne følger deretter ved tregrensa, og deretter i skog, ved vann/elv/tjern, i dal og på vidde. Sjeldnest nevnt er ved skiheisen/alpinanlegget, ved dyrka mark, ved myrområde, ved fjellfot (nord- Norge/Svalbard), og på snaufjell.

For hyttegjestene følger ved vann/elv/tjern, deretter ved tregrensa, i skog og i dal. Myrområde, snaufjell og vidde er besvart av færrest respondenter.

Når det gjelder standard på hytte og område er det en overvekt av hytter med alle fasiliteter (strøm, vann og veg helt fram) blant hytteeierne. Relativt langt bak kommer hytter med høy standard (strøm, men ikke vann, vei helt fram, evt strøm/vann og ikke vei) og hytter med middels standard (solcellestøm/strøm, ikke vann, må gå et stykke vinter og/eller sommer, vedfyring). Deretter kommer fritidshus eller – leilighet med alle fasiliteter, og lav standard/"back to basic" (ikke strøm eller vann, utedo, må gå til hytta). To respondenter har oppgitt mer fasiliteter enn vanlig (basseng, spa, boblebad etc.).

Blant hyttegjestene er det middels standard (solcellestøm/strøm, ikke vann, må gå et stykke vinter eller sommer, vedfyring) som er vanligst, deretter følger alle fasiliteter (strøm, vann, vei helt fram +++) og lav standard/"back to basic" (ikke strøm eller vann, utedo, må gå til hytta). Høy standard (strøm, men ikke vann, vei helt fram, evt. strøm/vann og ikke vei) og Fritidsleilighet/fritidshus med alle fasiliteter er nevnt færrest ganger, mens mer fasiliteter enn vanlig (basseng, spa, boblebad) er ikke nevnt.

Under spørsmålet om type hyttefelt, er det vanligste svaret blant hytteeierne *en del hytter innefor samme område, men et stykke til "naboen"*. Deretter følger *"hyttefelt" med mange hytter innenfor samme område og tett mellom hyttene ("Hyttelandsby")*. Svarene *område med ferieleiligheter, hytta ligger alene og vi kan ikke se nabohytta* og *hytta ligger i et vanlig boligområde* er besvart noen få ganger hver. Elleve respondenter har oppgitt *annet* som svar.

Blant hyttegjestene er svaret *en del hytter innefor samme område, men et stykke til "naboen" tydelig vanligst*, mens *hytta ligger alene og vi kan ikke se nabohytta og "hyttefelt" med mange hytter innenfor samme område og tett mellom hyttene ("Hyttelandsby")* følger et stykke bak. En respondent har oppgitt *område med ferieleiligheter*, og tre respondenter har oppgitt *annet* som svar.

Hytteeierne er også blitt spurt om hvor mange år man har hatt en tilknytning til hytta. Svaret 10 – 19 år kommer her høyest opp, med 57 respondenter. Deretter følger 0 – 9 år med 55 respondenter, og ganske langt bak, 40 – 49 år med 15 respondenter, 30 – 39 år med 12 respondenter og 20 – 29 år med 10 respondenter. 8 respondenter har oppgitt at de alltid eller hele livet har hatt et forhold til hytta.

Antall besøk på hytta er også registrert for eierne i nettundersøkelsene. De fleste hytteeierne bruker hytta oftere enn 1 gang i måneden. Deretter følger 9 – 11 ganger i året, 5 – 8 ganger i året og 1 gang i måneden. 1 – 4 ganger i året er kun besvart av 10 respondenter, og tre respondenter oppgir at besøksfrekvensen varierer.

Hytteiere

Landskapssyn og verdier

Også i nettundersøkelsen hadde jeg et spørsmål om verdi. Spørsmålet var formulert på samme måte som i intervjuene (jf. Kapittel 3.1.1., *Intervjuene*, avsnittet *Hytteiere*, under tema *Landskapssyn og verdier*) med fokus på verdier i landskapet.

Under dette spørsmålet har det kommet et stort mangfold av svar, der noen fremstår som viktige for mange, mens andre kun er viktige for få. Jeg vil her i hovedsak presentere de viktigste verdiene som kommer fram, og gi eksempler på andre verdier som er nevnt.

Utsikt, det å ha en mulighet til å se utover, er tydelig det som flest har vektlagt i vurderingen av verdi. Enten det er fra hytta, eller fra enkelte steder i landskapet fremkommer det som viktig å ha mulighet til å se utover og betrakte landskapet. I forbindelse med verdien utsikt kommer også behovet for å ha fjelltopper rundt seg fram. Disse fungerer først og fremst som turmål, men også som steder der man kan få utsyn, oversikt og en følelse av å være ”på toppen av verden”.

Utsikt fra “toppen av verden”. Foto: Tom Hallan

Etter utsikt kommer behovet for et urørt landskap, eller villmark som noen kaller det. Under dette svaret ligger også det å lett ha mulighet til å få en følelse av vidde, og at det ikke er for mye utbygging av hytter og veier utover i landskapet, altså ingen store inngrep i det landskapet folk vil bruke fritiden sin i.

Sammen med ønsket om ”urørt landskap” og ”villmark” henger også det neste som kommer fram, nemlig behovet for en spredt hyttebebyggelse og ikke for mye folk. Det skal helst ikke være for tett mellom hyttene, og for mange hytter. De fleste uttaler at man ikke ønsker flere hytter enn i ”dagens situasjon”. Slike uttalelser passer også godt med det som kommer fram i spørreskjemaundersøkelsen om holdninger til hytteliv og utvikling av hytteområder, gjennomført av NINA i 2005 (Kaltenborn et al. 2005). Her fremgår det at de fleste hytteeiere føler at deres hytteutbygging eller hytteliv ikke er noe trussel for miljøet eller forholdet til lokalbefolkningen, men de færreste ønsker mer utbygging i samme området. Dette temaet er også omtalt under kapittel 2.1.2., *Utvikling av landskapssynet mot dagens tanker om natur og fjellandskap*, under avsnittet *Landskapssynet i samfunnet*.

Ønsket om større plass rundt hyttene er i noen tilfeller begrunnet med et behov for at ingen skal kunne se inn på tomte, eller et ønske om stor plass til å utøve egne aktiviteter. Samtidig uttrykker mange en bekymring for økosystemet og prater om viktigheten ved å ta vare på sårbar fjellnatur og vegetasjon. I forbindelse med bevaring av sårbar natur er det også kommet fram en egen verdi der man oppgir viktigheten av å bevare vegetasjon og natur mellom hyttene av hensyn til landskapet og flora og fauna. Jeg har inntrykk av at også bak dette svaret ligger det en viss grad av ønske om mindre innsyn fra naboeiendommer, men mange har en reell bekymring for ”den sårbare fjellvegetasjonen” og ”det sårbare fjellandskapet” og de spesielle artene som finnes der. Blant annet er det svært mange, og særlig mennesker som har hytte i nyetablerte hyttefelt, som trekker fram behovet for revegetering, og å unngå sår som er negative estetisk og økologisk. Det å gi naturen tid til å ”gro igjen” og danne miljøer der de opprinnelige dyr og planter kan trives igjen. I mange tilfeller et ønske som er vanskelig å imøtekomme, men det gir et visst håp om en varsom behandling av det landskapet som er igjen, og det tyder på en respekt for det man har påvirket gjennom byggingen, som er viktig for den videre behandlingen av slike landskap.

Spredt hyttebebyggelse og vegetasjon mellom hyttene. Foto: Marianne Harstad Hallan

Det neste som fremstår som viktig er felles med svarene fra intervjuene. Ønsket om kombinasjonen av fjellandskap og kulturlandskap, et landskap der man ser møtet mellom natur og kultur, er stort. Mange snakker om viktigheten av å opprettholde seterdrift, både begrunnet i det å holde landskapet åpent, unngå gjengroing, og på grunn av den historien man ser i landskapet, og det ”tradisjonelle” ved å se dyr på beite.

Ønsket om å unngå gjengroing kommer også fram i et annet svar som litt færre respondenter har oppgitt, der man har trukket fram at det ikke må være for mye kratt og skog, og at landskapet ikke bør bli gjengrodd. I forbindelse med ønsket om å holde landskapet åpent er det også mange som trekker fram kommunen og grunneiere som ansvarlige for å vedlikeholde landskapet slik at ”det blir slik det var”. Enkelte etterlyser bedre samarbeid mellom grunneiere, velforeninger og kommunen for å åpne gamle ferdselsveier, og holde kulturlandskapet åpent. Mange foreslår også ulike beiteløsninger, og ønsket om beitedyr kommer fram som en egen verdi i landskapet gjennom undersøkelsene, som løsning på gjengroingsproblemer og som ”stemningsskapende” element. Mange har minner fra barndommens somre på fjellet med turer til setra for å hente melk og dyr som gikk i landskapet og som man traff på gjennom turer.

Seterlandskap med fare for gjengroing. Foto: Marianne Harstad Hallan

I forbindelse med seterlandskapet har en respondent oppgitt et ønske om å kunne modernisere gamle setre, for på den måten å ta vare på de gamle bygningene på en bedre måte enn respondenten oppfatter at det blir tatt vare på i dag.

Som motsetning til ønsket om et åpent landskap, er det også enkelte som setter pris på med skogkledd landskap, og som vurderer det som en stor verdi. Selv om flertallet trekker fram det åpne landskapet på fjellet, er også fjellskogen viktig i forhold til innsyn fra andre hytter, og beskyttelse mot vind og vær, og flere setter pris på at hytta ligger i skogen, mens man har god tilgang til et åpnere landskap andre steder.

Etter alle ønskene om forming av landskapet, kommer en verdi som henger sammen med aktivitet, som vi også så i intervjuene. Ønsket om et åpent ski/tur-terreng med mulighet for aktiviteter av varierende vanskelighetsgrad og tilpasset vær og årstid er stort, og henger også sammen med ønsket om et åpent kulturlandskap. Men mens ønsket om et åpent kulturlandskap hang like mye sammen med det å ha noe fint å se

på, som å drive med aktiviteter i landskapet, handler dette svaret kun om det å lett kunne ferdes rundt både på ski og på beina, og at alle kan finne aktiviteter tilpasset dem. Det skal helst være noe å gjøre hele tiden, tilpasset dagsform og føre.

I sammenheng med dette svaret har det også kommet fram et annet med mye av det samme innholdet, men kanskje med et ønske om en enda høyere standard. Ønsket om oppkjørte løyper og lysløyper, og i noen tilfeller også oppgatte stier er nevnt av en del respondenter. Det at disse ”aktivitets- verdiene” kommer såpass høyt opp henger sannsynligvis mye sammen med det som allerede er presentert fra intervjuene, at mange drar på hytta for å være i aktivitet, og da vil mange også ha tilrettelagte forhold for å drive med denne aktiviteten.

Ønske om et åpent ski- og turterreng. Foto: Tom Hallan

Dyreliv, fugleliv og fisk i elv eller vann fremstår også som en av de viktigste verdiene. Det å ha mulighet til å se dyr og fugler nærmere enn hjemme, og av andre arter, fascinerer, og fiske fremstår som viktig for de som har det som en normal aktivitet på hytta. Det er av stor verdi å kunne fiske sin egen middag, og se at det er en god bestand av ”frisk og naturlig fisk” i elv og vann.

I sammenheng med ønske om fisk i vann og elv, kommer selvfølgelig det å ha nærhet til vann, elv og sjø fram. For noen hytteiere er det helt essensielt på grunn av tilgang til vann til matlaging, vasking og drikkevann, i tillegg til ønsket om vannelementer til å hvile øynene på, ha som turmål eller utgangspunkt for aktiviteter som bading, båttaktiviteter og fiske.

Mange legger vekt på det at hyttene ikke skal kunne sees i landskapet. Hyttefeltene skal være mest mulig usynlige, eller de skal være så godt tilpasset til landskapet at de ikke er prangende. Samtidig skal man ikke se for mange andre hytter når man er på sin egen hytte. Mange nevner også dette i forbindelse med ønsket om å bevare mest mulig vegetasjon mellom og rundt hyttene. De fleste har forståelse for det at man må ha en nøye gjennomtenkt plassering av hyttene og en varsom behandling av landskapet, for å oppnå den følelsen av natur

og ”ensomhet” som mange ønsker.

Det å ha alpinanlegg og skitrekk lett tilgjengelig fremstår også som viktig for mange, som regel for de som allerede har dette i nærheten av hytta.

Skianlegg er viktig for en del av hytteeierne. Foto: Tom Hallan

I tillegg til disse viktige verdiene handler mange av de andre verdiene som dukker opp om ønsket om å være langt fra sivilisasjonen, uten servicetilbud, alpinbakker, biltrafikk og mye ”urbanisering”. For mange skal hyttelandskapet være minst mulig tilrettelagt, og det å komme seg ut i naturen uten å bruke bil er viktig. Hytta og landskapet rundt skal være ”en behagelig, rolig og lun plass å være”, som gir naturopplevelse, sol og mulighet til å føle vær og natur på kroppen. Man vil føle og se fjellets fremtredende årstider og værforandringer. Det å kunne følge gamle ferdselsårer i landskapet og vandre i historien nevnes, og også her nevnes ”historien i landskapet” som viktig.

Flere respondenter har nevnt det å kunne se stjernehimmelen som viktig, å være et sted der det verken er lyd-, lys- eller luftforurensning, der luften er frisk og ren og der vannet ikke er påvirket av oppdemming eller direkte forurensning. Og der man kan sanke og høste av naturen til eget bruk. Frihetsfølelse, stillhet, ektehet og naturlighet er nevnt spesielt. En respondent har oppgitt at det er ”viktig at det er et område som ikke er påvirket av jetset/fiff/sosial status” og formidler et behov for å kunne slippe unna alle forventninger til hvordan man bør være, og hva man bør gjøre.

Et vilt landskap er trukket fram, sammen med et ønske om å ta vare på dette landskapet og beskytte det blant annet mot motorisert ferdsel i utmarka. Man vil ikke se vei og inngrep i naturen fra hytta, og mange av svarene tyder på at man helst vil lukke øynene for alle moderne tilrettelegginger når man er på hytta.

Som en motsetning til disse siste verdiene er det også en del som ønsker et noe mer ”moderne” og tilpasset hytteliv, der nærhet til alpinanlegg og servicetilbud, en sentral plassering i forhold til tilgjengelighet til bygda, og ski in/ski out er viktig. For noen av disse menneskene er landskapet rundt hyttelandsbyen og alpinbakken bare kulisser som gir en fin ramme om aktivitetene. Samtidig er det svært få som kun har slike holdninger. De aller fleste oppgir både et behov for service og aktivitetstilbud, og samtidig mange av de verdiene som er nevnt ovenfor som handler om naturopplevelse og bruk av landskapet utenfor alpinbakken.

Inntrykket er at i mer opparbeidete områder der hyttene ligger i landsbyer og ved alpinanlegg og servicetilbud, har hytteeierne også større krav til at hyttefeltene og infrastrukturen er godt vedlikeholdt, og at man har en velfungerende velforening som ”ordner opp”.

Det er også nevnt et ønske om en mer moderne arkitektur med ”arkitektoniske signalbygg” og ikke bare tradisjonell arkitektur. Ny og moderne arkitektur kan også tilføre verdier til fjellandskapet, og kanskje til og med fungere bedre sammen med landskapet enn mye av den tradisjonelle hyttebyggingen.

Et “vilt” landskap der luften er ren og frisk og vannet er klart og friskt. Foto: Tom Hallan

Aktivitet og bruk av landskapet

Temaet om aktivitet og bruk av landskapet er som i vurderingen av intervjuene basert på de samme to spørsmålene som under kapittel 3.1.1., *Intervjuene*, avsnittet *Hytteeiere*, og punktet *Aktivitet og bruk av landskap*.

Også her ser jeg store likheter med besvarelsene fra intervjuene og det er også i disse to spørsmålene man virkelig har et alternativ som utmerker seg hele veien, nemlig tur- aktiviteter i landskapet, herunder ski -, sykkel - og gå - tur. Nesten samtlige av respondentene har nevnt dette både som bruk av landskapet og under uteaktiviteter på hytta. Da er det ikke rart at et åpent, lett tilgjengelig landskap også kommer høyt opp når det gjelder verdi.

Under bruk av landskapet er det neste som dukker opp bruk av alpinanlegg. Dette er ikke så overraskende da det er mange som sier noe om at man har alpinanlegg i nærheten av hytta, og det blir en naturlig del av bruken av landskapet under visse årstider. Bruk av alpinanlegg kommer også relativt høyt opp under spørsmålet om uteaktiviteter.

Nesten like viktig er fiske, og plukking av bær og sopp. Som gjennom intervjuene fremstår ikke bærplukking som en aktivitet man bruker mye tid på, eller som man anser som en stor del av aktivitetene, men det er bare

noe som faller naturlig inn under aktiviteter i landskapet under visse årstider. Både fiske og bærplukking fremstår som viktigere under bruk av landskapet, enn under uteaktiviteter, men kommer relativt høyt opp også der. I forbindelse med høsting av naturen er også jakt nevnt flere ganger under begge spørsmålene, men siden jakt er såpass spesielt og krever en ganske spesiell interesse er det heller ikke forventet å være en aktivitet som kommer høyt opp.

Turgåing er den viktigste bruken av landskapet. Foto: Andreas Harstad Hallan

Mindre viktige, men ikke til å overse fremstår under spørsmålet om aktiviteter i landskapet, aktiviteter som avkobling/rekreasjon, meditasjon, spise ute/bålkos, og det å se på utsikten og betrakte spesielle vann eller fjell. Slike ”aktiviteter” er nok av mange ikke nevnt fordi de ikke nødvendigvis anses som aktiviteter, men ut fra svarene på andre spørsmål i undersøkelsen fremstår også de som viktige.

Bål og bålkos.
Foto: Marianne Harstad Hallan

På samme nivå er aktiviteter som trene med hunder og tur med hunder, lek, sove ute i telt eller snøhule, aktiviteter og bading i vann og elv, følge med på dyreliv, fisk og natur, utforske området i forhold til natur og historie, lage seg nye ruter til kjente mål, å kjøre til andre områder for å drive med mer organiserte aktiviteter eller gå tur, ta seg en tur til bygda, scooterkjøring og trening. En del av disse aktivitetene er såpass spesielle at man ikke kan regne med at et stort gjennomsnitt driver med akkurat dette, men det er aktiviteter som bør nevnes.

Noen få respondenter oppgir at de kun bruker tomta rundt hytta som uteområde, og noen har spesielt oppgitt at de bruker terrenget hele året.

Nødvendig vedlikehold og prosjekter i og rundt hytta kommer også fram, men er i mange tilfeller ikke tatt med i beregningen som aktiviteter i landskapet, men heller noe man gjør ute på hytta, noe som også var tanken.

Under spørsmålet om uteaktiviteter på hytta er som nevnt turgåing, bruk av alpinanlegg, bærplukking og fiske viktigst, men også her er det flere spesielle aktiviteter som utmerker seg.

Organisering og vedlikehold av hytta og tomt kommer høyt opp her og blir nok mer ansett som en uteaktivitet, enn som bruk av landskapet. I forbindelse med dette nevner enkelte også nødvendige ting som det å hente vann og ved. Dessuten er det å føle skogens ro/slappe av/nytte fjellufta/rekreasjon/gjøre ingenting og variasjoner over dette trukket frem av mange, og sier noe om viktigheten i bare det å være og å føle i landskapet.

Vedlikehold og praktisk arbeid, man former landskapet. Foto: Marianne Harstad Hallan

Noen få respondenter trekker fram det at man har tid og plass rundt seg til å gjøre ting man ikke gjør hjemme. Det sosiale, det å sitte i solveggen, sole seg, og spise og tilberede mat ute er også viktig, sammen med det å få besøk av venner og kjente på trappa eller terrassen, og ”slå av en prat over en kaffekopp”, eller å ha ”gode samtaler” og være sammen med venner og familie. Det er også mange som bruker tid på kreative aktiviteter som fotografering og mer individuelle aktiviteter som lesing og kryssord ute.

Det å utforske området, se på utsikten og rusle rundt på sin egen eiendom, pusle med ”hagen” og området rundt hytta, betrakte landskapet og se på dyreliv og natur, og planlegge eventuell utvikling av tomt og hytte nevnes av

enkelte. På samme nivå ligger også bading og aktiviteter i vann.

Noen aktiviteter er forbeholdt kun noen få respondenter, som for eksempel golf, delta i kulturaktiviteter, restaurantbesøk og uteliv, arrangementer med hyttevevforeningen og studier av lokalhistorie. Disse aktivitetene er også enten avhengig av spesiell interesse eller en gunstig plassering av hytta i nærheten av slike tilbud, men er verdt å nevne for å vise det mangfoldet av aktiviteter man driver med. Noen få nevner også at de bruker hytta som hjemmekontor av og til. Som nevnt under kapittel 3.1.1., *Intervjuene* er dette mer unntaket enn regelen, det bekrefter også undersøkelser gjort av andre instanser (jf: Farstad et al. 2008).

Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk

Det første spørsmålet jeg har tatt for meg under dette temaet er ”Hvorfor valgte du/dere dette området som lokasjon for en fritidsbolig?”. I nettundersøkelsen var dette spørsmålet gjort om til et spørsmål med alternativer, laget på grunnlag av erfaringer med intervjuene, der man kunne svare på flere av alternativene hvis man ville. Alternativene var;

- ”- Har spesielle minner knyttet til området
- Har familie/venner som har hytte her/har anbefalt området
- Området har spesielle kvaliteter som jeg er ute etter
- Området passer til aktiviteter som jeg/vi vil drive med
- Tilfeldigheter
- Annet”

Alternativene *Området har spesielle kvaliteter som jeg er ute etter* og *Området passer til aktiviteter som jeg/vi vil drive med* er oftest besvart, og sier igjen mye om viktigheten av aktivitet og hva man ønsker å gjøre på hytta, for eksempel skigåing og slalåm, men under disse alternativene ligger også landskapskvaliteter som et vakkert landskap og elementer av landskapet som folk setter pris på, som vann, fjelltopper og urørt landskap.

Deretter kommer alternativet *Har spesielle minner knyttet til området*. Mange som har opplevd et spesielt landskap i barndommen eller har vært på besøk i området på andre hytter, velger å bygge egen hytte i samme området.

Alternativet *Har familie/venner som har hytte her/har anbefalt området* og alternativet *Tilfeldigheter* er også besvart av et lite antall respondenter. Ofte er det landskapet man havner i helt tilfeldig etter hvor det finnes hytter eller tomter og hvor man tilfeldigvis var akkurat da. Mange starter med en drøm om en hytte i et visst type landskap, kanskje i en viss avstand til hjemme, og med visse verdier, men mange har ingen annen bakgrunn for valget enn disse ønskene og tilfeldigheter.

Alternativet *annet* var relativt ofte besvart, og det kom fort fram at grunnen til det var at jeg ikke hadde noe alternativt som het *arv*. Av den grunn har veldig mange av respondentene som oppga annet som svar overtatt hytta gjennom arv. Det er selvfølgelig et veldig relevant alternativ som burde vært med, fordi det ikke er en uvanlig måte å anskaffe en hytte på, kombinert med de andre begrunnelsene som avgjør om man vil overta.

Spørsmålet om bruk av landskapet i forhold til hjemme resulterte på mange måter i mange av de samme svarene som både spørsmålene om bruk av landskapet og området rundt hytta, og verdier.

Spørsmålet var formulert på samme måte som i intervjuene;

- ”Hvordan er bruken av landskapet annerledes på en hytte enn hjemme, og hva gjør det annerledes?
Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?”

Det vanligste svaret var at man bruker mer tid ute, eller bare at man er mer ute, på grunn av mangel på

mobiltelefon, TV, PC og rett og slett at det ikke er så mye å gjøre inne på hytta. Mindre stress, dårlig mobildekning, ikke jobb, ikke bråk og ingenting man må gjøre, er også oppgitt som et eget alternativ under dette spørsmålet, da mange respondenter fokuserte veldig på disse faktorene som grunnlag for at man var mer ute. Dette igjen har sammenheng med at mange respondenter oppgir mer tid, og at tiden ”går senere” som begrunnelse på en større andel uteliv.

Noen kaller det ”en egen hyttemodus” der man nesten er programmert til å være mer ute, og å ville være mer ute. En del respondenter har oppgitt at fjellandskapet innbyr til ”fjellaktiviteter” som fiske, uteliv, toppturer, friluftsliv, og man har landskapet til disse aktivitetene rett utenfor døra.

Landskap som innbyr til ”fjellaktiviteter”, noen mer utfordrende enn andre. Foto: Andreas Harstad Hallan

Mange har også oppgitt, som vi også har fått inntrykk av gjennom temaet *aktivitet og bruk av landskapet*, at man driver med en annen fysisk aktivitet enn hjemme, og mer fysisk aktivitet ute.

Det at man er nærmere naturen, man nyter naturen, ”hører bekkesus istedenfor bilstøy”, ser stjerner istedenfor gatelys, ser dyreliv og føler været, er for mange av respondentene også begrunnelse for en større bruk av landskapet, sammen med følelsen av en større frihet og større plass, utsikt, og mulighet til å komme ut i naturen uten bil. Andre har oppgitt at landskapet på fjellet er mer tilstedeværende og mer naturlig, og at det fører til mer utetid. Her kommer også de verdiene som er vanskeligere å sette fingeren på inn, der en større ro, frisk fjellluft og nostalgi og minner ved ting man gjør er oppgitt som grunner for å være mer ute.

Enkelte sier også her at man bruker landskapet mer praktisk, og dermed er mer ute. Man bruker ”mer tid på primære ting” som å ”skaffe sin egen middag” og bruker dermed mer tid ute mens man utfører disse arbeidsoppgaven. Her har også en del respondenter oppgitt at det er morsommere å gjøre praktisk arbeid ute på hytta, og mange har ikke noe uteplass tilgjengelig hjemme, og nyter derfor å kunne pusle i sin egen hage på hytta.

En del av respondentene gir ingen spesiell grunn for det økte utelivet, men oppgir at man er på hytta for å være ute. Kanskje er det fordi, som nevnt av noen respondenter, man har spesielle verdier på hytta som man ikke har hjemme, og som man vil benytte seg av, som for eksempel en lenger ski - sesong.

En del respondenter oppgir ting som mer lek, måltider ute, og uttalelser som ”vil man gjøre noe så gjør man det” som begrunnelser for mer uteliv. Dette gjelder også for barna, som ofte får lov til å gjøre mer ute på hytta enn hjemme.

En respondent har oppgitt en mer avslappet stil i forhold til hår og klær som begrunnelse for eller eksempel på at utelivet er annerledes.

Ganske mange respondenter har også oppgitt at de ikke er spesielt mye mer ute på hytta enn hjemme, og at aktivitetene stort sett er de samme, men det er landskapet som er annerledes. Dette er i motsetning til intervjuene, der de fleste respondentene gav uttrykk for at de var mer ute på hytta på en eller annen måte. Disse alternativene kommer allikevel såpass langt ned at man må kunne konkludere med at de aller fleste er mer ute på hytta enn hjemme.

Forholdet til hytta og landskapet

Som under intervjuene har jeg under dette temaet tatt med en rekke forskjellige spørsmål som kan si noe om forholdet hytteeierne har til hytta og landskapet rundt hytta.

Det første spørsmålet handlet om hyttas betydning og var formulert slik ”Hva betyr hytta for deg/dere?”

I likhet med intervjuene kom det også gjennom nettundersøkelsen fram at hytta har aller størst betydning som et fristed, en plass for ferie, kos, avslapning, å koble av, nyte, å hygge seg, komme vekk fra hverdagen, og for rekreasjon. Denne betydningen har over dobbelt så mange respondenter som den neste betydningen som kommer frem, nemlig at hytta og landskapet har betydning som sted for turmuligheter, spesielle aktiviteter, fysisk aktivitet, og uteaktiviteter. Noen har også nevnt spesielt at hytta og landskapet betyr friluftsliv for alle nivåer. Ut fra svarene under temaene *Verdi og landskapsyn* og *Aktivitet og bruk av landskapet* for nettundersøkelsene, ville man kunne se for seg at aktiviteter ville fått en større plass også under betydning, slik man fikk inntrykk av at de hadde under overnevnte temaer. Men her er det altså hytta som rekreasjon og avslapning som betyr mest, mens aktivitetene ikke blir nevnt så ofte. Betydningen stillhet er også trukket fram av flere av respondentene som viktig.

Videre er også familiesamhold, det sosiale og et sosialt nettverk en viktig betydning av hytta. Mange bruker hytta som et samlingspunkt, som også er nevnt spesielt, og inviterer ofte venner og familie med seg på hytta. Noen respondenter har brukt ordene ”personlig nærhet” og nærhet til andre mennesker som forklaring på hva hytta betyr for dem, og det handler mye om en ekstra nærhet til sine nærmeste, og tid til å ta vare på familierelasjonene.

Noen respondenter holdt seg til å si at ”hytta betyr mye”, mens andre bruker ord som ”der jeg trives best, et sted å være glad i, et paradys på jord og en viktig del av livet”, som forteller om et veldig nært forhold til hytta og landskapet som hytta ligger i. Andre formulerer det slik at hytta er ”et sted å reise til”.

For mange er det at hytta er noe annet enn hjemme, viktig. Det betyr både andre ting å holde på med, for eksempel egne prosjekter på og rundt hytta, men også andre omgivelser enn hjemme. Spesielt oppgis det at det er mindre forstyrrelser i form av ikke strøm, telefon, TV og internett som veldig viktig hos noen av respondentene. Det å være tett på dyreliv og natur, få gode naturopplevelser, puste inn frisk fjelluft og være i en mer urørt natur har også stor betydning for enkelte. Mange nevner at de har en historie på hytta, at den har en affeksjonsverdi og at det finnes mange minner i landskapet som gjør at stedet har en stor betydning for dem. Andre igjen oppgir at de har en spesiell tilhørighet til landskapet.

Noen respondenter sier at de liker at hytta gir mulighet til enkle og nære gjøremål, og at man kan gjøre hva man vil, tiden er ikke så viktig.

En del legger vekt på det at hytta kan brukes hele året, at hytta er et hjem nr. 2, og enkelte sier til og med at de

anser hytta som deres hjem i perioder av året.

Ord som moro og glede, god mat og drikke og god helse er også brukt i forbindelse med betydning, og det at hytte er nær hjemme kommer også fram.

Noen få respondenter har et litt mer distansert forhold til hytta, og oppgir at hytta betyr lite, andre oppgir at hytta blant annet er en investering i fast eiendom, og det å eie noe eget. Men selv disse har refleksjoner rundt landskapet og hytta som viser at de ikke bare har et platonisk forhold til det. Respondenten som oppga det å eie noe eget som av stor betydning, hadde tvert imot et ganske nært forhold til hytta.

Verken gjennom intervjuene eller undersøkelsene er det kommet frem betydninger av hytta og landskapet som oppfattes som negative, og samtlige respondenter har positive assosiasjoner til hyttas betydning for dem. Spørsmålet om grunn til å dra på hytta, ”Hvorfor drar du/dere på hytta?”, er igjen et spørsmål der jeg laget alternativer, hvor respondentene kunne krysse av et eller flere alternativer. Alternativene var for å;

- ”- komme bort fra kjas og mas
- drive med spesielle aktiviteter som bare er mulig på hytta
- være sammen med familie og venner
- se noe annet enn ”hverdagslandskapet”
- oppleve nye ting
- Annet”

Besvarelsene viser mye av det samme som spørsmålet om betydning, og alternativet *For å komme bort fra kjas og mas* er klart mest populær som begrunnelse for hyttebesøk. Videre følger et annet alternativ som også kom tydelig fram under betydning av hytta, nemlig *For å være sammen med familie og venner*. Deretter følger *For å drive med spesielle aktiviteter som bare er mulig på hytta*, og man kan si at besvarelsen på dette spørsmålet stort sett sier det samme som under spørsmål om betydning. Alternativet *For å se noe annet enn hverdagslandskapet*, som man også var inne på under betydning, er også viktig, mens de to siste alternativene, *For å oppleve nye ting* og *Annet* er sjeldnere besvart.

Spørsmålet om bruk av selve hytta er også utarbeidet med alternativer i nettundersøkelsen. Spørsmålet var ”Hvordan bruker du/dere hytta?” og alternativene var;

- ”- Bare til spising og soving
- Spise/sove/kveldsaktiviteter
- Er mest innendørs når jeg er på hytta
- Spise/sove/kveldsaktiviteter/aktiviteter når det er dårlig vær
- Annet”

De aller fleste har besvart at hytta brukes til å *Spise/sove/kveldaktiviteter/aktiviteter når det er dårlig vær*, eller *Spise/sove/kveldsaktiviteter*. Noen veldig få har oppgitt at hytta bare brukes til *Spising og soving*, som antyder stor bruk av landskapet og uteområder, mens tre respondenter har oppgitt at man er mest inne når man er på hytta. Femten respondenter har oppgitt *Annet*.

Disse svarene antyder en stor bruk av landskapet, og uteområdene, og man kan dra paralleller mellom dette spørsmålet og spørsmålet om man er mer ute på hytta, som jo også til en viss grad bekrefter akkurat det.

Spørsmål om vær og årstid er stilt også i nettundersøkelsen. Spørsmålet var formulert slik; ”Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av dette området?” og svarene varierte veldig.

De aller fleste respondentene oppga at været ikke hadde noen særlig påvirkning på hva man brukte tiden sin på, eller om man var ute eller inne. Veldig mange uttrykte at hver årstid har sin sjarm, og det er en fasinasjon

for det å observere landskapet under ulike årstider og i ulikt vær. Det oppgis også av flere respondenter at man tilpasser aktivitetene til vær og årstid, men at man uansett er mer aktiv på hytta.

Noen av respondentene oppga at man var mer inne, eller eventuelt reiste hjem fra hytta hvis det ble for dårlig vær, regn eller tåke, og i sammenheng med dette var det også enkelte som sa at man fikk et bedre inntrykk av landskapet ved finere vær, men det betød ikke nødvendigvis at man ikke brukte det ved dårlig vær. Noen få respondenter syntes utsikten og inntrykket ble spesielt ødelagt av tåke og spesielt dårlig vær.

Mange har også ulike krav til vær avhengig av årstid, og som det kom fram i intervjuene ville mange kanskje gått på skitur selv om det snør, men man ville holdt seg inne om sommeren hvis det regnet. I tillegg er det nevnt at bruken av nærområdene kan variere etter været, mens bruken av selve det store landskapet er det samme. Det er også flere som oppgir at de bruker fjellet mindre om sommeren. Dette har i all hovedsak sammenheng med de aktivitetene man driver med, som ski og alpint, som ofte også er begrunnelsen for at man har hytte på fjellet. Noen har til og med svart dette spesielt, at ski -sesongen er den aller viktigste. En del sier også at de i tillegg til fjellhytta har hytte ved sjøen, som man bruker om sommeren. Noen få respondenter svarer motsatt, og oppgir at de i all hovedsak bruker hytta om sommeren. Som nevnt under kapittel 3.1.1., *Intervjuene* kan det ha sammenheng med at en del oppgir at de er dårlige til beins, og at tilgangen til hytta er vanskeligere om vinteren, eller at det er mer tungvindt å være ute.

Enkelte måneder kan være mindre attraktive på fjellet, og noen oppgir at det er perioder da man bruker hytta mindre, for eksempel i vårløsningen, da man ofte har bedre forhold i lavlandet.

Gjennom dette spørsmålet har det også kommet fram en viss fascinasjon til dårlig vær. Noen trekker fram det at dårlig vær fører til færre folk i fjellet, noe som var positivt, mens andre igjen synes det er en egen opplevelse å kjenne naturkreftene på kroppen, respondentene sier blant annet at ”det er artig å være ute i litt vær”, ”vær forsterker naturopplevelsen” og ”man merker at man lever”. Samtidig er det også respondenter som trekker fram at det er mer hensyn å ta hvis man skal ferdes i fjellet i dårlig vær, at fjellet kan være farlig.

Relativt mange respondenter, både eiere og gjester, har oppgitt det gamle ordtaket ”Det finnes ikke dårlig vær, bare dårlige klær”, som svar på spørsmålet om vær, og det kan si noe om den holdningen folk har til været på hytta. Er det dårlig vær så kler man seg. Ut vil man.

”Det finnes ikke dårlig vær, bare dårlige klær”. En del respondenter oppgir en viss fascinasjon for dårlig vær.

Foto: Kari Harstad Hallan

Det siste spørsmålet under dette temaet handler om tidligere opplevelser og barndomsminner i fjellandskapet. Spørsmålet var formulert slik ”Har du spesielle opplevelser knyttet til stedet/omgivelsene, eller barndomsminner knyttet til dette landskapet?”

De aller fleste oppgir ingen tidligere opplevelser, men snakker mye om minner i forbindelse med dagens hytte og landskapet, ofte i forbindelse med barn som har vokst opp eller store opplevelser. Mange har minner om ting man har lært av hendelser man har opplevd, eller minner om aktiviteter og tradisjoner.

En del respondenter oppgir at de ikke har noen tidligere minner fra før hytta ble anskaffet, mens mange respondenter har hatt opplevelser i tilsvarende landskaper i barndommen, eller vært borti landskapet i forbindelse med aktiviteter eller opplevelser før man kjøpte eller bygde hytta. En respondent forteller om minner om sagn og historier i forbindelse med landskapet.

Hyttegjester

Landskapssyn og verdier

Hyttegjestene som har svart på nettundersøkelsen oppgir et mindre mangfold av verdier enn det eierne gjør, dels fordi det er færre respondenter, men mye kan også tyde på at gjestene kjenner landskapet ved hyttene de har besøkt så lite og har en mindre tilknytning til stedet, slik at de ikke nevner så mange av de verdiene som har med følelser og tilknytning å gjøre.

Den viktigste verdien for hyttegjestene er at det ikke skal være for tett mellom hyttene og ikke for mange hytter; man ønsker seg en spredt hyttebebyggelse og ikke for mye folk. Dette er en ting som er lett å legge merke til når man besøker et landskap og kommer utenfra, og er ofte noe folk mener noe om. Enten vil man ha det tett, eller så vil man helst ikke se nabohytta, eller man vil i alle fall ha litt plass rundt seg. Det siste er altså mest vanlig. En respondent nevner også helt konkret et behov for skjerming mot innsyn fra andre hytter ved hjelp av skog, og en annen nevner et ønske om å ikke se vei fra hytta.

Det skal ikke være for tett mellom hyttene og ikke for mange hytter. Foto: Marianne Harstad Hallan

I sammenheng med dette behovet for plass rundt hyttene, kommer også behovet for et lett tilgjengelig ”urørt” landskap og lett mulighet for å få ”viddefølelsen”, uten inngrep i landskapet på grunn av veier og hytter. Denne verdien var også viktig både for gjester og eiere i intervjuene, og i nettundersøkelsen for eiere. Det kan altså tyde på at det symboliserer en slags felles tankegang i forhold til hva fjellet og hytta er, nemlig en mulighet til å komme til et mer uberørt landskap. En respondent nevner spesielt et ønske om et vilt, storslagent og bratt landskap, og en annen uttrykker behovet for et ”gammelt landskap” med gamle trær. Slike landskaper ser ut til å fascinere enkelte i dag like mye som det fascinerte de første turistene på 17- og 1800 tallet (jf. Kapittel 2.1., *Landskapssyn*).

“Vilt, storslagent og bratt landskap” Foto: Tom Hallan

Deretter er utsikten viktig. Utsikt går igjen i alle svarene som relativt viktig, og sier noe om behovet for å ha oversikt, å se på noe vakkert eller attraktivt, og at det til en viss grad er en estetisk tankegang som dominerer. Men man kan også se på landskapet med ”bruks- øyne”, planlegge hvor neste tur går, eller i hvilket vann fiskingen skal foregå i morgen.

Et flatt eller småkupert, enkelt landskap med fjelltopper som kulisser, er attraktivt. Mange vil ha høyfjellsfølelsen (”fjelltopper som kulisser”) men vil samtidig at landskapet de skal ferdes i er lett å gå i, ikke for bratt og ikke for kjedelig, og i lune og behagelige områder. Derfor blir ofte det høyfjellet folk snakker om, satt pris på også bare som en kulisse for aktiviteter som skjer litt lavere i terrenget. I sammenheng med dette punktet kommer også et mer konkret ønske om et åpent ski og tur- terreng som gir mulighet for en stor variasjon i aktiviteter. En respondent nevner konkret behovet for gode skiløyper.

Elv og vann er også viktig, og som nevnt tidligere er det enkelte som er helt avhengig av å ha vann tilgjengelig ved hytta for mat og rengjøring. Andre ser kun på disse landskapselementene som estetiske elementer eller område for aktiviteter.

Stillhet er en verdi som går igjen i alle data. Det kan se ut som de aller fleste assosierer fjellet og hyttelivet med en større stillhet, eller andre lyder enn hjemme. Gjennom gjesteundersøkelsen følges dette punktet av verdier som ektehet og naturlighet, og frihetsfølelse. En respondent vil gjerne være i et landskap som gir en indre ro, men som samtidig gir mulighet for aktivitet. Alle disse verdiene handler mer om følelser man får for landskapet, enn håndgripelige elementer i landskapet, men er ikke mindre viktige. Det er kanskje disse verdiene som gir oss noe mentalt som gjør at man kan bruke hytta som sted for rekreasjon.

“Stillhet, ektehet, naturlighet og frihet” Foto: Tom Hallan

Som nevnt også i gjennom de andre data er også møtet mellom natur og kultur, som i seterlandskapet, en attraktiv verdi. Et slikt landskap skaper åpne forhold som gir lett turterreng, slik man gjennom undersøkelsene har ytret ønske om, samtidig som det gir et historisk og kulturelt innhold til landskapet. Gjennom intervjuer og nettundersøkelser av eiere fremstår dette landskapet som svært viktig, mens blant gjestene er ikke dette landskapet fullt så viktig. I tillegg er det også en respondent som nevner hvor viktig det er at det ikke blir for mye ”kratt”, at landskapet ikke blir gjengrodd, og i den forbindelse nevnes også beitedyr som en løsning og noe som kan tilføre landskapet en verdi og et større innhold.

Verneområde, naturpark eller nasjonalpark i nærheten av hytta er ansett som en verdi, og er også nevnt så vidt gjennom intervjuene og eier- undersøkelsene. Det virker ikke som man ser noen ulemper med å ha slike områder i umiddelbar nærhet, og det setter heller ikke noen begrensninger for normal bruk for den jevne hyttegjest, eller eier. Man setter pris på den innsatsen som gjøres for å ta vare på et miljø, og flora og fauna i fjellet, som også gjennom de andre undersøkelsene er nevnt som viktig. En respondent nevner i tillegg behovet for å begrense ferdsel med snøscooter og motorisert ferdsel over skoggrensa, for å ta vare på naturen og stillheten.

Enkelte, om enn ganske få, setter pris på et litt mer bearbeidet landskap, med flere tilbud. En respondent har nevnt alpinanlegget som en verdi i landskaper, mens en annen har nevnt det å ha vei til hytta som en stor verdi. For mange er det siste en betingelse for å komme seg til hytta, spesielt om vinteren, og en slik ”luksus” gir flere mennesker mulighet til å nyte hyttelivet. Så kan man jo diskutere om det er positivt eller negativt at alle kan komme seg på fjellet, og om man skal åpne opp for mye for slike tilpasninger (jf. Kap 2.3, *Utbygging av hytteområder* og vedlegg 1, om problemstillingen friluftsliv og ivaretagelse av verdier).

Aktivitet og bruk av landskapet

Som under intervjuene gjort med hyttegjester har jeg også her tatt med spørsmålet ”Hva er det første du/dere gjør når dere besøker en hytte?” Dette for å få et hint om hva som var viktigst når man først ankommer, hva slags inntrykk er det viktigst å ta inn, hva er det viktigst å gjøre?

De aller fleste uttrykker et behov for å gjøre de tiltak som skal til for å gjøre hytta klar til bruk; fyre opp, lufte, hente ved og rett og slett gjøre hytta beboerlig. Man pakker ut, rydder inn og gjør seg ferdig med det praktiske. Deretter nevner mange at man lager mat, spiser og drikker.

Først som nummer tre blir landskapet nevnt, i forbindelse med at man ser seg rundt, observerer landskapet, hvor langt det er til nærmeste hytte, og man går seg kanskje en liten tur for å ta inn inntrykk og sjekke ut området.

Deretter tar man seg en hvil på trappen eller terrassen, eller slapper av inne, og tar en prat med vertskapet.

Selve bruken av landskapet kommer som i de andre data fram gjennom spørsmålene ”Hvordan har du/dere brukt landskapet rundt hytta?” og ”Hva har du/dere brukt tiden på ute?”

Også her kommer det fram et mindre mangfold enn gjennom undersøkelsene av hytteeieren, men man må ta med i vurderingen av hyttegjestene er av et mindre antall, og at respondentene har færre hyttebesøk å velge fra når de skal beskrive aktivitetene i landskapet.

Som det har vist seg gjennom alle de andre data, er tur i landskapet på beina, på ski eller sykkel, den klart viktigste bruken av landskapet. Dette kommer fram gjennom begge spørsmålene. Bortsett fra dette fokuserer resultatene på de to spørsmålene på litt forskjellige ting.

Under bruk av landskapet er det neste som kommer opp fiske. Dette er et punkt som har vært med gjennom alle de andre data. Det er også en aktivitet som mange ikke har mulighet til å drive med hjemme, og som derfor blir spesielt viktig når man er et sted der man har muligheten og i tillegg har interessen. I tillegg dukker også bærplukking og sanking opp som en ikke uvesentlig aktivitet, og for mange er dette aktiviteter som kun utføres på fjellet.

Aktiviteter som lek, bading og annen aktivitet på vann, sole seg, aktiviteter med hund, jakt og trening nevnes også av noen. Dette er også punkter vi kjenner igjen fra de tidligere presenterte data.

Rekreasjon, betrakte landskapet, ta inn inntrykk, nyte utsikten og bare være alene i landskapet trekkes også fram, og sier igjen noe om de verdiene man ikke kan se, men som folk ser ut til å føle i landskapet, og som senker pulsen.

Noen få respondenter har også oppgitt bruk av alpinanlegg.

Under spørsmålet om uteaktivitet på hytta kommer organisering og vedlikehold høyt opp, etter bruk av landskapet til tur av forskjellige slag. Det er overraskende at det er en såpass stor del av aktivitetene også for gjester, men mange gjester har et nært forhold til hytta de besøker, kanskje er hytta allerede i familien, og man føler et behov for å hjelpe til på ulike måter. Det å hente vann og ved er også nevnt spesielt.

Aktiviteter som kos i solveggen, det å være sosial, og spise ute er viktig bruk av uteområdene. For mange av gjestene blir det sosiale en viktig del, fordi man i mange tilfeller er på hytta for å besøke noen. Noen få respondenter oppgir det å føle skogens ro/slappe av/nyte fjelluft/rekreasjon, og å nyte naturen som viktige aktiviteter.

Fiske kommer også her relativt høyt opp, mens jakt og hundetrening er mer for spesielt interesserte, og nevnes bare av noen få. Lek og aktiviteter ute er også nevnt, etterfulgt av enkelte respondenter som nevner mer

kreative aktiviteter som lesing og fotografering.

Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk

Spørsmålet om hvorfor man valgte å besøke dette spesielle området var også her et spørsmål som jeg utarbeidet med svaralternativer i nettundersøkelsen. Alternativene er til forveksling like alternativene fra eier-undersøkelsen, med visse justeringer;

- ”- Har spesielle minner knyttet til området
- Har familie/venner som har hytte her
- Området har spesielle kvaliteter som jeg er ute etter
- Området passer til aktiviteter jeg vil drive med
- Tilfeldigheter
- Annet”

Ikke spesielt overraskende var det aller flest som oppga svaret *Har familie/venner som har hytte her*. Ikke sjelden er gjestene invitert til hytta av familie eller venner, og det blir derfor den viktigste grunnen til å dra, ofte kombinert med andre begrunnelser.

Som for eksempel alternativene *Området har spesielle kvaliteter som jeg er ute etter* og *Området passer til aktiviteter som jeg vil drive med* som også var de alternativene som kom høyest opp blant hytteeierne. Dette sier noe om både behovet for å drive med aktiviteter, men også at selve landskapets kvaliteter er viktig. Det bør også være et innbydende landskap, det er en del av pakken.

Fem respondenter oppgir at man har spesielle minner fra området som gjør at man har reist tilbake, enkelte reiser kanskje tilbake for å oppleve barndommens landskap en gang til, eller for å gi egne barn muligheten til å få de samme minnene.

Noen få respondenter har oppgitt alternativet *Annet*.

Spørsmålet om bruk av landskapet i forhold til bruken hjemme er med også her;

”Hvordan er bruken av landskapet annerledes på en hytte enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?”

Som gjennom undersøkelsen for eiere er det også her flest som oppgir at man bruker mer tid ute, og at det er på grunn av mindre tilbud inne som mobiltelefon, PC og TV som gjør at man heller går ut. Det nevnes også her den egne ”hyttemodusen” som gjør at man er mer innstilt på å være ute.

Mange har også oppgitt at landskapet innbyr til uteliv ved at naturen starter rett på utsiden av døra og gir mulighet for spesielle aktiviteter. Noen respondenter nevner spesielt at det er disse ”fjellaktivitetene”, aktivitetene som er knyttet til spesielle ting i landskapet, som lokker. Landskapet blir også av mange sett på som et ”landskap til turer og naturopplevelse”, mens hjemmelandskapet ikke blir ”sett” på samme måten, og for mange heller er et nyttelandskap. På fjellet er det mange som føler at man har behov for mindre stier og tilretteleggelse i landskapet for å komme seg ut, og dårlig tilretteleggelse er derfor ingen begrensning for bruken i motsetning til hva mange ser ut til å føle hjemme.

Flere respondenter nevner en større frihet og en større ro som begrunnelse for mer uteliv, og mange føler seg nærmere naturen. Den friske luften er også her trukket fram.

Noen trekker fram landskapets ”tilstedeværelse og naturlighet” som begrunnelse for mer bruk av uteområdene, og enkelte nevner at man bruker mer tid på ”primære ting” som å fange sin egen middag gjennom fiske, eller hogge ved.

Naturen rett utenfor hytteveggen. Foto: Marianne Harstad Hallan

Forholdet til hytta og landskapet

Det viktigste spørsmålet under dette temaet er spørsmålet om betydning av besøket på hytta; ”Hva betyr det å besøke denne hytta for deg/dere?”

Svaret som har gått igjen gjennom alle de andre data er at hytta er et sted for å slippe unna kjas og mas, for å ha fri, slappe av og få ro i sjelen. Så også her. Hytta er et sted som ofte er i et såpass annerledes område, at det gir den avstanden man trenger for å slappe av og glemme hverdagen litt. Enkelte respondenter har også nevnt konkret hygge og kos, god mat og drikke, og det å gjøre noe man ikke alltid gjør, komme vekk fra hverdagen som av stor betydning.

Samvær med venner og familie er viktig, og som nevnt er dette også mye av grunnen for at mange gjester drar på hyttetur, fordi man blir invitert. Da er det naturlig at dette også blir av stor betydning. En del oppgir også at hytta har betydning for tradisjoner og minner, ofte i forbindelse med enten tidligere besøk på akkurat den samme hytta, eller minner fra samme landskap. Noen gjester har det som tradisjon å besøke den samme hytta gang på gang, og føler kanskje at det i seg selv er en tradisjon.

Fjellandskapet byr på ”unike muligheter for naturopplevelser utendørs” og dette viser også å være en av de viktigste betydningene hytta har, sammen med det svaret som bare går på naturopplevelse generelt, og opplevelsen av et spesielt landskap. Det er jo ofte det som skiller hytta fra hjemme. Det at dette landskapet som er så spesielt gir gode forhold for spesielle aktiviteter har også stor betydning. Enkelte har oppgitt at hytta for dem betyr mosjon og fysisk fostring.

Selv blant hyttegjestene er det igjen enkelte som oppgir at hytta betyr vedlikehold. Som nevnt har enkelte

gjester et nært familiært forhold til hytta, og føler kanskje av den grunn et behov for å bidra.

Grunner til hvorfor man drar på hyttetur kan også si noe om hva slags forhold man har til landskapet og hyttelivet. Dette er også et spørsmål der det ble utarbeidet alternativer slik at det var enklere og mer effektivt å svare på. Alternativene er i hovedsak de samme som for tilsvarende spørsmål i eier- undersøkelsen, med noen forskjeller. Alternativene er for å;

- ”- komme bort fra kjas og mas
- drive med spesielle aktiviteter som bare er mulig på hyttetur
- besøke familie/venner
- se noe annet enn ”hverdagslandskapet”
- oppleve nye ting
- Annet”

Alternativet som var mest populært var, som i eier- undersøkelsen, *For å komme bort fra kjas og mas*. Dette vises jo også under temaene om aktivitet og bruk av landskapet og under verdier, at landskapet og hytta har et ”innhold” så annerledes og spesielt i forhold til hjemme at det kan virke avslappende på mange.

Det neste som kommer fram som begrunnelse for å dra på hyttetur er at man skal besøke familie og venner. Som det også er nevnt tidligere så er dette for mange selve bakgrunnen for å dra på en hytte som gjest, det at man er invitert.

For å se noe annet enn "hverdagslandskapet" og *For å drive med spesielle aktiviteter som bare er mulig på hyttetur* kommer deretter, og henviser også til det spesielle ved landskapet og avstanden til hjemme.

Alternativene som er sjeldnest besvart er *For å oppleve nye ting* og *Annet*.

Også gjeste- undersøkelsen har inneholdt et spørsmål om været. Været og årstiden kan ha mye å si på fjellet, men har det noe å si for opplevelsen og bruken av landskapet for hyttegjestene?

De fleste respondentene har vært relativt positive til de fleste årstider og varierende værforhold. Mange oppgir at ”alle årstider har sin sjarm”, og at man ”tilpasser aktiviteten til vær og årstid, men er mer aktive enn hjemme uansett”. En del uttrykker at været ikke påvirker noe særlig på verken bruk eller inntrykk, mens andre sier at man har ulike krav til vær avhengig av årstid, som også er nevnt gjennom eier- undersøkelsene.

Fem respondenter oppgir at man er inne hvis det er dårlig vær eller for kaldt, og at landskapet da er mindre interessant å bruke, og andre forteller om at man får et bedre inntrykk hvis været er fint, og at det er spesielt kjedelig når utsikten forstyrres av tåke og dårlig vær.

Tre respondenter oppgir at man bruker fjellet mindre om sommeren, mens to respondenter brukte fjellet mindre om vinteren. Dette passer godt med svarene som kom fram også i eier- undersøkelsen. En respondent uttrykker at det er flere mennesker over alt i fjellet om vinteren, og at det kan være negativt.

Når det gjelder barndomsminner og opplevelser knyttet til fjellandskapet oppgir de fleste at de har hatt opplevelser med fjellandskap i barndommen som gjør at de har et eller annet slags forhold til den typen landskap. Bare 6 respondenter oppgir at de ikke hadde hatt noen spesielle opplevelser i et slikt landskap før det besøket de har tatt utgangspunkt i ved besvarelsen av spørreundersøkelsen.

Alle årstidene har et spesielt innhold som man kan sette pris på. Foto: Tom Hallan, Marianne Harstad Hallan Montasje: Marianne Harstad Hallan

3.1.3. Hyttebøkene

Denne vurderingen av hyttebøker handler om å få et helhetsinntrykk av hva det er folk vil fortelle etter en hyttetur, hva slags opplevelser er det som har vært viktig, og hva er det i landskapet som legges merke til. Det som er skrevet i hyttebøkene vil sannsynligvis i mange tilfeller være litt ”pyntet på”, og det er derfor helhetsinntrykket er det viktigste, ikke nødvendigvis den enkelte landskapsskildring. I dette kapittelet vil jeg som oppgaven krever konsentrere meg om det som står om natur og landskap, ikke så mye om alt det andre som er nevnt i hyttebøkene.

Det er 5 stk hyttebøker, eller utdrag fra hyttebøker, som er vurdert, fra et lite utvalg av forskjellige fjellhytter. Alle hyttene er av vanlig hyttestandard (ingen fasiliteter utenom det vanlige, ingen hytter tett innpå, men man har nabohytter som man kan se fra egen hytte), og ligger i litt forskjellige typer landskaper, men for det meste i ulike typer fjellskog, noen i seterlandskap og noe mer i nærheten av snaufjellet. Enkelte av hyttebøkene er vurdert ut fra utdrag, mens i noen tilfeller har jeg hatt mulighet til å lese hele bøker. Det gir derfor en begrenset mulighet til å generalisere, men man får innblikk i ting som ikke alltid kommer fram når man spør direkte.

Hyttebokinnlegg har en veldig personlig stil, de kan være skrevet som dikt, som lister eller bare som et lite ”takk for meg”. Innleggene inneholder som regel noe om når man kom, hvordan været var, hvor turene har gått, hvor mange fisk man har fått og om de var større enn forrige gang, hva man har gjort ellers, mer om været og når man drar. De har et innhold som er ment for alle, og er skrevet som små fortellinger om hva som gjorde inntrykk på akkurat den personen, akkurat under det besøket. Det gjør at man ofte kan se gjennom disse innleggene hva som var viktigst for denne personen, både av hendelser, aktiviteter og i landskapet. Bøkene inneholder også bilder, av opplevelser og hendelser, og tegninger tegnet av barn der man kan se deres utvikling gjennom boka.

Generelt gir hyttebøkene et godt bilde på inntrykket folk har hatt av landskapet, over flere år. Det er en begrenset refleksjon rundt natur og landskap i hyttebøkene, og det har vært nødvendig å lete litt for å få et grunnlag for å si noe om synet på og bruken av landskapet. Etter hvert oppdaget jeg at livet ute er med hele veien, ikke som pompøse og romantiske beskrivelser av landskapet, men som en naturlig del av det man gjør og skriver om. Dette er det jeg har tatt utgangspunkt i i min vurdering av hyttebøkene. Jeg har trukket ut disse små delene, og sett på hva som utmerker seg, hva som nevnes ofte, og hva som ikke nevnes så ofte, og i hvilke sammenhenger. Hyttebøkene er altså vurdert ut fra tanken om at folk velger å skrive om det som er viktig for dem, det de vil fortelle, og det som utmerker seg for dem slik jeg også har nevnt under beskrivelsen av verdispørsmålet i kapittel 3.1.1., *Intervjuene*, avsnittet *Hytteeiere*, under punktet *Landskapssyn og verdier*.

Gjennom intervjuene og nettundersøkelsene spurte jeg folk direkte om disse tingene, gjennom hyttebøkene vil jeg se hva som kommer fram når folk ikke tenker seg om og skriver det som faller dem naturlig. Flere av hyttebøkene går tiår tilbake i tid, den eldste har innlegg helt tilbake fra 1924, den nest eldste fra 1944. For det meste vil denne utviklingen si mest om hva som har vært viktig for disse menneskene på akkurat denne hytta, men noe kan også sees på som tendenser i den tiden det er skrevet.

Hyttebøkene presenteres gjennom de samme tema som i analysen av intervjuene og nettundersøkelsene;

- Landskapssyn og verdier
- Aktivitet og bruk av landskapet
- Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk
- Forholdet til hytta og landskapet

Under hvert tema har jeg spesielt tatt utgangspunkt i noen av punktene i vurderingsskjemaet som jeg har vurdert bøkene ut fra. Vurderingsskjema er lagt ved som vedlegg 9. Punktene er i utgangspunktet de samme som spørsmålene i intervjuene, men vurderingene under hvert punkt er altså basert på mange menneskers skriblerier i hytteboka.

Landskapssyn og verdier

Gjennom hyttebøkene uttrykkes mange av de samme verdiene som kommer fram gjennom intervjuer og nettundersøkelser.

Muligheter til å bevege seg i landskapet, med utfordringer som passer alle nivåer og for enhver smak er viktig. Ofte er det disse turene det skrives om, i tillegg til ros til vertskapet og opplevelser rundt hytta. Turene til ulike mål, som man har gått til gjennom flere år, fortellinger om hvordan landskapet har forandret seg siden forrige gang man var der, og været man opplevde på turen er ofte trukket fram.

Noen spesielle landskapselementer trekkes fram; topper, vann, hauger og fjell. Og det trenger ikke være turer til fjerne fjelltopper eller milevis på vidda; turene til "lilleberget" med de små barna er et like viktig mål som landemerkene langt borte, og blir like mye beskrevet, gjerne av barna selv. En av gjestene har skrytt av et "ypperlig turterreng", og man fremhever både mulighetene til å gå i preparerte løyper, men også muligheten til å trække egne spor i landskapet.

En av hyttebøkene er hentet fra en hytte med nær tilknytning til en elv. Her blir elva ofte et element som går igjen; vannstand, bading, hvor lett det er å hente vann, og hvor stor fisken er, må ofte nevnes. Særlig forandringen som hele tiden skjer, at elva kan være både farlig og snill, ser ut til å fascinere. Vann har også en stor betydning gjennom flere av de andre hyttebøkene, og aktiviteter rundt vann tar stort fokus, spesielt for de som har vann eller elv lett tilgjengelig.

Elv og vann er et landskapselement som går igjen; aktiviteter, forandringer og bruk nevnes ofte.
Foto og montasje: Marianne Harstad Hallan

Årstidsvariasjonene kommer tydelig fram på fjellet. Dette dokumenteres i hytteboka, og man observerer hvordan sommeren var i år slik at man kan sammenlikne med det man skrev i fjor, hvordan snøforholdene har vært i påsken og alle de fine høstfargene.

Utsikten blir ofte vektlagt av gjestene, både fra hytta, eller fra den lange turen man gikk opp til den høye fjelltoppen. Og utsikten til et spesielt landemerke, for eksempel et vann, ser ut til å være viktig. I en av hyttebøkene beskrives et fantastisk panorama fra hyttevinduet med vann og fjell som viktige elementer. I dette spesielle tilfellet er panoramaet i ferd med å forsvinne, og det panorama som man skrøt av en gang på 50-tallet, er nå noe dagens eiere kjemper mot gjengroingen for å beholde.

En av de tidligere gjestene på en hytte har beskrevet hytta og landskapet slik; ”alle tiders hytte med en ideell beliggenhet, hvorfra man har en vidunderlig utsikt mot Skogshorn og Hemsedalsfjellene”.

”Vakre omgivelser”, ”storslått Norsk natur” og ”alt er ekte”, brukes ofte i forbindelse med hytteboka, og henviser til en estetisk landskapsforståelse og forståelsen av dette fjellandskapet som noe nasjonalt og historisk, noe som vi alle har en tilknytning til, noe grunnleggende og ekte. Samtidig nevnes også den spesielle fjellflora og – fauna, og viser til en større nysgjerrighet, både fordi det er andre naturelementer enn hjemme, men også fordi det er så mye nærmere på fjellet. Det er ikke bare det store bildet av landskapet man oppfatter, man har også tid til å studere de små delene.

“Vakre omgivelser” og “Storslått norsk natur”. Foto: Marianne Harstad Hallan

Seterlandskaper, med sine små veier som er lette å gå på, åpne terreng som er lett å ferdes i, og dyr og bygninger som gir landskapet en annen dimensjon, trekkes gjerne frem som positivt der det er. ”Historikk, tradisjon og atmosfære” er ord som nevnes i forbindelse med både hytta og landskapet.

Stillhet og fred trekkes fram, og enkelte steder gir man også gjennom hytteboka inntrykk av å ikke være helt tilfreds med en utvikling som har ført til mer ”forstyrrelser” i landskapet og rundt hytta.

Seterlandskapet er høyt verdsatt, men det er ikke alle seterbuer som har overlevd den moderne utviklingen.

Foto: Marianne Harstad Hallan

Aktivitet og bruk av landskapet

Uendelig mange bruksområder for landskapet og området rundt hyttene er nevnt i hyttbøkene. Som nevnt under punktet *landskapssyn og verdier* i dette kapitlet er det å ferdes i landskapet på tur, skitur eller sykkeltur tydelig høyt prioriterte aktiviteter. Det er korte turer, lange turer og toppurer, overnattingsturer, bålturer, ”tråkke- løyper turer”, turer i ”bushen”, turer på vidda, og turer med sanking av bær, kanskje særlig molter, eller fiske som mål. Fjellet kan også brukes som kilde til byggematerialer, som må hentes til fots. Også jakt nevnes, men ingen av hyttbøkene som er studert har lagt noe særlig vekt på jakt i forbindelse med hyttelivet. Noen ganger uttrykkes det frustrasjon over lengde på turer, veivalg og vær, skiføre og smøring, men oftest med en humoristisk undertone.

Å kunne bruke landskapet til tur på ski og på beina, ble satt like stor pris på før som nå. Foto: Ukjent, lånt fra hyttbok med eiers tillatelse.

Forandringer i landskapet observeres nøye. Noen skaper uro, andre skaper glede. Er fisken større eller mindre enn i fjor? Har bjørka kommet seg etter larveangrepet for noen år siden? Er det mer smånagere i år eller i fjor? Har snømengden gått ned i forhold til tidligere vintre? Enkelte skriver lister over arter av dyr, planter og fugler og fasineres over mangfold og spesielle observasjoner.

Bading og lek i vann, for eksempel ved ”temming” av elv, bruk av ”vannkraft”, og leking i dammer for de aller yngste, trekkes fram på enkelte av hyttene. Og det er ikke bare barn, men også en og annen leken voksen som finner utfordringer og underholdning i vannet.

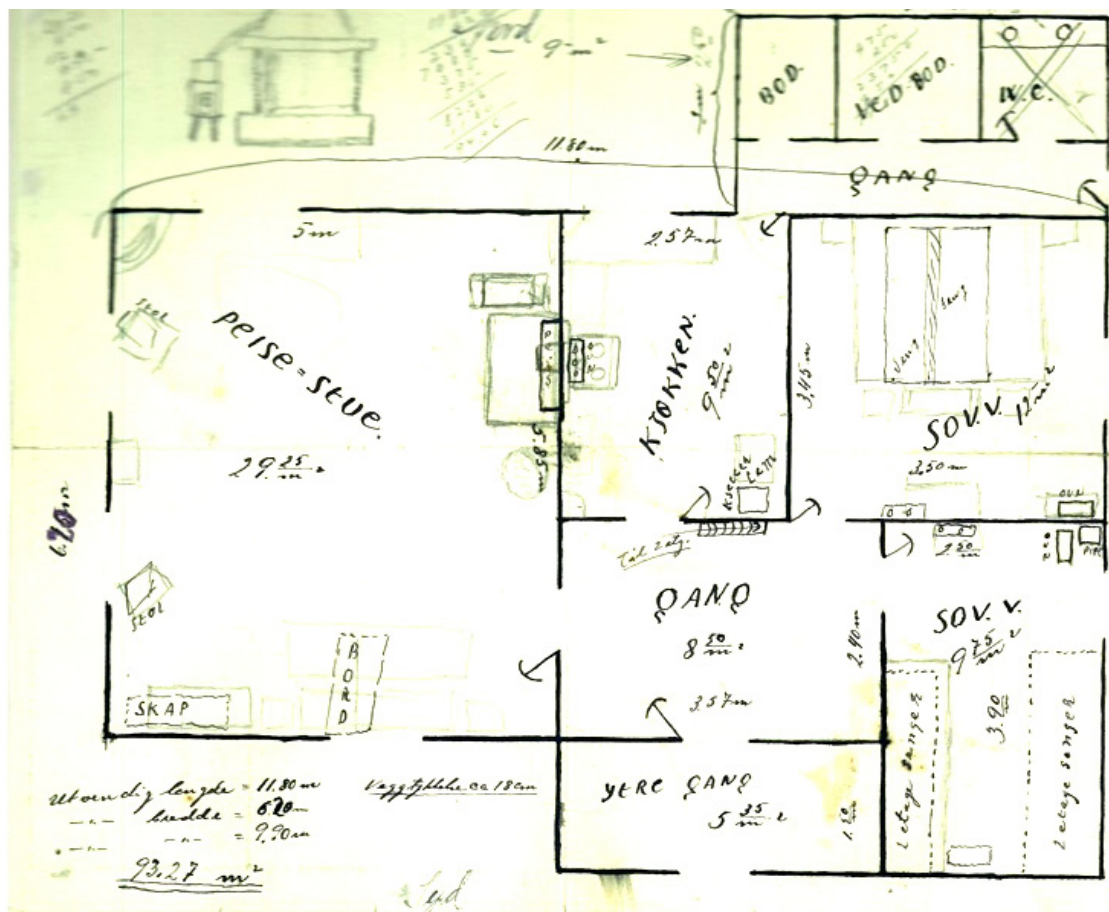
I en av hyttbøkene beskrives ”klatring i fjellet”, og det er gjerne barna som har hatt dette som en type lek, i et landskap som gir mulighet til dette. Andre barneaktiviteter som klatring i trær, taubane, bygging av hytte, igloobygging, aking, å lage snømann og snølykt nevnes også. Lek og aktiviteter der hele familien eller venner er involvert er også vanlig; Badminton og croquet er populært.

I intervjuer og nettundersøkelser kom ikke aktivitet og tur med hund så sterkt fram. I hyttbøkene derimot, er hunden en viktig del av familien, og en faktor som skaper en enda større og variert bruk av landskapet for de som har hund. Det blir beskrevet som en ekstra landskapsopplevelse det å se hunden nyte naturen og friheten, kanskje fordi hunden viser så tydelig hva mange føler selv. For de som har hund, er ofte hytta og fjellet et landskap der man kan gi hunden en større frihet, og ha større plass til trening. Hunden er, for de som har hund, som regel en del av alle opplevelser ute når man er på hytta.

På enkelte av hyttene er byggingen av selve hytta godt dokumentert, både med bilder og tekst. Man skal kunne gå tilbake å se hva som ble gjort når, men like viktig er virker det som det er å kunne oppklare eventuelle

diskusjoner ”om det var sånn at det regnet hele den sommeren vi bygde”, eller om snøen kom i oktober eller november det året. På mange måter skrives det en slags dagbok for hytta og landskapet, som kan følges gjennom flere år. Vedlikehold av hytta og området rundt blir nøye ført inn i hytteboka, for å huske senere når og hvordan man utførte en spesiell type vedlikehold eller oppussing. Så kan man se tilbake på hvor langt man hadde kommet for to år siden, og føle seg litt stolt for at i år, da kom vi litt lenger. I flere av hyttebøkene kan man for visse perioder si at vedlikehold og dokumentering av vedlikehold og forandring av hytta og landskapet, er det viktigste innholdet.

Mye av det praktiske arbeidet handler om å forme landskapet rundt hytta, det man eier selv, til å bli slik man selv vil ha det. I en av hyttebøkene er oppdemming av elv godt dokumentert, for å lage seg en liten kulp å bade i om sommeren, og en stein- bro for å forsere elva når det er lite nok vann. Dette er prosjekter som kan gå over mange år, som ikke nødvendigvis er så synlig for andre, men som tilfredsstillende et behov for å forme sitt eget landskap, og få litt bedre forhold for det man vil drive med.

I mange hytter er bygging og vedlikehold av hytta og området rundt godt dokumentert. Denne planen er fra byggingen av en hytte på 1940- tallet. Bildet er lånt fra hyttebok med tillatelse fra eier

I noen hytter er man avhengig av å bruke landskapet for å greie seg; Vann fra elva eller brønn blir brukt til vasking, drikke og matlaging, og noen steder må man smelte snø om vinteren. Ved må hogges, og noen henter selv ut ved i skogen. Alt dette gjør at man bruker mer tid på enkle operasjoner enn hjemme, men det nevnes aldri noe sted at det er en ulempe.

Å lage mat ute og spise ute er vanlig. Både frokost, middag og lunsj kan tas med ut hvis været, og myggen, tillater det. Frokost eller en kaffekopp på trappa er en god start på dagen og på hytta kan man til og med grille lunsj. Å fiske fisk selv, rense i elva, og lage maten på bål eller grill, gir en ekstra ”villmarksopplevelse” og er for mange en stor kontrast til hjemmelivet. I en hyttebok har man også nevnt i tidlige innlegg at man brukte hytta til å konservere det som ble høstet, sanket og fanget, slik at man lett kunne ta det med seg hjem igjen når ferien var slutt.

”Oppdagelsesferd” er et uttrykk som brukes i forbindelse med hyttebøkene, som handler om å rusle i landskapet, oppdage nye ting, nye områder, nye elementer i landskapet, kanskje sette seg ned, se på utsikten eller betrakte flora og fauna. Både gjennom hyttebøker og andre undersøkelser kommer denne aktiviteten fram, og mitt inntrykk er at det handler like mye om å være alene eller alene sammen med andre, og få ro til å se ting man ikke oppdager ellers.

Besøk ved bålplassen eller på trappa av venner eller hyttenaboer er mer uformelt enn hjemme, og også møter i hyttevelforeningen kan også gjennomføres ute.

Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk

I enkelte av hyttebøkene kommer begrunnelsene for bruk og valg av et spesielt landskap og område fram ganske tidlig. Enkelte har hyttebøker fra når hytta ble bygget, og prosessen for å finne det perfekte landskap og den perfekte hytta er i noen tilfeller beskrevet som en innledning til hytteboka.

Ofte er det en viss andel tilfeldighet som styrer valg av fritidslandskap. Hva som var tilgjengelig akkurat når man bestemte seg for å skaffe seg hytte, og hva som falt i smak akkurat da, styrer ofte valget.

I mange tilfeller er det også gjennom familie eller venner man har opplevd et landskap før, og man bestemmer seg for å bygge eller kjøpe en hytte i dette landskapet fordi det innehar verdier man setter pris på. Flere hytter er også arvet gjennom flere generasjoner, og det har ofte spilt den største rollen ved overtagelsen, men også sammen med verdier i landskapet og rundt hytta. Man gjør jo også i de tilfellene en vurdering om man vil overta eller ikke. Enkelte hyttebøker inneholder flere begrunnelser; både den opprinnelige, ved bygging av hytta, og videre generasjoners begrunnelser ved arv og overtakelse.

Verdier som nevnes i hyttebøkene i forhold til grunn for valg av landskap er for eksempel kort avstand til hjemme, et ønske om hytte på fjellet, ”vakkert landskap” og et ønske om fjellandskap; for eksempel en plassering like under tregrensen, eller ved vann eller elv. Noen har også gitt inntrykk av at valget falt på akkurat et spesielt område fordi man der hadde en stor valgfrihet i plassering av hytta. Man kunne finne sitt perfekte sted.

Bruken av landskapet på hytta kommer hovedsakelig fram som annerledes enn hjemme, som følge av større frihet, mulighet til å gjøre hva man vil og nærhet til naturen. ”Ute” er en viktig del av hyttelivet. Man er ute så lenge det er lyst, og man tar med seg venner og familie ut i landskapet.

Man er innstilt på mer aktivitet ute, og gjerne aktiviteter som er spesielt egnet på fjellet;

- Fiske
- Høsting av landskapet; Bær, sopp, fisk og opplevelser
- Ski; Bedre føre og lenger ski - sesong

Ofte har skiturene og turene et mål om å nå en topp eller et annet landemerke, og det er når man når dette målet at turen nevnes spesielt i hytteboka.

På hytta er man i naturen og landskapet, i motsetning til hjemme der man ofte må gjøre en innsats for å komme ut i naturen. Denne nærheten til naturen gjør at man har sjanse til å studere den, og få en større nærkontakt, for eksempel ved å følge et kull med fugleunger fra klekking til de forlater redet, oppdage hareungen som er alene i verden, eller se rovfugler og dyr som man ikke ser hjemme.

Alle får en større frihet, også barna. Det gir en større mulighet til å utforske og lære på egenhånd, og alle gjør som regel det de har lyst til både ute og inne.

Lange måltider ute er også en del av bruken av området, og kommer fram som et viktig gjøremål. Mange steder beskrives utemåltider nesten hele sommeren, og til og med enkelte ganger om vinteren, særlig i påsken. I en av

bøkene er det nesten bare måltidene og det gode vertskapet som nevnes tidlig i boka, men det skal sies at man på 1940- tallet hadde med seg både kokke og tjenestepike fra byen når man skulle besøke denne hytta, så fokuset der var nok også i hovedsak konsentrert om det å være et godt vertskap.

Forholdet til hytta og landskapet

Betydningen av hytta som kommer fram gjennom hyttebøkene, har mye til felles med det som kommer fram gjennom intervjuer og nettundersøkelser.

Avslapning, fred, fritid, det å komme bort fra kjas og mas, det å kunne reise fra byen til fjellet er nevnt ofte. Noen uttrykker at det er ”et paradys for store og små” og et ”ønskested” og gjennom en del av hyttebøkene uttrykkes også dette store ønsket om en hytte før man endelig fikk det til.

Aktivitet er også en viktig betydning av landskapet; en del drar på hytta for å få sjanse til å for eksempel trene i gode skiløyper, eller ha tilstrekkelig antall mil med grusvei å sykle på.

Gjennom en av de eldste hyttebøkene har den første hytteeieren fortalt om det gode ved å ha muligheten til å ”nyte fjellivets charme under eget tak”, ikke bare den egne fjellfølelsen var viktig, men også det å eie noe eget der oppe. Liksom eie en del av dette fantastiske landskapet. Blant gjestene fra denne tiden gir mange inntrykk av et man lenge hadde hatt et stort ønske om å oppleve fjellandskapet, men aldri trodde man skulle få det til. På begynnelsen av 1900- tallet og fram til bilen ble allemannseie var det å komme seg til fjells en stor operasjon, som ikke var alle byfolk forunt.

Hva slags grunn man har for å dra på hytta faller mye sammen med hva slags betydning hytta har for eiere og gjester; Ferie, fri, avslapning, ro og hvile, pause fra hverdagen, komme bort fra byen og bort fra kjas og mas er stikkord som utmerker seg. Lange måltider og god mat er viktig for mange. Det å hente krefter og hvile ut etter slitsomt arbeid i et landskap med mulighet for ”frisk fjelluft, kaldt fjellvann og tur i fjellet” er en ikke ubetydelig grunn til å dra på hytta. Dette landskapet gir mulighet til både å sole seg i solveggen og drive med friluftsliv, slik at alle kan finne noe å gjøre.

Det å være sammen, enten det er med venner eller familie, spiller en stor rolle, og mange ganger fungerer hytta som et samlingspunkt der man møtes for å tilbringe tid sammen.

Hytta brukes dessuten ofte for å feire merkedager eller bursdager, der man inviterer venner og familie, og alle gjør det de vil noen dager.

I de eldste hyttebøkene er det også fortalt mye om den strabasjose turen for å komme seg på hytta. Dette nevnes også under kapittel 2.2., *Hytta før og nå*. Ofte måtte man bruke flere ulike fremkomstmidler, og hjelp fra bygdefolket med hest og slede eller kløv var en selvfølge. Under krigen måtte man i tillegg få tillatelse til å dra ut av byen (Oslo), og turen kunne bli enda mer strabasjos hvis ikke slikt var på plass. Men denne voldsomme turen blir beskrevet nesten som en attraksjon, både for eiere og gjester, og belønningen ved å komme til hytta oppfattes som så enormt stor når man kommer fram. Ofte har hytteeierne spesielle steder i landskapet der de kunne se gjestene komme langt unna, på ski eller med hest, og når man så dem der, da visste man at gjestene kom trygt fram.

Selve hytta har en stor variasjon i bruksområde; som sted for matlaging og lange måltider, som soveplass og hvileplass etter en lang tur, som plass for aktiviteter, lek og spill, som tørkested for klær, og som sted for sosialt samvær, gode samtaler, og besøk, lesing, håndarbeid og kos foran peisen. Som nevnt under punktet *Aktivitet og bruk av landskapet* i dette kapitlet fortelles det også om bruk av hytta som lagringsplass og plass for tilberedning av mat som er sanket i landskapet, som fisk, vilt og bær, slik at det lett kunne fraktes hjem.

Noen forteller om den lange tiden man bruker på å varme opp hytta om vinteren, om det å fryse, men så gå å legge seg og våkne opp i varm hytte om morgenen. Og det uttrykkes ikke nødvendigvis som negativt.

Været nevnes mye i hyttedagene. Kanskje er det fordi man ser været så mye bedre, eller kanskje er det fordi man føler det så mye tettere på kroppen, men uansett grunn; man skriver mye om været.

Spesielt understrekes veldig bra vær, og veldig dårlig vær. Solskinn er en fordel, men som en av gjestene så treffende har uttrykt i en hyttedag "fjellet er deilig i all slags vær, i regn og vind men i solskinn især". Dette inntrykket er stort sett det som utmerker seg gjennom alle hyttedagene. Dårlig vær blir dramatisk beskrevet, også med en viss fasinasjon, og det fører til litt mer inneliv. I en hyttedag har man gitt uttrykk for litt frustrasjon ved dårlig vær i forhold til sanking av bær i landskapet, der det dårlige været påvirker både avlingen og plukkingen. Men fiske kunne man gjøre uansett.

Dag	dato	n min temp	hull	kl. B	maks i solen	kl 20	Vær	skiføvet
lør	7				+10	-6	overskyet/sol	Bråkbart
søn	8	-9		-2	+3	-2	overskyet	-n-
man	9	-5		-2	+1/2	-4	-n-	Fint
tirs	10	-5		-2	+1	-3	snevær	Bråkbart
ons	11	-4		0	+17 1/2	0	solskinn	-n-
tors	12	-7		-2	+15	+1	stjalende sol	Blandingfor
fre	13	-2		+1	+11	+1	letttskyet	-n- vått
lør	14	+1		+1	+11	-1	-n-	-n- -n-
søn	15	-8		-4	+11		-n-	Skare

Utdrag fra hyttedag der man har gjort en registrering av vær og temperatur i tiden man var på hytta. Bildet er lånt fra hyttedag med tillatelse fra eier.

Inntrykket av landskapet ser ut til å være det samme selv med dårlig vær. Været er bare noe man registrerer, som en del av opplevelsen. "Det er alltid fint vær når man kommer på fjellet", sier en av gjestene, og man kan enten tenke at personen har vært særdeles heldig med været, eller at det uttrykker en likegyldig holdning til været, at man ikke nødvendigvis legger vekt på det som noe betydningsfullt.

Aktivitetene virker å være de samme uansett vær, særlig for de som har små barn, der lange turer og ekstremt uteliv kanskje ikke hadde vært aktuelt uansett. Når barna vokser, og "normal- turene" blir litt lenger, gir dagene inntrykk av at turene begrenses litt av dårlig vær, de blir litt kortere, eller de foregår på en litt annen måte; uten matpakke og tanker om å være ute hele dagen, men der selve den fysiske utfoldelsen som er poenget.

Ved mye vind holdes aktivitetene til lavlandet og man unngår "viddevandringer". Også snø og snøforhold er viktig, og ved typisk påskeføre med råtten snø antydes det litt mindre skiturer. I en av hyttedagene er det skrevet; "kaldt vær krever aktivitet ute". Kulden gir gode forhold for ski, og da kler man heller på seg masse klær og nyter de fordelene kulden gir.

Frekvensen for bruk av hyttene er varierende. De fleste hyttedagene gir inntrykk av en bruk som varierer etter fase i livet til hytteeierne, årstid, og andre forpliktelser, men alle hyttene jeg nå har blitt kjent med gjennom hyttedager er relativt godt brukt gjennom alle årene som hyttedagene dekker. På de gamle hyttene har nye generasjoner tatt over etter de gamle, noen har også opplevd flere generasjoner, alle med den samme, jevne bruken av hytta og landskapet.

3.2. Analyse og drøfting av resultater

Så hvem er egentlig dagens norske hytteeiere og hyttegjester (hyttebruker)? Hva slags forhold har egentlig folk som tilbringer sin fritid i fjellet, til dette landskapet? Hvilket landskapssyn kommer fram blant hytteeiere og gjester, og hva vektlegges av verdier, kvaliteter og elementer i landskapet? Er hyttefolk en gjeng rike byfolk, som investerer i eiendom i rurale strøk, der en kan nyte ubegrenset luksus og opplevelser i et tilsynelatende jomfruelig landskap? Eller er de mennesker på leting etter en slags identitet, et sted nærmere naturen, og det opprinnelige, et sted med avstand til hjemme, der et landskap med spesielle egenskaper gir mulighet til rekreasjon og ro i sjela?

I dette kapittelet presenterer jeg, på bakgrunn av resultatet av undersøkelsene og studiet av litteratur og forskning, en sammenfatning av undersøkelsene og en analyse av det som har kommet fram som viktigst. Dette for til slutt å kunne svare på problemstillingen som var utgangspunktet for oppgaven.

3.2.1. Sammenstilling og analyse

De aller fleste eiere som har besvart undersøkelsene har hytter som ligger i fjellskog på fjellet, eller ved tregrensa. Hytter i nærheten av vann, sjø eller elv og i skogen forekommer relativt ofte.

Hyttene besøkes av de fleste mer enn 1 gang i mnd, og selv de som besøker hytta færre ganger i løpet av et år, som regel ikke er der sjeldnere enn annenhver måned. Det må tas med i beregningen at det er sannsynlig at det er flere med en større bruk av hytta som har svart på undersøkelser og intervjuer, enn folk som ikke bruker hytta så mye.

De fleste hyttene inneholder alle fasiliteter og har både strøm, vann og veg. Mange hytter har også tilbud som internett, kabeltv og boblebad eller badestamp. Høy standard, hytter med vann og veg, men ikke strøm, eller strøm og vann, men ikke veg, er også relativt vanlig, sammen med hytter med en middels standard, der man har solcellestøm, men ikke innlagt vann eller veg.

De aller fleste hytteeierne har hatt en tilknytning til hytta i 10 – 19 år. Relativt mange er nye med nåværende hytte, og har hatt hytta fra 0 – 9 år. Hytteeierne som har hatt hytta i 40 – 49 år er færre men kommer også ganske langt opp på listen.

Mange hytteeiere foretrekker å være litt for seg selv, og hyttefelt med en del hytter i samme område men en viss avstand til naboen er dermed den mest populære typen av hyttefelt blant hytteeierne. Hyttelandsbyer med mange hytter i samme område får også relativt stor oppslutning, sammen med områder med ferieleiligheter.

De fleste hyttegjestene har besøkt hytter som er plassert i fjellskog på fjellet, eller i nærheten av vann, sjø eller elv. Noen har også besøkt hytter i skogen eller i dalfører.

Standarden på hyttene som er besøkt er som regel middels standard, der man har solcellestøm, ikke vann og ikke veg til hytte. Hytter med alle fasiliteter er også nevnt ofte, mens hytter med lav standard, som er mer ”back to basic” der man verken har strøm eller vann er nummer tre på listen.

Hyttene ligger oftest i felt med en del hytter i samme område, men et stykke til naboen. Relativt mange ligger også alene, uten å kunne se nabohytter. Det er dessuten noen som har besøkt hytter i felt med preg av ”hyttelandsby”, der man har mange hytter innenfor et område.

Landskapssyn og verdier

Hytteeierne ønsker et variert og kupert landskap, der det er lett og interessant å bevege seg både på ski, til beins og på sykkel. Man vil at alle skal ha mulighet til å drive med aktiviteter, og ønsker derfor en mangfold av

muligheter.

I tillegg skal man kunne nyte utsikt, enten fra egen hytte, eller fra turmål i nærheten. Det bør finnes utsiktspunkter og elementer som er verdt å se på, som for eksempel vann, sjøer og elver, eller spesielle fjelltopper.

Samtidig som landskapet skal være tilpasset bruk og lett å drive med aktiviteter i skal det beholde det naturlige, frie preget, og være tilsynelatende urørt og fylt med kultur og historie, slik at det er et estetisk attraktivt landskap. Hva som er attraktivt i dag har mye til felles med det romantiske landskapssynet som er beskrevet i kapittel 2.1., *Landskapssyn*, med en viss påvirkning av den moderne verden. Men man ser ikke lenger på villmarken og det urørte med den samme ærefrykten som på 1700 og 1800- tallet.

Urørte fjell og seterlandskap med historie og kultur er fortsatt det som kommer høyest på lista over attraktive verdier i fjellet, selv om aktivitetene man driver med har forandret seg fra vandringer på ski og beina, til også mer ”moderne” aktiviteter som kiting, og terrengsykling.

Det urørte landskapet fyller et slags behov for en ensomhet, en avstand fra andre mennesker med naturen som selskap. Denne storslagne, vakre fjellnaturen skaper akkurat den avstanden og annerledesfølelsen som man trenger for å glemme hverdagen og den moderne verden. Samtidig uttrykkes det gjennom behovet for en urørt natur, en omsorg for naturen, der man understreker viktigheten av å ta vare på den sårbare fjellnaturen og den flora og fauna som finnes der, og ikke skape flere inngrep i naturen. ”Vi bygger vår hytte, og så er det nok hytter”. Man har en egoistisk tankegang om at det ikke må bli så trangt på fjellet, for da blir det ikke god nok plass for ”oss” og ”ensomheten vår” lenger. Samtidig har man den økologiske tankegangen og vissheten om at fjellet og den naturen som respondentene kaller urørt, tåler bare en viss mengde påvirkning før man mister de verdiene man setter pris på.

“Det urørte landskapet fyller et slags behov for en ensomhet, en avstand fra andre mennesker med naturen som selskap”

Foto: Marianne Harstad Hallan

Man er opptatt av den spesielle følelsen man får, og den storheten som ligger i fjellandskapet, det naturlige, det storslagne og det frie. Det er ikke bare det man får direkte gjennom aktivitet man er ute etter, men også den følelsen fjellandskapet gir. Denne følelsen for fjellandskapet er en følelse mange nærmest kultiveres inn i gjennom vår oppdragelse, historie og kunsthistorie og gjennom maleriene på veggen hjemme av fjellet som et symbol på det nasjonale og evigvakre.

Mye kan tyde på at nordmenn generelt har et romantisk forhold til hva landskap er, og dette ser ut til å komme spesielt fram i forbindelse med hytta. Hytta er for mange symbolet på "barndommens grønne dal" (etter boken *How green was my valley*, skrevet av Richard Llewellyn i 1939). Det er en etablert holdning at nordmenn har dette romantiske forholdet til hyttelivet, og etter mine undersøkelser og sammenlikninger med litteratur er det nærliggende å si at dette stemmer.

Sammen med det urørte landskapet ønsker man et landskap der man får innsikt i vår nasjonale historie, der bondekulturen blir trukket fram. Et seterlandskap i drift er ofte åpne landskaper med et interessant, historisk innhold. Det gir lett turterreng og et større innhold en bare natur. Mange hytteeiere engasjerer seg mye for å ta vare på slike seterlandskaper, og man kjemper hver for seg sin lille kamp mot gjengroing. En del uttaler et ønske om å "hjelp til" for å åpne opp det de mener er et gjengrodd landskap, og at hyttevelforeningene må ta ansvaret, men relativt mange nevner at "dette burde kommunen/grunneier/velforening ordne opp i", enten ved å rydde eller å "sette ut beitedyr". Flere gir uttrykk for at man setter pris på at andre former landskapet, slik at det følger hyttefolkets estetiske mal og normer for hvordan et godt fjellandskap skal være. Det er vanskelig å tilrettelegge et sårbart fjellandskap uten å ødelegge det, og lite lønnsomt å skape et landskap som for alltid vil trenge ekstensivt vedlikehold for å se ut slik hyttefolket vil. Det er rett og slett ikke en bærekraftig løsning de fleste steder.

Også her kan vi trekke en linje til 1800- tallets borgerskaps måte å se landskapet på, der landskapet på mange måter var til for å se vakkert ut og være eksotisk å ferdes i, mens bygdefolket var et eksotisk innslag, og noen man brukte som hjelp til gjøremål som ville ødelegge opplevelsen hvis man skulle gjøre det selv (jf. Kapittel 2.1., *Landskapssyn*). Så ekstremt er det nok ikke i dag, men allikevel ser jeg en viss forventning til at grunneier og kommune skal bidra på den måten som hytteeierne mener er best.

“Et seterlandskap i drift er ofte åpne landskaper med et interessant, historisk innhold.” Foto: Marianne Harstad Hallan

Samtidig fører hyttefolket som oftest med seg fortjeneste for lokalbefolkningen, og det er mulig å tjene penger på både store og små tjenester. Det finnes dessuten økologiske verdier i landskapet som skal tas vare på. For enkelte økosystemer kan det være positivt å holde på et åpent landskap, og seter- og beitelandskapet har et helt spesielt biologisk mangfold, mens for andre arter og økosystemer kan for mye tilpasninger og inngrep føre til dårligere leveforhold.

På mange måter virker det som at det folk legger merke til, og syns er viktig, er det som er i ferd med å forsvinne; Urørte fjellområder, villmark, seterlandskap, er alle typer landskap som er truet av våre fremskritt og krav om effektivisering. Kanskje er det fordi disse landskapene er symboler på en svunnen tid, akkurat som borgerskapet på 1800- tallet klamret seg til den gamle naturmystikken mens naturvitenskap og teknologi førte til store fremskritt, men også avvísningen av slike krefter i naturen (jf. Kapittel 2.1.2., *Utvikling av landskapssynet mot dagens tanker om natur og fjellandskap*, avsnittet *Landskapssynet i samfunnet*). Torv på taket, utskjæringer og tømmervegger er ikke brukt på hyttene fordi det er spesielt praktisk, men heller fordi det trekker linjer til en tradisjon eller en historie som man på hytta kan drømme seg tilbake til. Er det urmenneskets landskap vi egentlig vil tilbake til? Kanskje med et snev av moderne komfort og luksus, men som et naturlig alibi i livet.

Med tanke på denne lengselen etter en tid som har vært er hyttelandsbyene som blir bygget mange steder i dag, langt fra det folk egentlig ønsker seg, men kan vi egentlig tilby noe annet? Ville ikke det at alle skulle ha tilgang til et urørt, historisk landskap rett utenfor døren rett og slett bety slutten for slike landskaper? Hvor blir det av det "urørte" da? Kanskje må man sette seg ned og tenke på hvor man egentlig vil ha disse verdiene, og prioritere disse som noe man har tilgang til, men ikke får bygge på eller gripe inn i.

Gjennom dataene fra undersøkelsene har det kommet fram ting som kan tyde på at hytteeierne ikke har et nytte- syn, men et bruks- syn på fritidslandskapet på fjellet. Det er et landskap som er ment for å brukes og anses på mange måter som en vare, som i eksemplet med løsninger på gjengroing ovenfor. Samtidig har man et romantisk, estetisk landskapssyn.

Dette romantiske synet på fjellets fritidslandskap kommer sannsynligvis av det synet man har hatt på dette landskapet som et symbol på det norske og det frie, helt siden 1800- tallet. Det er grunn til å tro at dette synet på fjell- og hyttelandskapet ikke alltid er det samme synet som disse personene har på hverdagslandskapet. Selv med en landskapskonvensjon (ELC) underskrevet som sier noe om at hverdagslandskapet er av like stor verdi som hvilke som helst annet landskap, ser det ikke ut til å være hverdagslandskapet som er idealet for de menneskene som tilbringer sin fritid på fjellet. Men kanskje bør vi lære oss å sette pris på de mer formede landskapene også, ikke kun se bakover på en tid som har vært.

Sannsynligvis har dette romantiske synet også mye med hva slags forhold respondentene i denne oppgaven har til fjellandskapet: Det er et landskap de aller fleste av respondentene har et positivt og avslappet forhold til, de forbinder det med fri, fred, ro og luft, og det er dermed lett å kun se de romantiske sidene, og å lage et glansbilde av det man ser som det perfekte. Man ser på alt det inneholder som fascinerende, romantisk og interessant. For den som jobber i dette landskapet og er avhengig av at det bærer frukter, er det ikke sikkert at det dramatiske landskapet sees på med fascinasjon, men kanskje heller som et symbol på slit og strev for å overleve.

Det er kanskje det samme romantiske synet, og den samme følelsen, vi legger til grunn når vi lager for eksempel Nasjonale kulturlandskap og Nasjonale turistveier? Tiltak som på mange måter legger vekt på å få fram de samme følelsene av storhet, renhet og det perfekte landskap, som hyttelivet og fjellnaturen har oppnådd.

En hytteeier ser hyttelandskapet både innenfra, men ikke på samme måten som bonden, og utenfra. Man har et forhold til landskapet som noe som skal tilpasses bruk, men det er gjerne andre som skal gjøre denne tilpasningen. Ifølge Christensen er den moderne landskapsoppfatningen slik at landskapet blir sett på som en

kulisse for utsikten, og det moderne mennesket har en tendens til å ville iscenesette landskapet (Christensen 2002:307), og å tilpasse det slik at det blir noe vakkert man kan se mot, og så begi seg ut i. Dette passer godt med mine funn.

Som hytteeierne har hyttegjestene også behov for et uberørt landskap, et landskap som er annerledes enn det man ser i hverdagen. Man ønsker en natur som ikke er ødelagt av inngrep og menneskelig aktivitet, og er kanskje mer fokusert på det enn det hytteeierne er. Dette kan også ha noe med å gjøre at gjestene i større grad hadde brukt hytter av lavere standard og med større avstand til andre hytter enn hytteeierne, noe som kan tyde på at akkurat de respondentene som har svart på undersøkelsen har hatt et ønske om et hytteområde med mindre tydelig sivilisasjon. Også blant gjestene ser man at det er en økologisk tankegang som ligger bak ønsket om å ta vare på de relativt uberørte landskap.

Et uberørt landskap som er annerledes enn det man ser i hverdagen. Foto: Andreas Harstad Hallan

Kulturlandskap fremheves også av gjestene, som et landskap som er lett å ta seg fram i, men også som inneholder historie, og vår felles kultur. Generelt ønsker man et landskap som lett kan brukes til ulike aktiviteter, som er åpent og lett å ferdes i.

Man kan derfor si at hyttegjestene i likhet med hytteeierne har brukssyn på landskapet og estetisk landskapssyn, men man ser også tendenser til mer moderne økosentrisk syn på landskapet, for eksempel ved at man setter stor pris på verneområder og nasjonalparker, som man anser som viktige for å ta vare på ressursene vi har.

Hyttegjestene er ikke fullt så opptatt som eierne av at landskapet skal formes eller tas vare på slik at det ser akkurat ut slik man vil, eller kan bruke lettest mulig. Man ser en kombinasjon av romantisk landskapssyn og moderne økologisk tankegang, som gjør at det ikke bare er tanken på det estetiske i landskapet som gjør det vakkert, men også det innholdet man vet at det har, det man vet at lever der, og de prosessene man vet at skjer.

Mye kan tyde på at jo mer stressende hverdagen blir, og jo fortere det går, jo større lyst har folk til å reise på

hyttetur og oppleve den totale avslappingen, stillheten og naturligheten som er der, eller som etter de fleste ønske burde være der. Et inntrykk er at hjemme er man en del av en global verden der man må forholde seg til andre kulturer, andre tider, andre krav, mens når man kommer på hytta kan man gå tilbake til bare å være seg selv, med sine urnorske vaner og behov. Kanskje føler man seg ekstra norsk, ekstra naturlig og ekstra i tråd med hva forfedrene gjorde?

Det er her en del av hytteeierne nevner uttrykk som ”hjemme er man, på hytta lever man”, og dette sier mye om hva slags forhold nordmenn har til hytta. Det er en slags kollektiv avslappingsinstitusjon, og kanskje den mest vellykkede for mange nordmenn, selv i konkurranse med etablissementer som driver med nettopp dette. Og egentlig er det jo helt naturlig, når man ser på forskningen som forteller om vårt forhold til natur og villmark, og naturelementenes evne til å få mennesker til å stresse ned, slappe av og ta seg inn (Hågvar ; Ulrich), samtidig som nordmenns behov for hytteliv ser ut til å øke (Almaas 2007; DN.no 2010; Kaspersen 2010).

Inntrykket er at den tanken man hadde bak å skaffe seg eller besøke en hytte på 1800- tallet og framover, er like gjeldende i dag, men for et større flertall av folket; Man vil ut i naturen, oppleve det storslåtte landskapet, og ved hjelp av det slippe unna byens stress og mas, og komme tilbake til den opprinnelige, norske kultur, der man skaffer sin egen middag og lever litt mer i pakt med naturen (Frykman & Löfgren 1994). Man kan kanskje si at vi alle har blitt ”borgerskap” og mange flere har mulighet til å oppnå den kvaliteten en hytte er. Og de fleste, i det minste hytteeierne, har et bevisst forhold til seg selv som del av en kultur, en kultur som er dannet en gang på 1800- tallet, og som viser hvordan man skal nyte hyttelivet, men det er allikevel noe svært lite anstrengt over det.

Jeg mener at hyttelivet har blitt en kultur der man skulle tro at man ville strebe like mye for å holde seg innenfor kulturen som for å virkelig få den gode følelsen og oppnå formålet med kulturen. Sånn virker det altså ikke som det er innen hyttekulturen. Det faller seg helt naturlig å gjøre det man alltid har gjort på hytta. Det er ikke sånn at man strever seg gjennom milelange turer i natur og kulturlandskapet hvis man ikke har lyst, og går gjennom en rekke ritualer for å oppnå den gode følelsen. På en eller annen måte kommer det helt naturlig. Og det er mye som er felles i hva folk ser som viktig for å få den følelsen. Så man kan kanskje si at det er en kultur som har utviklet seg og som gir en mal for hvordan man skal ha det på hytta, og hva landskapet rundt hytta skal inneholde, men det ser ut som det er noe som funker for den norske hyttebrukerens sinn. Og det er vel kanskje noe av grunnen til at hyttelivet, kombinert med et snev av romantikkens landskapsyn, har appellert slik til oss gjennom flere hundre år, og liksom aldri slipper taket.

Aktivitet og bruk av landskapet

Hva er den ”riktige” måten å være på hytta? Hvordan bruker man landskapet, ifølge respondentene? Det kan være fristende å si at hytteeierne bare fokuserer på turer når man ser på dataene jeg har samlet inn. Turer på ski, sykkel og til beins er helt tydelig det viktigste man driver med. Det er derfor ikke overraskende at landskapet som foretrekkes også er det åpne, interessante og det som er lett å ta seg fram i. Hjemme går man de samme turene hver dag, på fjellet har man et uttall valgmuligheter, samtidig som det er et annet landskap enn hverdagslandskapet.

Følelsen av å bare kunne gå og gå og aldri treffe noen, ser ut til å trekke folk ut, ikke nødvendigvis for å gå i evigheter, men bare for å være ute og oppleve det. Denne måten å bruke fjellet og hyttelandskapet på har vært den dominerende helt siden 1800- tallets borgerskap begynte å bruke fjellet, via arbeiderklassens tur- kultur med blåbærbøtta og fiskestangen, og fram til i dag.

Allikevel er det også andre aktiviteter og bruksområder. For de som har hytte i nærheten av alpinanlegg er dette selvsagt en svært viktig aktivitet, og også for mange grunnen til at man skaffet seg hytta. Men fremstår ikke nødvendigvis som viktigst selv for de med hytte ”midt i slalåmbakken”. Samtidig setter man veldig pris på det å ha et underholdende element lett tilgjengelig, og det å bruke minst mulig krefter på det å komme seg ut for å bruke krefter, vektlegges.

Gjennom en stor variasjon av respondenter har høsting av bær og fiske dukket opp som en viktig aktivitet, og som man ønsker lett tilgang til. Det er derfor også viktig for mange, som nevnt ovenfor, at man tar vare på naturen, slik at man kan fortsette å høste av den. Kanskje har dette behovet for å høste av naturen bakgrunn i vår historie, at vi ønsker å gjøre som i gamle dager i et landskap som gir den muligheten. Forsøke å livnære oss selv, eller i det minste bidra til middagen med litt tyttebær eller en selv-fisket ørret? Mange av respondentene kommer fra områder nær by, der naturen ikke føles så ren at det blir naturlig å høste av den slik man kan på fjellet. Der er det også en begrenset frihet til slik høsting av naturen, som fjellet som regel har et stort overskudd av.

Like viktig som den aktive bruken er det å slappe av, føle landskapets avslappende evner og roen i naturen. Landskapet på fjellet gir en avstand til hjemme og en spesiell frihet og ro, som nesten alle respondentene nevner. Det er vanskelig å sette fingeren på hva det er, og om det er noe konkret, men denne følelsen gjør at mange synes at det å bare være ute kan være nok i seg selv.

Det som er felles for de aller fleste hyttebrukere er at det er en bruk av hytta og landskapet preget av en forventning om aktivitet, rekreasjon eller trening. Både på grunn av at ”sånn er det på hytta”, men også fordi det gir noe ekstra ved å være ute, være aktiv i landskapet. Og hytta er en fin base for det å være aktiv og for det å ta seg inn etter en stressende hverdag.

I tillegg er det å ta seg av hytta og området rundt, hytteeierens eget lille rike, en viktig del av aktivitetene. Hytta er på mange måter de voksnes lekeplass, der man kan utfolde seg kreativt og skape noe på ”sitt” område. Mange gir inntrykk av å være mer eier av sitt eget sted på hytta enn hjemme. Man uttrykker en glede i det å utvikle sitt eget lille område, å gjøre små forbedringer, å bruke hodet og hender til å skape noe, og ta vare på noe som man kanskje også har bygget selv. Dette skaper et nærere forhold til naturen, man føler naturen og arbeidet på kroppen, slik jeg også har nevnt under kapittel 2.1., *Landskapssyn*. Man bruker tiden på å forme sine omgivelser og å planlegge hvordan ting skal bli enda bedre. Og man gjør det med glede. Dette arbeidet blir av mange sett på som mindre stressende og slitsomt enn tilsvarende arbeid hjemme, og mange pusler gjerne med praktiske ting og prosjekter, bare for å slappe av. Man legger tilsynelatende mindre press på seg selv i forhold til når ting skal gjøres, og ”man gjør det man vil når man vil det”. Alt dette begrunnet i den friheten og roen fjellandskapet og hytta gir.

Det er det å gå på ski, sykle eller gå fottur som er høyest prioritert som bruk av landskapet også for gjestene, derav behovet for et åpent og lett tilgjengelig landskap. Siden mange har besøkt en hytte som er eid av venner og kjente, prioriteres aktiviteter sammen med vertskapet, også aktiviteter rundt hytta. Landskapet på fjellet anses dessuten som et landskap for sanking og fangst av bær og fisk, og for mange er det den eneste muligheten man har til slikt. Gjестene har ikke fullt så stor variasjon i gjøremål som eierne, noe som kan komme av en mindre tilknytning og kjennskap til mulighetene i landskapet. Man uttrykker en følelse av at ”landskapet er jo fint, men vi er jo bare her for å besøke og gå tur”.

Landskapet på fjellet anses rett og slett som et vakkert landskap å ferdes i, og et landskap som gir mulighet til å slappe av, puste inn luft som er renere enn hjemme, og ta inn den roen som landskapet tilbyr.

Overraskende nok er det også vanlig for gjestene å bidra med vedlikehold og praktisk arbeid på hytta. Mange av gjestene er nok relativt faste som besøk på hyttene til familie og venner, eller har familietilknytning til hytta selv, og føler behov for å bidra.

Landskapets kvaliteter og begrunnelser for bruk

Folk velger hyttelandskap etter hvordan det passer til sine ønsker og tanker for hvordan et slikt landskap skal se ut og hva de vil drive med i landskapet, og dette har stor sammenheng med det som er nevnt i begynnelsen av dette kapitlet, nemlig hva slags verdier folk vektlegger og hva slags aktiviteter folk driver med.

Man bruker fjellet fordi det gir muligheter for aktiviteter som man ikke kan gjøre hjemme, eller eventuelt aktiviteter som blir begrenset hjemme. Men også fordi man setter pris på de kvalitetene fjellandskapet har.

Fjellandskapet inneholder mindre forstyrrelser, og gir gode naturopplevelser som trekker folk ut mer uavhengig av vær enn hjemme. Hytta har oftest mindre tilbud enn hjemme, og inneholder gjerne mindre av det som holder menneskene inne, som TV og PC.

Det å være ute ligger for mange som et naturlig innhold i det å dra på hytta og for en del er det å dra på fjellet det samme som det å dra på hytta. I det ligger det at det er ikke selve hytta som er viktig i seg selv, men hele landskapet og hytta, det er en pakke. Og "fjellet" er forskjellig fra person til person. Det er ikke hvilket som helst fjell. Det er det fjellet, det som hytta er på.

Arv og familie er for mange viktige for mulighetene til å anskaffe hytta, mens landskapets og områdets kvaliteter og mulighetene for å tilfredsstille kravene man har til aktiviteter virker inn på om man velger å ta over, bygge eller kjøpe en hytte. Selv de som har arvet hytta har en gang hatt et valg om enten å ta over eller ikke, og da er det ofte hva omgivelsene kan tilby som er viktig. Mange svarer at grunnen til valget om å bygge hytte i "akkurat det landskapet" er et landskap med "fine kvaliteter", og hver enkelt har sine preferanser for hva dette landskapet inneholder som gjør det så "fint". Ofte har man hatt opplevelser i et spesielt landskap tidligere, som har gjort at man til slutt har bestemt seg for at dette er et landskap som gir så mye at man vil ha et fastere tilhold på stedet.

Hyttegjestene er som nevnt ofte på besøk hos venner og familie som eier hytta. Dette blir derfor den største begrunnelsen for dem for å dra på hytta, men like stor grunn er det som allerede har vist seg som viktig, nemlig fysisk aktivitet. Det er landskapets muligheter for aktivitet og den kvaliteten landskapet har i forhold til hva man ønsker som er viktig. Samtidig har det også kommet fram hos gjestene at man også setter pris på "dypere" verdier som landskapet gir; Større ro, mindre forstyrrelser, en følelse av frihet og "bort fra kjas og mas" bidrar til at også folk som ikke selv eier hytte, allikevel drar på fjellet.

Alle disse faktorene i tillegg til en spesiell tiltrekning fra landskapet gjør at hyttegjestene har en større bruk av landskapet på hytta enn hjemme. Man føler seg nærmere naturen.

Data innsamlet i forbindelse med denne oppgaven har vist at de fleste er ute etter et landskap som gir enkel mulighet til å gå tur, sykle tur og gå på ski, og med et visst innslag av seterlandskap og "villmark" der man kan "føle" naturen og historien i landskapet. Allerede er det et stort press på ikke utbygde områder i Norge. Hvis alle har slike behov vil utfordringene bli store i årene framover, og det er lite sannsynlig at alle kan få oppfylt sine ønsker. Som Ketil Kiran spør i sin artikkel Norske hytter - et paradoksalt prosjekt; "Hvordan kan flest mulig få oppleve ensomheten i naturen på samme sted, samtidig?" (2007:37). Det er praktisk talt umulig.

Forholdet til hytta og landskapet

Så hva slags forhold har "hyttefolket" egentlig til hytta og landskapet på hytta? Ett svært følelsesmessig forhold ifølge undersøkelsene gjort i forbindelse med denne oppgaven. Det er som om mange er avhengige av den jevnlig dosen av hytteliv for å få energi til å takle hverdagen. Hytta betyr å komme seg bort fra hverdagen, ta seg inn, slappe av, ha en frihet man ikke føler hjemme og få rekreasjon. Det betyr å komme bort fra det moderne, og til en nostalgi, som man nesten kan kalle hyttas grunnsjel. Man legger bak seg og reiser gjennom et landskap som er berørt og benyttet, og ser foran seg og kommer opp til et landskap som i manges øyne er rent og ubesudlet.

"Å komme bort fra kjas og mas" er synonymt med hyttas betydning for de aller fleste. Motsatsene urbant landskap og romantisk landskap (fjellandskapet) danner den ekstra kontrasten man trenger mellom arbeid og fritid, som mange trenger for virkelig å ta seg inn. Mye kan tyde på at det er forflytningen og kontrasten som gjør at virkningen av hyttelivet er så stor for så mange.

Fjellandskapet er et landskap som de færreste av respondentene bor i til daglig, og er for mange selve symbolet på det å komme bort, frisk luft og frihet. Det er et landskap og en setting som skaper et større samhold, og tvinger familien og venner til å gjøre ting sammen, ikke bare se hverandre mellom gjøremål som man ofte gjør hjemme. Det er et landskap som har plass og gir muligheter til å drive med aktiviteter som man ikke har plass til eller mulighet til å drive med hjemme. Og alle disse faktorene gjør at selv den mest stressede arbeidskar kan greie å slappe av. Kanskje bare på grunn av disse faktorene, men kanskje også fordi han har minner fra tidligere opplevelser eller barndommen som forteller han at det er det man skal gjøre på hytta.

Enten det er snakk om egne opplevelser, eller historier som følger med hytta, gir disse minnene og erfaringene landskapet og hytta et ekstra innhold. En dimensjon som man ikke kan se som utenforstående, men som gjør opplevelsen av dette landskapet til noe helt spesielt for hver enkelt. Minnene handler ofte om familie og samvær med familie og venner, noe som også viser seg som en viktig betydning av hytta og hyttelandskapet.

Det kan virke som at hytta erstatter det behovet for nærhet, identitet, tilhørighet og naturlighet som mange mangler i sin hverdag (Aarflot 2009; Christensen 2002; Frykman & Löfgren 1994), og som jeg også har skrevet om i kapittel 2.1.1., *Om landskap og landskapssyn*, avsnittet *Forskjellig utgangspunkt, forskjellig landskapssyn*.

”Hytta representerer en kontinuitet” (Aarflot 2009). I dagens samfunn ”hører man til” mange steder i løpet av livet, men hytta er en stabil faktor som er der og som ikke forandrer seg gjennom alle endringer i tilværelsen gjennom livet (Kaltenborn et al. 2005), det er noe kjent og trygt. Gjennom mine undersøkelser har jeg oppfattet det slik at dette stemmer godt med hvordan hytteeierne føler det. Det er en grunn til at man bruker uttrykket ”På hytta lever man mer enn man eksisterer” (Hald 1992:30), eller som en av respondentene sa; ”Hytta er der sjelen hører til”.

Det viser seg samtidig ifølge undersøkelsen gjort av Kaltenborn et al. for NINA i 2005 at mange bygger hytte i områder de har familietilknytning til for å finne tilbake til sine røtter; man har behov for å ha en historie, og føle en tilknytning til et sted.

Fjellandskapet har et spesielt innhold, som får oss til å bruke det med en helt annen tanke for vær og årstid, enn vi har hjemme. Været og årstiden fascinerer oss på hytta, og det å føle naturen på kroppen kjennes bare bedre med litt vær og følelsen av årstidene som skifter og forandrer landskapet. ”Alle årstider har sin sjarm” sier mange av respondentene. Samtidig er hytta der som et sted å krype inn om kvelden, og når naturen blir for voldsom eller for våt og kald, slik at man kan sitte inne å betrakte landskapet isteden.

Gjestene, med sin begrensede tilknytning til landskapet fra før, har et litt mer overfladisk forhold til hytta og landskapet enn eierne. Samtidig kan man se mye av de samme tankene, i en mer moderat form. Gjestene angir, som eierne, at hyttas viktigste betydning er som et sted å dra til som er langt unna hverdagen, og som gir gode muligheter til å slappe av. Andre aktiviteter og andre omgivelser gir et annet perspektiv, og mange har angitt at det er spesielt tanken på å drive med spesielle aktiviteter i et landskap med kvaliteter som man liker, som er grunnen til hyttebesøket. Og disse aktivitetene og kvalitetene er så viktige at også for gjestene har det som oftest har lite å si hvordan været er eller hvordan årstid det er, man er innstilt på å være ute allikevel. Blir det for ille kan man jo bare bruke hytta.

For gjestene spiller familie og venner kanskje en enda større rolle enn for eierne, da gjestene gjerne er på besøk for å være sammen med nettopp venner og familie.

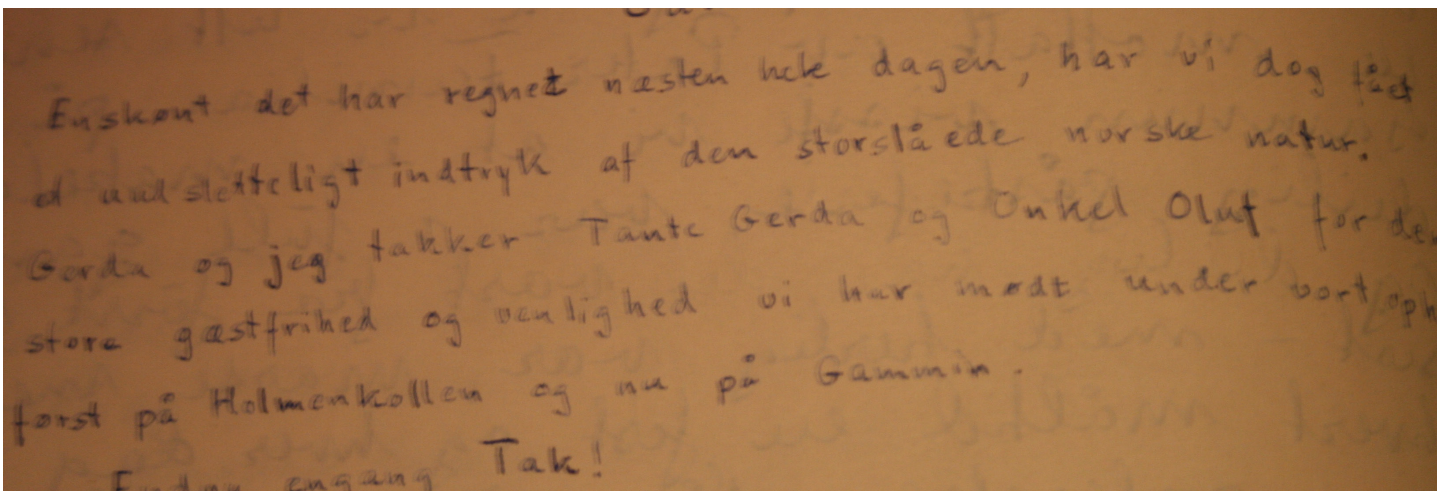
Gjestene anser hytta og landskapet som et sted for turer og aktivitet, og et sted for ”ro, plass og luft”. Mange angir at de har et nært forhold til fjellandskapet fra før, for eksempel barndomsminner fra ”barndommens grønne dal” som en av respondentene kalte det. Disse barndomsminner har sannsynligvis formet mye av de tankene som folk har i forhold til hvordan man synes et fjellandskap skal være og hva det skal inneholde. Og det virker inn på hvor man reiser i dag. Kanskje er det disse tidlige opplevelsene som gjør at enkelte føler en annen dimensjon ved fjellandskapet, som gir en slags ”indre ro” eller ”ro i sjela”?

“Barndommens grønne dal” Foto: Tom Hallan Hallan

Dette behovet for å være ute og å bruke landskapet, som både gjester og eiere nevner er i bunn og grunn den samme kulturen som jeg har nevnt under *Landskapssyn og verdier*, men sammen med nyere forskning om betydning av natur for menneskets evne til å ta seg inn etter stress og mas (Hågvar ; Kaltenborn et al. 2005; Ulrich), er det allikevel nærliggende å si at det har noe for seg. Etter mine samtaler med hytteeiere har jeg inntrykk av at hytteeierne selv har visst om disse helsefordelene i årevis.

Det er sannsynligvis også grunnen til at mange titusen mennesker ikke en gang tenker over at de egentlig er en del av en kultur med et sett av faste ritualer og rammer, og bare velger å nyte det.

“Enskønt det har regnet nesten hele dagen har vi dog fået et uutslettelig inntrykk af den storslåede norske natur”. Foto: Marianne Harstad Hallan, utdrag fra hyttebok lånt med tillatelse fra eier

Hyttebøkene

Hyttebøkene bekrefter mye av det som kommer fram i intervjuer og undersøkelser; Landskap som er lett å ferdes i foretrekkes, og man har tradisjoner for hvor turene går. Elv og vann prioriteres høyere i hyttebøkene enn i de øvrige data, men mange av hyttene der hyttebøkene hører til har en spesiell tilknytning til vann. Den vakre, norske, ekte og storslåtte naturen fremheves, gjerne som seterlandskap med tradisjoner og historie, dermed bekreftes landskapssynet med en romantisk påvirkning også her. Stillhet og fred sees på som en spesiell egenskap i fjelllandskapet.

Turer på ski, sykkel og på beina er hovedaktivitetene, og sanking av naturens eksotiske goder ved jakt, bærplukking og fiske ses på som balsam for sjelen. Alt som kommer fra fjellnaturen anses som renere enn det man kan kjøpe.

Lek i landskapet og læring gjennom lek oppleves som gode minner, og vedlikehold står høyt på listen over prioriterte gjøremål, noe som også er godt dokumentert i hyttebøkene.

Avslapning, fred, fritid og det å komme bort fra hverdagen er hovedbetydningen av hytta, sammen med aktivitet, og det å ”nyte fjellivets charme”. Og det i en hytte som er sin egen, på sin egen lille flik av fjellparadiset.

“Å nyte fjellivets charme” i den ekte, norske, vakre og storslåtte naturen Foto: Ukjent, hentet fra hyttebok med tillatelse fra eier

Kapittel 4

Avslutning og svar på problemstilling

Etter å ha gått igjennom aktuell litteratur og forskning, og selv undersøkt temaet blant i alt 202 hyttebrukere med opplevelser fra hytte på fjellet, og gjennom fem hyttebøker eller utdrag av hyttebøker, kan jeg nå si noe om spørsmålene som ble stilt i innledningen.

Grunnlaget i denne oppgaven er for lite til å komme med noen generelle konklusjon, men på bakgrunn av de gjennomførte undersøkelser vil jeg allikevel kunne trekke ut noen slutninger som sier noe om tendensene innenfor problemstillingen og hva som er viktig å jobbe videre med.

4.1. Forhold til landskapet, landskapssyn, viktige elementer og kvaliteter

I innledningen til denne oppgaven formulerte jeg en problemstilling i forbindelse med fjellhytter og landskapet på fjellet. De to første punktene var formulert slik;

- Hva slags forhold har det moderne mennesket til sitt fritidslandskap? Hva utmerker seg som viktig i landskapet for de som bruker sin fritid i fjellet?
- Hvilke landskapssyn og kvaliteter er det som vektlegges?

Ro, fred, frihet, rom, plass, forandring og avstand til hverdagen, kultur, historie, natur og frisk, ren luft. Dette er ord som kan beskrive de norske hyttebrukernes forhold til hytta og fjellandskapet.

Dagens norske hytteeier og hyttegjest (hyttebruker) er en person med en stor kjærlighet til fjellandskapet, og med et romantisk syn på og holdning til hva dette landskapet er og hvordan det skal være. Det er mennesker som har et nært forhold til hytta si, eller den de besøker, og det landskapet som den ligger i. Det er mennesker som føler at hytta gir den avstanden til hverdagen, den tilhørigheten og naturligheten som man ikke finner mange steder i dagens moderne, stressende samfunn. Og det er mennesker som finner den spesielle roen, freden, avstanden og den gode følelsen i fjellandskapet, selv om det kan være vanskelig å si hva det er som gir disse følelsene.

Fjellhyttefolket setter pris på landskapselementer som fjelltopper og vann, og særlig tilgangen til høyfjell eller vidde. Et tilsynelatende uberørt landskap, eller et seterlandskap med historie, fascinerer.

Disse menneskene har også et brukssyn på landskapet, de bruker hytta og landskapet som rekreasjon, som sted til å være aktiv, eller et sted å bare være ute, og gjerne sammen med familie og venner. Det er et sted for læring og opplevelser som for mange gir spesielt gode minner. Det er viktig at landskapet oppfyller disse ønskene om å kunne være aktiv, i et interessant og estetisk pent landskap. Landskapet skal være naturlig, og ubesudlet, og mange har en økologisk tankegang om bevaring av naturen. Samtidig skal landskapet være tilpasset aktiviteter og ferdsel.

Mange av disse menneskene har kanskje blitt bortskjemt med et landskap som har gitt dem alt de trenger for aktiviteter, følelse av frihet og følelse av ensomhet. Inngrep som tidligere er gjort, og utvikling i landskapet skaper ikke alltid et landskap som gir disse mulighetene i fremtiden, og mange hyttebrukere har blitt til mennesker som vil ha ting fikset.

De som forvalter dette landskapet til vanlig, gjerne de som forvalter det som en del av sin eiendom, forventes på mange måter å bidra til å forme et landskap som passer med hyttebrukernes bilde på hvordan dette landskapet skal være. Men denne utviklingen er ikke nødvendigvis bærekraftig.

”Når det nå stadig oftere bygges hytter som er større enn boligene inne i byene, så er det ikke den nøkterne Norske tradisjonen vi bygger oss inn i” (Kiran 2007). Som selve hyttelivet har utviklet seg kommer også fjellandskapet til å utvikle seg, og gjør det allerede på grunn av endrede driftsmetoder i landbruket, utvikling av klima og en annerledes og kanskje mer egoistisk bruk av landskapet. På grunn av denne utviklingen er naturen under press, og det kreves enda mer varsomhet i utnyttelsen av et sårbart landskap som fjellnaturen er. Dette er en utvikling som også hyttefolket har bidratt til og som også de må lære seg å leve med.

Sannsynligvis ville den beste ivaretagelsen av dette landskapet som så mange mennesker setter pris på, være at ikke fullt så mange satte pris på det, og tok det i bruk. Da ville man beholde den ensomheten, den villmarken og de naturverdiene som så mange hyttebrukere er ute etter.

Slik jeg ser det har man i fremtiden i hovedsak to valg:

Vi velger å slippe til færre folk for å bygge hytte i fjellområdene slik at kun noen få får oppleve hyttedømmen i fjellet. Dette vil sannsynligvis føre til en diskriminering, der kun de med mest ressurser vil ha sjanse til å oppfylle drømmen. Det vil uansett måtte være strenge regler for utforming og inngrep.

Eller hyttebrukerne må senke kravene litt, slik at alle kan ha hytte under tregrensen, og uten de store luksuriøse løsningene, og dermed må oppleve villmarks- og høyfjells- drømmen et stykke fra sin egen hytte. Hyttebrukerne må da være villige til å bevege seg litt for å oppleve det landskapet som for mange er målet med hyttelivet.

Svaret avhenger av om respondentene er hyttebrukerne, som gjerne vil optimalisere, eller myndighetene, som må legge restriksjoner.

Av disse løsningene er det sannsynligvis den siste som er mest aktuell, fordi den tross alt gir de aller fleste mulighet til å ha hytte.

Man må i dag slå seg til ro med at også de sårbare landskapene brukes eller blir påvirket av bruk på en eller annen måte. For at denne bruken skal bli så varsom og lite ødeleggende som mulig, både for landskapsbildet og økosystemene, er løsninger som de ovenfor noe man skal ha i tankene under utvikling av hytteområder i fremtiden. Og slike tiltak er ikke noe man kan gjøre; dette er noe som må gjøres for at fjellandskapet skal være et sted for friluftsliv, rekreasjon, og unik kultur og natur, nå og i fremtiden.

4.2. Fremtidig bruk og kunnskapsbehov

Til tross for et relativt lite grunnlag mener jeg at hytteutbygging i fjellet er et område som bør prioriteres også innenfor landskapsarkitektur, da utfordringene på dette området er store og stadig blir større. Dette gjelder kanskje spesielt innenfor ivaretagelse og behandling av landskapet. Dette er ikke bare av økologiske hensyn, men også av hensyn til et landskapsbilde som er spesielt i verdenssammenheng, og som turister kommer til Norge for å se.

Jeg spurte meg i innledningen også spørsmålet;

- Kan preferansene folk har i forhold til fritidslandskap si noe om hvilke landskap som kan være aktuelle for utbygging, og hvilke som bør forbli urørt?

Hvordan kan kunnskapen fra denne oppgaven brukes videre? Vi har gjennom mine undersøkelser av litteratur og spørreundersøkelser blant hytteeiere fått en oversikt over hva som er viktig for folk som bruker sin fritid i fjellandskapet. Vi vet at dette landskapet er under stort press fra mange kanter og at mye av det er sårbar natur, som ikke blir det samme igjen etter inngrep og ødeleggelser uten at vi tar spesielle hensyn. Dette sårbare og spesielle landskapet er også det landskapet hyttebrukerne ønsker å benytte seg av.

Å undersøke hyttefolks forhold til det landskapet de omgir seg med på fritiden og hva det er i landskapet som er viktig for dem, kan gi en pekepinn på noe av det som er viktig for hyttebrukerne i utbygging av hytteområder, og kanskje si noe om dagens utbygging og hvordan den er i forhold til hva som ønskes både fra hytteeiere og lokal forvaltning.

Det er ikke alle som ønsker at hytta skal være i det mest sårbare og eksotiske landskapet, og en del av hyttebrukerne har stor respekt for at deres ferdsel fører til at naturen er under et stort press. Mange ser ut til å mene at det er helt greit med hytte i en hyttelandsby i dalen, bare man har tilgang til høyfjell og villmark. For er det ikke litt sånn at "Folk trives der de velger å være uansett?" Uavhengig av hvor basen er, hvis man først har havnet der, så er det det som er rundt som er viktig.

Under mine undersøkelser har jeg oppdaget at hytta og tomte uansett plassering i felt eller helt alene, blir et bittelite kongerike. Hva som er rundt denne tomte er ikke alltid så viktig. Så lenge man har mulighet til å komme seg opp og ut i fjellnaturen på forskjellige måter, er mange fornøyde. Kanskje dette kan være grunnlag for å unngå å bygge i de fineste, mest sårbare og synlige områdene, og heller la folk oppleve disse områdene til fots, på sykkel eller ski, eller fra vinduet, terrassen og fra solveggen på hytta?

Vil man ta vare på det spesielle landskapet vi har i den norske fjellheimen, kan man ikke plassere hyttene midt i dette landskapet. Én hytte vil ikke nødvendigvis føre med seg så mye ulemper, men det er tilpasningene, inngrepene, den økte ferdselen, og vanskelighetene med å begrense videre utbyggingen i området som kan gi problemer.

Alle hyttebrukernes ønsker er praktisk talt umulig å oppfylle. Men det kan kanskje være mulig å la hytteeierne oppleve det landskapet de lengter etter i fremtiden, hvis man er innstilt på at det krever at hyttene kanskje ikke kan ligge i det landskapet. Det som er viktig for hyttebrukerne er å ha utsikten, et fint landskap å se på, og et fjellandskap i drive med aktiviteter i, og å være ute i. Dette kan gå an hvis hyttebrukerne setter mindre krav til hvor selve hytta skal være, slik jeg også har nevnt under kapittel 4.1. Slike tanker kan det være vanskelig å overbevise både hyttefolk og planleggere om.

Med utviklingen på hyttemarkedet i dag, og tendensen til at "alle" vil ha hytte, både i det beste området, og med tilgang og utsikt til de andre "gode" områdene ser det ikke ut til å være rom for slike tilpasninger for å ta vare på det landskapet som alle vil benytte. Man er i dag avhengig av streng oppfølging fra myndighetenes side fordi det er så lønnsomt å bygge stort, fort og med masse fasiliteter som skaper ekstra inngrep (jf. for eksempel Gilje 2010).

Undersøkelser blant hyttebrukere slik som den i denne oppgaven, dog i mer omfattende utgaver og for de spesielle områdene, kan brukes i en utbyggingsprosess for å dokumentere hyttebrukernes behov, ønsker og hva de er villige til å gi opp. I en slik prosess foretas mange avveininger og kompromisser, og en undersøkelse av hyttefolkets egentlige ønsker, kan gjøre noen av valgene enklere å ta, men det kan også komplisere prosessen.

Tilsvarende undersøkelser kan foretas også blant lokalbefolkningen, og resultatene kan sammenliknes, og sees i forhold til registreringer av naturverdier, for å finne ut både hvor man absolutt ikke skal plassere hytter og hvor det kan være mulig. Kanskje blir man overrasket og finner ut at plasseringen av hyttene er det minste problemet, og at det er selve bruken man bør tenke igjennom? Kanskje er det mindre viktig, som nevnt, at hytta er plassert i et fantastisk område, så lenge man har utsikten til fjellandskapet og muligheten for opplevelse?

Man kan også undersøke blant potensielle hytteeiere hvordan interessen er for å bruke lokalt næringsliv og støtte lokalsamfunnet, for å få et inntrykk av om kommunen og lokalsamfunnet kan tjene på en utbygging. Noen steder ser man en tendens til at det å ha lokalt produserte møbler, eller selve hytta bygget av noen fra bygda, er ekstra stas, og det kan være et grunnlag å bygge videre på for lokalt næringsliv.

Planlegging av hytteområder er et vanskelig og konfliktfyllt tema, som det også har vært gjort rede for i kapittel 2.3., *Utbygging av hytteområder* og i vedlegg 1. Slike undersøkelser som jeg har utført i denne oppgaven kan ved bruk i slike saker skape en ekstra utfordring, men det kan også skape et bedre grunnlag for å finne det beste kompromisset i utforming og plassering av hytter og hyttefelt. Det bør være et mål for fremtidige forvaltninger å gå gjennom prosesser som kan føre til at man både tar vare på verdiene og gir kommunene og lokalt næringsliv mulighet til å tjene på å slippe turister inn i sitt vakre landskap.

Det kunne være interessant å vurdere et utvalg hytteområder opp mot det som kommer fram i mine undersøkelser av hyttefolks landskapssyn og hva man legger vekt på, og undersøke om dagens hytteområder oppfyller de ønskene hyttefolket har. Det har dessverre ikke vært kapasitet til å gjøre en slik vurdering innenfor denne oppgavens rammer, men det kan være aktuelt som en videreutvikling ved en senere anledning.

Alle ønsker i ett. Foto: Tom Hallan (en f.h), Marianne Harstad Hallan (øvrige bilder)

Kapittel 5

Kilder

5.1. Skriftlige og muntlige kilder

- Aarflot, K. C. R. (2009). *Hyttelivet er redningen*. Aftenposten (260).
- Almaas, I. H. (2007). *120 Kvadratmeter drøm*. Oslo: Arkitektur N. Tilgjengelig fra: <http://www.arkitektur.no/?nid=153174> (lest 05.01).
- Arnesen, T. & Overvåg, K. (2009). *Fritidsboligene og utlendinger*. ØF-rapport. Hamar: Østlandsforskning. 49 s.
- Artsdatabanken. (2009). *NiN - et felles system for naturbeskrivelse*. Oslo: Artsdatabanken. Tilgjengelig fra: <http://www.artsdatabanken.no/Article.aspx?m=243&amid=6451> (lest 25.01).
- Bekkevold, K. E. (2008). *"Tilstand av natur": naturopplevelse i Hans Børli's lyrikk : et bidrag til å forstå naturopplevelsens dimensjoner og til å synliggjøre sammenhenger mellom friluftsliv og psykisk helse*. Bø: Høgskolen i Telemark. 139 s.
- Bergaust, T. E. (2007). *Fritids- og nytelseslandskapet som produkt*. Arkitektur N, 7 (89): 66 - 69.
- Bergaust, T. E. (2010a). *Mail med rettelsener*. Ås (Mail 16.02).
- Bergaust, T. E. (2010b). *Veiledning*. Ås (10.02).
- Bergen kunstmuseum. *J.C Dahl*. Bergen: Bergen kunstmuseum. Tilgjengelig fra: <http://www.museumsnett.no/bergenkunstmuseum/vestlandet/viskunstner2.html?spr=no&id=3> (lest 07.01).
- Bettum, O. (2010). *Tale ved åpningen av avgangsutstillingen 2010*. Oslo (05.03.2010).
- Bostad, R. R. (2001). *Myter og mangfold: en studie av turgåing og turgåere på selvbetjente hytter inorske fjell*. Oslo: Universitetet i Oslo. IV, 195 s.
- Bøe, E. G. & Miljøverndepartementet. (2009). *Den Europeiske landskapskonvensjonen: hverdagslandskapet*. Oslo: Miljøverndepartementet. 20 s.
- CapLex. (2010). *Data*. Oslo: CapLex
Cappelens forlag as. Tilgjengelig fra: <http://www.caplex.no/Web/ArticleView.aspx?id=9307097> (lest 16.04).
- Cappelens forlag. (2010). *CapLex, Nettleksikon*. Oslo: Cappelens forlag. Tilgjengelig fra: <http://www.caplex.no/> (lest 11.02.10).
- Christensen, A. L. (2002). *Det norske landskapet: om landskap og landskapsforståelse i kulturhistorisk perspektiv*. Oslo: Pax. 352 s.
- Den norske turistforening. (2010). *DNTs historie*. Oslo: DNT. Tilgjengelig fra: http://www.turistforeningen.no/index.php?fo_id=127 (lest 06.01).
- Digitalarkivet. (2000). *Ei nasjonalromantisk reise gjennom Noreg i teikningar*. I: Digitalarkivet (red.). Oslo: Digitalarkivet. Tilgjengelig fra: <http://digitalarkivet.uib.no/norbild/> (lest 18.02).
- DN.no. (2010). *Rush etter folkehytter*. Oslo: DN.no. Tilgjengelig fra: <http://www.abcnyheter.no/abc-penger/nyheter/100219/rush-etter-folkehytter> (lest 19.02).

- Dokk, O. O., Snerte, K., Thorseth, A. & Halbjørhus, K. O. (2003). *Frå skysstasjon til alpinsenter: Hemsedal som turistbygd*. [Hemsedal]: Hemsedal historielag. 288 s.
- Farstad, M., Rye, J. F. & Almås, R. (2008). *Fritidsboligfenomenet i Norge: fagnotat om utvikling i bruk av fritidsboliger, utarbeidet på oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet*. Trondheim: Norsk senter for bygdeforskning. 40 s.
- Forskningsetiske komiteer. (2010). *Veiledning for forskningsetisk og vitenskaplig vurdering av kvalitative forskningsprosjekt innen medisin og helsefag*. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteer.
- Fossåskaret, E., Fuglestad, O. L. & Aase, T. H. (1997). *Metodisk feltarbeid: produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforl. 307 s.
- Fredrik Holth. (2010). *Åpent seminar om ny Plan og bygningslov*. Ås: ILP (Forelesning 17.02).
- Friluftsløven. (1957). *Lov om friluftsliv av 28. Juni 1957, nr. 16*.
- Frykman, J. & Löfgren, O. (1994). *Det kultiverte mennesket*. Oslo: Pax. 244 s.
- Gaukstad, H. C. (1998). *Gripe og bli grepet: om natursyn og naturskildring i DNTs årbøker*. Oslo: [H.C. Gaukstad]. 130, [3] s.
- Gilje, K. B. (2010). *Hyttedrøm og virkelighet*. Oslo: Dagbladet. Tilgjengelig fra: <http://www.dagbladet.no/2010/03/27/kultur/debatt/hytte/tv/11036635/> (lest 07.04).
- Hald, S. (1992). *Eksempler på nutidige ferieboligformer i Norge: strukturelle og empiriske typer*. Fritidsprosjektet: rapport. Oslo: Avd. for etnologi ved institutt for kultur- og samfunnsfag, Universitetet i Oslo, Stiftelsen Norsk etnologisk gransking. 73 s.
- Halvorsen, K. (1993). *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Bedriftsøkonomens forl. 193 s.
- Heggberget, T. M. & Jonsson, B. (2005). *Landskapsøkologi: arealbruk og landskapsanalyse : NINAs strategiske instituttprogrammer 2001-2005*. NINA temahefte. Trondheim: Instituttet. 100 s.
- Helle, K., Eliassen, F.-E., Myhre, J. E. & Stugu, O. S. (2006). *Norsk byhistorie: urbanisering gjennom 1300 år*. Oslo: Pax. 585 s.
- Holm, E. D. (2007). *Fra hytte til heim - en refleksjon om det andre stedet*. Arkitektur N, 7 (89): 20 - 23.
- Horgen, B. K. (2007). *Nasjonal, bærekraftig hyttepolitikk*. Arkitektur N, 7 (89): 28 - 31.
- Hågvar. *Fra vindusutsikt til villmarksopplevelse- Amerikanske psykologer tar opplevelsesverdier på alvor*. I, s. 47-57.
- Ibsen, H. (1997). *Menneskets fotavtrykk: en økologisk verdenshistorie*. [Oslo]: Tano Aschehoug. 258 s.
- Jensen, K. W. (1994). *Stedets ånd*. [København]: Gyldendal. 267 s.
- Johannessen, F. E. (2008). *"Jagten og det fælles samvær": Buli 1908-2008*. Lillehammer: Thorsrud lokalhistorisk forl. 90 s.

- Kaltenborn, B. P., Norsk Institutt for, N., Bjerke, T., Thrane, C., Høgskolen i Lillehammer, A. f. s. i. g. f., Andersen, O., Lillehammer, N. N., Nellemann, C. & Eide, N. E. (2005). *Holdninger til hytteliv og utvikling av hytteområder : resultater fra en spørreskjemaundersøkelse*: Norsk institutt for naturforskning. 44 s.
- Kaspersen, L. (2010). *En mottrend til tidsklemma*. Oslo: DN.no. Tilgjengelig fra: <http://www.abcnyheter.no/node/104751> (lest 19.02).
- Kiran, K. (2007). *Norske hytter - et paradoksalt prosjekt*. Arkitektur N, 7 (89): 36 - 37.
- Kommunal- og regionaldepartementet. (2008). *Lokal vekstkraft og framtidstru: om distrikts- og regionalpolitikken*. Oslo: Det kongelige kommunal- og regionaldepartementet. 135 s.
- Lynch, K. & Hack, G. (1984). *Site planning*. Cambridge, Mass.: MIT Press. vii, 499 s.
- Lyngø, I. J. (1993). *På vandring: en tur i friluftslivets historie*. [Oslo]: Norsk folkemuseum. 28 s.
- Malmanger, M. (2005). *Kunsten og det skjønne: vesterlandsk estetikk og kunstteori fra Homer til det 19. århundre*. Oslo: Aschehoug. 371 s.
- Melkild, M. (1999). *Seterbruk og bruk av setra: utviklinga i seterbruket i ei Nordmørsbygd ca. 1750-1950 og bruk av setra til fritidshus ca. 1950-1996*. Oslo: Universitetet i Oslo. 153 s.
- Mikalsen, B.-E. (2010). *Det løsner i hyttemarkedet*. Oslo: DN.no. Tilgjengelig fra: <http://www.dn.no/eiendom/article1748786.ece> (lest 19.02).
- Miljøverndepartementet. (2000). *Den europeiske landskapskonvensjonen (Norsk tekst)*. Oslo: Miljøverndepartementet. Tilgjengelig fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/tema/planlegging_plan-_og_bygningsloven/landskapskonvensjonen/om-konvensjonen/europeisk-landskapskonvensjon-norsk-teks.html?id=426184 (lest 05.01).
- Miljøverndepartementet. (2001). *Friluftsliv: ein veg til høgare livskvalitet*. [Oslo]: Departementet. 136 s.
- Miljøverndepartementet. (2003). *Pressemelding: Tapet av Norges biologiske mangfold skal stanses innen 2010*. Oslo: Miljøverndepartementet, Regjeringen Bondevik II. Tilgjengelig fra: http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/md/Nyheter-og-pressemeldinger/2003/tapet_av_norges_biologiske_mangfold.html?id=250759 (lest 18.02).
- Miljøverndepartementet. (2005). *Planlegging av fritidsbebyggelse*. Veileder. [Oslo]: Miljøverndepartementet. 72 s.
- Miljøverndepartementet. (2007). *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand nr 26 (2006-2007)*. [Oslo]: Miljøverndepartementet. 167 s.
- Mæland, S. (2005). *Fjellnatur, hytter, landskapsendring*. [Lillehammer]: Naturvernforbund[et] i Oppland. 64 s.
- NA24. (2006). *Dette koster hytta di*: NA24. Tilgjengelig fra: <http://arkiv.na24.no/Nyhet/161772/Dette+koster+hytta+di.html> (lest 26.01).
- NTB & ABCNyheter. (2010). *Hytteprisene på fjellet stiger*. Oslo: ABCNyheter. Tilgjengelig fra: <http://www.abcnyheter.no/node/104850> (lest 17.02).
- ObjectPlanet. (2010). *ObjectPlanet, nettbaserte spørreundersøkelser*. Oslo: Opinio. Tilgjengelig fra: <http://www.ObjectPlanet.no>

objectplanet.no/opinio/ (lest 09.02).

Oppland fylkeskommune. (2000). *Veiledning i hytteplanlegging*. 52, [12] s.

Paulgaard, G. (1997). *Feltarbeid i egen kultur: innenfra, utefra eller begge deler?* I: Metodisk feltarbeid: produksjon og tolkning av kvalitative data, s. s. 70-93. Oslo: Universitetsforl.

Pharo, I., Sagstad, E. & Lathion, J. (1998a). *Billedkunsten i realismen*. Oslo: Art link kunstforl. 40 s.

Pharo, I., Sagstad, E. & Lathion, J. (1998b). *Billedkunsten i romantikken*. Oslo: Art link kunstforl. 37 s.

Pharo, I., Sagstad, E. & Lathion, J. (1998c). *Billedkunsten ved århundreskiftet 1900*. Oslo: Art link kunstforl. 34 s.

Plan og bygningsloven. (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling av 27. Juni 2008, nr. 71*.

Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode: en innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. Oslo: Universitetsforl. 242 s.

Riksantikvaren. (2010). *Fenomenologiske analyser: Kvalitativ stedsanalyse*. Oslo: Riksantikvaren. Tilgjengelig fra: <http://www.ra.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=2674> (lest 08.02).

Rosander, G. (1992). *Rotfast turism: om hytteliv som finit betydelseområde*. 15 s.

Sparre, M. R. (2010). *Minutter skiller Norges dyreste og billigste hytter*. Oslo: DN.no. Tilgjengelig fra: <http://www.dn.no/privatokonomi/article1840471.ece> (lest 19.02).

Spyri, J. (1959). *Heidi*. Oslo: Gyldendal. 156 s.

Stahlschmidt, P. (2001). *Metoder til landskabsanalyse: kortlægning af stedets karakter og potentiale*. [Vanløse]: Forlaget Grønt Miljø. 112 s. s.

Statistisk sentralbyrå. (2009). *Statistisk årbok 2009, Antall fritidsbygninger*. Oslo: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-401.html> (lest 11.01).

Store Norske Leksikon. (2010a). *Biologisk mangfold*. Oslo: Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra: http://www.snl.no/biologisk_mangfold (lest 13.04).

Store Norske Leksikon. (2010c). *Empirisk*. Oslo: Store Norske Leksikon
Knut Erik Tranøy. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/empirisk> (lest 09.04).

Store Norske Leksikon. (2010d). *Fjell*. Oslo: Store Norske Leksikon
Nils Spjeldnæs. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/fjell> (lest 09.04).

Store Norske Leksikon. (2010e). *Forskning*. Oslo: Store Norske Leksikon
Hans Skoie. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/forskning> (lest 09.04).

Store Norske Leksikon. (2010f). *Fritidshus*. Oslo: Store Norske Leksikon
Jon Gunnar Arntzen. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/fritidshus> (lest 09.04).

Store Norske Leksikon. (2010g). *Hytte*. Oslo: Store Norske Leksikon
Eirik T. Bøe. Tilgjengelig fra: [http://www.snl.no/hytte/Mindre_hus_\(s%C3%A6rlig_til_fjells\)](http://www.snl.no/hytte/Mindre_hus_(s%C3%A6rlig_til_fjells)) (lest 09.04).

- Store Norske Leksikon. (2010h). *Informant*. Oslo: Store Norske Leksikon Tor Guttu. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/informant> (lest 09.04).
- Store Norske Leksikon. (2010i). *Kvalitativ*. Oslo: Store Norske Leksikon Tor Guttu. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/kvalitativ> (lest 09.04).
- Store Norske Leksikon. (2010j). *Kvantitativ*. Oslo: Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/kvantitativ> (lest 09.04).
- Store Norske Leksikon. (2010k). *Natur*. Oslo: Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/natur> (lest 09.04).
- Store Norske Leksikon. (2010l). *Respondent*. Oslo: Store Norske Leksikon Tor Guttu. Tilgjengelig fra: http://www.snl.no/respondent/svarer_i_meningsm%C3%A5ling (lest 09.04).
- Store Norske Leksikon. (2010m). *Tregrense*. Oslo: Store Norske Leksikon. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/tregrense/biologi> (lest 09.04).
- Store Norske Leksikon. (2010n). *Univers*. Oslo: Store Norske Leksikon Tor Guttu. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/univers> (lest 09.04).
- Store Norske Leksikon. (2010o). *Villmark*. Oslo: Store Norske Leksikon Kåre Olerud. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/villmark> (lest 09.04).
- Store Norske Leksikon & Bruun, M. (2010). *Kulturlandskap*. Oslo: Store Norske Leksikon Kåre Olerud. Tilgjengelig fra: <http://www.snl.no/kulturlandskap> (lest 09.04).
- The Guardian. (2006). *Five best roadtrips. UK: The Guardian*. Tilgjengelig fra: <http://www.guardian.co.uk/travel/2006/apr/01/fivebest.canada.australia> (lest 18.03).
- Thomsen, P. & Imsland, H. (2004). *Tomannsbu: en hytteprotokoll*. [Stavanger]: Wigestrånd. 205 s.
- Ulrich, R. S. *Effects of vegetation views on stress and health indicators*. Texas: College of Architecture, Texas A&M University.
- Wonderland resort. (2009). *Verdistigning for hytter*. Vinje: Wonderland resort. Tilgjengelig fra: <http://wonderlandresort.no/verdistigning-for-hytter> (lest 26.01).
- Østlandsforsk. (2010). *Forskning*. Lillehammer: Østlandsforsk. Tilgjengelig fra: <http://www.ostforsk.no/pro/utmark/forskning.htm> (lest 26.01).

5.2. Kilder for illustrasjoner og dikt

Aukrust, O. (1916). *Bu*. Oslo: Dagbladet

Kultur/Diktbasen. Tilgjengelig fra: <http://www.dagbladet.no/docarc/showdoc.php?a=1&d=1647> (lest 14.04).

Dokk, O. O., Snerte, K., Thorseth, A. & Halbjørhus, K. O. (2003). *Frå skysstasjon til alpinsenter: Hemsedal som turistbygd*. [Hemsedal]: Hemsedal historielag. 288 s.

FAY school. (2010). *Illustrasjon Heidi*. Southborough: <http://library.fayschool.org/>. Tilgjengelig fra: <http://library.fayschool.org/Pages/images/heidi.jpg> (lest 17.03).

Nasjonalmuseet. *Albertine på politilegens venteværelse*. Oslo: Nasjonalmuseet, Persbråten vgs.. Tilgjengelig fra: http://harriet.nasjonalmuseet.no/ukenskunstverk/images/20081128123642_uke49.jpg (lest 12.02).

Nasjonalmuseet. *Vinter ved Sognefjorden*. Oslo: Nasjonalmuseet. Tilgjengelig fra: http://www.nasjonalmuseet.no/var/plain/storage/images-versioned/20577/1-nor-NO/johan_christian_dahl_vinter_ved_sognefjorden1_large.jpg (lest 12.02).

NRK. (2003). *Gutten med seljefløyten*. Oslo: NRK. Tilgjengelig fra: <http://img.nrk.no/img/273908.jpeg> (lest 12.02).

RootsWeb. (2010). *Torvmyr på Jæren*: Rootsweb, . Tilgjengelig fra: http://freepages.genealogy.rootsweb.ancestry.com/~kielland/kunst/kitty_torvmyr1883.jpg (lest 12.02).

Store Norske Leksikon. (2010). *Brudeferden i Hardanger*. Oslo: Store Norske Leksikon

Arnt Fredheim. Tilgjengelig fra: [http://snl.no/.bilde/Brudeferden_i_Hardanger_\(maleriet\)](http://snl.no/.bilde/Brudeferden_i_Hardanger_(maleriet)) (lest 16.04).

Opphav og fotograf for fotografier og bilder av utdrag fra hyttebøker brukt i oppgaven er oppgitt i bildetekst og bildeliste.

Vedlegg

Vedlegg 1

Utbygging, mål fra styresmaktene og planleggingsprosess i praksis

Så å si all planlegging og utbygging av hytter er i dag i privat regi, og det kan være en utfordring for det kommunale plansystemet å ha full kontroll (Horgen 2007). Det er sterke kommersielle krefter som styrer, og næringsutvikling og profitt, det å skape noe å leve av, er sterke argumenter for kommunene (Miljøverndepartementet 2007). Ofte så sterke at man risikerer at det går på bekostning av verdifulle naturområder og landskap. Når utbyggingsplaner for hytter fremmes som private planinnspill, som det oftest gjør, kreves det et godt samarbeid mellom kommune og forslagsstiller (Miljøverndepartementet 2005). Det er viktig at kommunen både stiller krav for å få til en prosess der ulike interesser avveies, men også åpner opp for den utviklingen hytteutbygging kan være.

Kommuneplanen er kommunens planverktøy for å styre areal- og samfunnsutviklingen, også i forhold til fritidsbebyggelse (Horgen 2007). I tillegg til at man her kan bestemme hvilke arealer som skal kunne brukes til fritidsboliger, kan man også gi bestemmelser i forhold til antall fritidsboliger, utforming av området, grad av utnyttning, rekkefølgen av utbygging og om det skal kreves mer detaljert planlegging før utbygging, for eksempel ved reguleringsplaner. Og, som noe av det viktigste, sier kommuneplanen noe om hvilke områder som skal ligge urørt.

Ifølge Norsk senter for bygdeforskning er det grunn til å tro at utviklingen mot helårs boligstandard i stadig flere fritidsboliger vil fortsette i årene framover (Farstad et al. 2008). Dette skaper muligheter for lokal vekst og utvikling, men også politiske, sosiale, og miljømessige utfordringer. Derfor er det viktig at kommunene er bevisst på disse utfordringene tidlig i planprosessene, slik at ulike interesser får komme til orde, og at man kan veie de ulike ulempene og fordelene mot hverandre.

Det er fylkesmennene, fylkeskommunene og statlige sektormyndigheter som har ansvaret for å gjøre statlige og regionale føringer kjent for kommunene (Horgen 2007). Hvis kommunene velger å ikke ta hensyn til disse føringene kan det gi grunnlag for innsigelse. Dette hindrer kommunen å sluttbehandle planene før de har vurdert saken som innsigelsen gjelder og gjort endringer. Det lønner seg dermed for kommunene å ta hensyn til de føringene som kommer ovenfra. I hytteområder er natur- og kulturverninteresser ofte grunnlaget for innsigelser.

Statlige mål for arealpolitikk og utbygging i fjellheimen, og kommunenes arbeid med saken

Den europeiske landskapskonvensjonen

Norge har skrevet under *Den europeiske landskapskonvensjonen* (ELC). Dette betyr at Norge har forpliktet seg til å;

- a. ”å erkjenne i egen lovgivning at landskapet er et vesentlig element i folks omgivelser, et uttrykk for mangfoldet i deres felles kultur- og naturarv samt et fundament for deres identitet,
- b. å fastlegge og iverksette en landskapspolitikk som tar sikte på vern, forvaltning og planlegging av landskap ved å innføre særlige tiltak omhandlet i artikkel 6,
- c. å etablere prosedyrer som gir mulighet for medvirkning fra publikum, lokale og regionale myndigheter og andre med interesse for utforming og gjennomføring av landskapspolitikk omhandlet under bokstav b ovenfor,
- d. å integrere landskap i sin distrikts- og byplanleggingspolitikk og i sin politikk innen kultur, miljøvern, landbruk, økonomi og på det sosiale område, samt på andre områder som kan ha direkte eller indirekte innvirkning på landskap.” (Miljøverndepartementet 2000:kap. II art. 5)

Man ser nå at ELC begynner å gjenspeiles i de målene som utarbeides på områder der landskap berøres, og at landskap generelt får en større plass i førende dokumenter, både overordnet og ned på handlingsplannivå i etatene. Dette er viktig for at landskapet skal ses på som et hele, en sammenheng, der man ikke bare kan ta hensyn til en faktor, men man må ta alle faktorene opp til vurdering ved inngrep. Det er dessuten viktig for også å ta vare på de ”nære og kjære” hverdagslandskapene, ikke bare de fantastiske og oppsiktsvekkende. Områder

i Norge der det foregår hyttebygging er som regel landskap som både for noen er det ”nære og kjære” og det landskapet de arbeider i, men også er fantastiske kultur- og naturlandskaper som er severdig for andre på grunn av nettopp dette møtet mellom natur og kultur, der folk arbeider i landskapet. I ELC ligger det blant annet et krav om bedre kartlegging av forskjellig type landskap, og arbeid for en større bevissthet om landskapet, noe som igjen kan gi et bedre grunnlag i utbyggingssaker, også ved utbygging av hytteområder (Bøe & Miljøverndepartementet 2009).

Bærekraftig arealpolitikk og regional forvaltning

Regjeringen har som mål for sin arealpolitikk at den skal være bærekraftig, og at

”Miljøkvaliteter i landskapet skal bevares og styrkes gjennom økt kunnskap om verdier og bevisst planlegging og arealpolitikk”, ”Fjellområdene skal forvaltes som landskap der kultur- og naturressursene, næringsmessig utnytting og friluftsliv sikres og gjensidig utfyller hverandre” og ”Fritidsbebyggelse skal lokaliseres og utformes med vekt på landskap, miljøverdier, ressursbruk og estetikk.”

Dette kommer fram av St.meld. nr. 26, Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand (2006 – 2007), Boks 5.1 (Miljøverndepartementet 2007:46).

Man går altså inn for å sikre miljø, kultur og natur, i tillegg til å sikre arkitektonisk kvalitet i utbygging av fritidsbebyggelse (Horgen 2007). Denne stortingsmeldingen gir også konkrete anbefalinger om områdetyper som bør unngås i utbygging av fritidsbebyggelse, av hensyn til de overnevnte verdier.

Fordi fjellområder ofte strekker seg over flere kommuner og regioner og inneholder så store verdier, er det et mål å utarbeide regionale planer for fjellregionene ”som avklarer langsiktige rammer for blant annet hyttebygging, næringsutvikling og store infrastrukturtiltak.” (Miljøverndepartementet 2007:57). Dette vil igjen ”stimulere til bedre samordning mellom verneforvaltning og forvaltning etter Plan og bygningsloven og andre lover i fjellet.” (Miljøverndepartementet 2007:57). Disse planene skal utarbeides i tett samarbeid med og mellom kommunene. Ved å lage regionale planer får man en bedre oversikt over natur og kulturverdier, som igjen gir et bedre grunnlag for planlegging og plassering av eventuelle hytteområder. Siden nesten halvparten av landets kommuner ligger helt eller delvis i fjellområdene, med alt fra under 1% til 100% av det totale arealet av kommunen, vil dette påvirke mange kommuner (Miljøverndepartementet 2007:57).

Dette fokuset på regional planlegging og interkommunalt plansamarbeid kommer også fram i den nye plan og bygningsloven, der slike tiltak har fått vesentlig større plass enn i den gamle loven (Fredrik Holth 2010; Plan og bygningsloven 2008). Det kan være rimelig å konkludere med at frivilligheten i dette tilfellet ikke har fungert, og den muligheten man hadde for interkommunalt samarbeid og regional planlegging i den gamle plan og bygningsloven ikke har vært nok til å få kommunen til å utføre et slikt samarbeid. Derfor er det en viktig endring av loven at disse tiltakene har fått en større plass.

Verdifulle natur og kulturlandskap som grunnlag for næringsutvikling

Regjeringen uttaler gjennom St. meld. Nr. 25, *Lokal vekstkraft og framtidstru: Om distrikts- og regionalpolitikken*, at Norge har et ”flott og verdifullt natur- og kulturlandskap” som kan brukes på en bedre måte som grunnlag for næringsutvikling og rekreasjon (Kommunal- og regionaldepartementet 2008). Disse verdiene er grunnlaget for både reiselivsnæringen og utbyggingen av fritidsboliger. Det er et sentralt mål å få til samarbeid mellom kommuner, fylkeskommuner, miljø- og landbruksforvaltning, og ulike næringsaktører, for å kunne utnytte mulighetene som ligger i natur- og kulturlandskapet uten å svekke verdiene. I Stortingsmelding nr. 25 er det stort fokus på å få til grundige forvaltningsplaner for alle verneområder i løpet av ganske kort tid etter at et vernevedtak er fattet, slik at man raskt kan sette rammer og gi retningslinjer for hvordan områdene skal tas vare på, og hva slags næringsutvikling og friluftsliv som kan drives i områdene. Det er også et mål fra regjeringens side å drive forskning på temaet bruk og vern, for å finne ut hvordan man

best kan drive forvaltning og bærekraftig bruk av verna områder.

Man har de siste årene satt i gang flere prosjekter med ”natur- og kulturparker”, der man utnytter lokale fortrinn til å få i gang lokalsamfunnsutvikling og verdiskapning innenfor en ramme som også sørger for at man tar vare på de verdiene man har. Dermed har man mer kontroll, og risikerer ikke at man plutselig har ødelagt grunnlaget for næringen.

Nye krav til konsekvensutredninger av planer har økt kunnskapen om hva slags virkning hytteplanene har, og den stadig økende tilgangen til arealdata gjennom for eksempel *Norge digitalt* gjør at man har mulighet til å finne de løsningene som fører til de beste kompromissene mellom alle verdiene som skal tas vare på og økonomiske hensyn (Horgen 2007). Men det vil alltid komme ny kunnskap, som kan gi grunnlag for helt andre avgjørelser. Et eksempel på en nasjonal og internasjonal verdi som skaper diskusjon i forhold til plassering av hyttefelt, er villrein, og dens leveområder. På dette området trengs mer kunnskap, og det er også derfor miljøverndepartementet har bedt fylkeskommunene om å utarbeide fylkesdelplaner som avveier bruk og vern, som skal være et utgangspunkt for fastsetting av nasjonale villreinområder.

Langsiktig planlegging og klare retningslinjer for et godt resultat

Gjennom veilederen *Planlegging av fritidsbebyggelse* gir Miljøverndepartementet anbefalinger i forhold til hytteutbygging, og da særlig kommunens arbeid med dette (Miljøverndepartementet 2005). Her anbefales det at langsiktige mål for utvikling av hytteområder og fritidsbebyggelse bør være et tema i samfunnsdelen av kommuneplanen, som grunnlag for arealdelen. I samfunnsdelen blir slike utbygginger satt i en sammenheng, og drøftes som en del av langsiktige mål for den fysiske, økonomiske, sosiale, estetiske og kulturelle utviklingen i kommunen.

Næringsmessige og økonomiske virkninger er sentrale når kommunen skal vurdere hvordan utbygging av hytter skal skje, og det er viktig å vurdere om hyttebyggingen fører til utnytting av lokale ressurser og kompetanse, både i byggeperioden og senere, slik at lokalsamfunnet kan tjene på utbyggingen. Når det motsatte er tilfelle mister kommunen mye av sin mulighet til å tjene på en eventuell utbygging.

Utbyggingen av et hytteområde kan ha både direkte, indirekte og induserte effekter for lokalsamfunnet (Farstad et al. 2008); De direkte effektene kan innebære økt produksjon, inntekt og sysselsetting i de bedriftene som etterspørselen retter seg mot. De indirekte effektene gjelder resultatene til bedriftene som tilbyr innsatsvarer til de overnevnte bedriftene. Og de induserte effektene innebærer at økte inntekter til eiere og ansatte i bedriftene resulterer i ytterligere lokal etterspørsel. Alt dette er avhengig av at utbyggingen faktisk utnytter lokale ressurser.

Miljøverndepartementet anbefaler også gjennom sin veileder at kommunene etablerer et utbyggingsmønster for hytter (Miljøverndepartementet 2005). Dette vil avspeile hvordan kommunen har avveid utbyggingshensyn, mot natur-, miljø-, og kulturminneinteresser. Det anbefales at et utbyggingsmønster for hytter blir drøftet på tre nivåer med utgangspunkt i kommuneplan, kommunedelplan og reguleringsplan eller bebyggelsesplan. Fra overordnede bestemmelser, mål og strategier, via størrelse på arealer, avgrensing og ca. antall hytter, til lokalisering av hytter, tilpasning til terreng og landskap og lokalisering i forhold til infrastruktur.

Planlegging av hytteområder innebærer også å lage retningslinjer for utforming av bebyggelsen (Miljøverndepartementet 2005). Ny arkitektur og nye løsninger kan tilføre et område verdier, men det er viktig at man har visse regler også for det estetiske, for å få et vellykket og helhetlig område. Ikke minst er det essensielt at utformingen og organiseringen av et hytteområde tar utgangspunkt i landskapet, og noen steder vil det være viktig at hyttene er så usynlige som mulig, både av hensyn til landskapsbilde og fauna i området. Retningslinjer som blir laget i denne forbindelse bør si noe om volum, dimensjoner og materialbruk, fargebruk, tak og terrasser, og også gjerder, både i forhold til estetikk, fri ferdsel og eventuelt beite.

Områder som skal brukes til fritidsbebyggelse skal i kommuneplanens arealdel ha arealformålet bebyggelse og

anlegg – fritidsbebyggelse, jf. *Plan og bygningsloven*, § 11 - 7, første ledd (Miljøverndepartementet 2005; Plan og bygningsloven 2008). Fritidsbebyggelse er ikke tillatt i Landbruks, natur og friluftsområder (LNF områder), hvis ikke kommunen har vedtatt bestemmelser om spredt fritidsbebyggelse etter Plan- og bygningslovens §11 – 11, nr.2, og/eller regulert området til formål 5. Landbruks-, natur- og friluftsmål samt reindrift, med underformål b ” areal for spredt bolig-, fritids- eller næringsbebyggelse mv., jf. § 11-11 nr. 2” (Plan og bygningsloven 2008).

Siden de aller fleste regulerings- og utbyggingsplaner for fritidsboliger fremmes som private planinnspill i Norge, er man avhengig av at kommunen og forslagsstillere vet hvordan de skal samarbeide om slike planer (Miljøverndepartementet 2005). Ifølge B.C. Horgen er det i forbindelse med hytteutbygging viktig at kommunen i et oppstartsmøte er klare på hva slags premisser som gjelder for planlegging og utbygging, og hva slags retningslinjer som gjelder for kart, bestemmelser, miljø- og samfunnsmodeller, krav om terrengmodeller og illustrasjoner, og fagkunnskap (2007:30). Man får det resultatet man har planlagt for, og et godt resultat er som regel resultatet av en gjennomtenkt strategi helt fra overordnet kommuneplannivå til prosjektering av bygninger og plassering i landskapet.

Det bør også foretas info- og drøftingsmøter så tidlig som mulig i planprosessen, der alle berørte er invitert (Miljøverndepartementet 2005). Muligheten til påvirkning avtar utover i planprosessen, så slike møter er anbefalt til allerede før registrering og analyser er foretatt. Eller eventuelt rett etter slik at disse kan diskuteres. Særlig i fortettingssaker er dette viktig, fordi det der ikke bare er grunneieren som har noe å si, men også alle de som får nye hytter som ”nabo”. Det anbefales derfor møter med alle hytteeiere som blir påvirket før prosessen er i gang i slike saker.

Å sikre områder til friluftsliv i utbyggingsprosessen

Utbygging kan lett føre til at områder for friluftsliv og rekreasjon blir fragmentert og privatisert, og dermed mister mye av sin verdi og tilgjengelighet (Mæland 2005).

Måten å sikre friluftsområder i prosessen med planlegging av hyttebygging, vil avhenge av hvilken bruk områdene vil ha, hvor utsatt områdene er for annen arealbruk og hva slags eiendomsforhold det skal være på arealene (Oppland fylkeskommune 2000; Plan og bygningsloven 2008). Utgangspunktet er at friluftsløven sikrer allmennhetens rett til å ferdes fritt i utmark med visse begrensninger. I områder avsatt til LNF områder i kommuneplanen, eller landbruksområder i reguleringsplanen, blir det ingen sikring gjennom Plan- og bygningsloven. Det er særlovene som gjelder. Etter den nye Pbl kan man også regulere områder til Grønnstruktur, som i noen tilfeller vil være aktuelt.

Hvis man i slike områder ønsker at friluftinteressene bør tillegges mer vekt, kan man ta inn retningslinjer som begrunner og fremhever friluftinteressene. I en reguleringsplan for et slikt område bør man vurdere om spesialområde friluftsområde vil være riktig formål.

Man kan også sikre slike friluftsområder gjennom Plan- og bygningsloven ved å regulere dem til hensynssoner i kommuneplanens arealdel og videre i reguleringsplaner.

Dagens landskapsanalyse i forbindelse med planlegging og utbygging

Landskapsarkitektens rolle i starten av en utbyggingsprosess kan for eksempel være landskapsanalyse. Formålet med en slik analyse er å finne og synliggjøre hva som er viktig i landskapet, og å forenkle den komplekse virkeligheten (Stahlschmidt 2001).

Stahlschmidt skiller mellom kvantitative analyser, hvor bestanddelene mengdesettes, og kvalitative analyser, hvor bestanddelene vurderes (Stahlschmidt 2001).

For et hytteområde i fjellet og utbygging av dette vil en landskapsanalyse blant annet være viktig for å avdekke friluftslivsverdier, natur- og kulturverdier, men også hvor i terrenget den beste plasseringen vil være i forhold til hva som er behovet og hvordan hyttene skal synes i landskapet.

En landskapsanalyse er like viktig i prosessen med å bygge et hytteområde, som i alle andre utbyggingsprosesser. Hva som er viktig avhenger av situasjonen, og man stiller seg gjerne to spørsmål før man utfører en analyse:

- Hvilke forhold ved landskapet er viktige, dvs. hvilke kriterier er relevante for oppgaven?
- Hvilke analyseteknikk er best egnet til å løse denne oppgaven? (Stahlschmidt 2001)

En landskapsanalyse skal utføres i forbindelse med en utbyggingsprosess, fordi man mener at et steds unike landskap bør ha innflytelse på planleggingsresultatet. Man kan si at en landskapsanalyse er en forutsetning for et godt planleggingsresultat.

Resultatet av en landskapsanalyse kan fungere som et selvstendig produkt, eller det kan være en del av et plandokument, der analyseresultatet inngår som input til løsningen.

En analyse av landskapet vil alltid være farget av faglig bakgrunn, landskaps- og natursyn, og verdisyn hos den som foretar kartlegging og analyse (Heggberget & Jonsson 2005).

I dag er metodene som brukes til å analysere landskap og i ”verdisetting” av landskap sterkt preget av naturvitenskapen (Heggberget & Jonsson 2005), og landskapsanalysen har ofte et annet ståsted enn ”hvor vi vil være”. Etter andre verdenskrig har offentlig planlegging vært preget av en akademisk oppfatning av virkeligheten, en ”sektoroppfatning” (Christensen 2002). Man har en tendens til å dele opp virkeligheten i soner med ulike funksjoner, som overføres til kart og tabeller. Man ser landskapet utenfra og ovenfra, som nevnt i kap. X, landskapssyn. Ved å dele opp virkeligheten på denne måten, vil det alltid være noe som faller utenfor, og som dermed kan oppfattes som noe som ikke er viktig. Lokalbefolkningens og hyttefolkets erfaringer og syn på landskapet er en av faktorene som i en vitenskaplig sammenheng kan falle utenfor, men som ikke er desto mindre viktig i planleggingssammenhenger. I planlegging av hyttefelt er både fastboende og hyttefolks syn og opplevelse av landskapet viktig, men kanskje noe som vanligvis ikke får så stor plass.

I boken ”Metoder til landskapsanalyse” er det ingen av metodene som beskrives som konkret tar inn folks syn på landskapet, og hvor folk vil være, som en del av analysen. Dette kan være en relevant faktor i planlegging av landskapet både når det gjelder vanlige utbyggingssaker og hytteutbygging. Medvirkning fra lokalbefolkning og andre berørte er lovpålagt i planleggingsprosesser, jmf. *Plan og bygningsloven av 27. juni 2008* nr. 71, kap. 5, men forekommer som regel i form av tilbakemelding på planer og det stilles heller ikke krav til noe utover dette (Plan og bygningsloven 2008). En større andel medvirkning og hensyn til ”hva hyttefolket vil ha” kunne kanskje ført til større forståelse for hensyn som må tas, og man kunne oppnå at sårbare områder, og attraktive områder for friluftsliv blir skånet, og hyttene blir plassert i områder der man gjorde minst mulig skade både på landskapsbildet, biologisk mangfold og friluftslivsverdiene.

En analysemetode som tar mer hensyn til landskapet som en helhet, og verdier knyttet til stedet er Christian Nordberg- Schultz modell ”Genus loci- stedets ånd” eller Stedskaracteranalyse (Riksantikvaren 2010). I denne modellen deler man ikke opp landskapet i fraksjoner, men ser landskapet som slik det fremstår, både med visuelle forhold, men også med lyd, lukt og følelse. Denne kvalitative analysemetoden bygger på tre trinn for å komme fram til helheten av landskapet; Stedets ånd, som er bildet vi har av stedet; Romstrukturen, beskriver kjennetegn for romstruktur og bygninger; og Karakteren, hvordan kan det menneskeskapte komplimentere eller fremheve det naturskapte?

Denne metoden prøver å finne ut hva det er som gir mennesket tilhørighet til stedet, hva som er de følelsesmessige og åndelige relasjonene til stedet og hva slags sanseintrykk det gir. Genus loci har noe å gjøre med en følelse av identitet, og Paul Arnesen i *Latinsk ordbok fra 1848* har denne definisjonen på Genus loci: ”Den med enhver Genstand forbundne aandelige Natur, den Skytsanden eller Genius som tillægges et Menneske og et Sted” (Jensen 1994:262).

Metoder for landskapsanalyse

Ifølge boken "Metoder til landskapsanalyse" finnes det 6 forskjellige hovedmetoder av landskapsanalyser (Stahlschmidt 2001). Disse kan deles i tre grupper;

- Bakgrunnsanalyser, har som formål å skaffe planleggeren oversikt og forståelse for det stedet han eller hun skal arbeide med. Denne typen analyse vil ofte inngå i forundersøkelsene i et planleggingsforløp. Til bakgrunnsanalyser hører disse analysetypene;

o Historisk analyse, der landskapet sees ut ifra tidsdimensjonen. Spørsmålet kan for eksempel være; Hvordan har utviklingen gått for seg i dette landskapet? Analysen skal vise hvordan dynamikken gjennom en årrekke har forandret landskapet, enten i sin helhet, eller for spesielle temaer.

o Romlig analyse, der landskapet sees tredimensjonalt, og man spør seg; Hvordan er landskapets arkitektur, dvs. hvordan er dets romlige struktur og uttrykk?

o Områdeanalyse, der landskapet sees som et puslespill, der hver brikke er en enhet med sin egen karakter. Spørsmålet som denne analysen kan svare på er for eksempel;

Hvordan gir samspillet mellom landskapets temaer, naturmessige og kulturelle, seg utslag i hvert delområdes karakter og muligheter?

- Handlingsorienterte analyser blir definert av den spesifikke oppgave som planleggingen handler om. Verdianalyse og handlingsanalyse er eksempler på handlingsorienterte analyser. Ifølge Lynch kan denne gruppen av analyser brukes i tre forskjellige situasjoner (Lynch & Hack 1984; Stahlschmidt 2001); Lokaliseringsanalyse, der bruken er bestemt og man skal finne det beste grunnareal. Egnethetsanalyse, der grunnarealet er gitt og man skal finne riktig bruk. Og analyse av grunnareal med fastlagt formål, grunnareal og anvendelse er gitt, og man skal finne ut hvordan område og bruk best kan forenes.

o Verdianalyser ser på landskapet som verdier, potensialer og/eller problemer (Stahlschmidt 2001). Analysen skal ikke bare klarlegge hvilke nye funksjoner landskapet egner seg til, men også se på landskapets positive og negative sider ved uendret arealanvendelse. Spørsmålet kan være; Hva i dette landskapet er det, i forhold til oppgaven, som er verdifullt og anvendelig, og hva er det som er dårlig og problematisk?

o Lokaliseringsanalysen ser landskapet som potensiell byggegrunn for et konkret anlegg, og analysen kan for eksempel stille spørsmålet; Hvor i landskapet er den beste plasseringen for det nye anlegget?

- Konsekvensanalyser kan først utføres når det foreligger et utkast eller alternative utkast til et løsningsforslag (Stahlschmidt 2001). I denne analysen vurderer man en tenkt fremtidig situasjon, og man undersøker enten et eller flere forslag, for å finne den beste løsning. Spørsmålet i en slik analyse kan være; Hvilke virkninger vil denne plasseringen av et anlegg eller en utvikling ha for dette landskapet eller dette anlegget? I prinsippet kan alle analysemetoder som brukes til å undersøke et nåtidig landskap, brukes på et fremtidig landskap.

Naturtyper i Norge- et hjelpemiddel i planlegging og analyse

Artsdatabanken ferdigstilte i 2009 "Naturtyper i Norge", som er en oversikt over naturtyper fra havbunnen til den høyeste fjelltopp (Artsdatabanken 2009). Dette er et hjelpemiddel som kan bli svært viktig i landskapsanalyse og hele planleggingsprosesser, og kanskje særlig i sårbare områder som fjellområdet, og i forbindelse med hyttebygging. Det blir stadig viktigere å ivareta ulike naturtyper for å bevare biologisk mangfold og leveområder for organismer, og dette er også en utfordring i forhold til hytteutbygging.

Første versjon av denne oversikten inneholder 117 ulike naturtyper, som er fordelt på fire ulike naturtypenivåer: *Landskap*, *Landskapsdel*, *Natursystem* og *Livsmedium*. Det finnes også et femte nivå, *Region*, som brukes til å beskrive regional variasjon innenfor typer på de andre nivåene. Hovedtypene deles videre inn i grunntyper.

Vedlegg 2

Artikkel på Norsk hytteforbund sine hjemmesider

Brukt for å etterlyse intervjuobjekter

Adresse: http://www.hytteforbund.no/?layout=article&a_id=225

Landskapsarkitektstudent vil ha kontakt med hyttefolket!

I forbindelse med en masteroppgave, søker en student kontakt med folk som har hytte på fjellet, eller evt. folk som besøker hytteiere på fjellet.

Jeg er landskapsarkitektstudent på Universitetet for miljø og biovitenskap som nå planlegger min masteroppgave som skal skrives i løpet av våren 2010. Denne oppgaven skal ta for seg hva slags forhold hyttefolk (først og fremst med hytte på fjellet) har til landskapet som de oppholder seg i når de er på hytta, og hvordan særlig hyttebøkene kan fortelle om dette. Problemstillingene som jeg skal jobbe med er disse:

- Hva sier innholdet i hyttebøkene om det moderne menneskets forhold til kultur og landskap? Hva utmerker seg som viktig for de som bruker sin fritid i fjellandskapet?

- Hvilke landskapssyn og kvaliteter er det som vektlegges?

- Kan preferansene folk har i forhold til fritidslandskap si noe om hvilke landskaper som kan være aktuelle for utbygging, og hvilke som bør forbli urørt? (Kan hyttebøker og undersøkelser av hyttefolks landskapssyn være et verktøy i vern og utbygging i fjellandskapet?)

I forbindelse med denne oppgaven skal jeg intervjuer en del mennesker som har hytte på fjellet, og også gjerne folk som bare er "gjester" på hytter. Undersøkelsen går hovedsakelig på hva slags aktiviteter man driver med på hytta og hva slags forhold man har til det landskapet man omgir seg med.

Derfor prøver jeg å få tak i forskjellige mennesker med forskjellige typer hytter som kan svare på undersøkelsen min.

Jeg er også interessert i å få se forskjellige hyttebøker.

Er det noen av dere hytteiere der ute som kan hjelpe meg med noe av dette?

Av praktiske årsaker har jeg ikke anledning til å dra lenger enn på Østlandet, men for folk med hytte andre steder kan undersøkelsen sendes, eller evt. tas over telefon.

Marianne Harstad Hallan

Vedlegg 3

Eksempel på envendelsesmail til privatpersoner, turistkontor og velforeninger.

Henvendelsen har blitt tilpasset til mottaker ved hvert tilfelle.

Hei

Jeg er landskapsarkitektstudent på Universitetet for miljø og biovitenskap som nå planlegger min masteroppgave som skal skrives i løpet av våren 2010. Denne oppgaven skal ta for seg hva slags forhold hyttefolk med hytte på fjellet har til landskapet som de oppholder seg i når de er på hytta.

Problemstillingene som jeg skal jobbe med er disse:

- Hva slags forhold har det moderne mennesket til sitt fritidslandskap? Hva utmerker seg som viktig for de som bruker sin fritid i fjellandskapet?
- Hvilke landskapssyn og kvaliteter er det som vektlegges?
- Kan preferansene folk har i forhold til fritidslandskap si noe om hvilke landskaper som kan være aktuelle for utbygging, og hvilke som bør forbli urørt? (Kan hyttebøker og undersøkelser av hyttefolks landskapssyn være et verktøy i vern og utbygging i fjellandskapet?)

I forbindelse med denne oppgaven skal jeg intervjuer en del mennesker som har hytte på fjellet, og også gjerne folk som bare er "gjester" på hytter. Undersøkelsen går hovedsakelig på hva slags aktiviteter man driver med på hytta og hva slags forhold man har til det landskapet man omgir seg med. Jeg leter også etter folk som kunne tenke seg å vise meg hyttebøkene sine, eller svare på en nettundersøkelse, som er en forenklet versjon av intervjuene.

Undersøkelsen, intervjuene og undersøkelsene av hyttebøkene vil gjøres med hensyn til personvernet, selv om jeg i noen av tilfellene vil være klar over hvem respondentene er, og det skal ikke være mulig å gjenkjenne respondenter ut fra oppgaven. Svarene dine skal sammen med de andre svarene som kommer inn kun gi meg et godt bilde på hva slags verdier som er viktige for dagens hytteeiere.

Av praktiske årsaker har jeg ikke anledning til å dra lenger enn på Østlandet, men der det er lettere, eller for folk med hytte andre steder kan undersøkelsen sendes, eller evt. tas over telefon.

Mvh.

Marianne Harstad Hallan
Klokkerveien 1 a
1430 Ås
Tlf: 93006479

Vedlegg 4

Innledning til nettundersøkelse

Mitt navn er Marianne Harstad Hallan, og jeg skal til våren(2010) skrive min masteroppgave i landskapsarkitektur ved Universitetet for miljø og biovitenskap.

Denne oppgaven skal undersøke hva slags forhold eiere av fjellhytter og folk som er gjester på fjellhytter, har til landskapet hytta ligger i. I den forbindelse har jeg laget to spørreundersøkelser, en for deg som er hytteeier og en for deg som har vært gjest på en hytte.

Når jeg bruker ordet hytte er det ment som både ”fritidsbolig” og det tradisjonelt kaller hytte, altså går både hytta som ligger midt oppe på fjellet, DNT- hytta som du besøkte da du gikk i fjellet, og ”rekkehushytta” du bor i når du drar for å stå på snowboard osv. inn under dette.

Tusen takk for at du hjelper meg med oppgaven min ved å svare på den undersøkelsen som passer til din situasjon.

Her er undersøkelsen for deg som er eier av en hytte:

<http://student.opinio.no/s?s=308>

Og her er undersøkelsen for deg som har vært gjest på en hytte:

<http://student.opinio.no/s?s=309>

Har du spørsmål om oppgaven eller undersøkelsene, kan du kontakte meg på mail (mariannehallan@gmail.com) eller telefon (93006479).

Undersøkelsen er anonym. Du skal ikke oppgi noe navn, og informasjonen som gis skal ikke brukes på noen måte som kan gjøre at du gjenkjennes, men skal sammen med de andre svarene som kommer inn gi meg et godt bilde på hva slags verdier som er viktige for dagens hytteeiere.

Foto: Marianne Harstad Hallan

Vedlegg 5

Intervju, hytteeiere

Dato:

Navn:

Alder:

Kjønn:

Oppvokst:

Bor nå:

Utdannelsesnivå:

Hvor lenge har hytta vært en del av ditt liv:

Plassering av hytta (fjellskog/vidde/dal, og geografisk plassering):

Beskrivelse av landskapet (kort, hovedinntrykk):

Spørsmål:

Hva betyr hytta for deg/dere?

Hvordan bruker du/dere landskapet rundt hytta?

Hvorfor valgte du/dere dette området som lokasjon for en fritidsbolig?

Hva gjør du/dere ute når dere er på hytta?

Hvor ofte drar du/dere på hytta?

Hvorfor drar du/dere på hytta?

Hvordan er bruken av landskapet annerledes på hytta enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?

Hvordan bruker du/dere hytta? (selve bygningen)

Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:

- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?
- Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?

Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av dette området?

Har du spesielle opplevelser knyttet til stedet/omgivelsene, eller barndomsminner knyttet til dette landskapet?

Takk for oppmerksomheten!
Marianne H.Hallan

Vedlegg 6

Intervju, gjester

Dato:

Navn:

Alder:

Kjønn:

Oppvokst:

Bor nå:

Utdannelsesnivå:

Plassering av hytta (fjellskog/vidde/dal, og geografisk plassering):

Beskrivelse av landskapet (kort, hovedinntrykk):

Spørsmål:

Hva er det første du/dere gjør når dere besøker en hytte?

Hva betyr det å besøke denne hytta for deg/dere?

Hvordan har du/dere brukt landskapet rundt hytta?

Hvorfor valgte du/dere å besøke dette området?

Hva har du/dere brukt tiden på ute?

Hvorfor drar du/dere på hyttetur?

Hvordan er bruken av landskapet annerledes på en hytte enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?

Hvordan har du/dere brukt hytta? (selve bygningen)

Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:

- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?
- Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?

Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av dette området?

Har du noen barndomsminner/tidligere opplevelser knyttet til denne typen landskap?

Takk for oppmerksomheten!
Marianne H.Hallan

Vedlegg 7

Nettundersøkelse hytteeiere

Hei, og takk for at du vil svare på undersøkelsen.

Det er viktig at du tenker på en spesiell hytte og landskapet rundt den hytta når du svarer på undersøkelsene, men har du flere hytter kan du gjerne svare på en undersøkelse for hver av dem.

Det kan hende du synes at noen av spørsmålene er litt like, men jeg ber deg allikevel svare så godt som mulig på alle spørsmålene, evt. henviser til andre spørsmål hvis svaret er likt. Grunnen til at noen spørsmål er like, er at det kan hende jeg får fram noe mer/noe nytt/en litt annen vinkling, og noen steder er det noe litt annet jeg spør om.

Undersøkelsen starter med noen spørsmål for å kunne gruppere svarene litt etter alder, hjemfylke osv, og så kommer selve undersøkelsen etter disse.

1. Alder:

Under 20

20-29

30-39

40-49

50-59

60-69

70-79

80 eller over

2. Kjønn:

Kvinne

Mann

3. Hjemfylke:

Oslo/Akershus

Rogaland

Hedmark

Østfold

Buskerud

Sør- Trøndelag

Oppland

Vestfold

Vest- Agder

Hordaland

Troms

Nord- Trøndelag

Nordland

Aust- Agder

Telemark

Møre og Romsdal

Finnmark

Sogn og Fjordane

4. Høyeste utdanningsnivå:

Grunnskole

Videregående

Høyskole

Universitet

Annet

5. Hvor lenge har hytta vært en del av ditt liv?

6. Plassering av hytta (Type terreng (fjellskog/vidde/dal), og geografisk plassering) (svar gjerne med stikkord) :

7. Beskriv selve hytta (Standard: strøm, innlagt vann, type bygning: "fritidsleilighet", tømmerkoie, etc) (svar gjerne med stikkord)

8. Hva slags hytteområde ligger hytta i(hva slags kontekst)?

"Hyttfelt" med mange hytter innenfor samme område og tett mellom hyttene ("Hyttelandsby")

Område med ferieleiligheter

En del hytter innefor samme område, men et stykke til "naboen"

Hytta ligger i et vanlig boligområde

Hytta ligger alene og vi kan ikke se nabohytta

Annen type område

9. Hva betyr hytta for deg/dere? (svar gjerne med stikkord)

10. Hvordan bruker du/dere landskapet rundt hytta? (svar gjerne med stikkord)

11. Hvorfor valgte du/dere dette området som lokasjon for en fritidsbolig?

Har spesielle minner knyttet til området

Har familie/venner som har hytte her/har anbefalt området

Området har spesielle kvaliteter som jeg er ute etter

Området passer til aktiviteter som jeg/vi vil drive med

Tilfeldigheter

Annet

12. Hva gjør du/dere ute når dere er på hytta? (svar gjerne med stikkord)

13. Hvor ofte drar du/dere på hytta?

1-4 ganger i året

5-8 ganger i året

9-11 ganger i året

1 gang i måneden

Annet

14. Hvorfor drar du/dere på hytta?

For å komme bort fra kjas og mas

For å drive med spesielle aktiviteter som bare er mulig på hytta

For å være samme med familie og venner

For å se noe annet enn "hverdagslandskapet"

For å oppleve nye ting

Annet

15. Hvordan er bruken av landskapet annerledes på hytta enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?

16. Hvordan bruker du/dere hytta? (selve bygningen)

Bare til spising og soving

Spise/sove/kveldsaktiviteter

Er mest innendørs når jeg er på hytta

Spise/Sove/kveldaktiviteter/aktiviteter når det er dårlig vær

Annet

17. Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:
- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?
  - Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?
18. Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av dette området?
19. Har du spesielle opplevelser knyttet til stedet/omgivelsene rundt hytta, eller barndomsminner knyttet til dette landskapet?

Vedlegg 8

Nettundersøkelse hyttegjester

Hei, og takk for at du vil svare på undersøkelsen.

Det er viktig at du tenker på en spesiell hytte og landskapet rundt den hytta når du svarer på undersøkelsene, men har du vært gjest på flere hytter kan du gjerne svare på en undersøkelse for hver av dem.

Det kan hende du synes at noen av spørsmålene er litt like, men jeg ber deg allikevel svare så godt som mulig på alle spørsmålene, evt. henviser til andre spørsmål hvis svaret er likt. Grunnen til at noen spørsmål er like, er at det kan hende jeg får fram noe mer/noe nytt/en litt annen vinkling, og noen steder er det noe litt annet jeg spør om.

Undersøkelsen startet med noen spørsmål for å kunne gruppere svarene litt etter alder, hjemfylke osv, og fortsetter så med selve undersøkelsen.

1. Alder:

Under 20

20-29

30-39

40-49

50-59

60-69

70-79

80 eller over

2. Kjønn:

Kvinne

Mann

3. Hjemsted (fylke):

Oslo/akershus

Rogaland

Hedmark

Østfold

Buskerud

Sør- Trøndelag

Oppland

Vestfold

Vest- Agder

Hordaland

Troms

Nord- Trøndelag

Nordland

Aust- Agder

Telemark

Møre og Romsdal

Finnmark

Sogn og Fjordane

4. Høyeste utdannelsesnivå:

Grunnskole

Videregående

Høyskole

Universitet

Annet

5. Plassering av hytta (Type terreng (fjellskog/vidde/dal), og geografisk plassering) (svar gjerne med stikkord):

6. Hva slags "hytteområde" ligger hytta i (hva slags "kontekst")?

"Hyttefelt" med mange hytter innenfor samme område og tett mellom hyttene ("Hyttelandsby")

Område med ferieleiligheter

En del hytter innefor samme område, men et stykke til "naboen"

Hytta ligger i et vanlig boligområde

Hytta ligger alene, og vi kan ikke se "nabohytta"

Annen type område

7. Beskriv selve hytta du har besøkt(Standard: strøm, innlagt vann, type bygning: "fritidsleilighet", tømmerkoie, etc) (svar gjerne med stikkord)

8. Hva er det første du/dere gjør når du/dere besøker en hytte (svar gjerne med stikkord)?

9. Hva betyr det å besøke denne hytta for deg/dere? (svar gjerne med stikkord)

10. Hvordan brukte du/dere landskapet rundt hytta? (svar gjerne med stikkord)

11. Hvorfor valgte du/dere å besøke dette området?

Har spesielle minner knyttet til området

Har familie og venner som har hytte her

Området har spesielle kvaliteter som jeg er ute etter

Området passer til aktiviteter som jeg vil drive med

Tilfeldigheter

Annet

12. Hva brukte du/dere tiden på ute? (svar gjerne med stikkord)

13. Hvorfor drar du/dere på hyttetur?

For å komme bort fra kjas og mas

For å drive med spesielle aktiviteter som bare er mulig på hyttetur

For å besøke familie/venner

For å se noe annet enn "hverdagslandskapet"

For å oppleve nye ting

Annet

14. Hvordan er bruken av landskapet annerledes på en hytte enn hjemme, og hva gjør det annerledes?
Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?

15. Hvordan har du/dere brukt hytta? (selve bygningen)

Bare til spising og soving

Spise/sove/kveldsaktiviteter

Er inne på hytta nesten hele tiden

Spise/Sove/kveldaktiviteter/aktiviteter når det er dårlig vær

Annet

16. Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:

- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?

- Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?

17. Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av området som hytta ligger i?

18. Har du noen barndomsminner/tidligere opplevelser knyttet til denne typen landskap?

Vedlegg 9

Rapportskjema, vurdering av Hyttebøker

Navn på hytta:

Hyttebokas start og slutt:

Hjemsted til eiere av hytta, evt. gjester:

Plassering av hytta (fjellskog/vidde/dal, og geografisk plassering):

Beskrivelse av landskapet (kort, hovedinntrykk):

Hva betyr hytta for eiere og gjester?

Hvordan blir landskapet rundt hytta brukt?

Hvorfor ble området valgt som lokasjon for en fritidsbolig?

Hva slags aktiviteter holder man på med ute når man er på hytta?

Hvor ofte blir hytta brukt?

Hvorfor drar man på hytta?

Hvordan er bruken av landskapet annerledes på denne hytta enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker man mer tid utendørs på hytta enn hjemme?

Hvordan brukes selve hytta?

Landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i landskapet som kommer fram som viktigst:

- Er det spesielle verdier som det kommer fram av boken at er viktige å ta vare på?
- Er det ting som det kommer fram av boken at bør endres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?

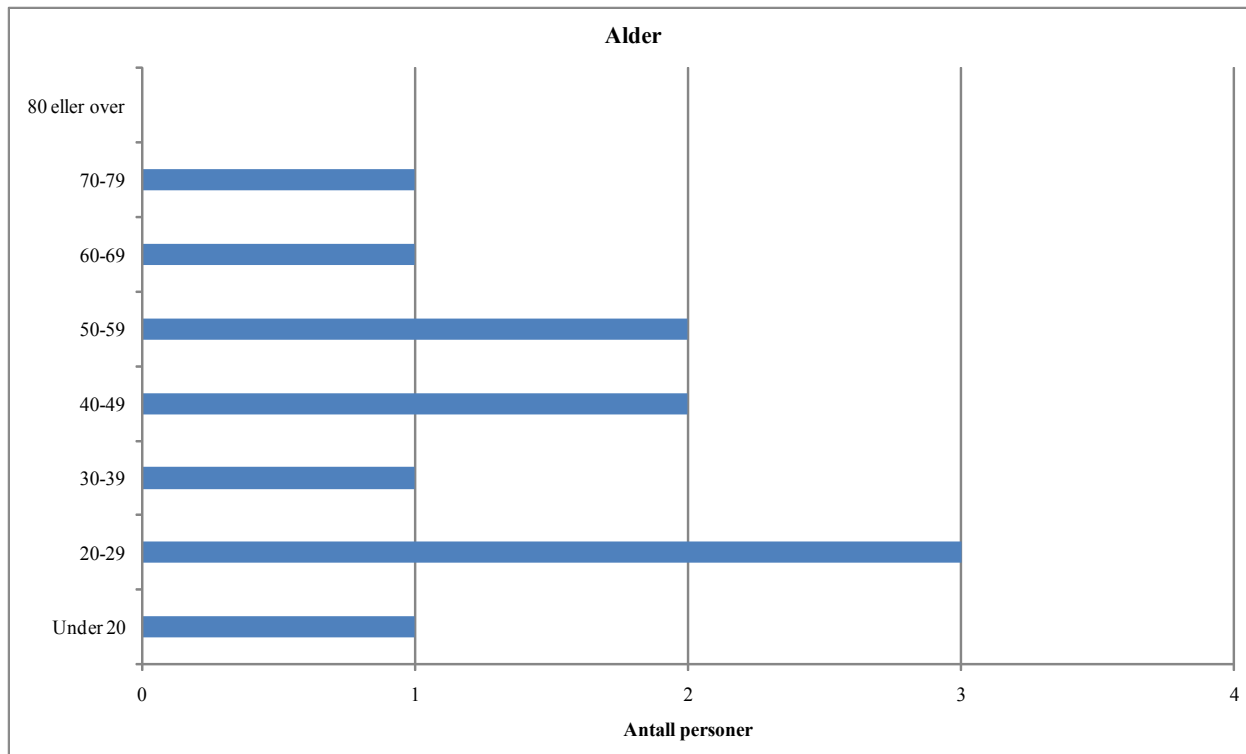
Hvordan påvirker været og årstiden opplevelsen av området rundt hytta, og aktivitetene som man utøver i området rundt hytta?

Annet/Kommentarer:

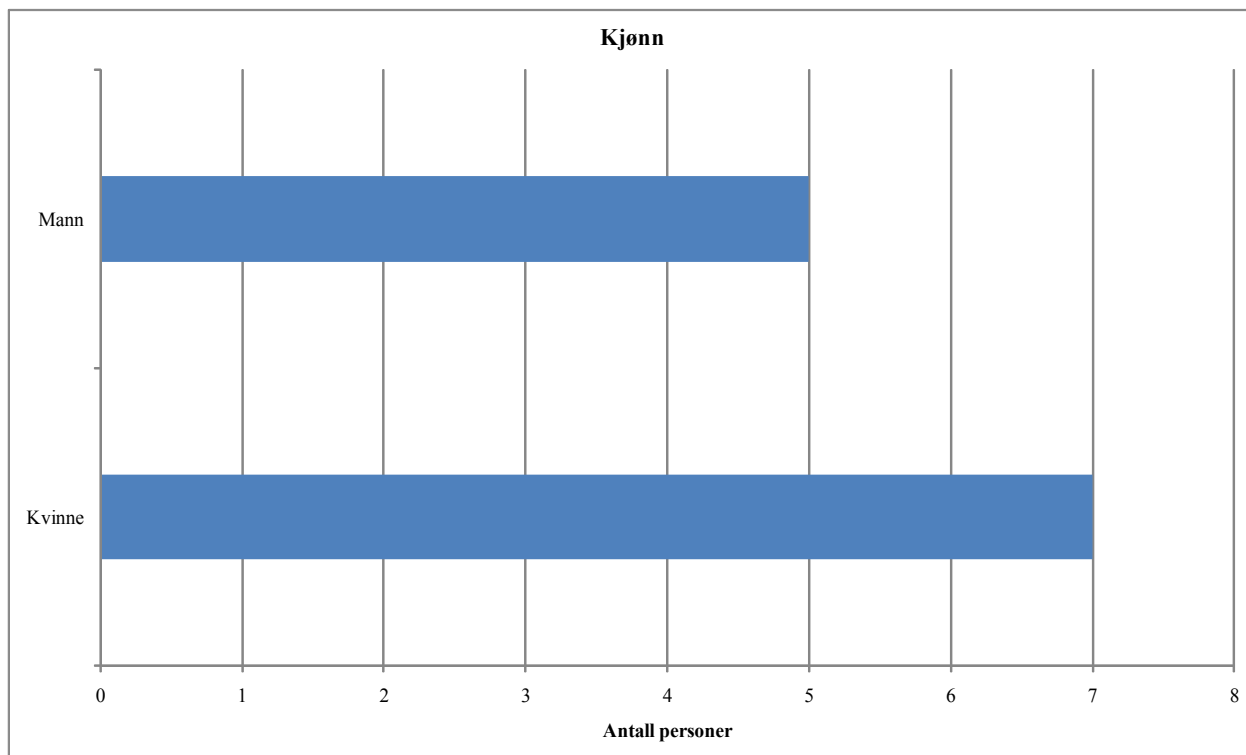
Vedlegg 10

Resultater Intervju Hytteeiere med spørsmål og tilhørende diagrammer. y-aksen: Grupper/alternativer, x-aksen: antall personer

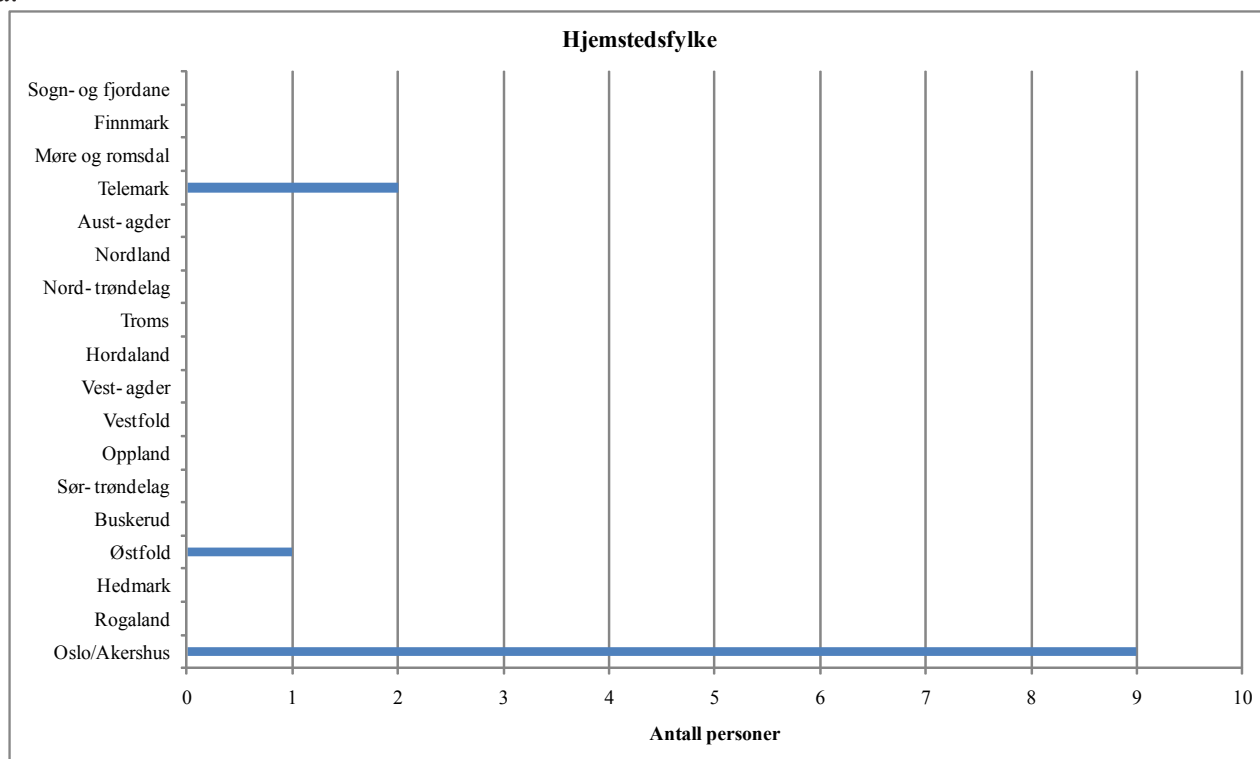
Alder:

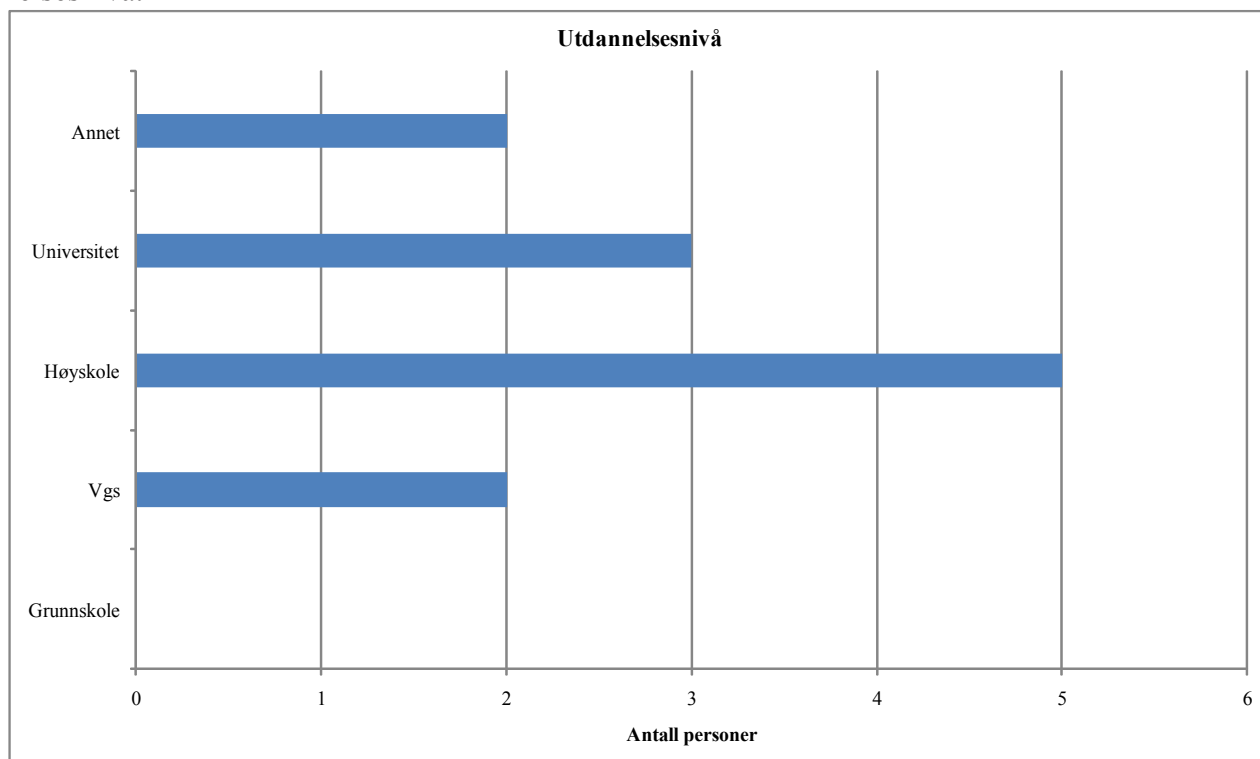
Kjønn:

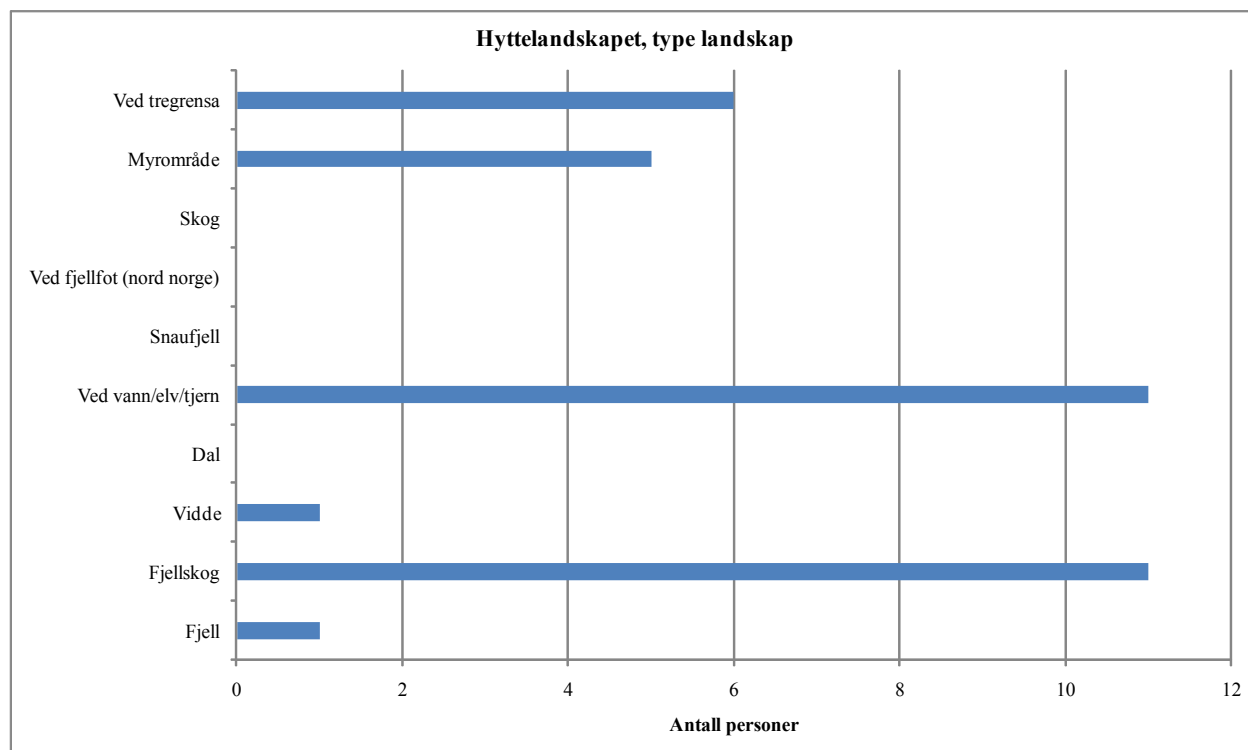
Bor nå:

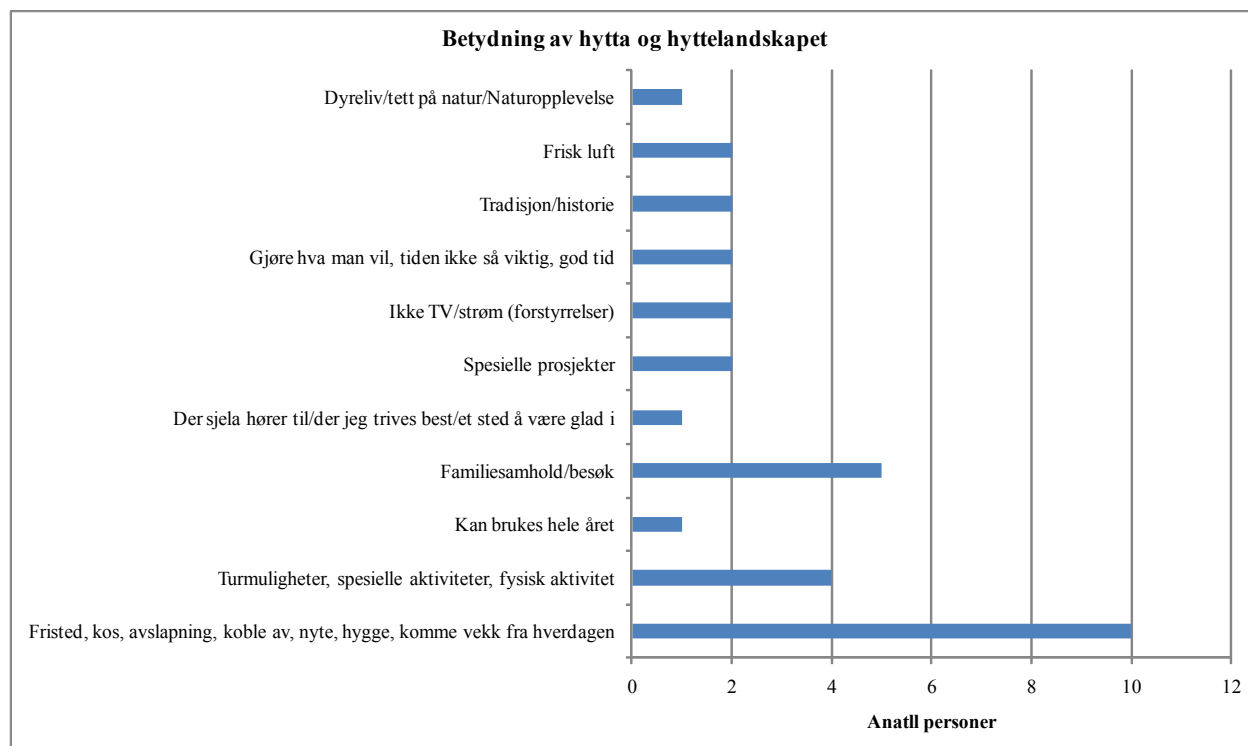
Utdannelsesnivå:

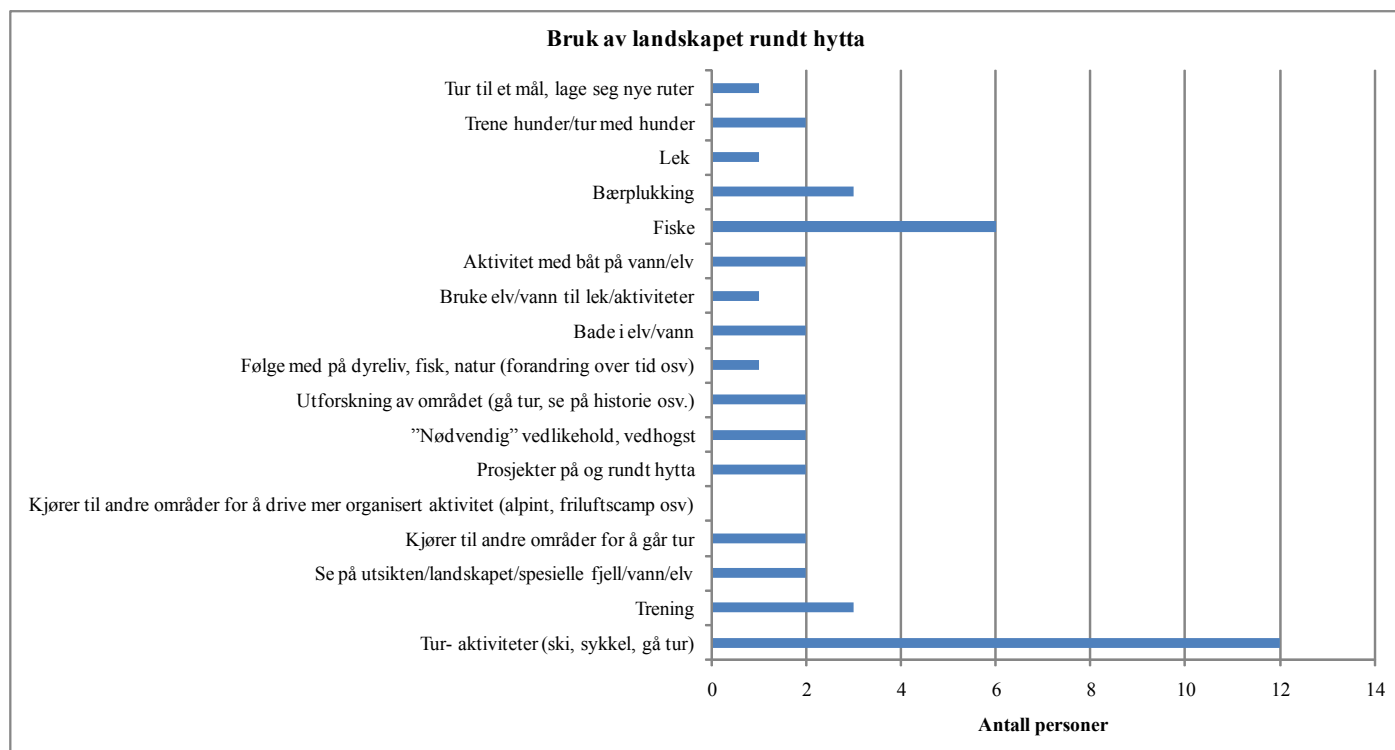
Plassering av hytta (fjellskog/vidde/dal, og geografisk plassering)/Beskrivelse av landskapet

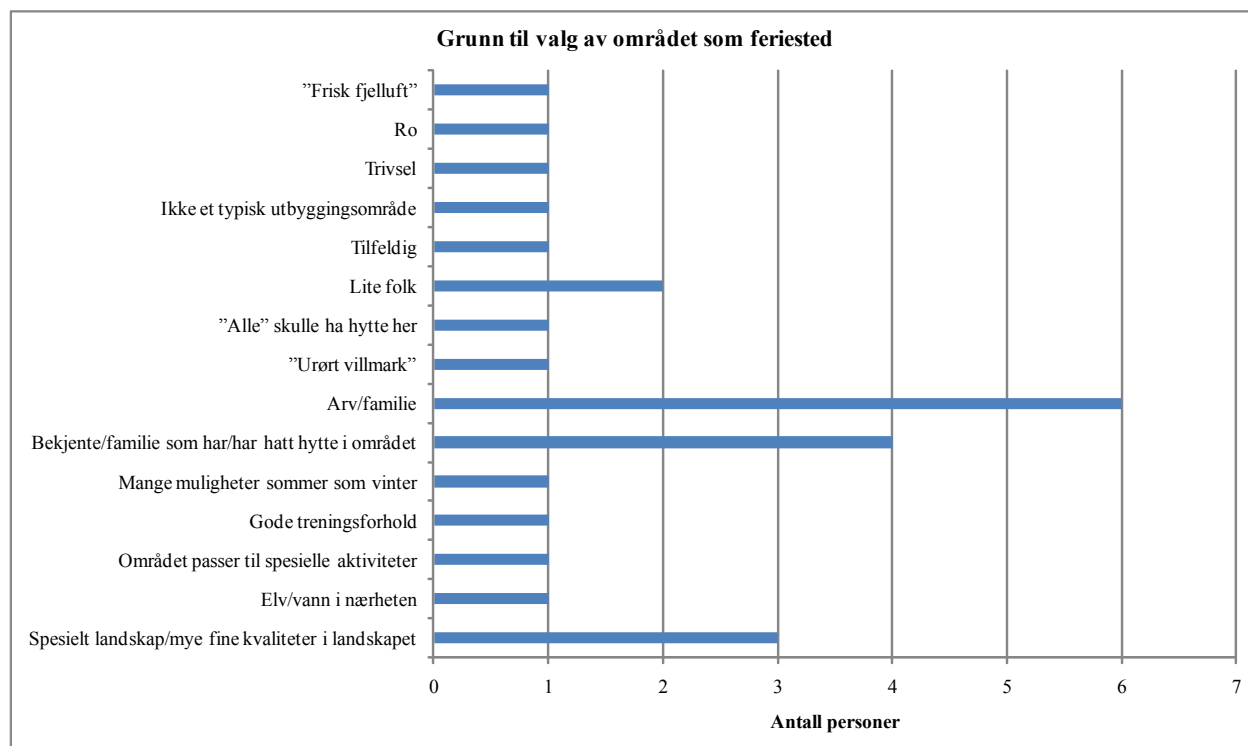
Hva betyr hytta for deg/dere?

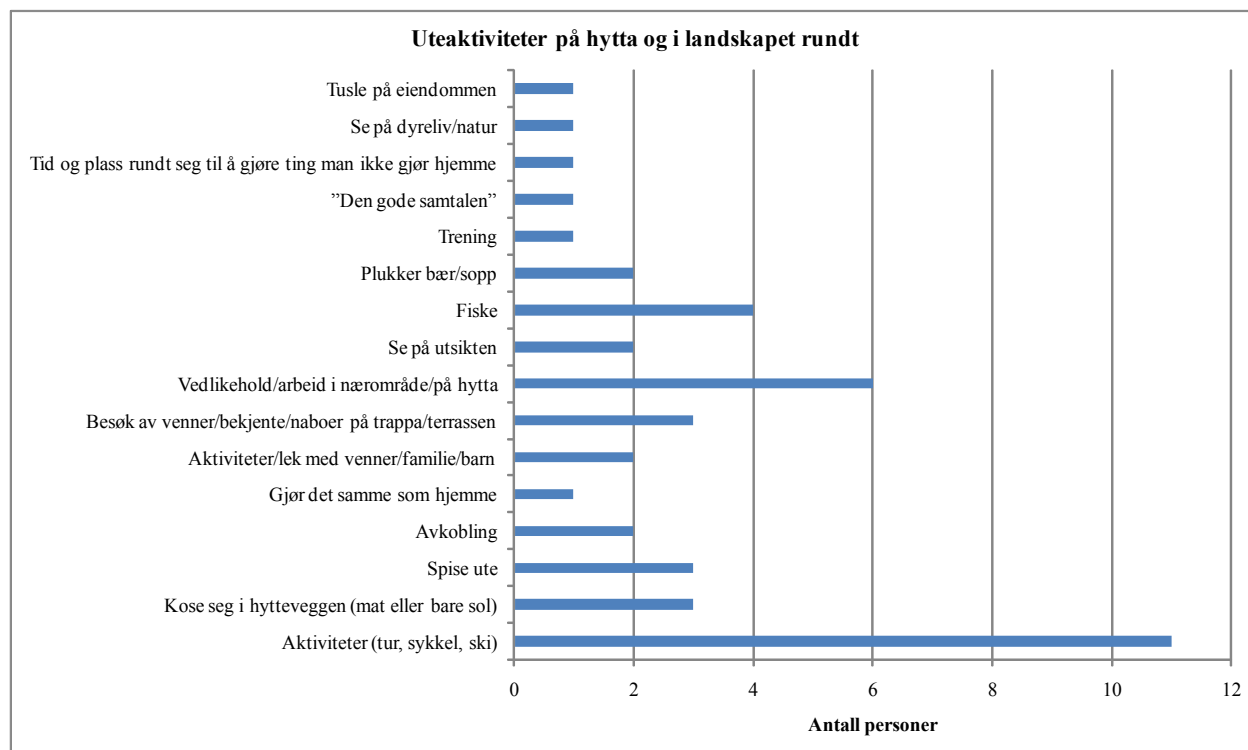
Hvordan bruker du/dere landskapet rundt hytta?

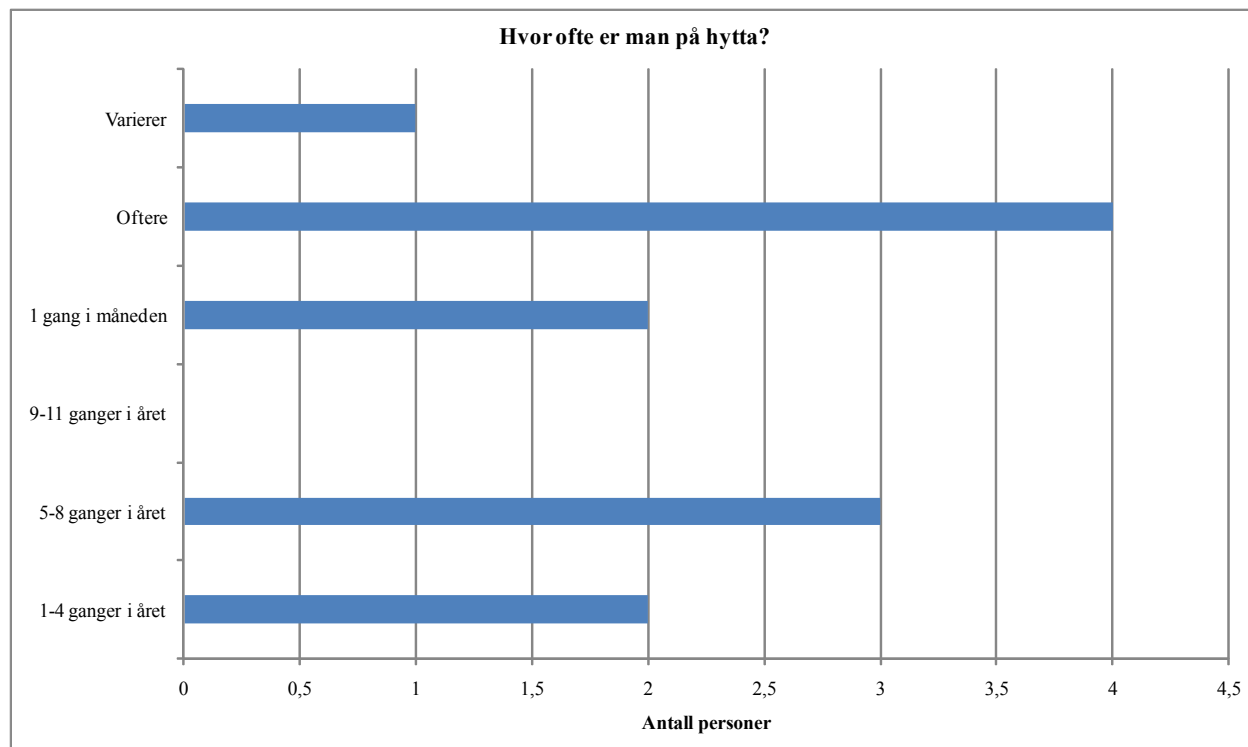
Hvorfor valgte du/dere dette området som lokasjon for en fritidsbolig?

Hva gjør du/dere ute når dere er på hytta?

Hvor ofte drar du/dere på hytta?

Hvorfor drar du/dere på hytta?

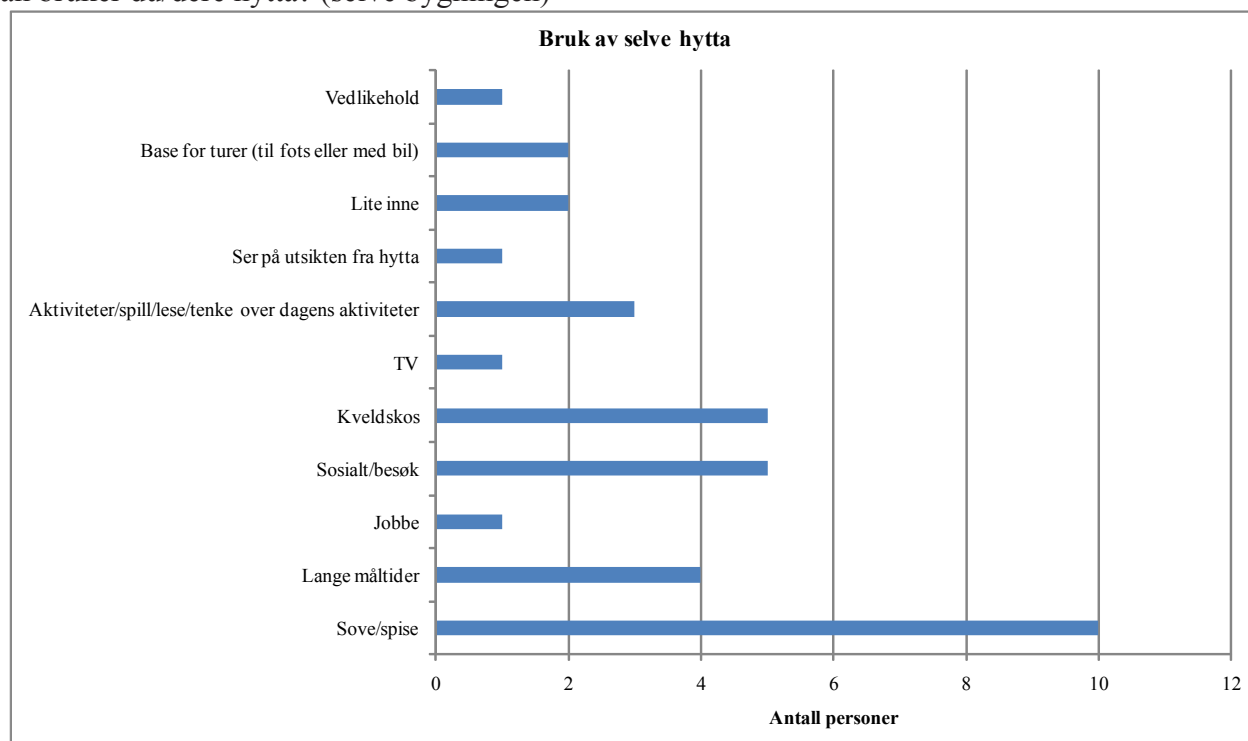

Hvordan er bruken av landskapet annerledes på hytta enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?

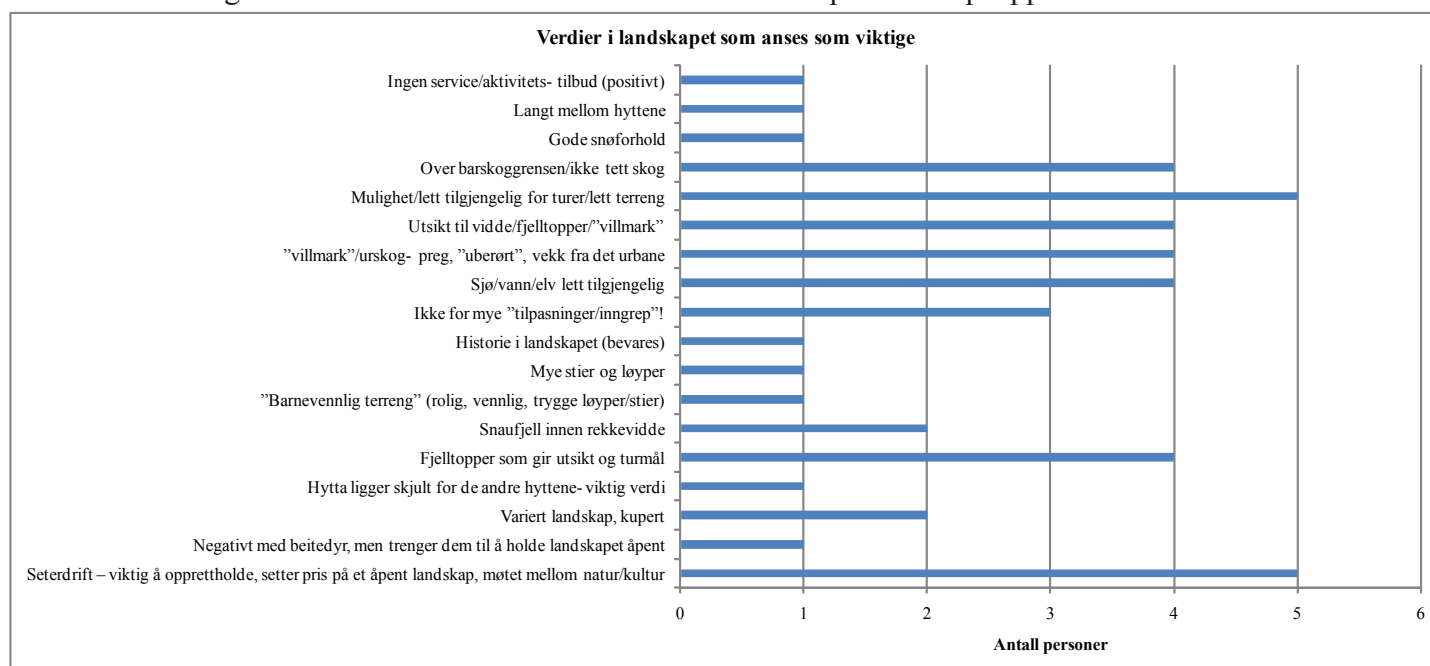

Hvordan bruker du/dere hytta? (selve bygningen)

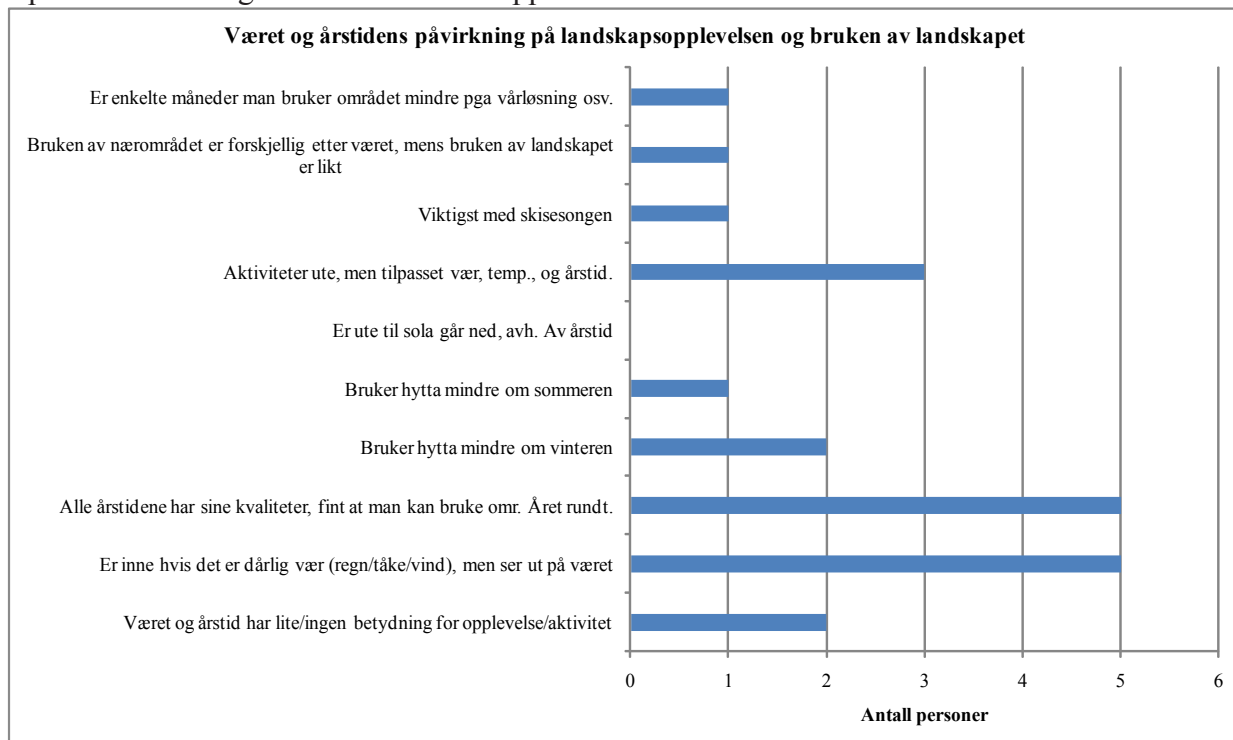

Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:

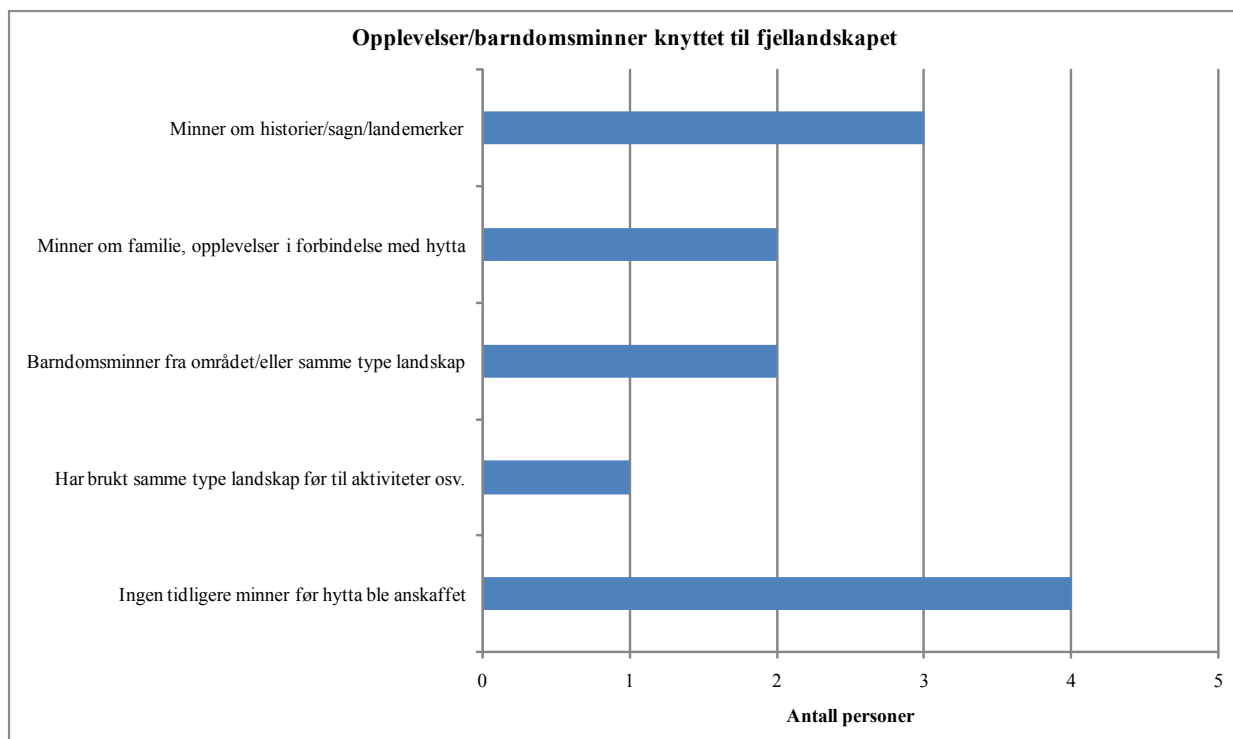
- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?
- Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?

Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av dette området?

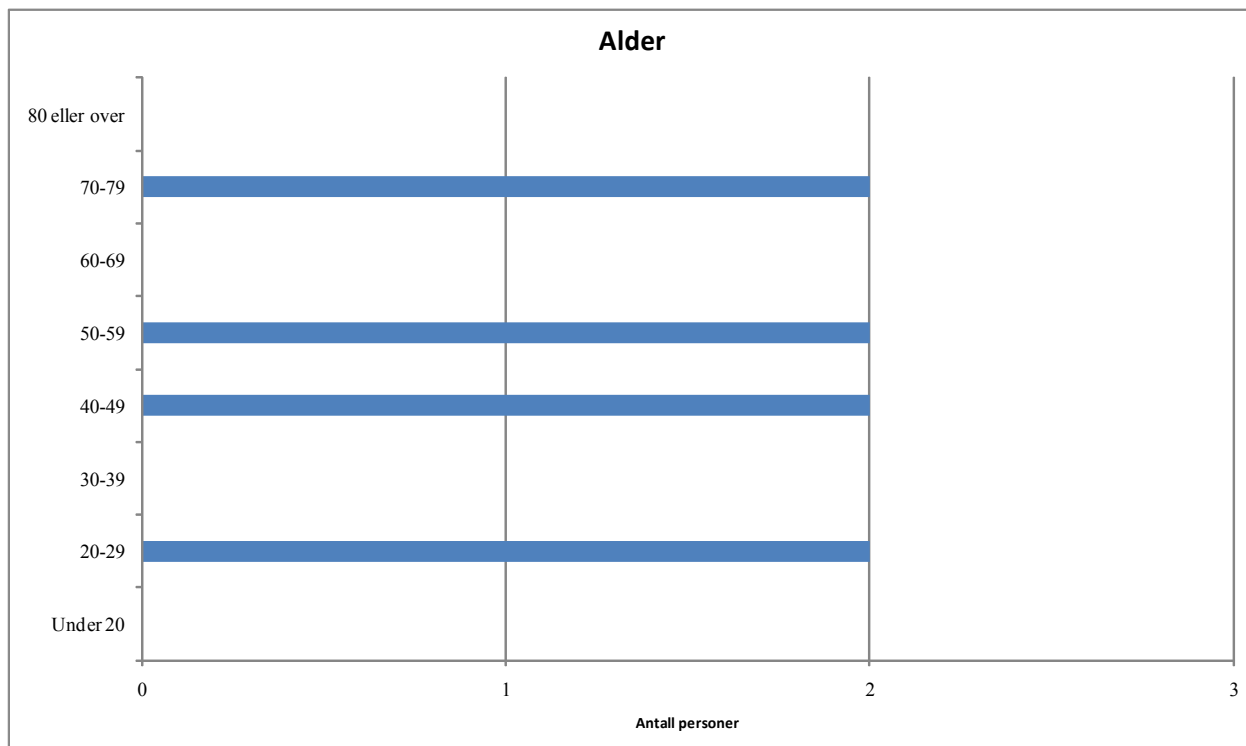
Har du spesielle opplevelser knyttet til stedet/omgivelsene, eller barndomsminner knyttet til dette landskapet?

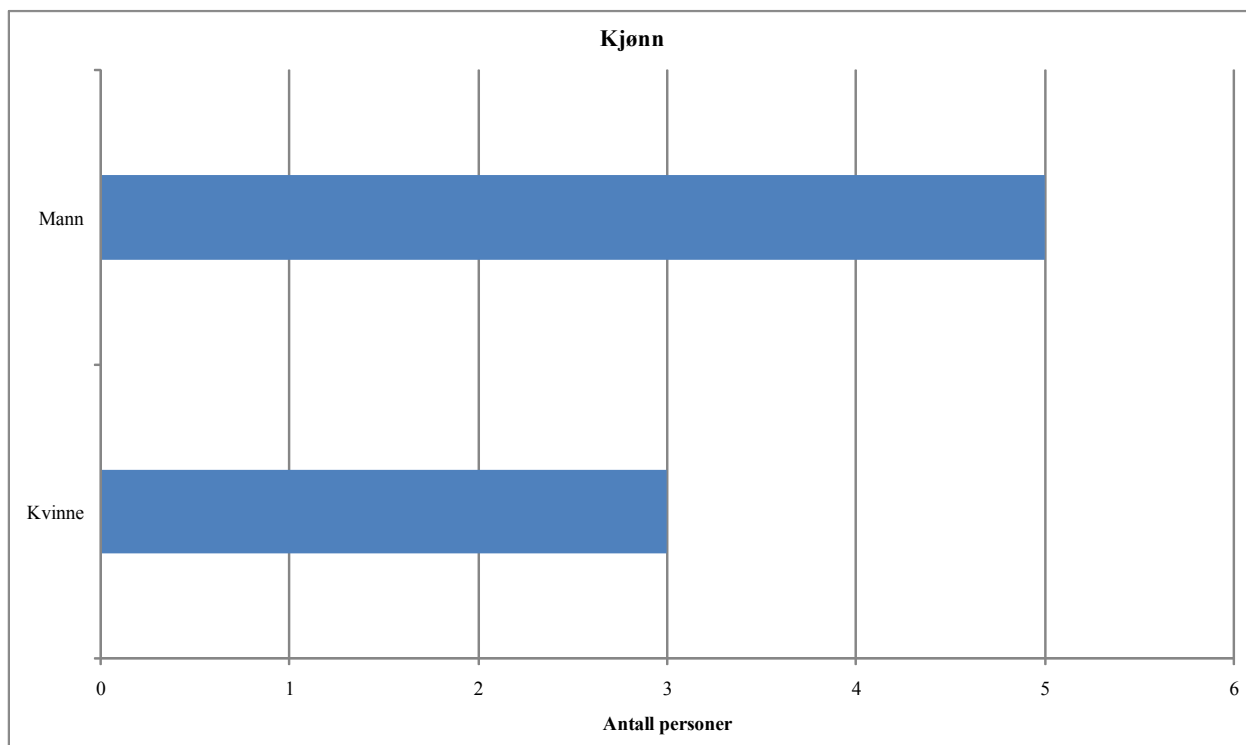
Vedlegg 11

Resultater Intervju gjester med spørsmål og tilhørende diagrammer. y-aksen: Grupper/alternativer, x-aksen: antall personer

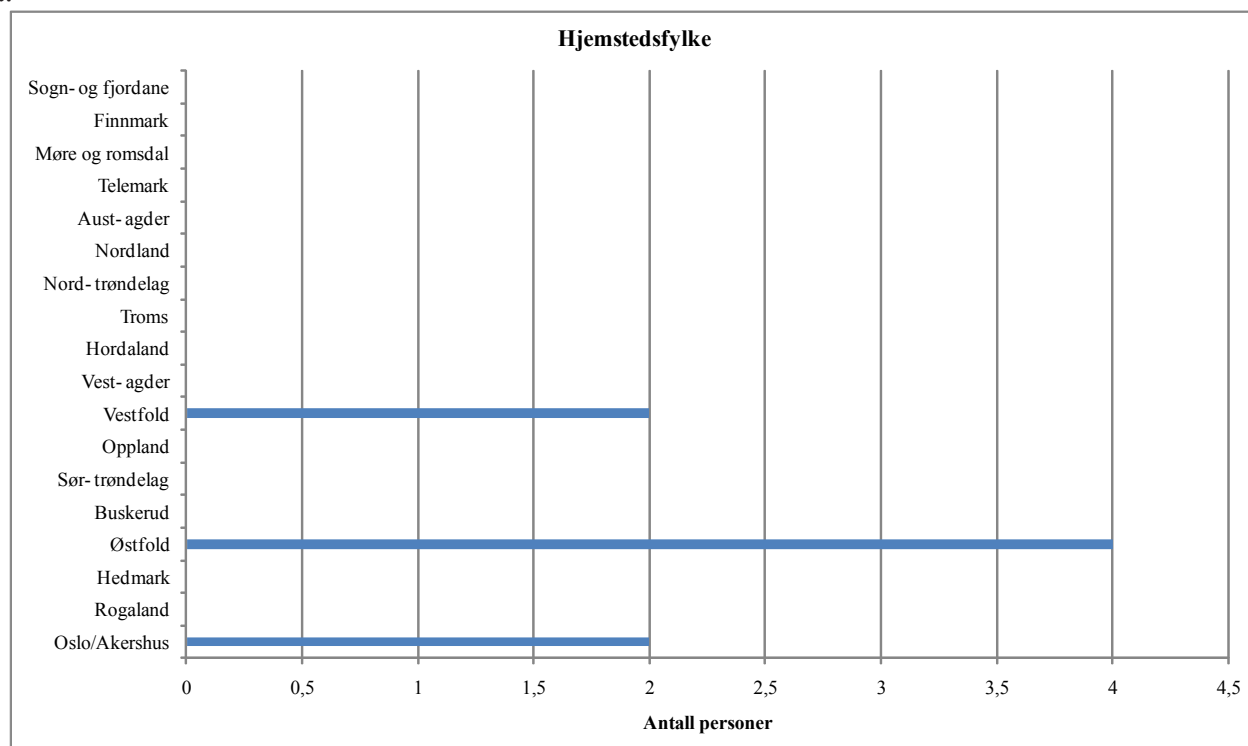
Alder:

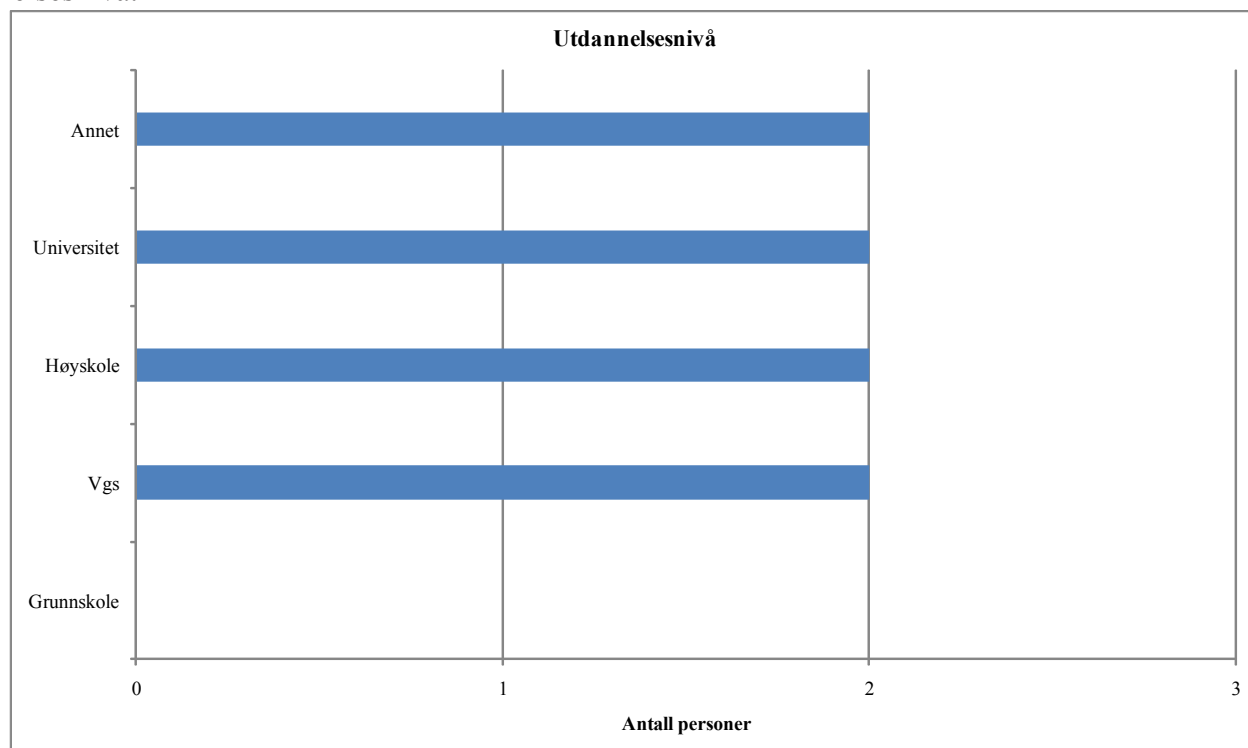
Kjønn:

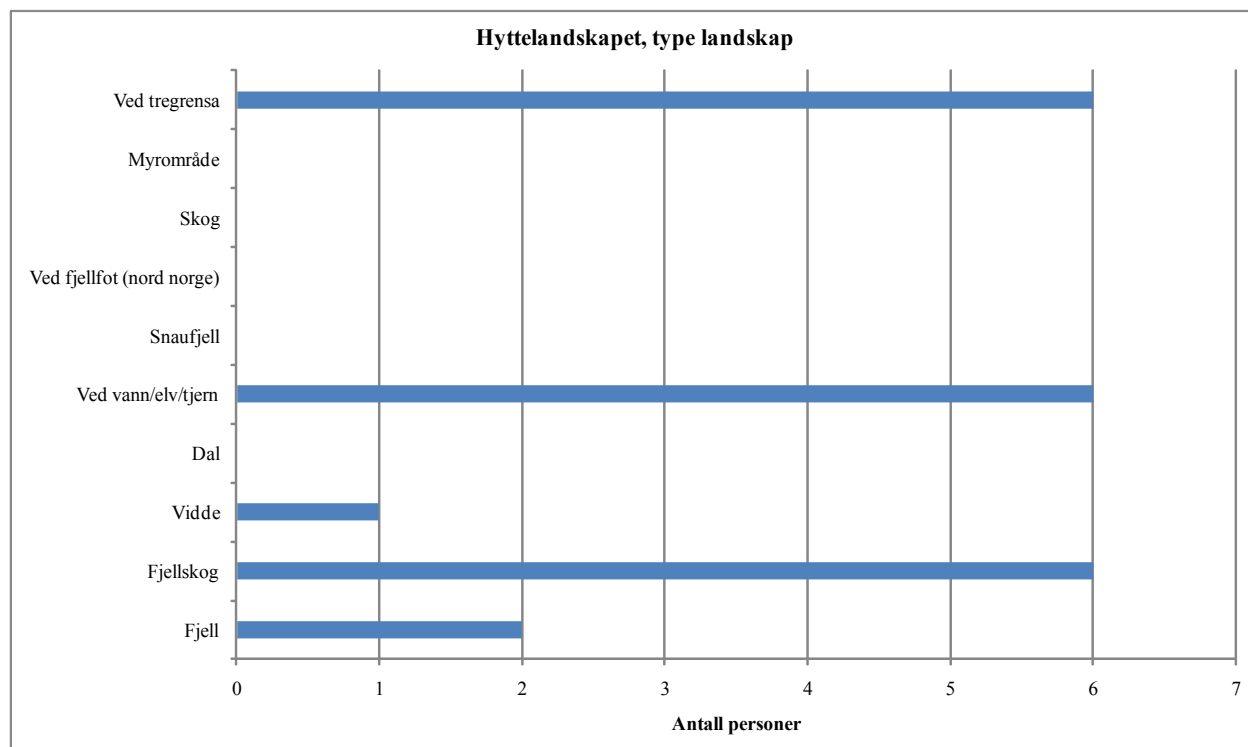
Bor nå:

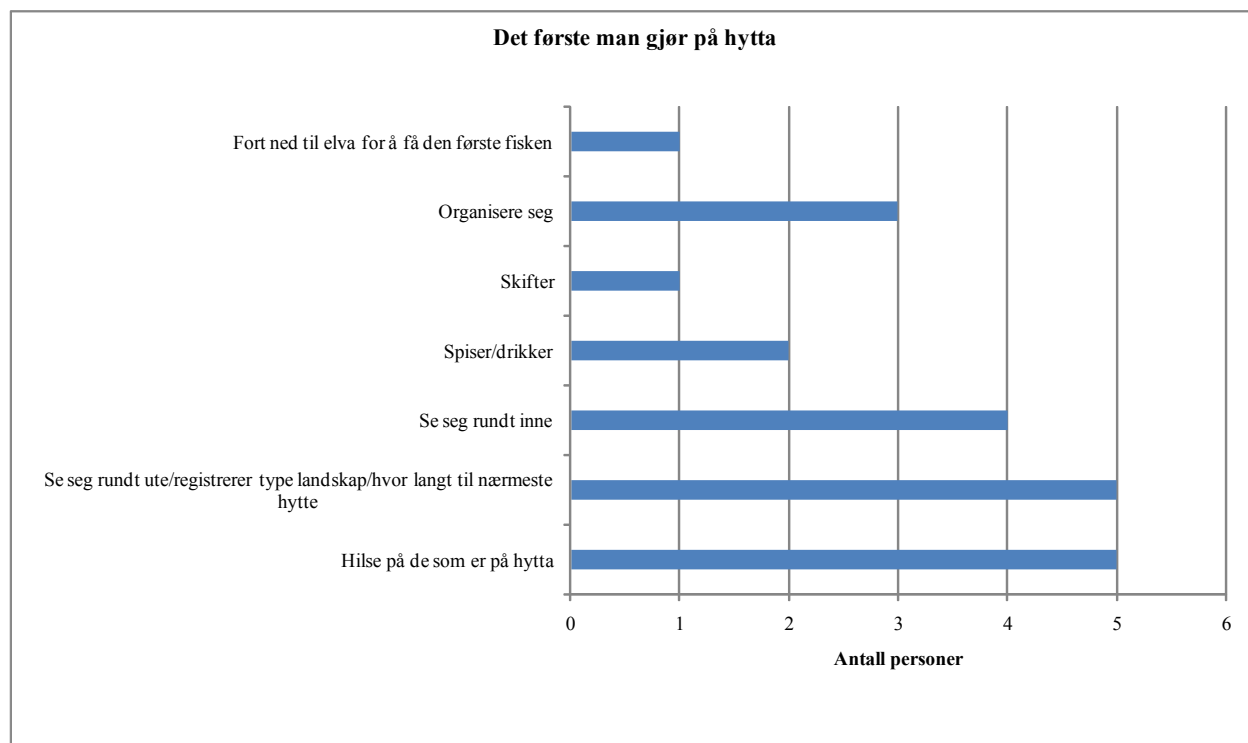
Utdannelsesnivå:

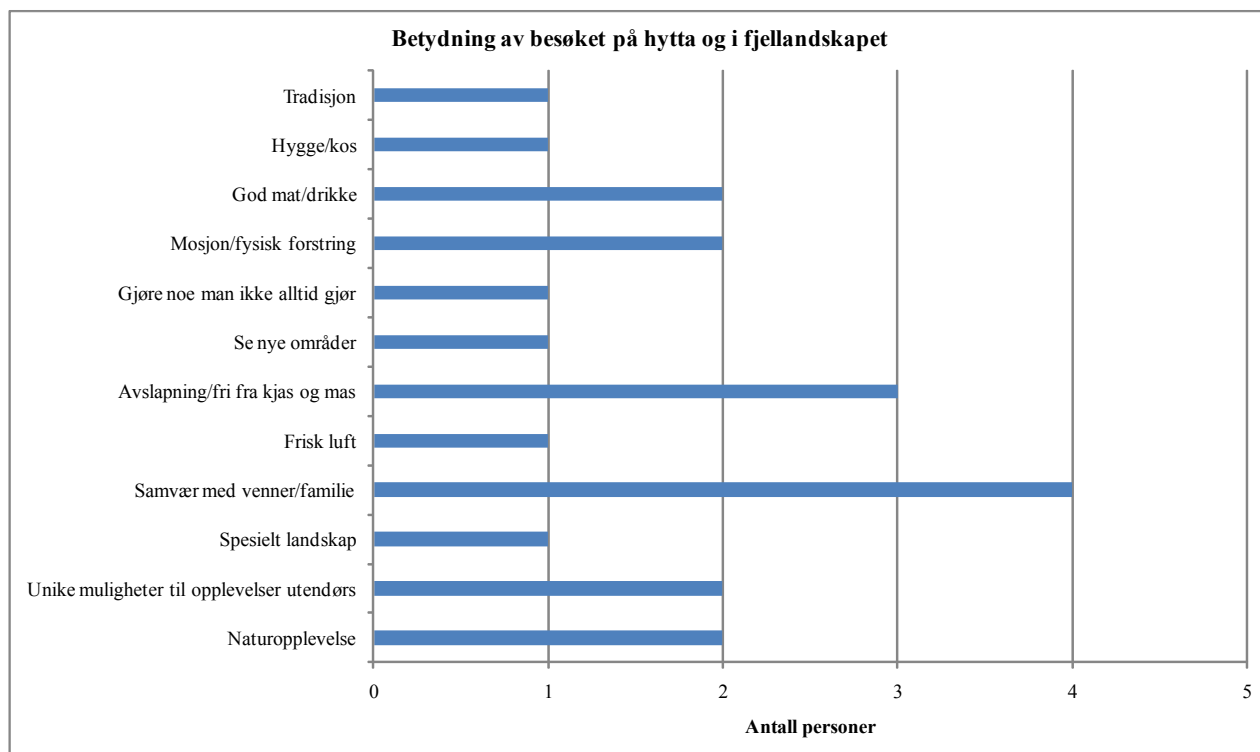
Plassering av hytta (fjellskog/vidde/dal, og geografisk plassering)/Beskrivelse av landskapet

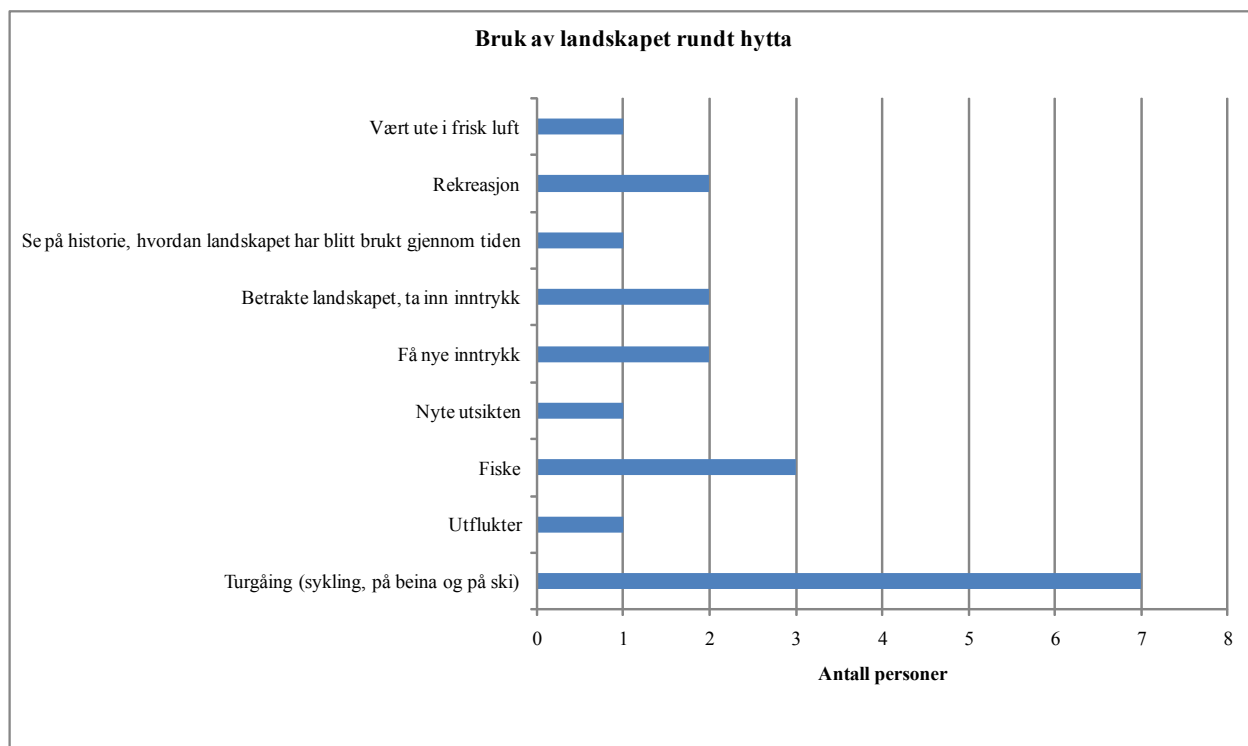
Hva er det første du/dere gjør når dere besøker en hytte?

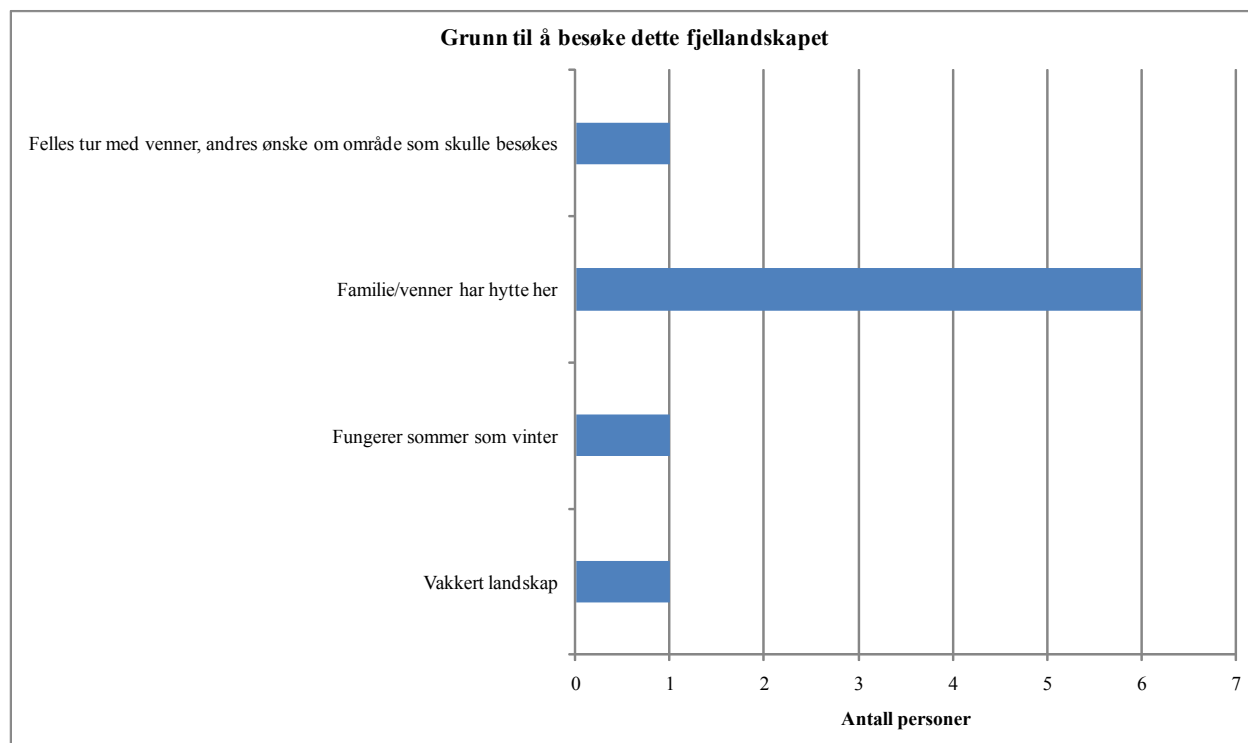
Hva betyr det å besøke denne hytta for deg/dere?

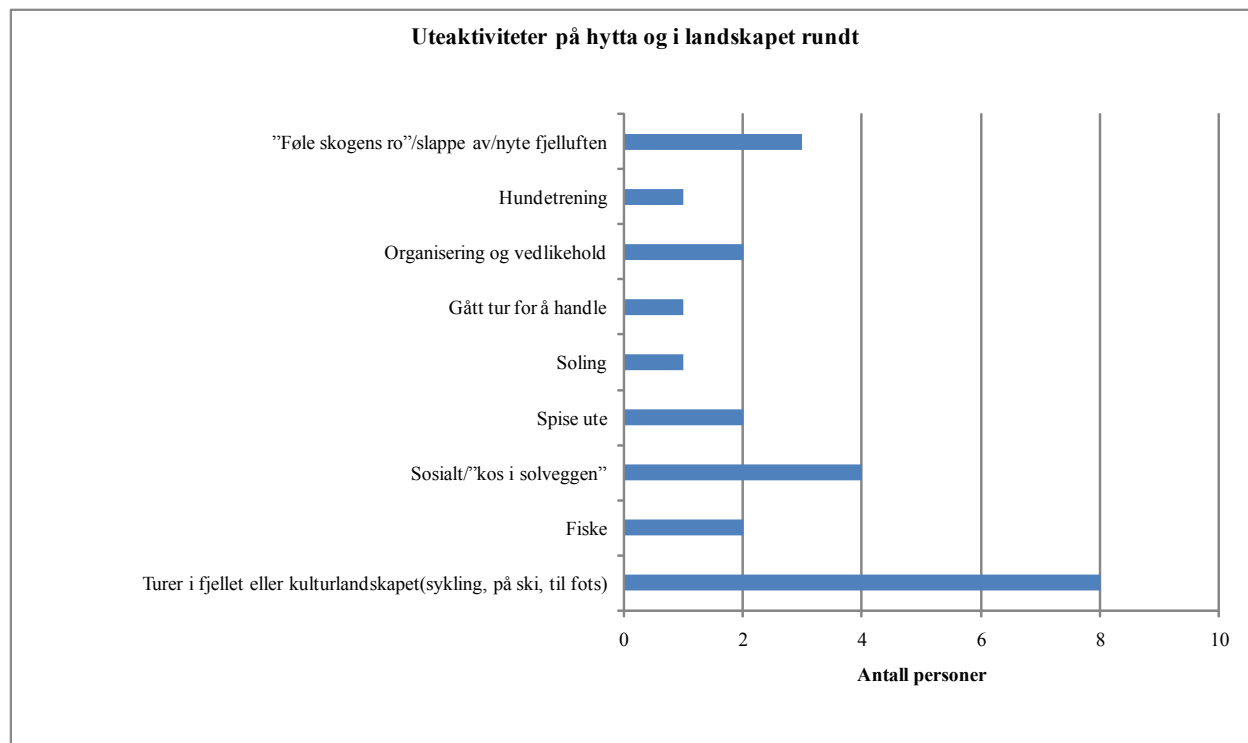
Hvordan har du/dere brukt landskapet rundt hytta?

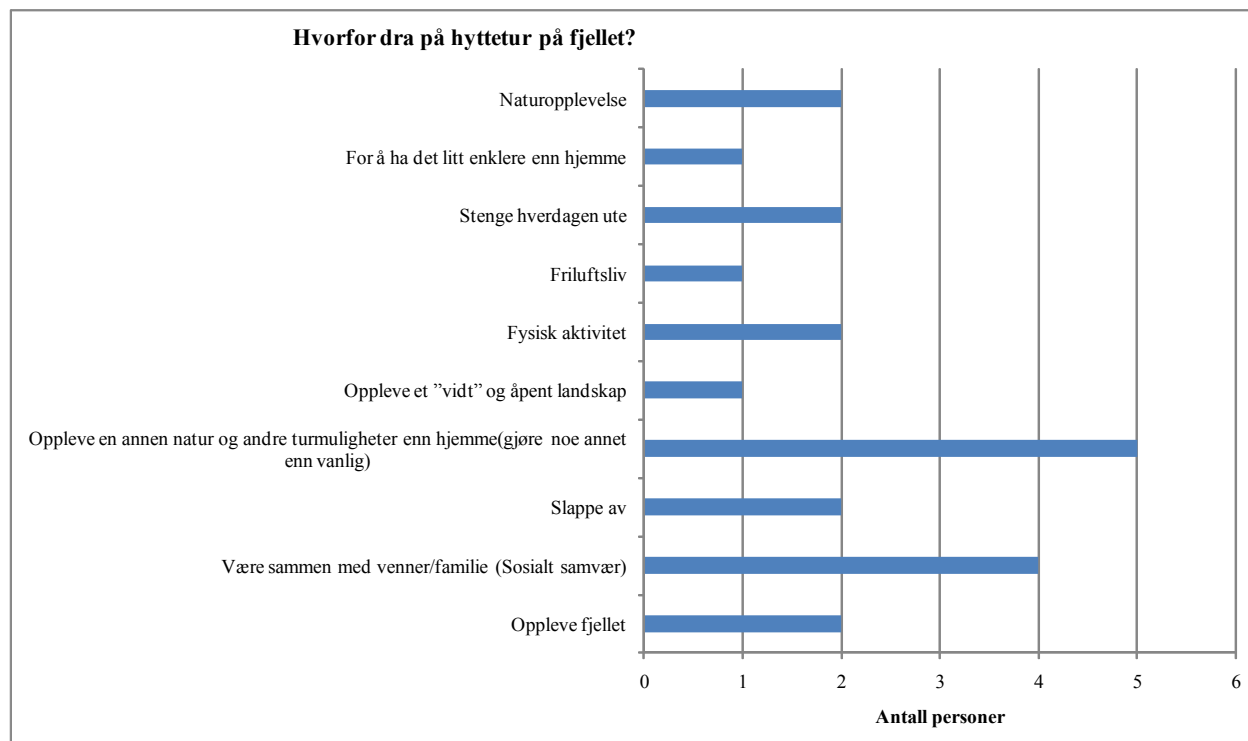
Hvorfor valgte du/dere å besøke dette området?

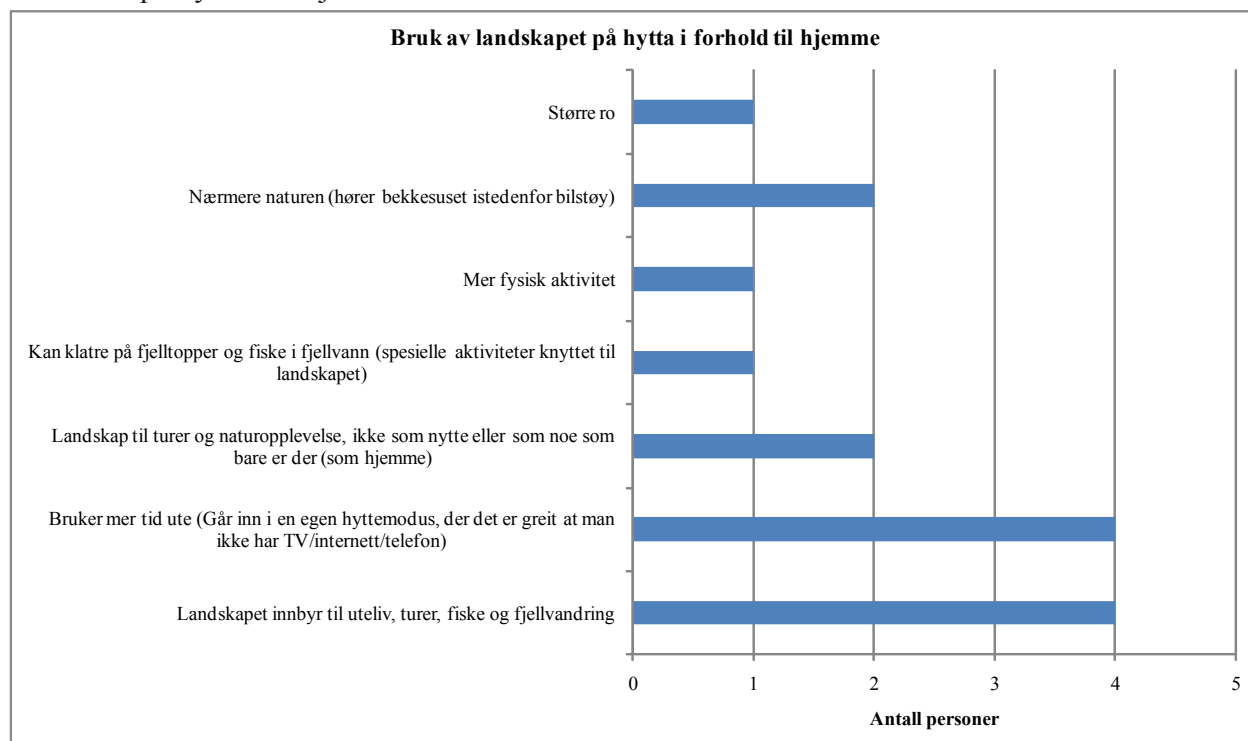
Hva har du/dere brukt tiden på ute?

Hvorfor drar du/dere på hyttetur?

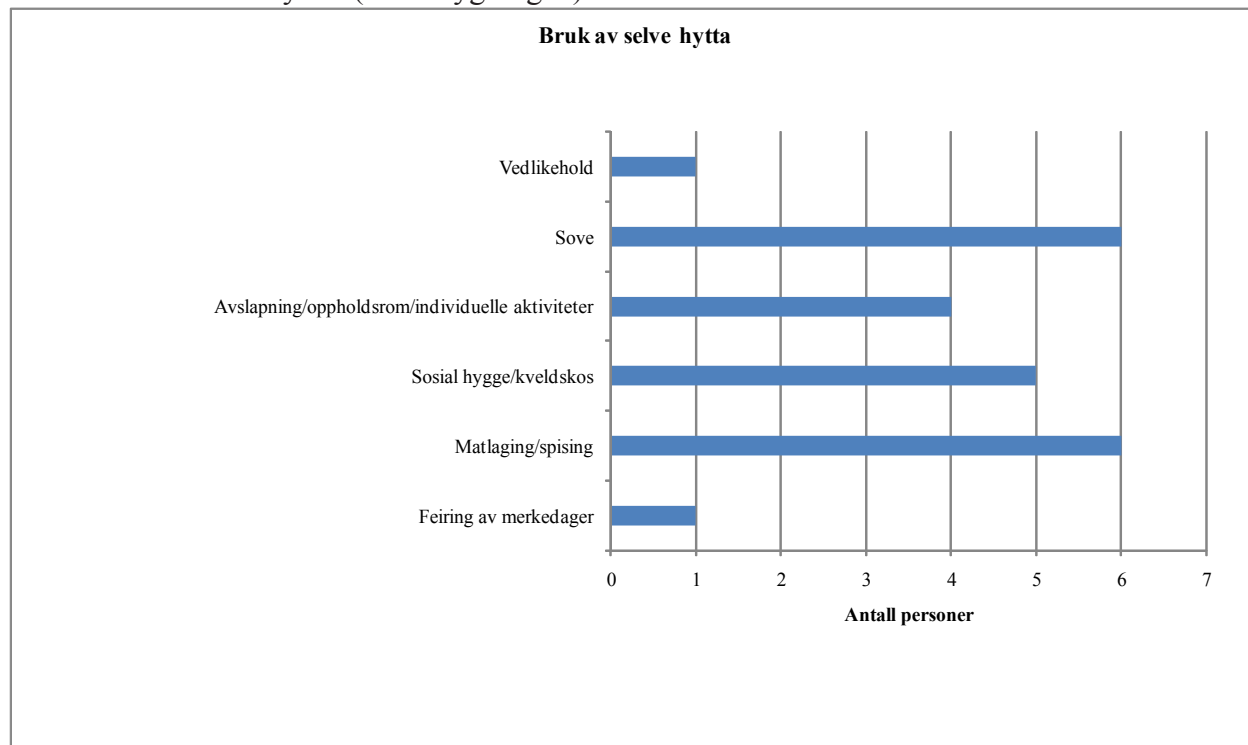

Hvordan er bruken av landskapet annerledes på en hytte enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?

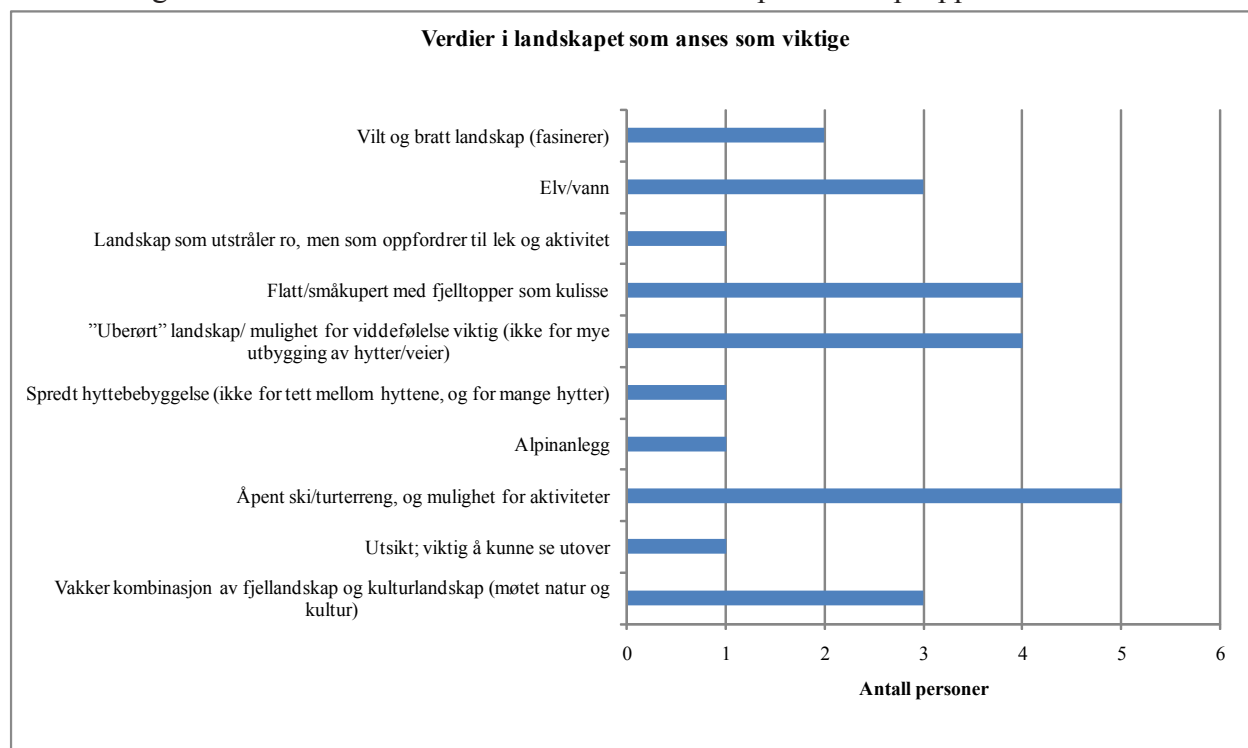

Hvordan har du/dere brukt hytta? (selve bygningen)

Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:

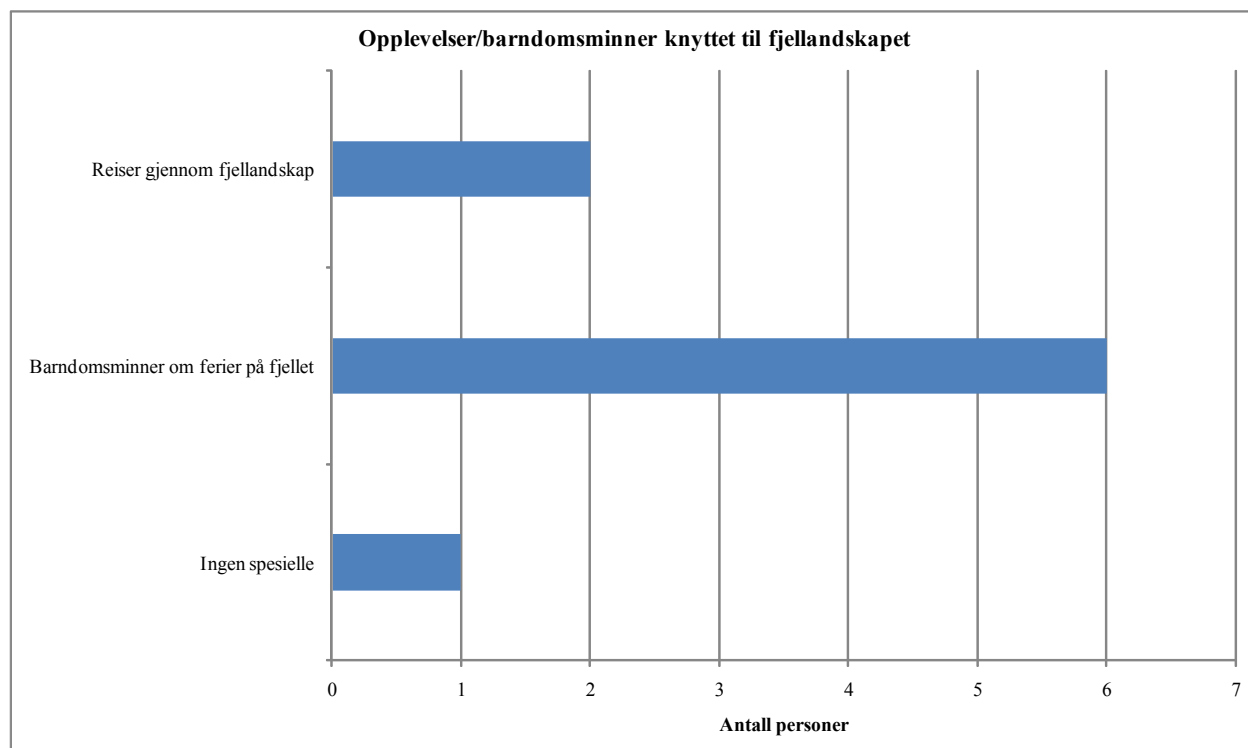
- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?
- Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?

Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av dette området?

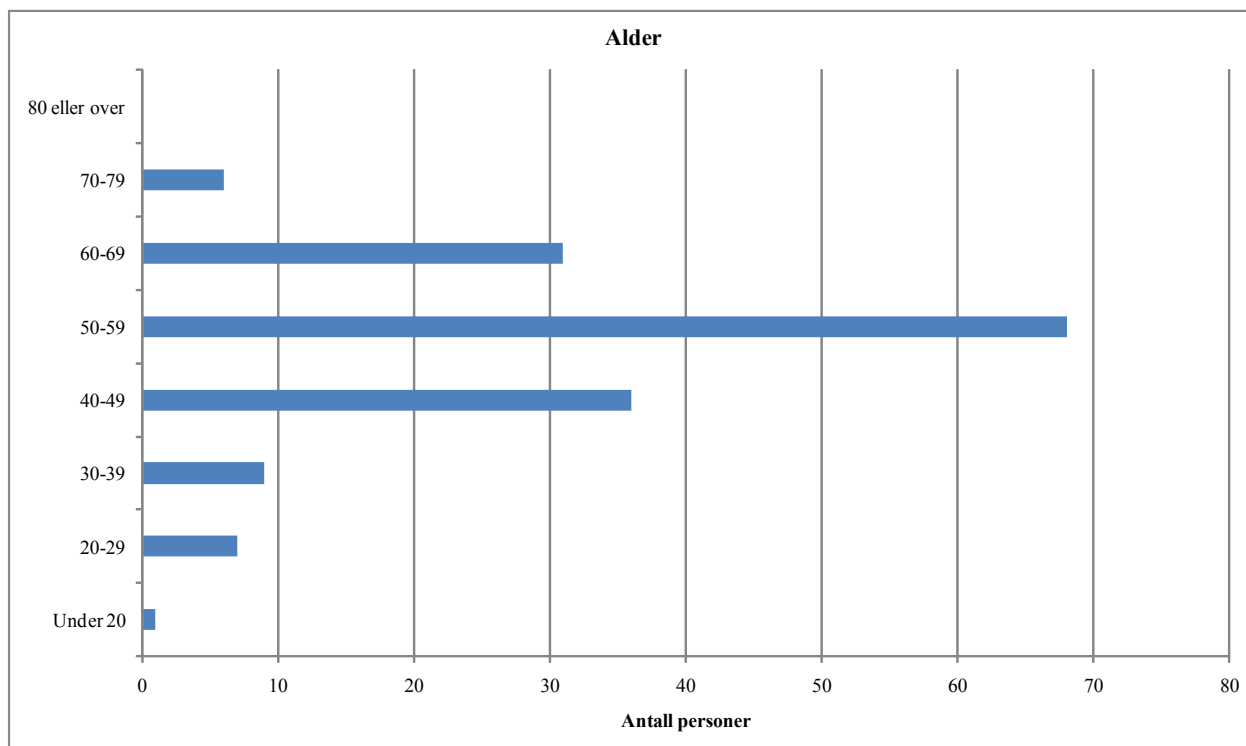
Har du noen barndomsminner/tidligere opplevelser knyttet til denne typen landskap?

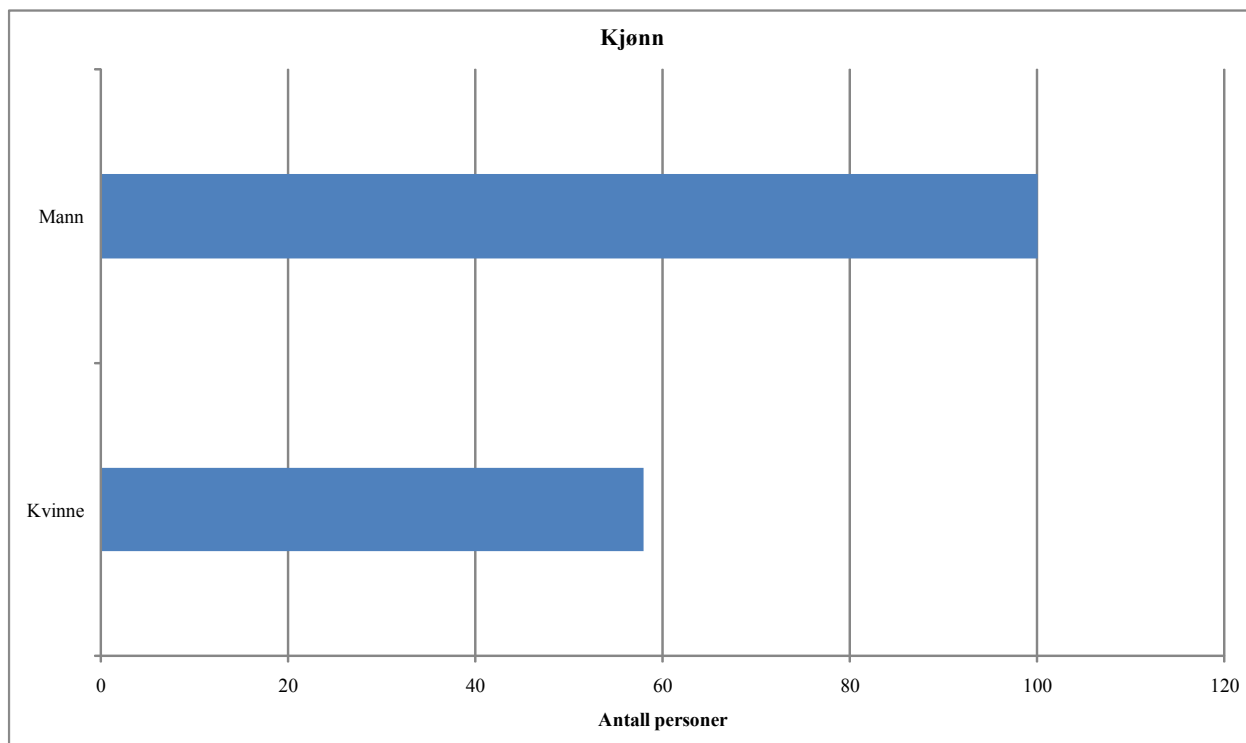
Vedlegg 12

Resultater nettundersøkelse for hytteeiere med spørsmål og tilhørende diagrammer. y-aksen: Grupper/alternativer, x-aksen: antall personer

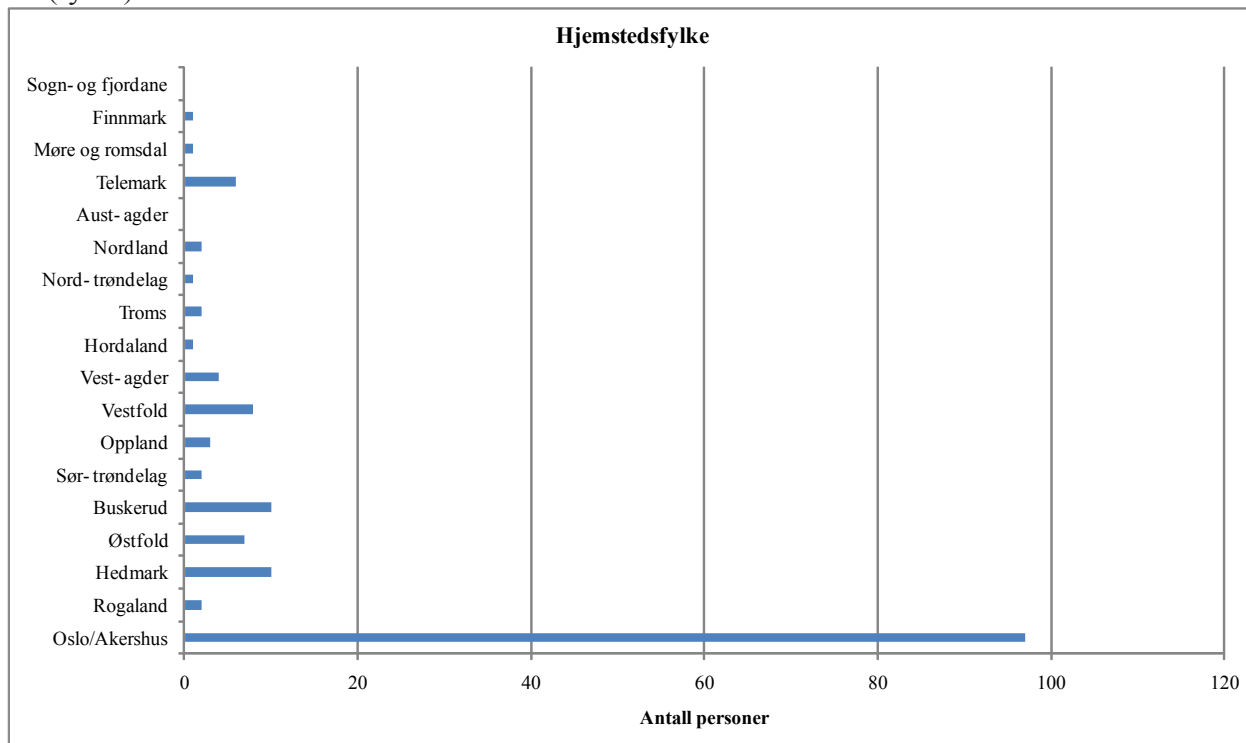
Alder:

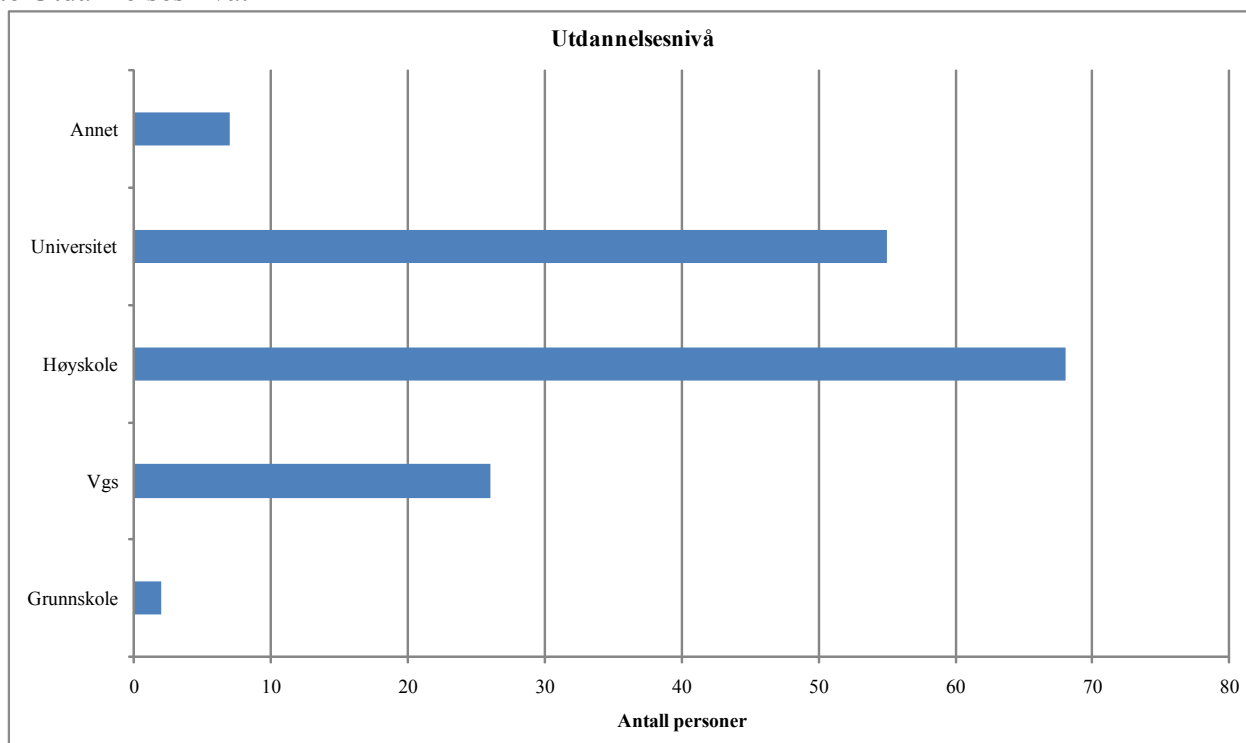
Kjønn:

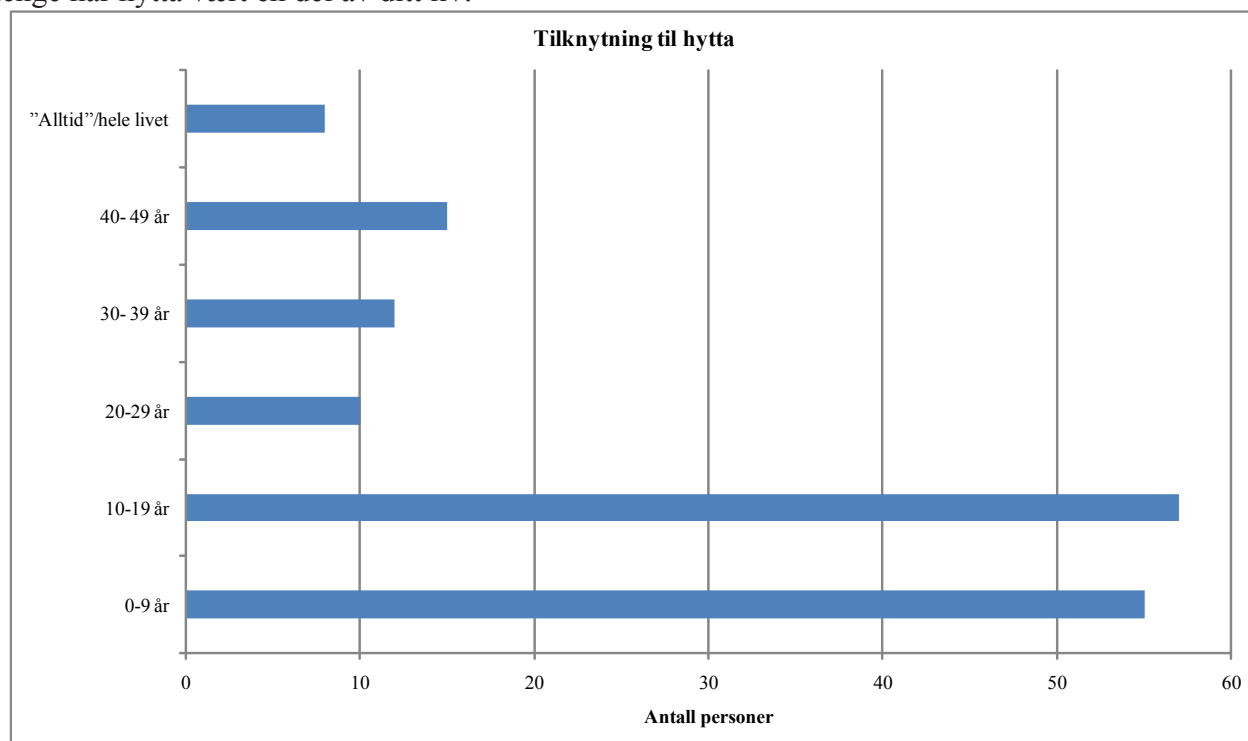
Hjemsted (fylke):

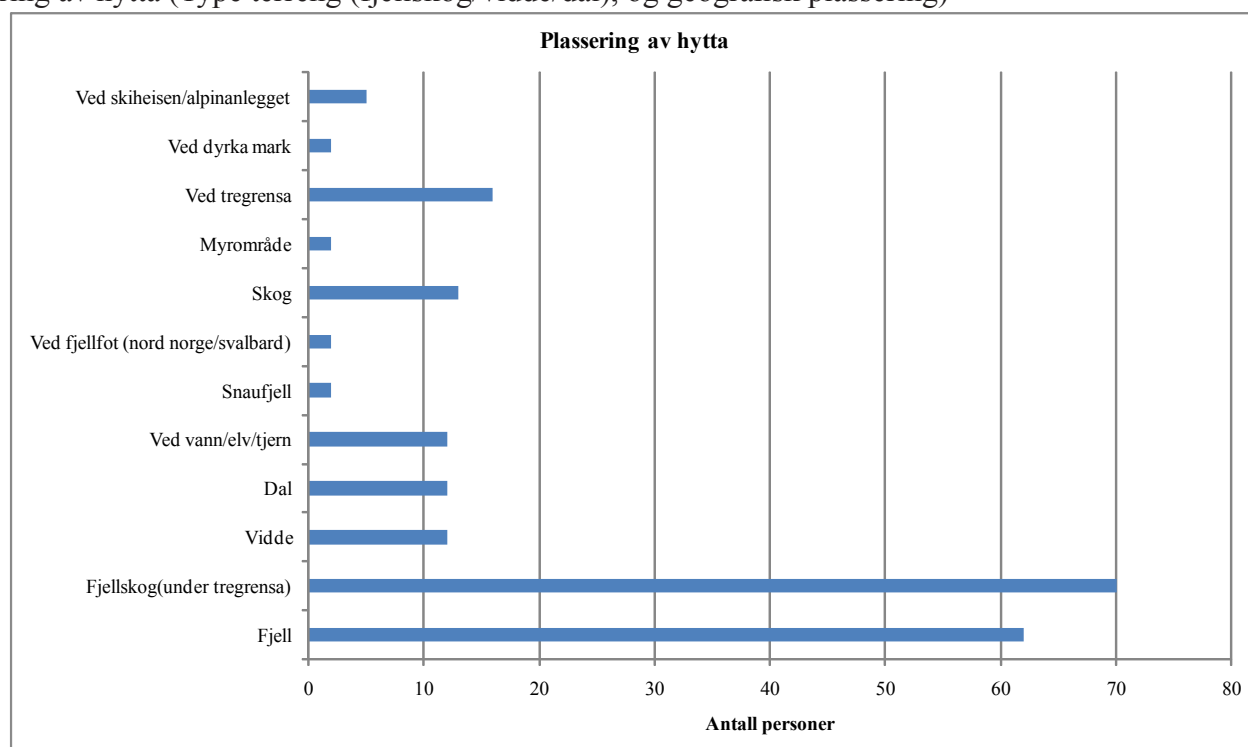
Høyeste Utdannelsesnivå:

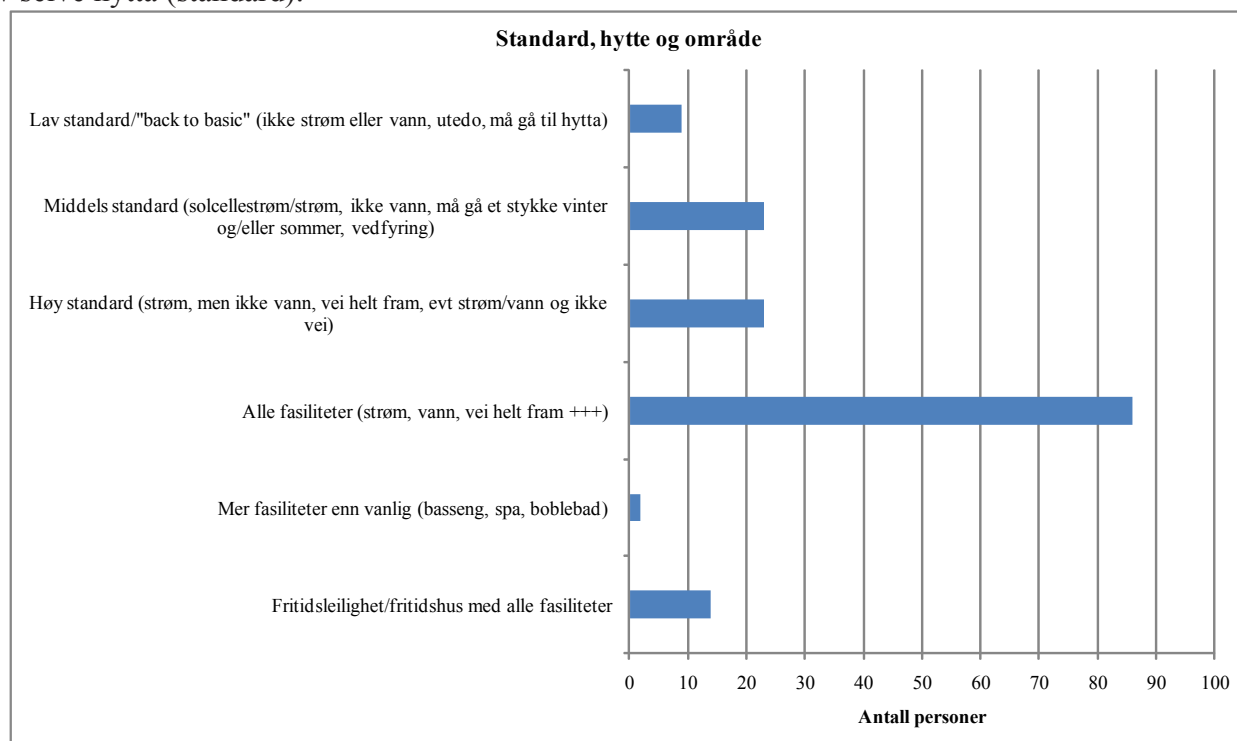
Hvor lenge har hytta vært en del av ditt liv:

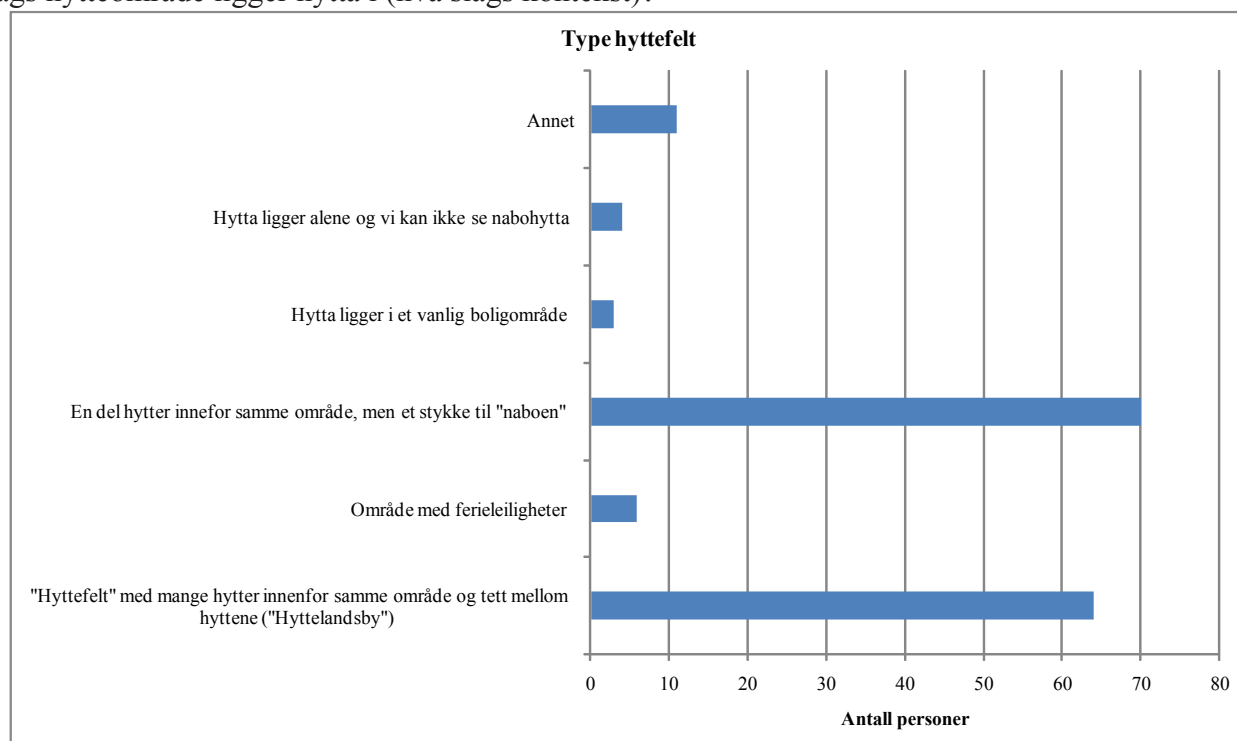
Plassering av hytta (Type terreng (fjellskog/vidde/dal), og geografisk plassering)

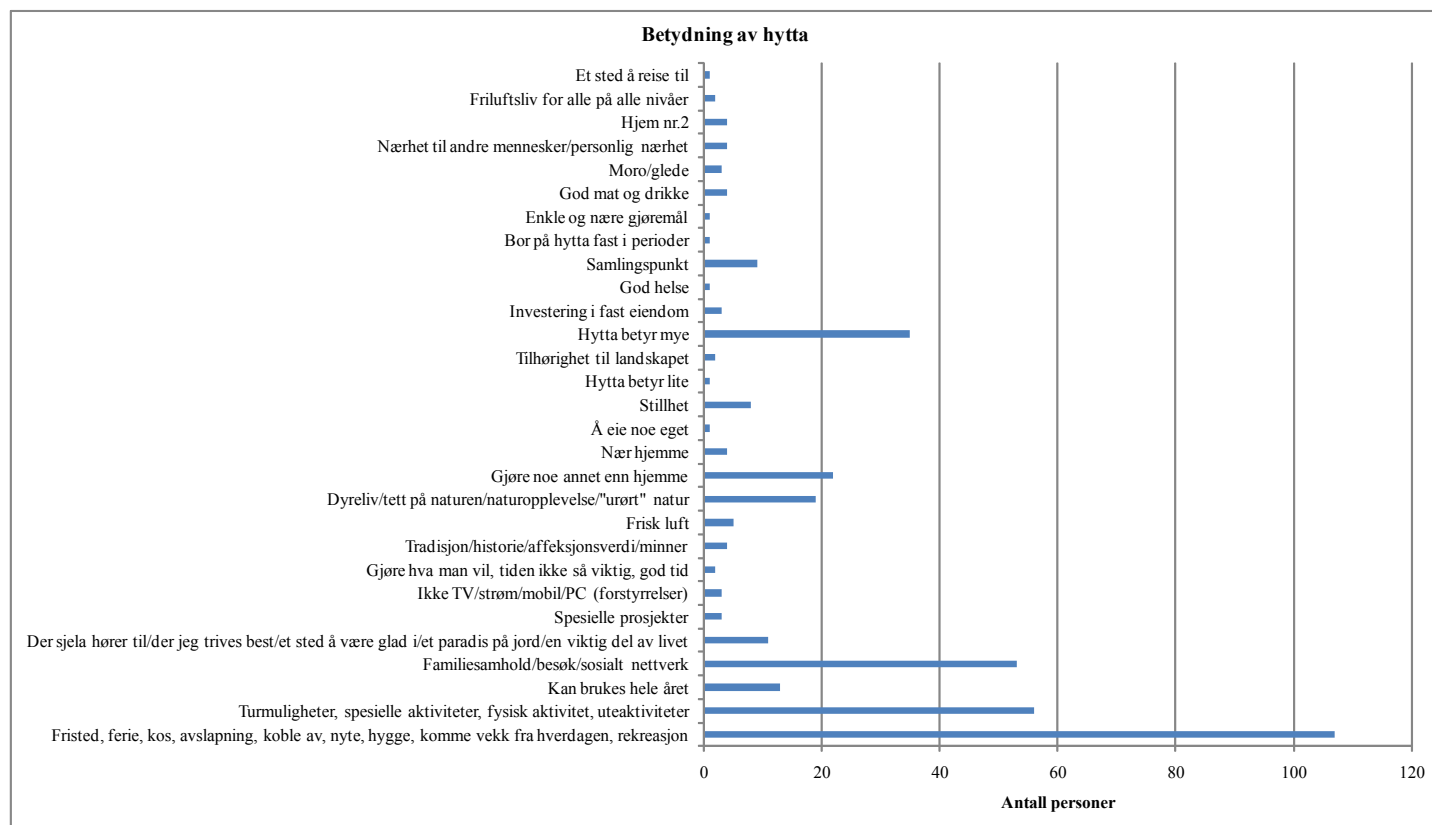
Beskriv selve hytta (standard):

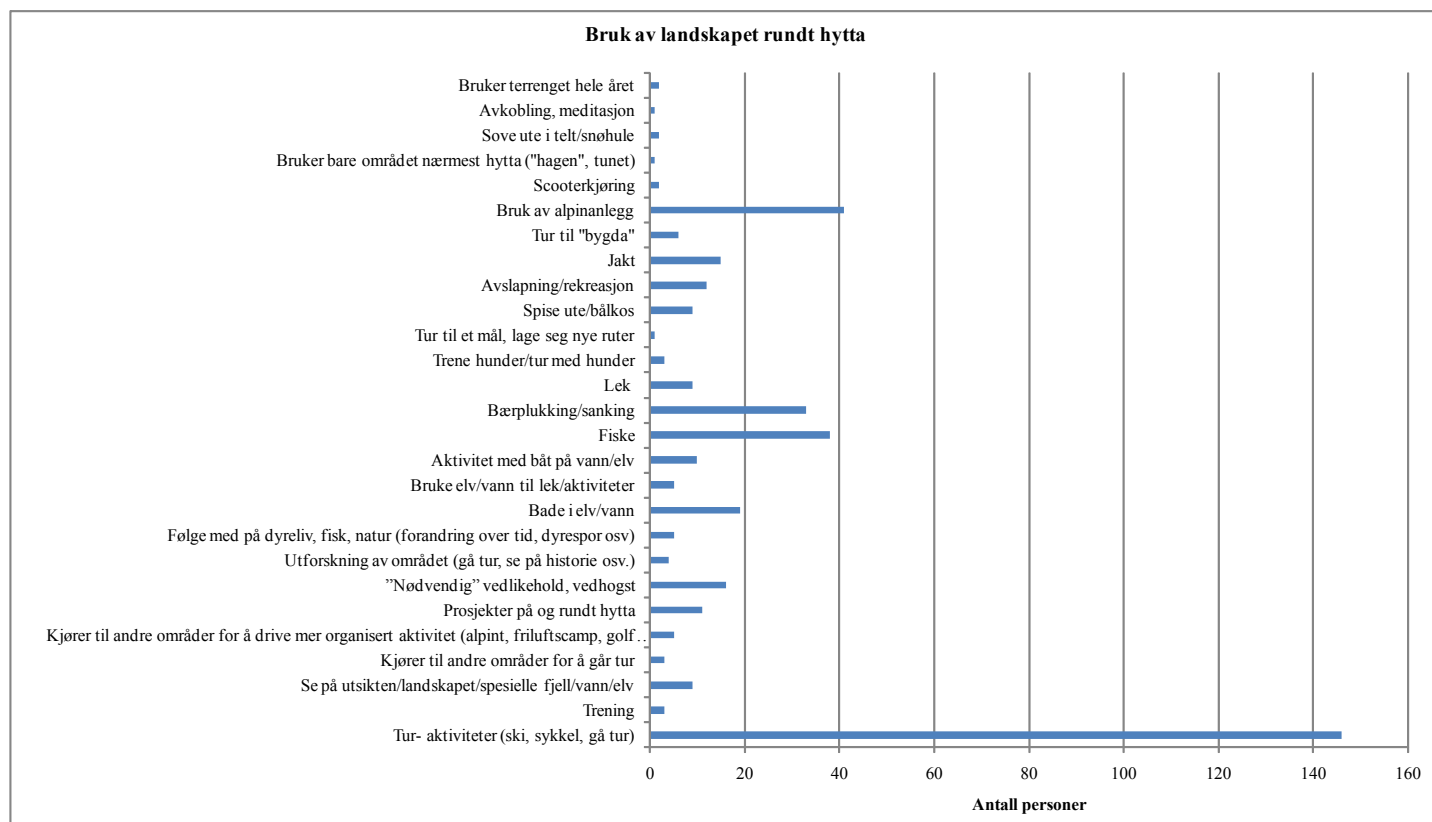
Hva slags hytteområde ligger hytta i (hva slags kontekst)?

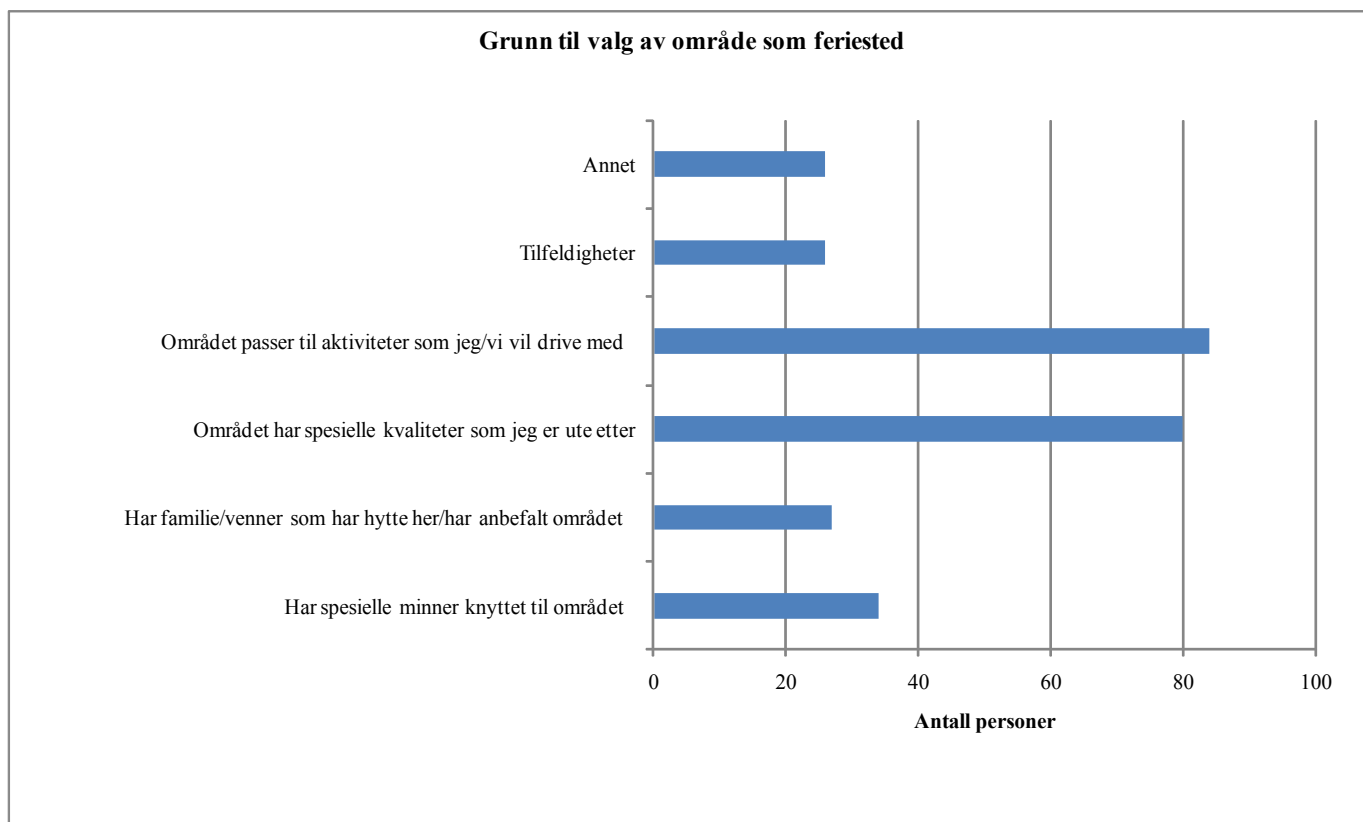
Hva betyr hytta for deg/dere? (svar gjerne med stikkord)

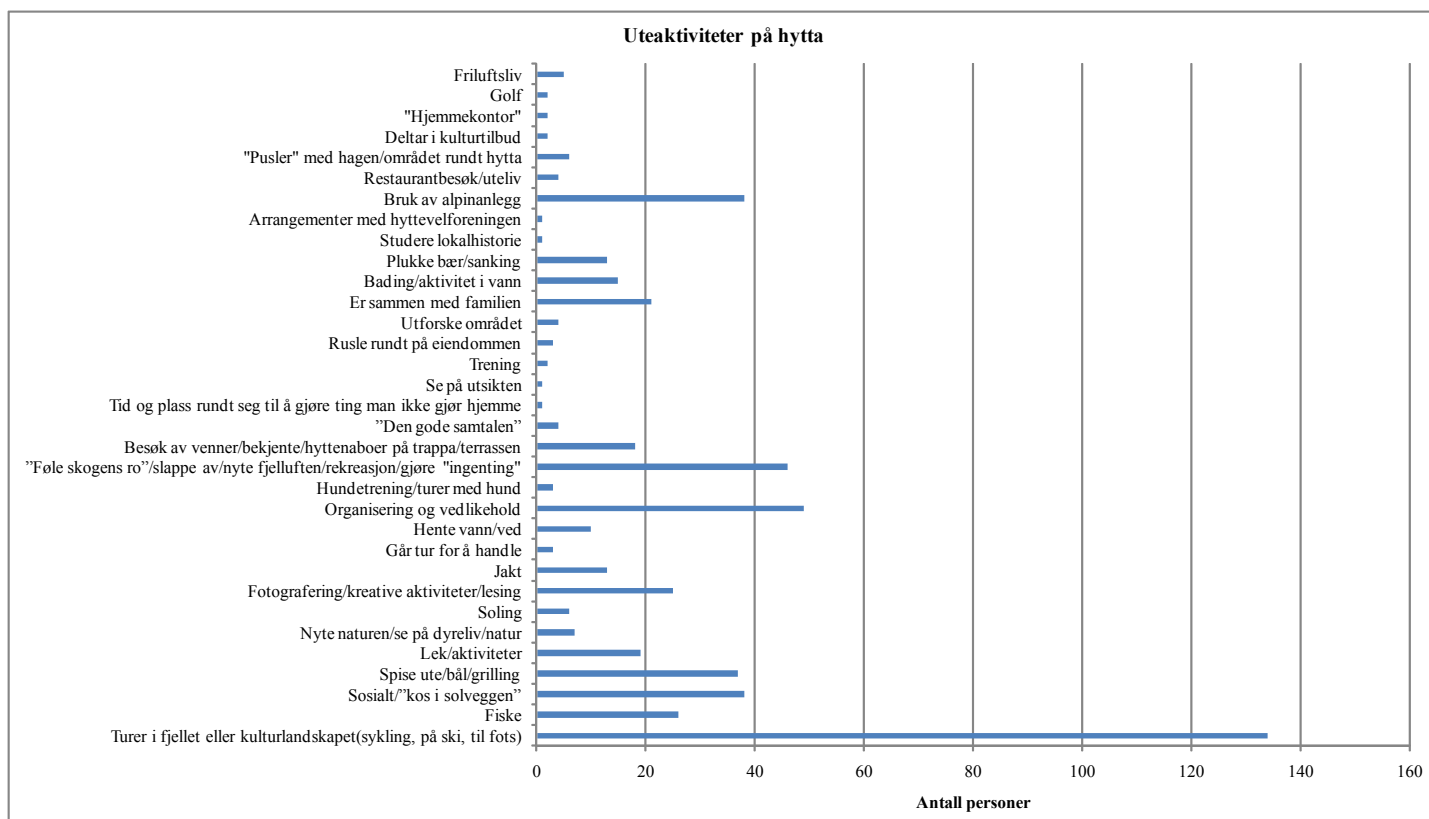
Hvordan bruker du/dere landskapet rundt hytta? (svar gjerne med stikkord)

Hvorfor valgte du/dere dette området som lokasjon for en fritidsbolig?

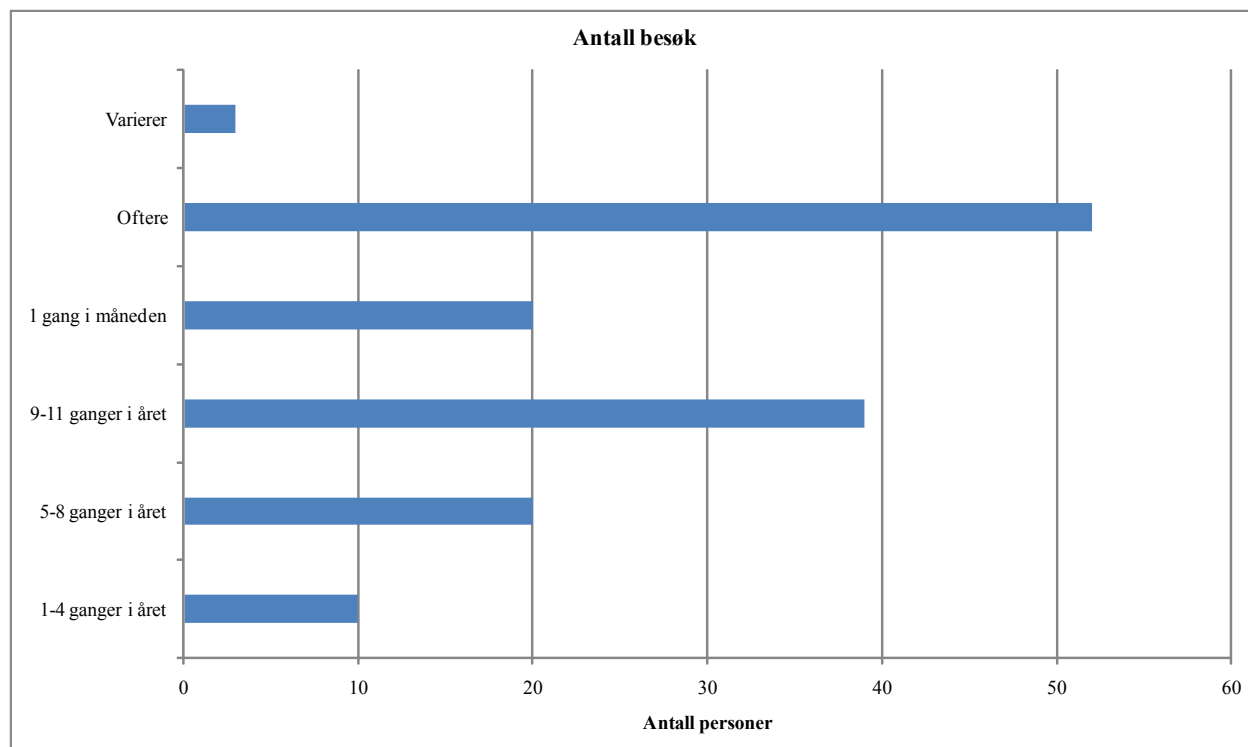

Hva gjør du/dere ute når dere er på hytta? (svar gjerne med stikkord)

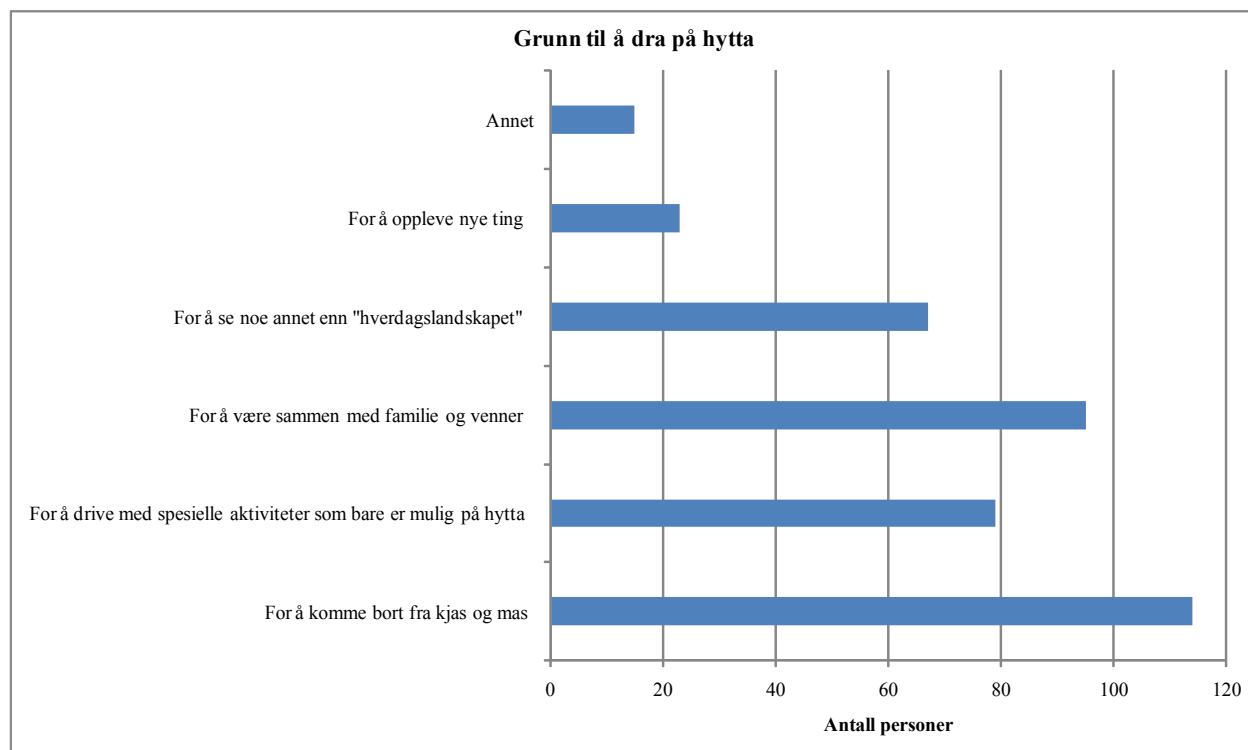

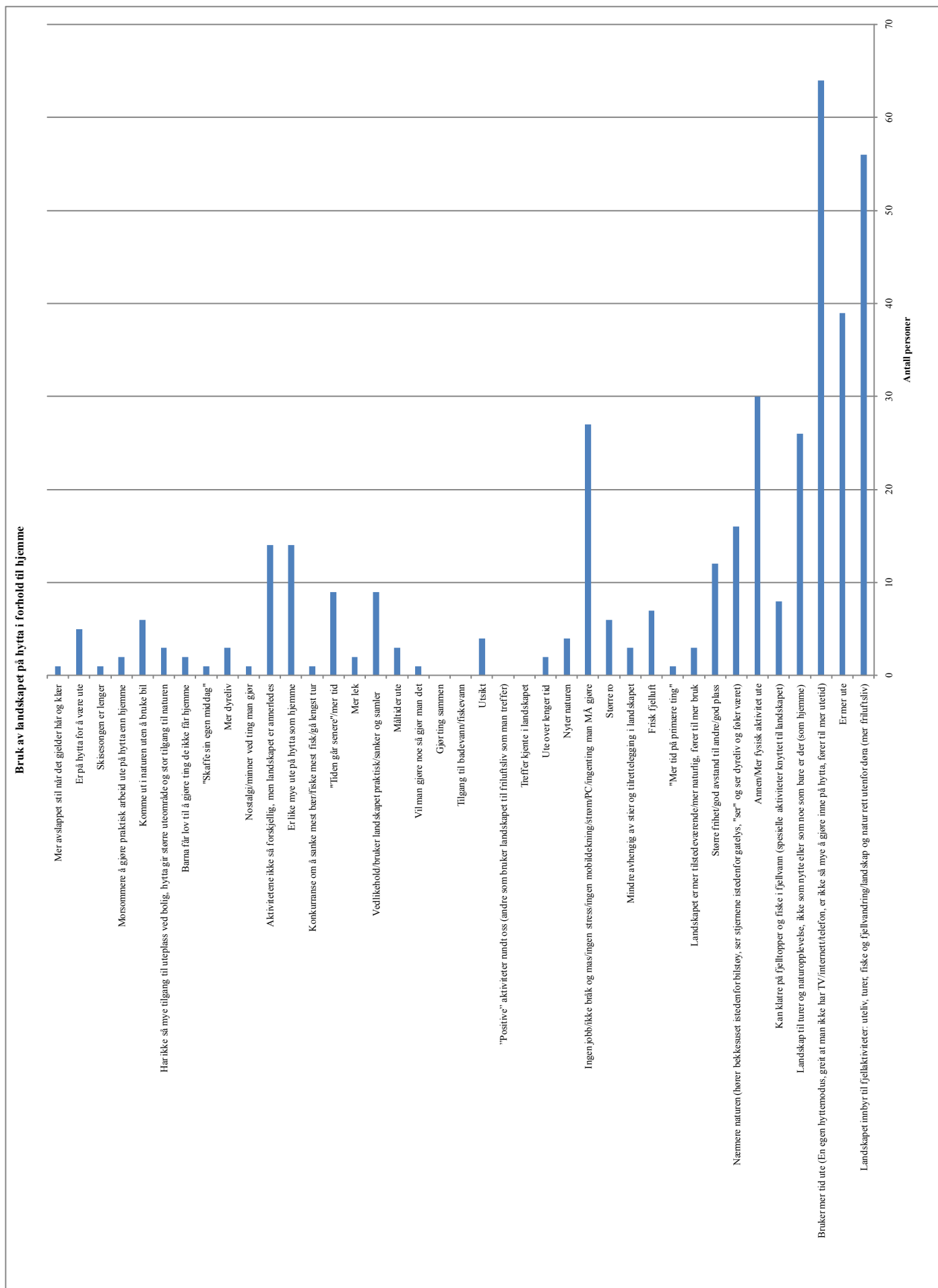
Hvor ofte drar du/dere på hytta?

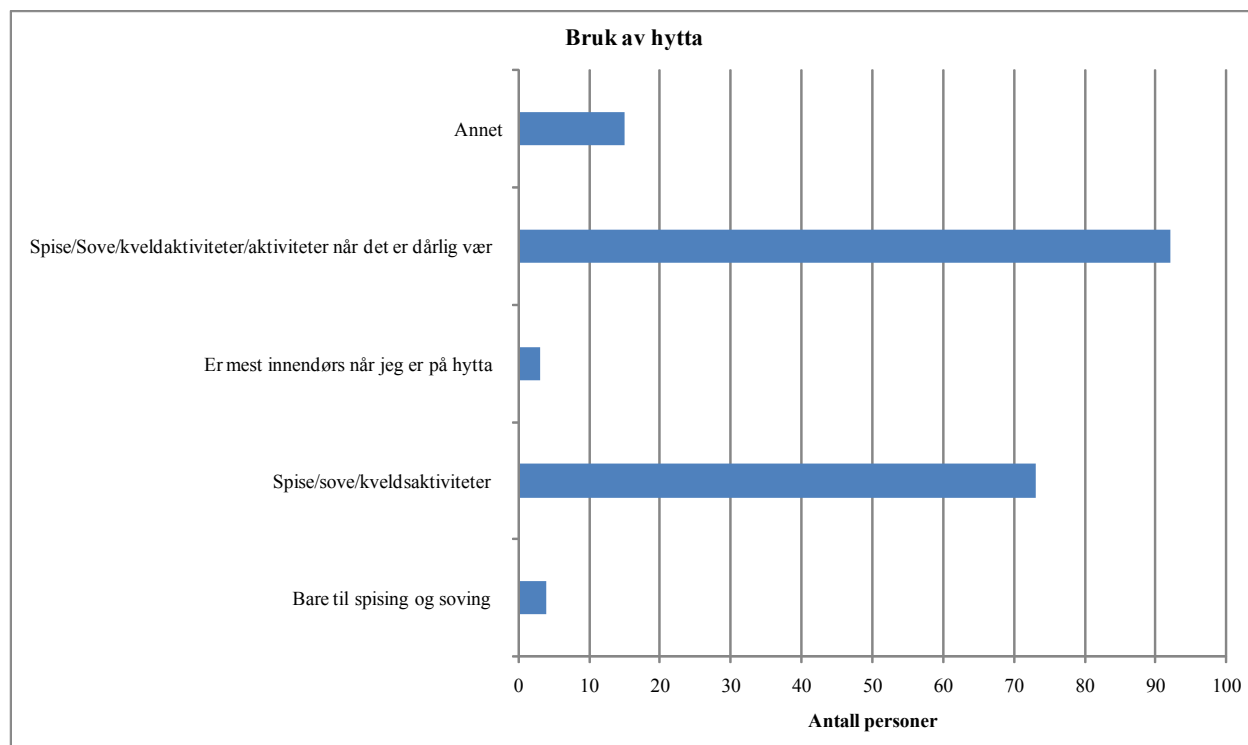
Hvorfor drar du/dere på hytta?

Hvordan er bruken av landskapet annerledes på hytta enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?

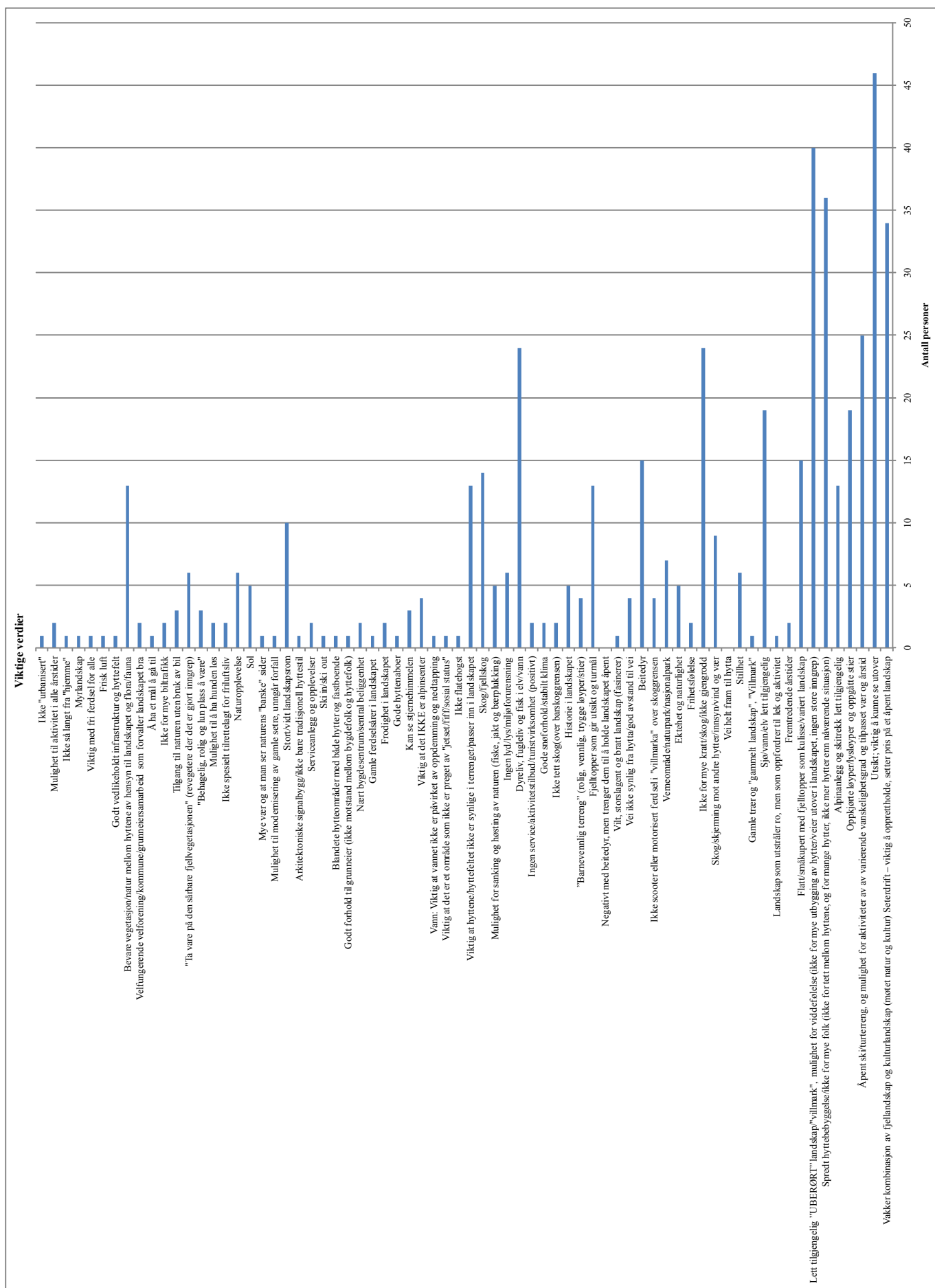

Hvordan bruker du/dere hytta? (selve bygningen)

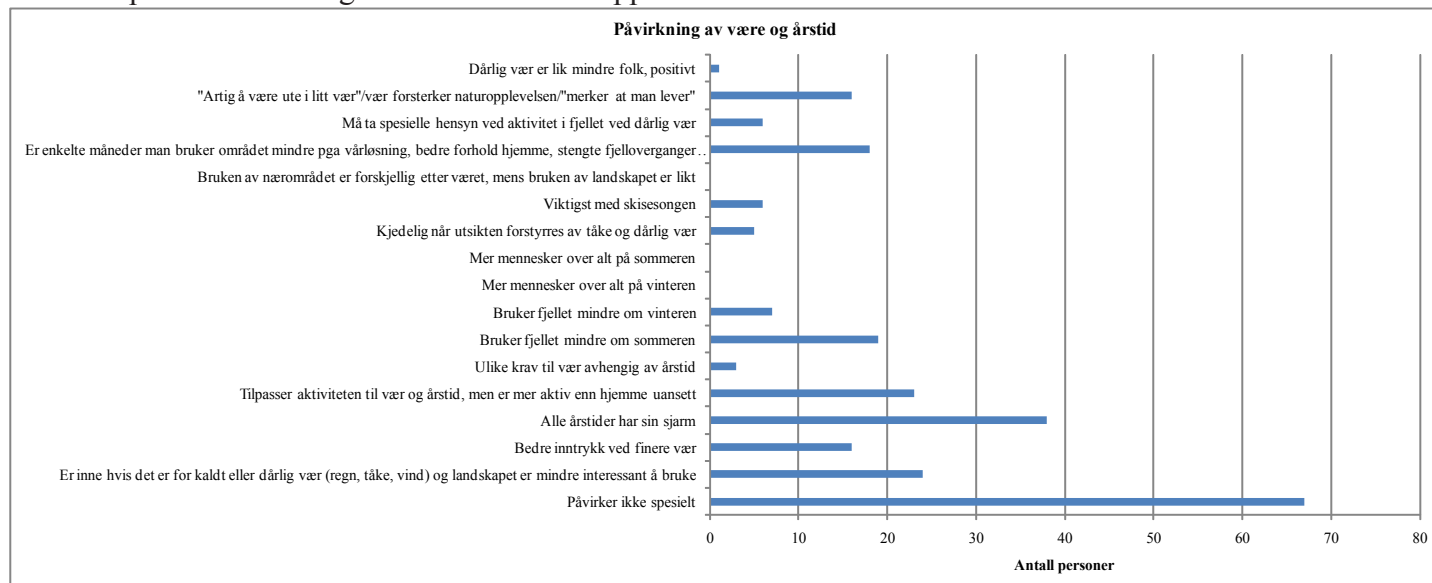

Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:

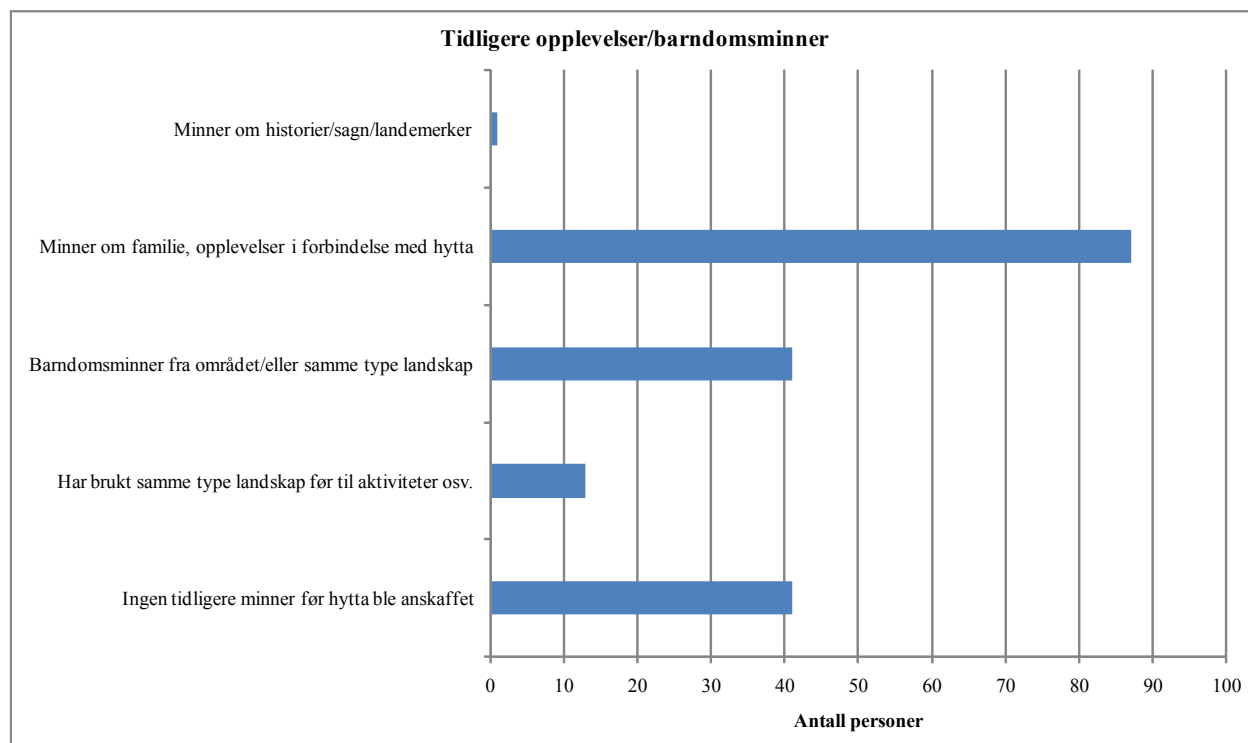
- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?
- Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?

Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av dette området?

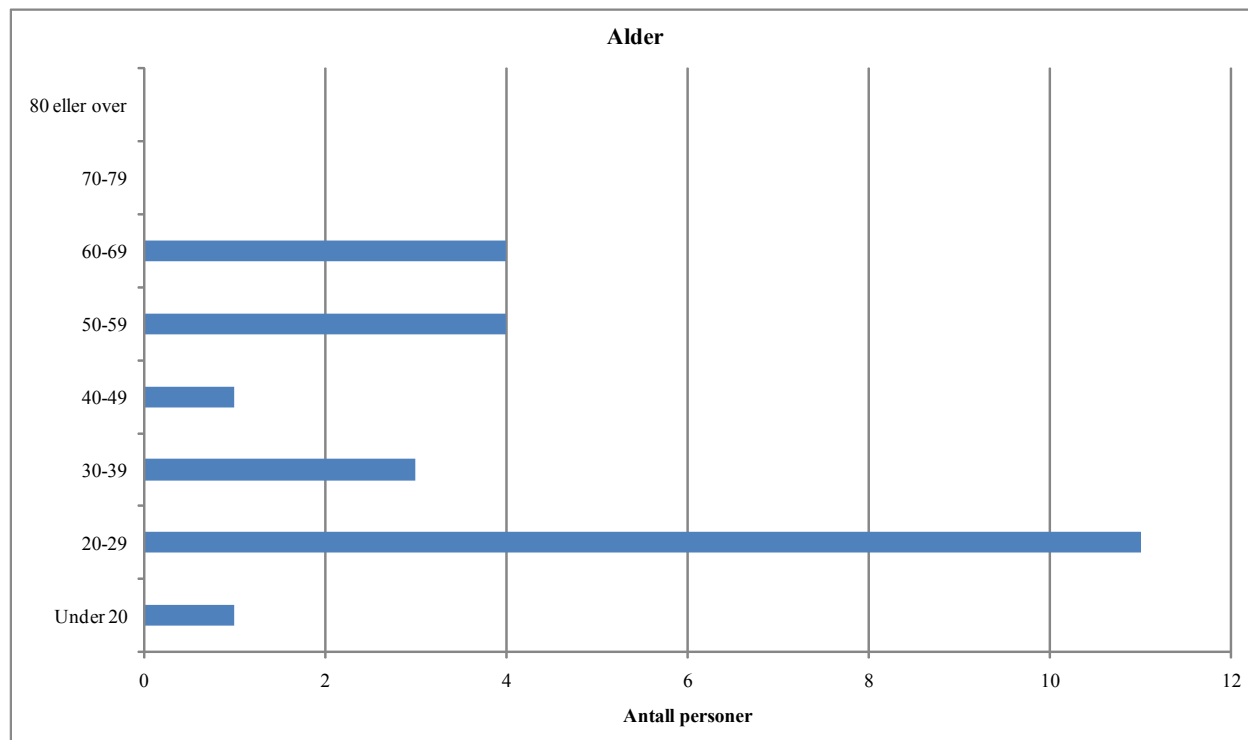
Har du spesielle opplevelser knyttet til stedet/omgivelsene, eller barndomsminner knyttet til dette landskapet?

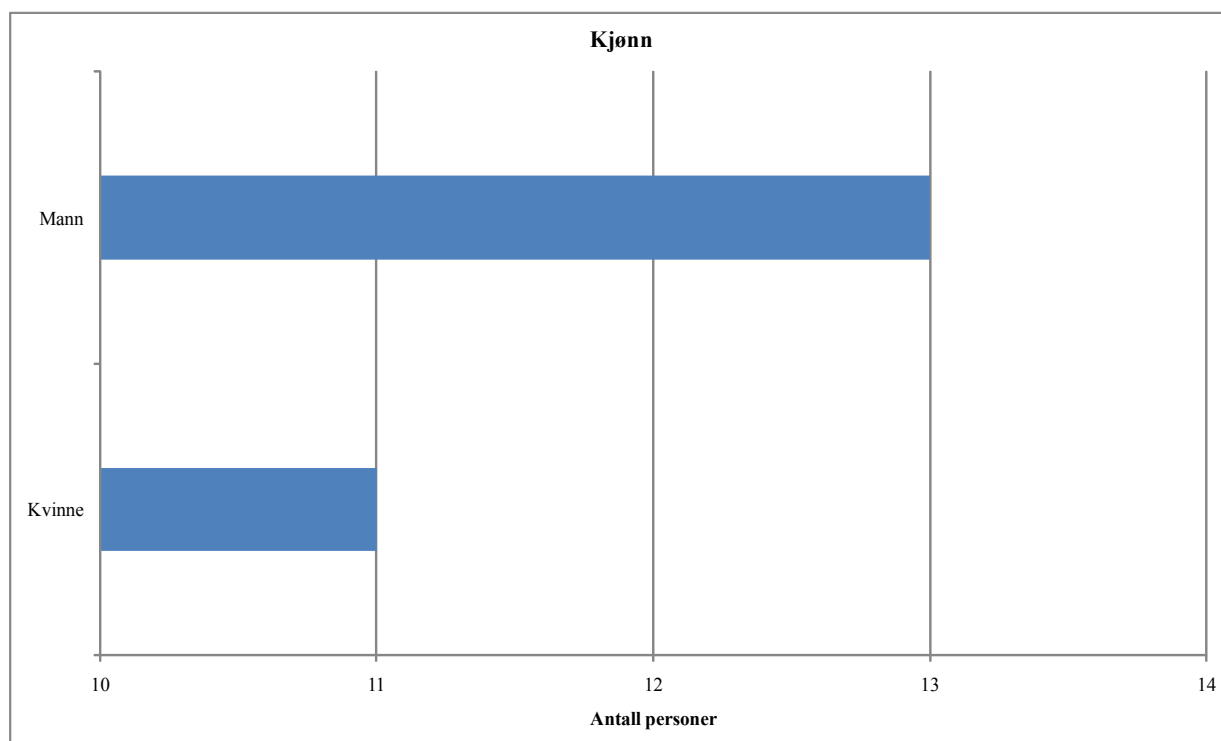
Vedlegg 13

Resultater nettundersøkelse for hyttegjester med spørsmål og tilhørende diagrammer. y-aksen: Grupper/alternativer, x-aksen: antall personer

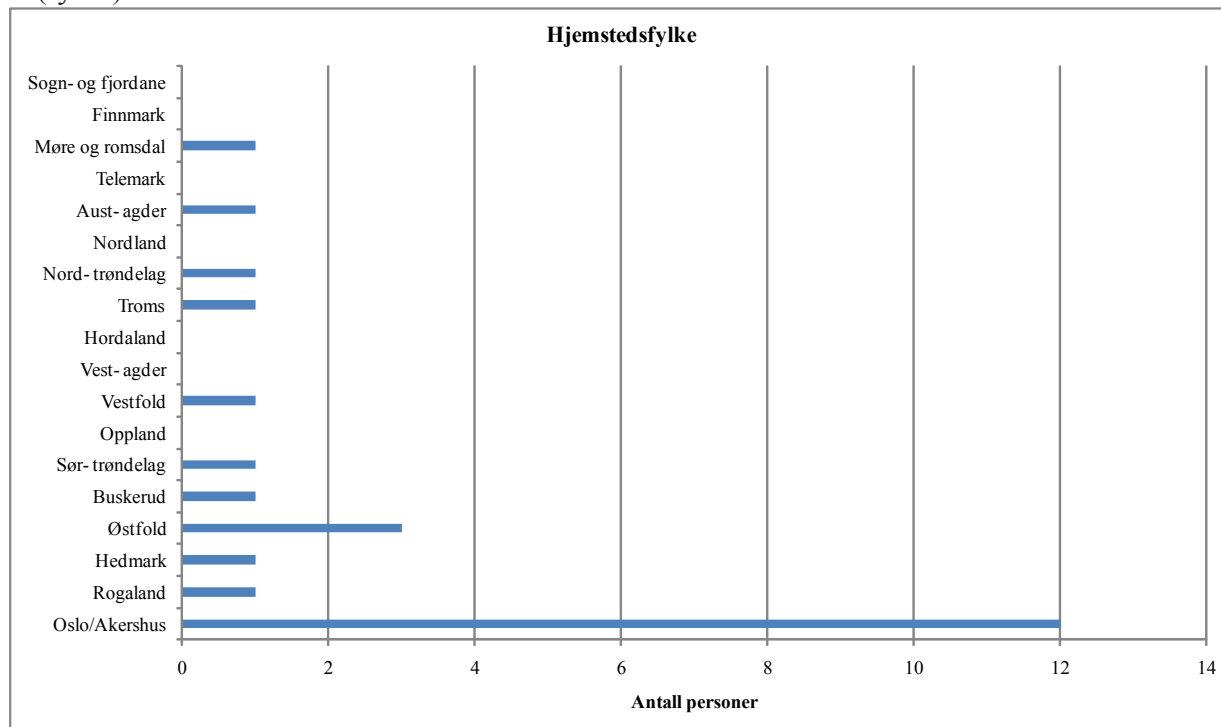
Alder:

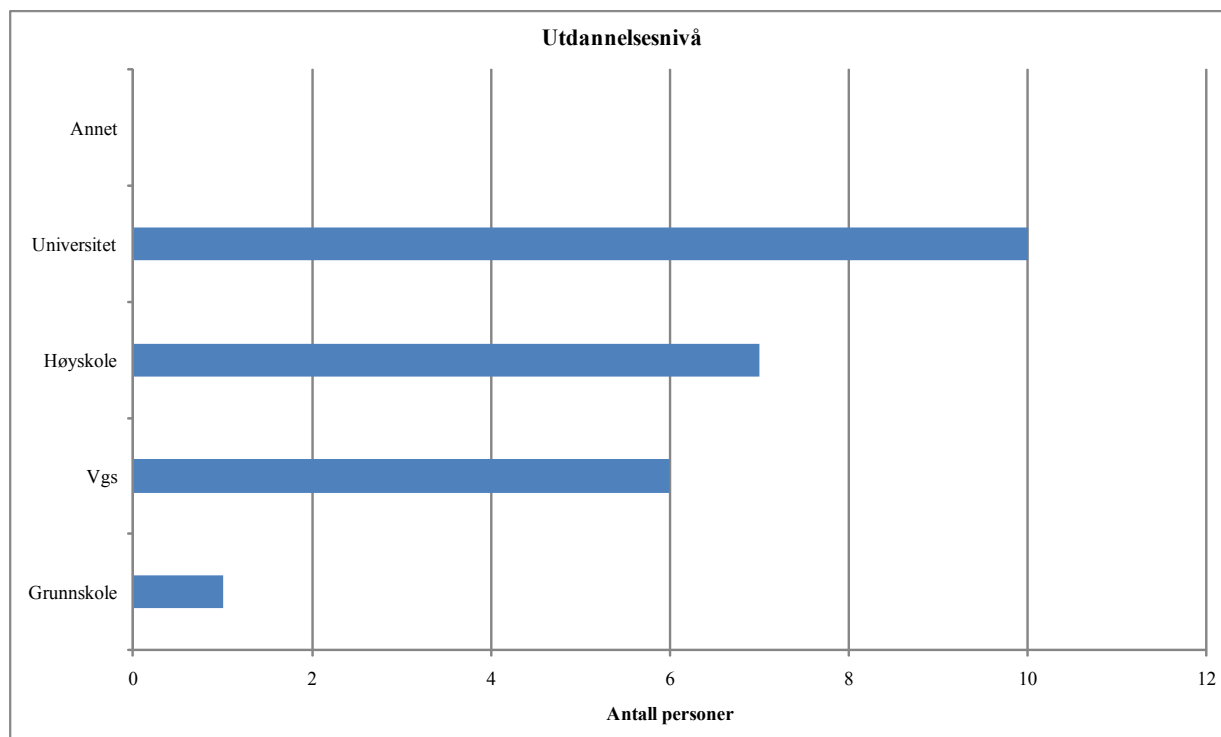
Kjønn:

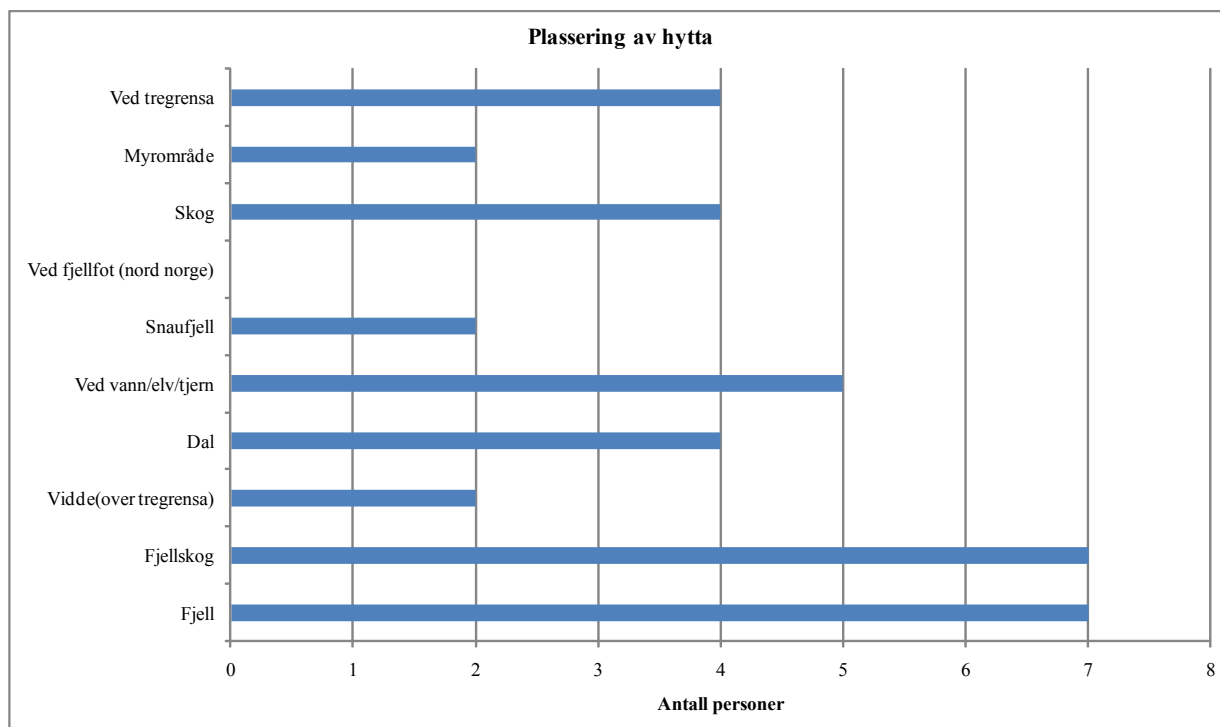
Hjemsted (fylke):

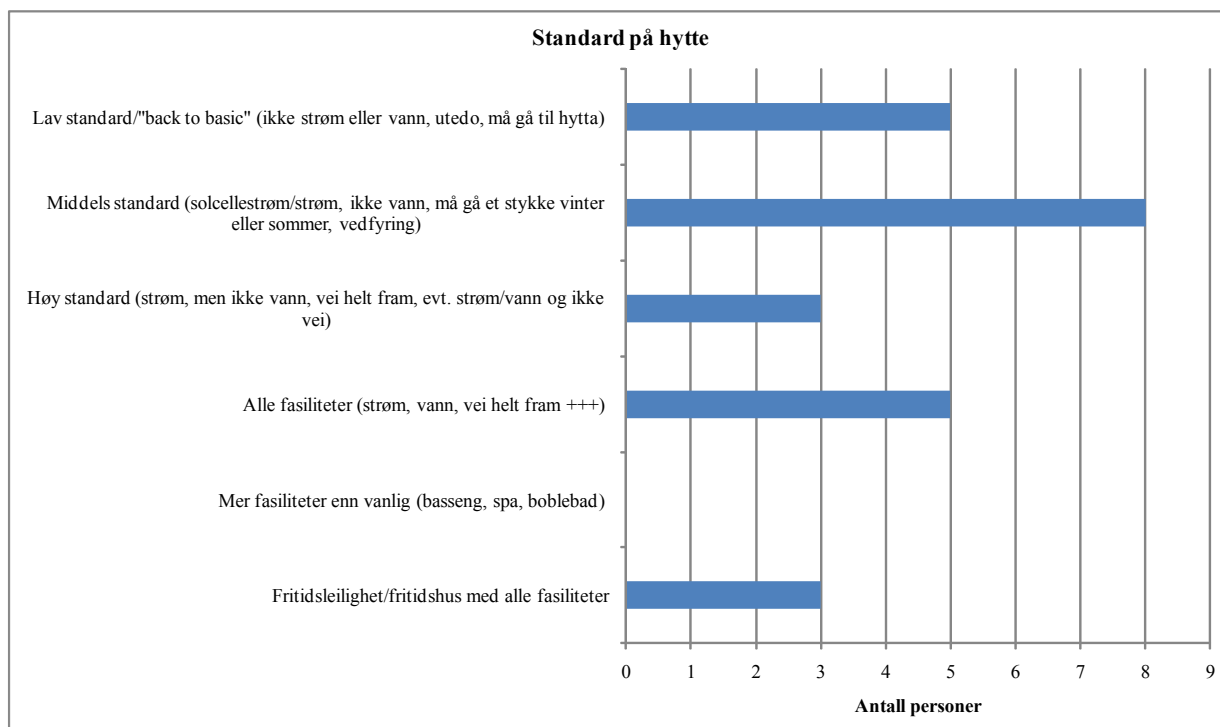
Høyeste Utdannelsesnivå:

Plassering av hytta (Type terreng (fjellskog/vidde/dal), og geografisk plassering)

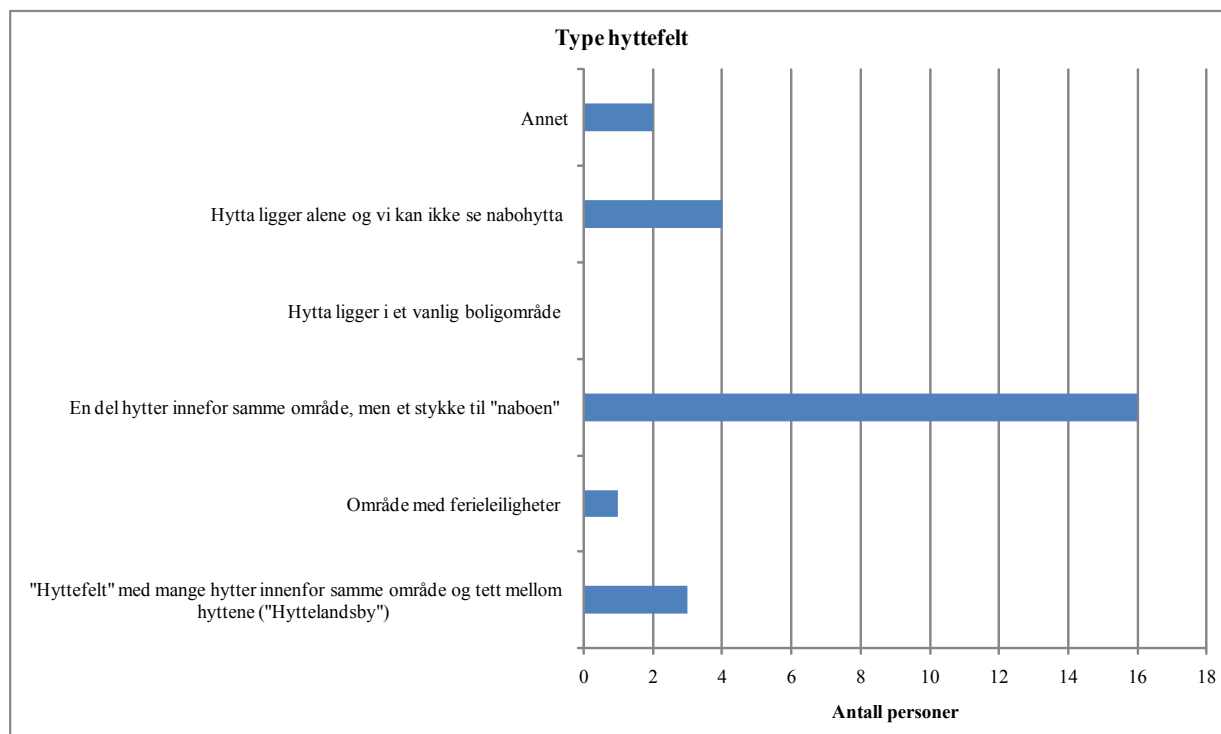

Beskriv selve hytta (Standard)

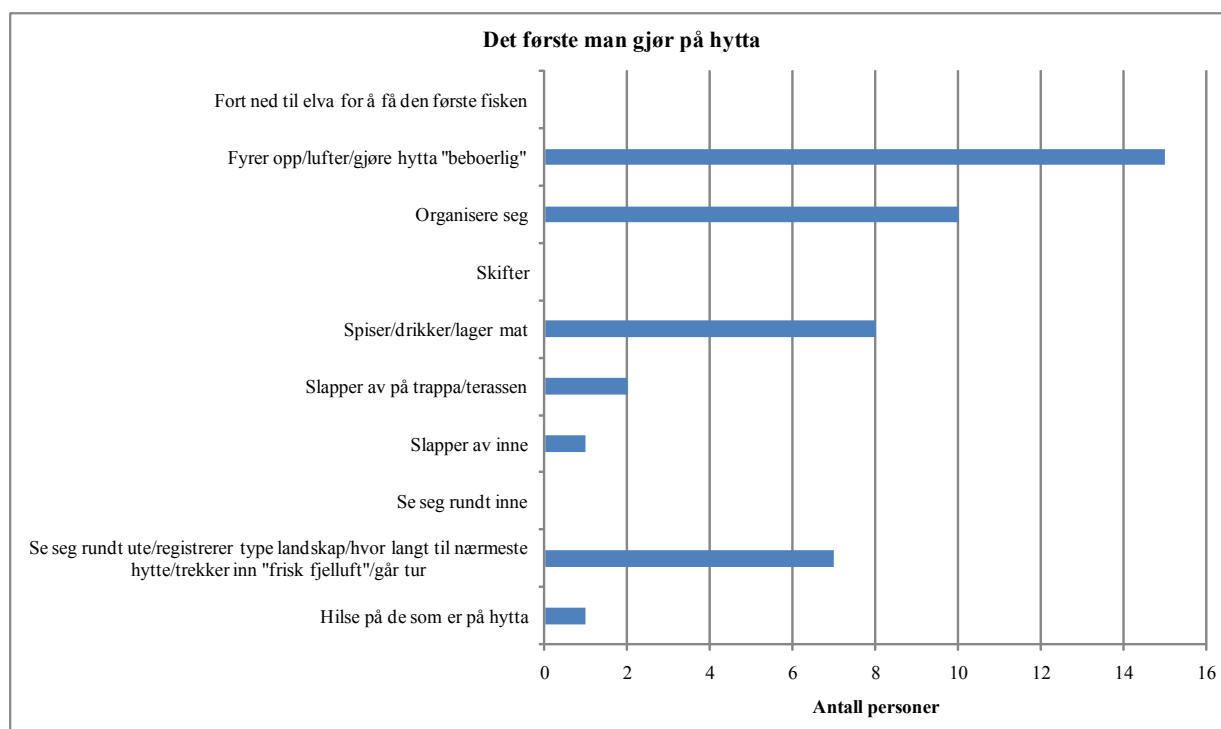

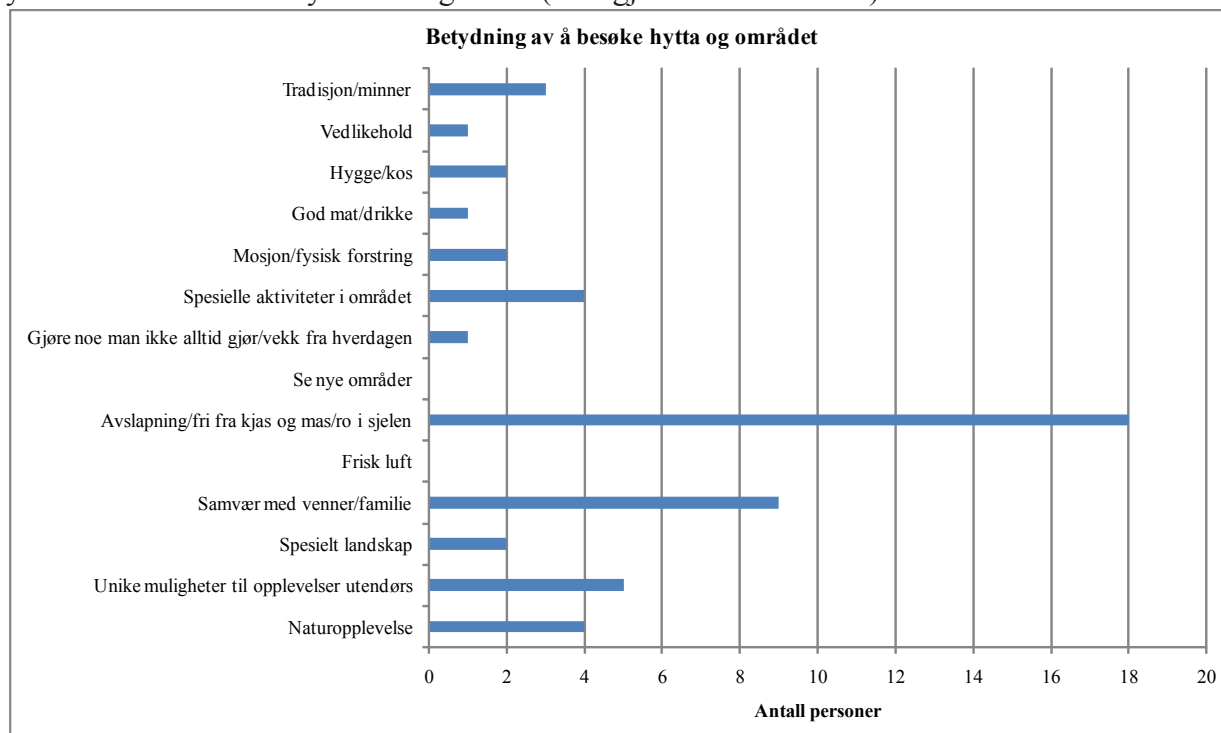
Hva slags hytteområde ligger hytta i (hva slags kontekst)

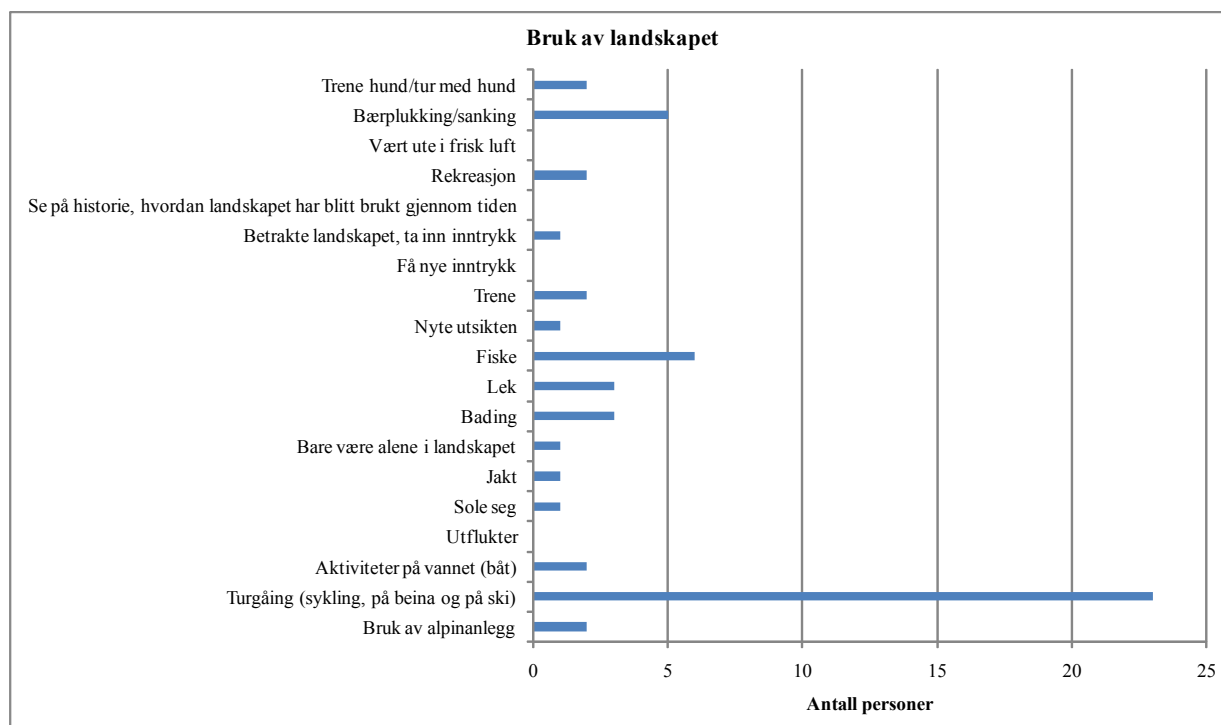
Hva er det første du/dere gjør når dere besøker en hytte (svar gjerne med stikkord)?

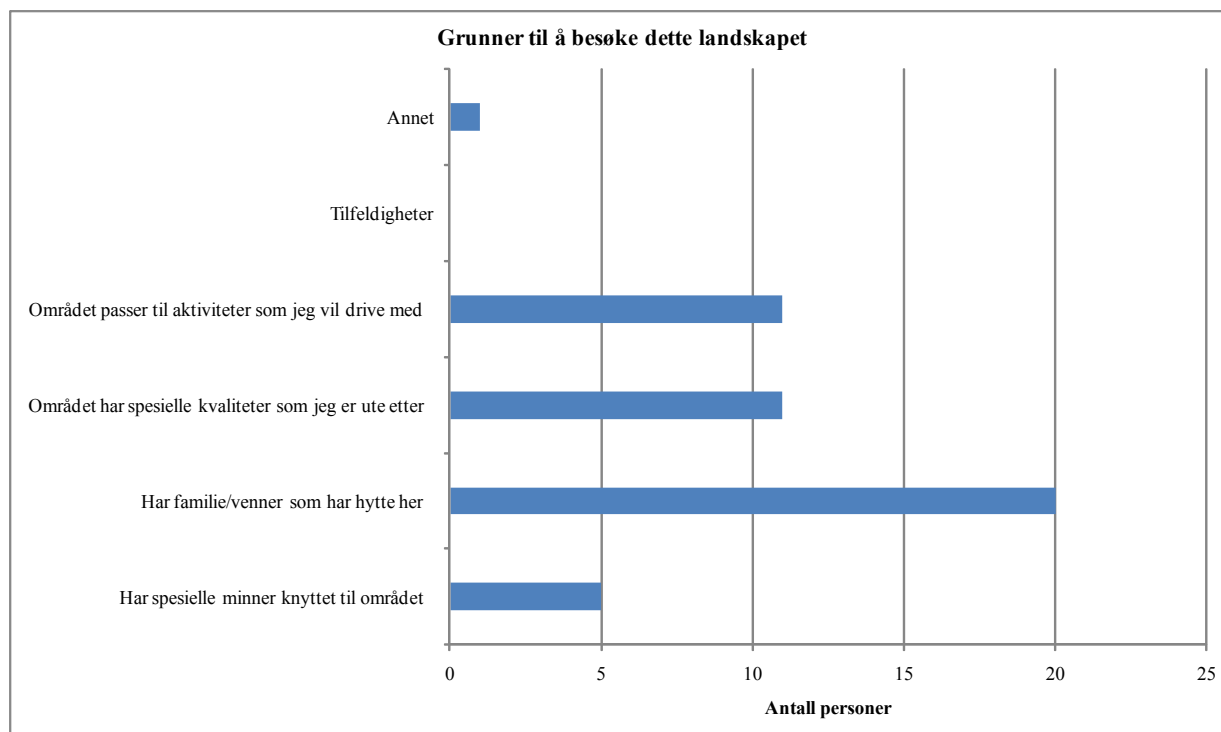
Hva betyr det å besøke denne hytta for deg/dere? (svar gjerne med stikkord)

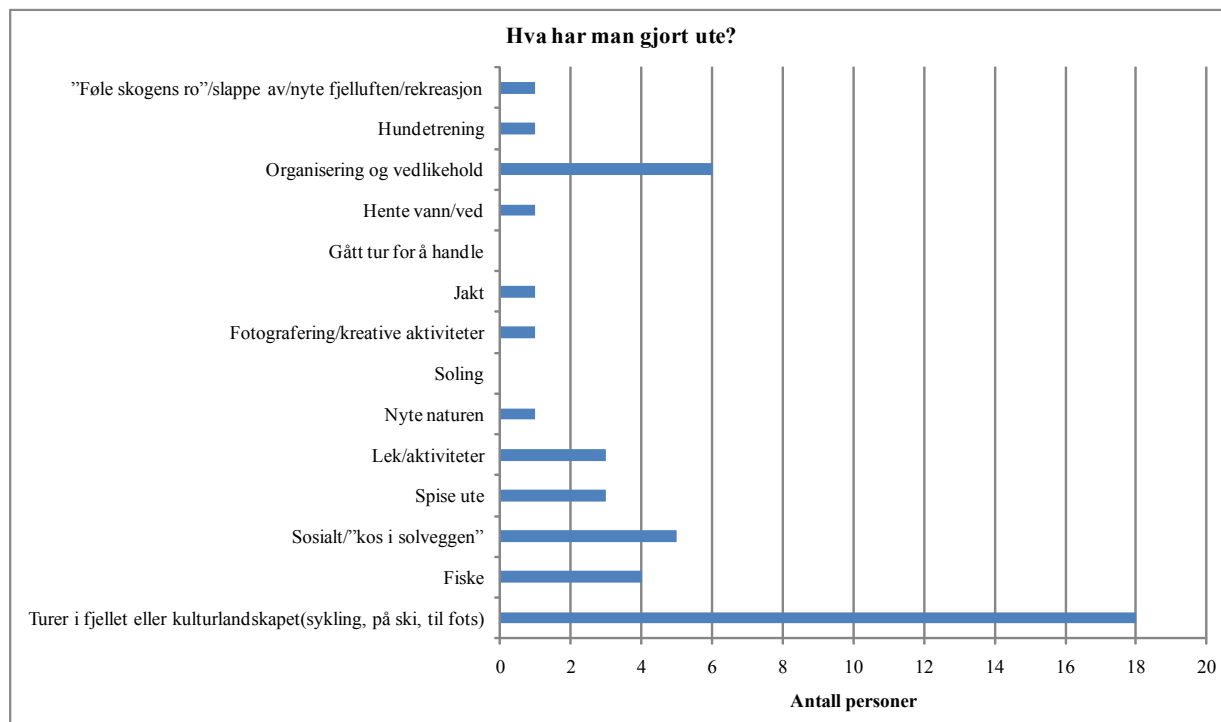
Hvordan brukte du/dere landskapet rundt hytta? (svar gjerne med stikkord)

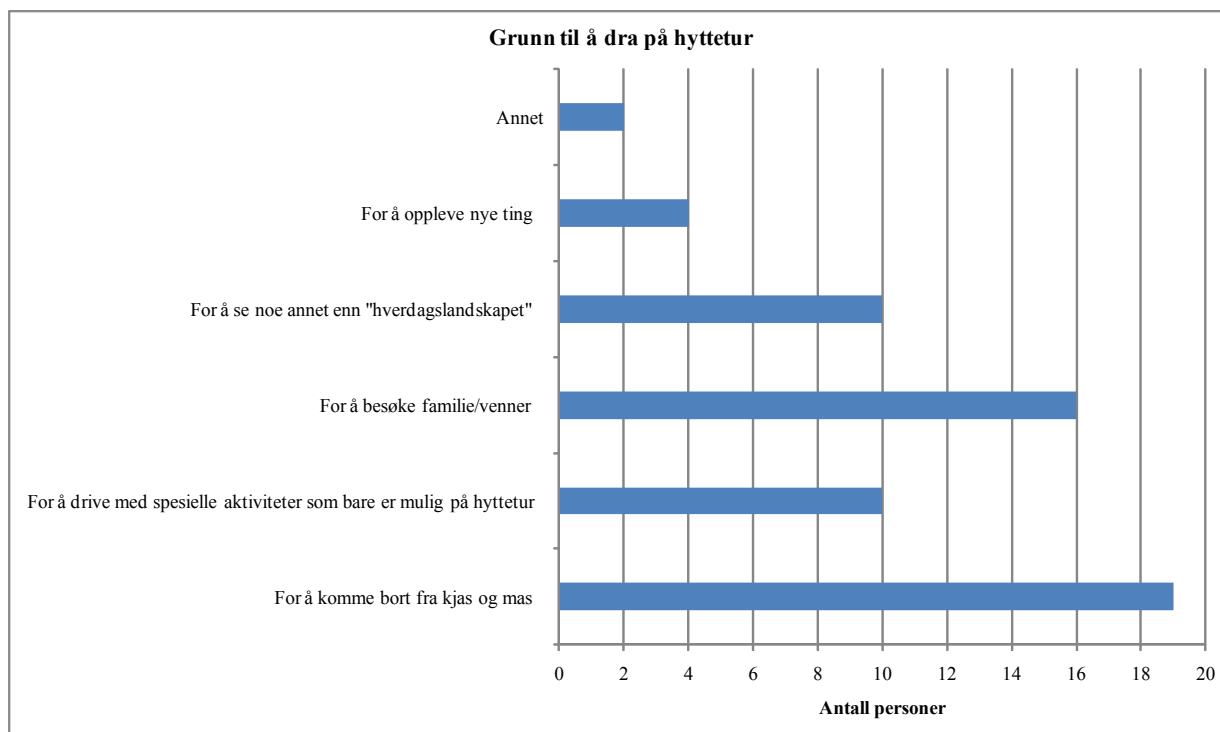
Hvorfor valgte du/dere å besøke dette området?

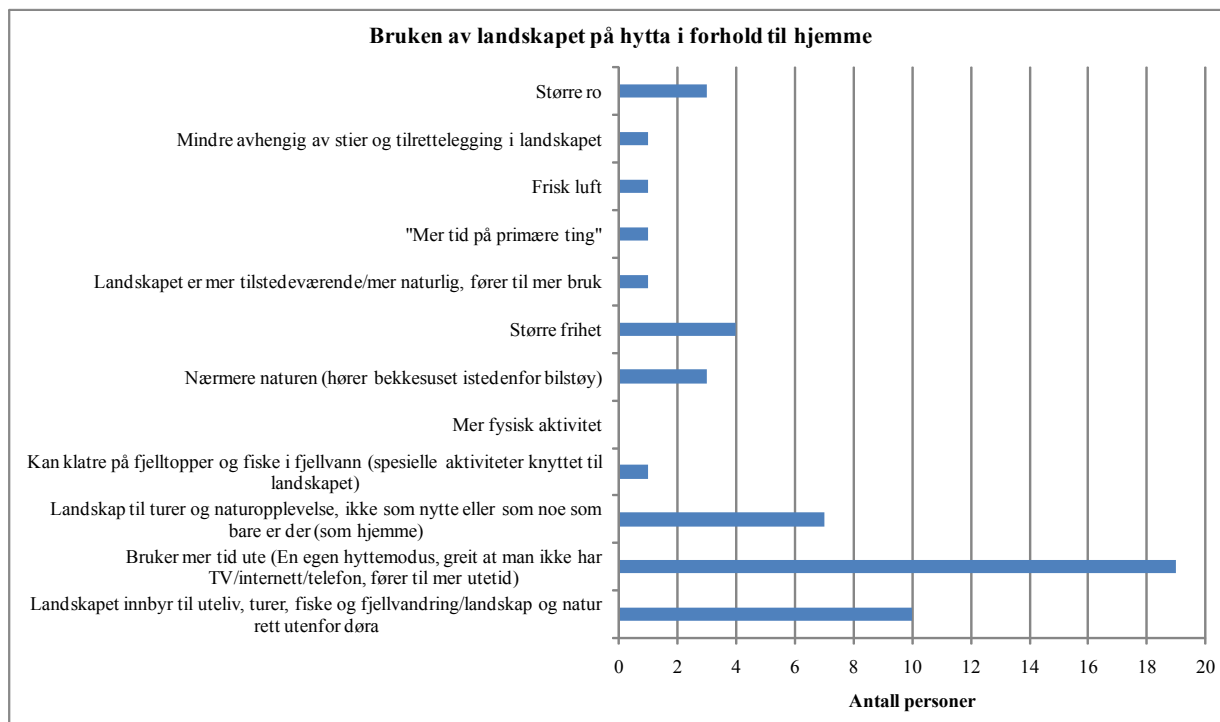
Hva brukte du/dere tiden på ute? (svar gjerne med stikkord)

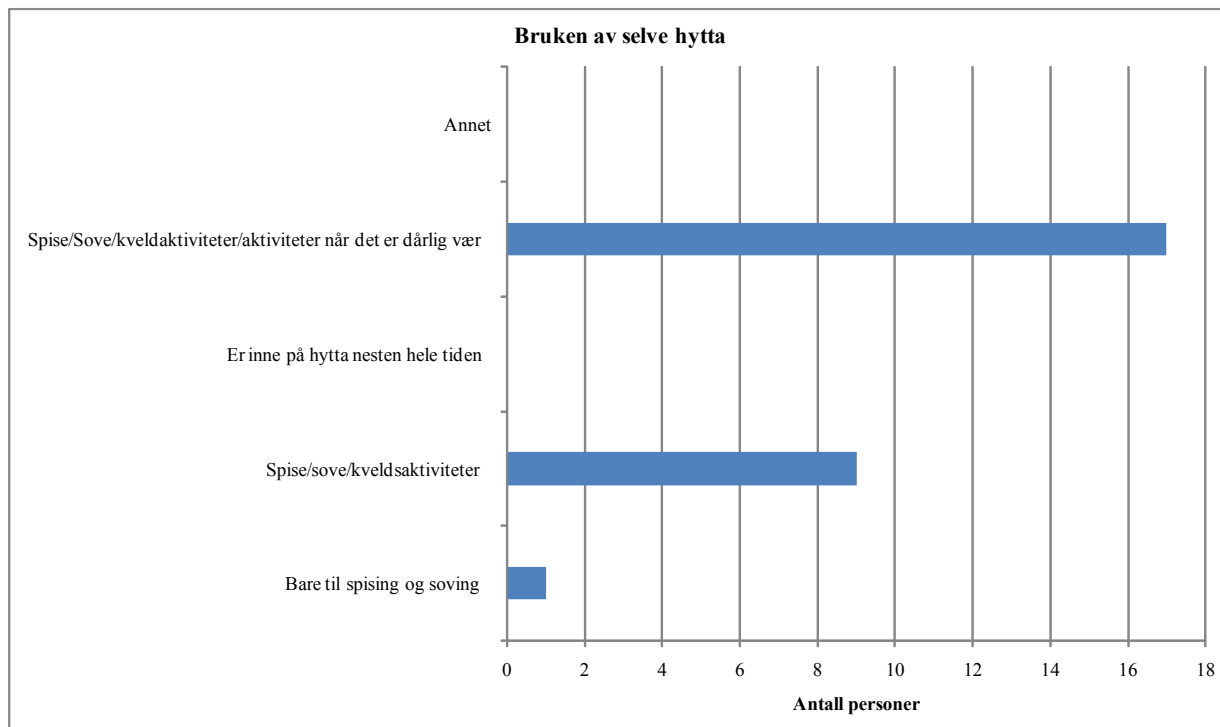
Hvorfor drar du/dere på hyttetur?

Hvordan er bruken av landskapet annerledes på en hytte enn hjemme, og hva gjør det annerledes? Bruker du mer tid utendørs på hytta enn hjemme?

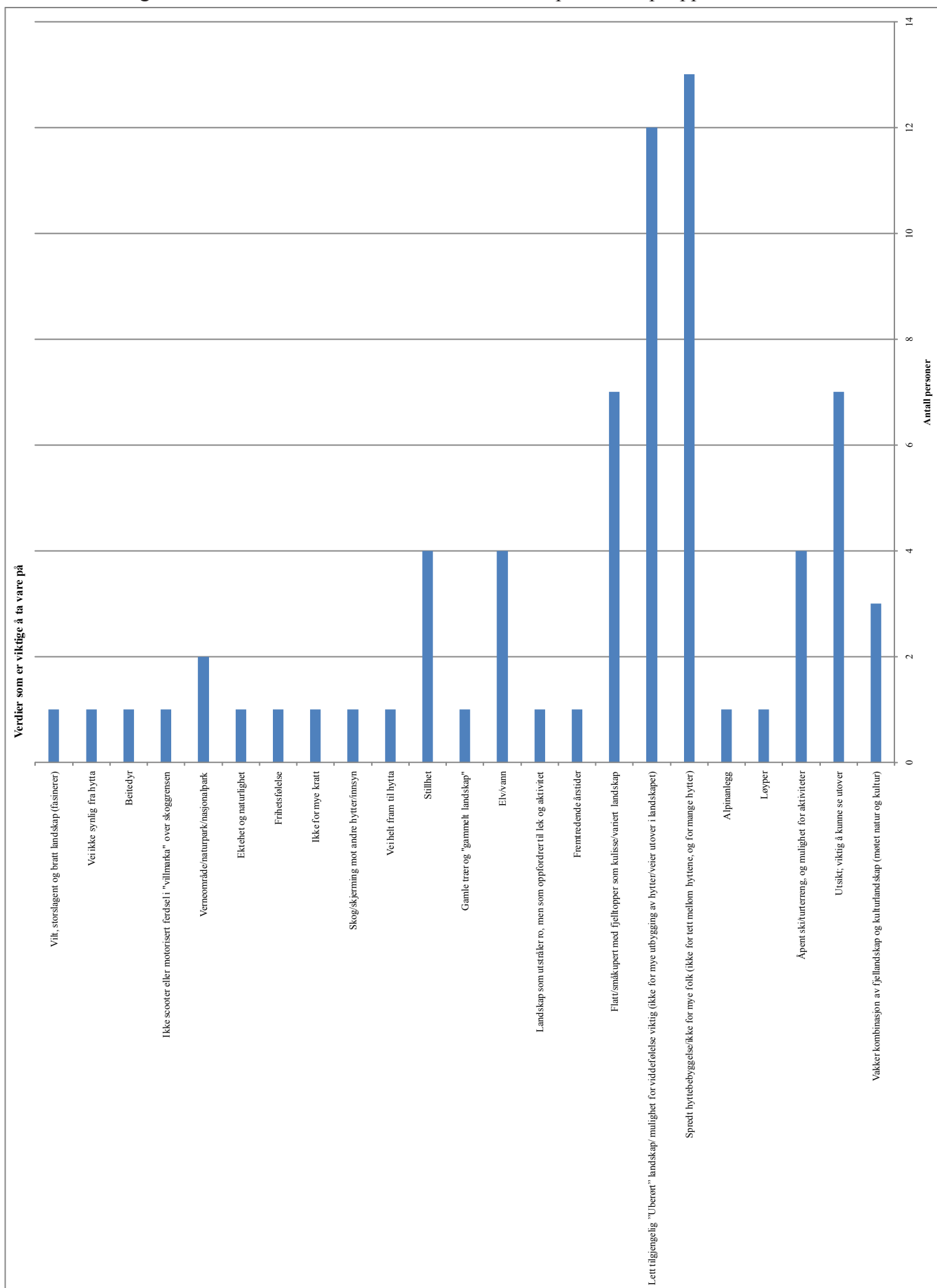

Hvordan har du/dere brukt hytta? (selve bygningen):

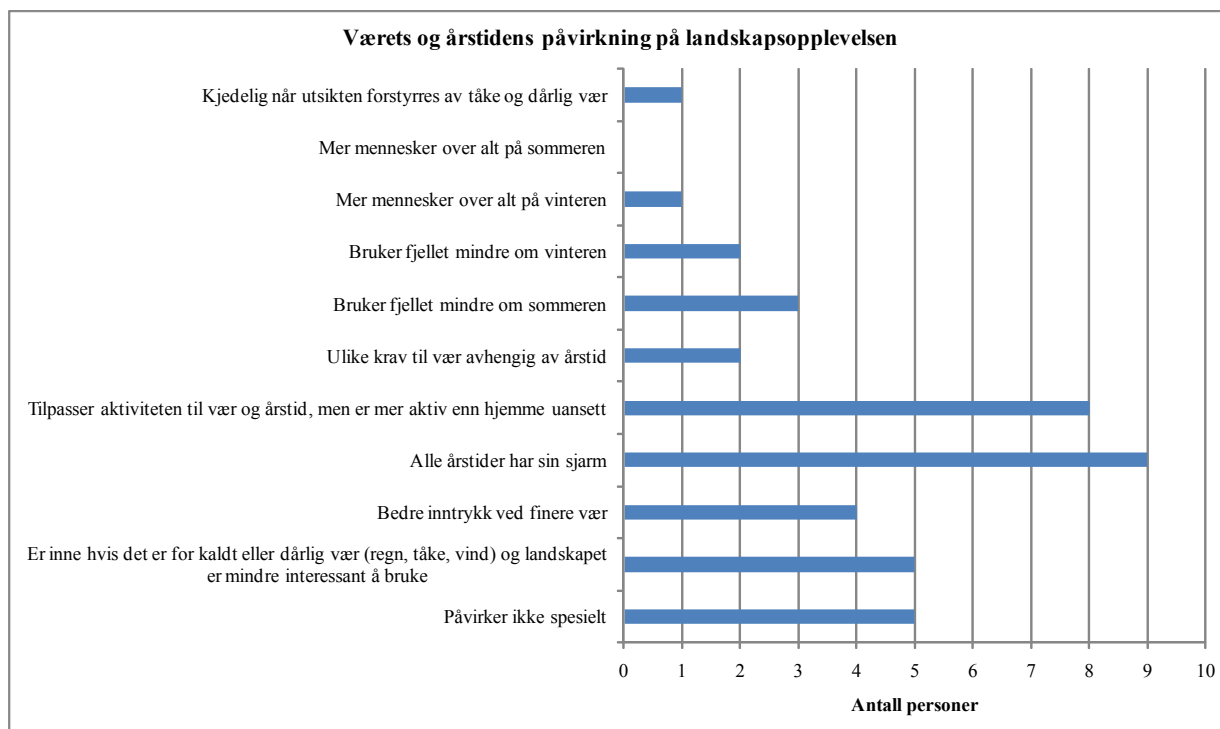

Fortell om landskapet som hytta ligger i, og hvilke verdier i dette landskapet du anser som viktigst:

- Er det spesielle verdier i dette landskapet du mener er viktige å ta vare på?
- Er det ting du mener burde utbedres for å øke kvaliteten på landskapsopplevelsen?

Hvordan påvirker været og årstiden din/deres opplevelse av dette området?

Har du noen barndomsminner/tidligere opplevelser knyttet til denne typen landskap?

